

UNIVERZITET U BEOGRADU
FILOLOŠKI FAKULTET

Melina M. Nikolić

JEZIČKA SREDSTVA ZA IZRAŽAVANJE
MOĆI U KONFRONTACIONOM
DISKURSU

DOKTORSKA DISERTACIJA

Beograd, 2013.

MENTOR:

dr Vesna Polovina, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filološki fakultet

ČLANOVI KOMISIJE:

dr Ivana Trbojević Milošević, docent, Univerzitet u Beogradu, Filološki fakultet

dr Zorka Kašić, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

JEZIČKA SREDSTVA ZA IZRAŽAVANJE MOĆI U KONFRONTACIONOM DISKURSU

REZIME

Cilj ovog rada je da se utvrdi koja jezička sredstva se koriste za izražavanje moći u konfrontacionom diskursu medijskog intervjua na engleskom (Hardtalk) i srpskom (Poligraf) jeziku. Analiza se zasniva na kritičkoj analizi diskursa i to na trodimenzionalnom okviru za kritičku analizu tekstova u širem kontekstu proučavanja odnosa jezika i moći, koji je ustanovio jedan od osnivača i glavnih predstavnika kritičke analize diskursa Norman Fairclough. Okosnicu istraživanja predstavlja prva dimenzija koja se odnosi na lingvističku analizu diskursa.

Metodološki pristup u ovom radu prvenstveno je određen predmetom i ciljem istraživanja. Pošto osnovu rada predstavlja analiza jezičkih sredstava kojima sagovornici izražavaju moć u engleskom i srpskom konfrontacionom diskursu istraživanje je zasnovano na kritičkoj analizi diskursa, analizi konverzacije, sistemske funkcionalnoj gramatici i kontrastivnoj analizi engleskog i srpskog jezika.

Istraživanje je sprovedeno na korpusu koji obuhvata po deset sati dijaloga u intervjuiima konfrontacionog tipa Hardtalk (BBC) na engleskom jeziku i Poligraf (B92) na srpskom snimljenih tokom 2009. i 2010.

Novinu u istraživanju predstavlja primena kritičke analize diskursa na korpusu konfrontacionog govornog diskursa klasičnog medijskog intervjua na engleskom i srpskom jeziku uz njihovo kontrastiranje, što do sada nije rađeno. Takođe je novina i primena analize konverzacije kao metode kritičke analize diskursa u ovakvom istraživanju kod nas.

Rezultati analize ukazuju na zaključak da je u smislu odnosa moći i kontrole intervjuer u intervjuiima konfrontacionog tipa dominantan učesnik, i to ne samo zbog uloge koju ima zbog institucionalnog ustrojstva intervjua kao žanra, već i zbog jezičkih sredstava koja koristi tokom interakcije. Intervjuisani može na mahove preuzimati kontrolu koristeći određena jezička sredstva i strategije komunikacije, ali

ta kontrola je uvek kratkotrajna. Intervjuer posle tih situacija pomeranja moći uvek preuzima kontrolu i ostaje dominantan tokom celog trajanja intervjuja.

Među najznačajnija jezička sredstva koja se koriste za izražavanje moći u konfrontacionom diskursu spadaju: ćutanje i prekidanje, pomeranje fokusa pitanja, pomeranje modalnog i hronološkog fokusa pitanja, razne oblici i strategije postavljanja pitanja i davanja i izbegavanja odgovora, intertekstualnost, da navedemo samo one koji se najčešće javljaju ili koji imaju najveću ulogu u odnosima moći.

Razlike koje su uočene između dva analizirana korpusa uglavnom se odnose na stil vođenja intervjuja. Vidimo da se pojedinačni intervjueri ne razlikuju u okviru jednog korpusa, već prate istu utvrđenu shemu u dijalogu. Bitne razlike se dakle sastoje u sledećem: po pitanju kontrole strukture diskursa u intervjuima na srpskom jeziku element konfrontacije je prisutniji nego u engleskom; u engleskom korpusu intervjuer je daleko dominantniji od intervjuisanog, dok je u srpskom korpusu taj odnos ujednačeniji. Što se tiče kontrole sadržine korpusi se uglavnom razlikuju po shemi intervjuja što je, kao što smo već napomenuli uglavnom stilski odlik intervjuja. Samo je još jedna bitna razlika uočena, a to je upotreba direktnog citiranja kod intervjuera, koje je mnogo češće prisutno u govoru intervjuera u engleskom korpusu nego u srpskom. Možemo dakle zaključiti da se i na engleskom i na srpskom jeziku koriste ista jezička sredstva za izražavanje moći u konfrontacionom diskursu.

Zaključci do kojih smo došli u ovom istraživanju mogu se dalje koristiti interdisciplinarno kako u lingvistici tako i u drugim naučnim disciplinama kao što su sociologija, psihologija, komunikologija, politikologija, novinarstvo i etnometodologija. Ovim istraživanjem otvara se prostor za nova koja bi analizirala jezička sredstva u drugim oblicima institucionalne interakcije koja uključuje odnose moći i konfrontacioni diskurs.

Ključne reči: jezik, moć, kritička analiza diskursa, konfrontacioni diskurs, institucionalizovani diskurs, intervju, kontrastivna analiza

LINGUISTIC MEANS FOR EXPRESSING POWER IN CONFRONTATIONAL DISCOURSE

SUMMARY

The goal of this study is concerned with determining which linguistic means are used for expressing power in confrontational discourse of news interviews in English (*Hardtalk*) and Serbian (*Poligraf*). The analysis draws upon Critical Discourse Analysis and primarily upon the three-dimensional framework construed for text analysis, within the broader context of the study of the relationship between language and power, by one of the founders and chief exponents of Critical Discourse Analysis Norman Fairclough. This research is based upon the first dimension of this framework concerning linguistic analysis of discourse.

The methodology in this study is determined by its subject and goal. Since the study explores linguistic means for expressing power in English and Serbian confrontational discourse, the research is based on critical discourse analysis, conversation analysis, systemic functional linguistics, and contrastive analysis of English and Serbian.

The research has been conducted on a corpus compiled of 10 hours of dialogues of confrontational type in each language. BBC *Hardtalk* television interviews have been chosen for the English corpus and B92 *Poligraf* interviews for the Serbian corpus. The interviews were recorded during 2009 and 2010.

The novelty of the study lies in the application of critical discourse analysis in the analysis of confrontational discourse of television interviews contrasting English and Serbian corpora, which has not been done yet. The application of conversational analysis as a method of critical discourse analysis in such a research is also new.

The results have led to the conclusion that regarding the power relations and control in the confrontational discourse the interviewer is the more powerful participant, not only because of their role in the interview as an institutionalised genre, but also because of linguistic means that they use during the interaction. The interviewee can occasionally take over the control using particular linguistic means and communication strategies, but that control is always short-lived. After such

instances of power shifting the interviewer takes control over the discourse and remains dominant throughout the interview.

Among the most significant linguistic means used for expressing power in confrontational discourse are the following: silence and interruptions, shifting the focus of the question, shifting the chronological and modal focus, various forms and strategies of asking questions, answering questions and evading answers, and intertextuality, to mention just those that occur frequently or have the predominant role in power relations.

The differences between the two corpora concern mainly the differences in interviewing styles. We can see that individual interviewers do not differ within one corpus. They tend to follow the established practices. Important differences are the following: concerning control of discourse structure the confrontational element is more present in Serbian corpus than in English; in English corpus the interviewer is far more powerful than the interviewee, while in Serbian this relationship is more balanced. Regarding content control the corpora differ in interview outline which is mainly a stylistic feature of the practice. Only one other difference has been identified, and this is the use of direct quoting in interviewer's speech. It is much more often used by interviewers in English corpus. We can therefore conclude that in both English and Serbian language the same linguistic means are used for expressing power in confrontational interview.

The conclusions we have reached in this research can further be used in interdisciplinary research in linguistics as well as in other scientific disciplines such as sociology, psychology, communicology, politicology, journalism and ethnomethodology. This research opens new possibilities for further investigations into other forms of institutional interaction which includes power relations and confrontational discourse.

Key words: language, power, critical discourse analysis, confrontational discourse, institutionalised discourse, news interview

SADRŽAJ

REZIME	ii
SUMMARY	iv
1. UVOD	1
1.1. Predmet istraživanja	1
1.2. Cilj istraživanja	2
1.3. Metodološki pristup	3
1.4. Korpus	4
1.5. Transkripti	5
1.6. Struktura rada	8
2. TEORIJSKO UTEMELJENJE I ZNAČENJE OSNOVNIH POJMOVA	10
2.1. Jezik i moć	10
2.1.1. Uvod	11
2.1.2. Kritička lingvistika	11
2.1.3. Analiza diskursa	12
2.1.4. Kritička analiza diskursa	14
2.1.5. Opšti principi CDA	16
2.1.6. Kritika CDA	20
2.1.7. Fairclough-ov model CDA	23
2.1.8. Diskurs kao društvena praksa	28
2.1.9. Intertekstualnost	33
2.2. Konfrontacioni diskurs	43

2.2.1.	Intervju	43
2.2.2.	Definicije intervju	45
2.2.3.	Učesnici u intervjuu	48
2.2.4.	Konfrontacija	51
2.2.5.	Diskurs konfrontacionog intervju	53
2.2.6.	Hardtalk – klasični istraživački konfrontacioni intervju	56
2.2.7.	Poligraf – srpska verzija Hardtalk-a	58
2.2.8.	Intervju kao institucionalni diskurs	59
2.3.	Analiza konverzacije	65
2.4.	Sistemska funkcionalna lingvistika i kritička analiza diskursa	71
3.	REZULTATI ISTRAŽIVANJA	75
3.1.	Kontrola strukture konfrontacionog diskursa	75
3.1.1.	Analiza preuzimanja reči u korpusu na engleskom jeziku	75
3.1.2.	Analiza preuzimanja reči u korpusu na srpskom jeziku	78
3.1.3.	Zaključak	80
3.2.	Kontrola formalne strukture: funkcije ćutanja i prekidanja sagovornika	81
3.2.1.	Funkcije ćutanja u diskursu	81
3.2.1.1.	Pauza	83
3.2.1.2.	Zastoj	86
3.2.1.3.	Pauza ili zastoj	89
3.2.1.4.	Zaključak	90
3.2.2.	Funkcije prekidanja u diskursu	91
3.2.2.1.	Slaganje sa sagovornikom	91
3.2.2.2.	Delimično slaganje	93
3.2.2.3.	Neuspešno prekidanje delimičnim slaganjem	96
3.2.2.4.	Prividno slaganje	98

3.2.2.5.	Suprotstavljanje	101
3.2.2.6.	Pravdanje zbog prekidanja i primedbe na prekidanje	103
3.2.2.7.	Zaključak	105
3.3.	Kontrola sadržine u konfrontacionom diskursu	107
3.3.1.	Kontrola u uvodu u intervju	107
3.3.1.1.	Provokacija u uvodu u intervju	112
3.3.2.	Kontrola sadržine u glavnom toku intervjua	117
3.3.2.1.	Uvođenje teme	117
3.3.2.2.	Promena teme	125
3.3.2.3.	Ostajanje pri temi	127
3.3.2.4.	Odlaganje teme	128
3.3.2.5.	Vraćanje na temu	129
3.3.2.6.	Privođenje intervjua kraju	129
3.3.3.	Odstupanja od kotnrole sadržine: pokušaji intervjuisanog da preuzme kontrolu	129
3.3.3.1.	Neuspešni pokušaji preuzimanja kontrole	130
3.3.3.2.	Uspešno preuzimanje kontrole	131
3.3.4.	Zaključak	138
3.4.	Kontrola interpersonalnih odnosa moći	140
3.4.1.	Pitanja	140
3.4.1.1.	Pitanja sa uvodom	141
3.4.1.2.	Parcijalna i totalna pitanja	145
3.4.1.3.	Pitanja koja izazivaju poništavanje presupozicije	149
3.4.1.4.	Pitanja sa preferiranim odgovorom	150
3.4.1.5.	Imperativ u funkciji pitanja	161
3.4.1.6.	Pitanja koja obuhvataju više od jednog reda govorenja	163
3.4.1.7.	Zaključak	171
3.4.2.	Odgovori	173
3.4.2.1.	Kratki i dugački odgovori u funkciji kontrole	174
3.4.2.2.	Izbegavanje odgovora	182
3.4.2.2.1.	Otvoreno izbegavanje odgovora	183

3.4.2.2.2. Prikriveno izbegavanje odgovora	194
3.4.2.3. Zaključak	204
3.4.3. Intertekstualnost u pitanjima	206
3.4.3.1. Zaključak	224
3.4.4. Intertekstualnost u odgovorima	226
3.4.4.2. Zaključak	231
 4. ZAKLJUČAK	 233
 Dodatak 1 – Spisak intervjua	 243
Dodatak 2 – Transkript intervjua E1	247
Dodatak 3 – Transkript intervjua S1	256
 BIBLIOGRAFIJA	 266

1. UVOD

1.1. Predmet istraživanja

Predmet istraživanja ovog rada podrazumeva analizu jezičkih sredstava koja se koriste u konfrontacionom diskursu intervjua Hardtalk i Poligraf za izražavanje moći kako bi se na sveobuhvatan način sagledali načini na koje se moć može izraziti u jeziku.

Teorijska osnova ovog istraživanja nalazi se u domenu analize diskursa koja, u najširem smislu reči, predstavlja “lingvističku analizu spontano nastalog vezanog govora ili pisanog diskursa” (Stubbs 1983:1). Ova disciplina proučava upotrebu jezika na nadrećeničnom nivou, počiva na međusobnom odnosu između jezika i društva, a bavi se interaktivnim svojstvima svakodnevne komunikacije.

U užem smislu, ovo istraživanje počinje oslanjanjem na specifičan pristup analizi diskursa – kritičku analizu diskursa, koja pretpostavlja analizu odnosa moći u jeziku. Pošto kritička analiza diskursa prvenstveno proučava institucionalni diskurs, a intervju kao žanr spada u diskurs koji se odvija u institucionalnim okvirima i njima je regulisan, logično je da se u istraživanju pođe od ovakvog pristupa.

Najistaknutiji predstavnik kritičke analize diskursa Norman Fairclough osmislio je trodimenzionalni okvir za ovakvu analizu (1992a) koji se zasniva na shvatanju diskursa kao (1) teksta, (2) diskurzivne prakse i (3) društvene prakse. Analiza teksta obuhvata lingvističku analizu i analizu strukture teksta. Analiza diskursa kao diskurzivne prakse određuje prirodu procesa u okviru kojih tekst nastaje i interpretira se. Analiza diskursa kao društvene prakse podrazumeva analizu društvenog konteksta u kojem tekst nastaje i međusobni uticaj društva na diskurs kao i diskursa na društvo. U ovom radu istraživanje se oslanja na prvu dimenziju, odnosno analizu lingvističkih karakteristika i organizacije diskursa. Druge dve dimenzije nadilaze okvire ovog rada (diskurs kao diskurzivna praksa i diskurs kao društvena praksa) pa se one pominju samo u funkciji analize lingvističkih sredstava za izražavanje moći.

Analiza diskursa je sastavni deo pragmatike kao lingvističke discipline i kao takva proučavanju diskursa pristupa sa nadrećeničnog nivoa. Fairclough smatra da je

potrebna detaljna i sistematična analiza raznih lingvističkih elemenata kao što su: izbor vokabulara (npr. upotreba metafora), gramatika (npr. tranzitivnost, modalnost), kohezija (npr. upotreba veznika), struktura teksta (npr. preuzimanje reda govorenja), dok pod tekstom podrazumeva i pisane tekstove i transkripte konverzacija i intervjua (Fairclough, 2003).

1.2. Cilj istraživanja

Osnovna pretpostavka od koje polazimo u ovom istraživanju jeste da je govor moći sveprisutan u diskursu, kako u institucionalizovanim okvirima, tako i u svakodnevnoj komunikaciji. Opređeljivanjem za korpus konfrontacionog tipa diskursa zbog velike učestalosti korišćenja govora moći smatramo da možemo steći dublji uvid u konkretna jezička sredstva kojima se moć izražava, i čijim bi analiziranjem mogli poboljšati njihovo prepoznavanje i razumevanje. Osim toga smatramo da postoje bitne sličnosti i razlike u izražavanju moći na engleskom i srpskom jeziku koje je svrsishodno kontrastirati i proučavati radi boljeg razumevanja konfrontacionog diskursa, kao i njegovog eventualnog prevođenja.

Cilj istraživanja je, dakle, da se utvrdi koja jezička sredstva se koriste za izražavanje moći u konfrontacionom diskursu i koje su njihove funkcije. Naročito je bitno odrediti koje su krajnje implikacije njihove upotrebe, odnosno zašto se u određenim kontekstima koriste baš određena jezička sredstva, i šta se njima postiže. Takođe nam je cilj da se na osnovu kontrastiranja jezičkih sredstava na engleskom i srpskom jeziku utvrde sličnosti i razlike.

Mada je u svetu mnogo napisano o analizi diskursa, kritičkoj analizi diskursa i govoru moći, kod nas su te oblasti malo obrađivane. Uglavnom je rađeno na analizi pisanog diskursa, a gotovo ništa na kritičkoj analizi govornog diskursa. Stoga smatramo da ovaj rad može da doprinese razvoju ove discipline kod nas jer kritička analiza diskursa je, da navedemo Fairclough-ov termin, „transdisciplinarni“ pristup analizi diskursa, pa samim tim ima svoju ulogu kako u lingvistici, tako i u, između ostalih, sociologiji, psihologiji, socijalnoj psihologiji, politikologiji, etnometdologiji ili antropologiji.

Iako se kritička analiza diskursa prvenstveno bavi diskursom u širim, institucionalizovanim društvenim okvirima (politički diskurs, ideologija, rasizam, ekonomski diskurs, diskurs medija, obrazovanje, itd.), smatramo da bi se rezultati dobijeni ovim istraživanjem mogli primeniti i na analizu svakodnevnog razgovornog jezika, diskursa struke ili akademskog diskursa, jer elementi institucionalnog govora nadilaze svoje okvire i možemo ih naći u gotovo svakom obliku diskursa.

1.3. Metodološki pristup

Metodološki pristup u ovom radu prvenstveno je određen predmetom i ciljem istraživanja. Pošto osnovu rada predstavlja analiza moći u diskursu neophodno je primeniti kombinaciju različitih pristupa.

Analiza diskursa, pa samim tim i kritička analiza, spada u oblast pragmatike koja podrazumeva proučavanje jezika u kontekstu i na nivoima višim od rečenice, pa nam stoga formalna gramatika nije dovoljna za istraživanje, mada je u pojedinim slučajevima neophodna za preciznija određenja jezičkih sredstava u funkciji izražavanja moći, i to kada ona nisu isključivo vezana za nadrečenični nivo. Zato je u radu korišćen pristup sistemsko-funkcionalne gramatike po Halliday-evom modelu koja proučava jezik na nadrečeničnom nivou iz perspektive funkcija koje jezik može imati u društvu, a ne iz perspektive unapred datih gramatičkih pravila koja se primenjuju na jezik van društvenog konteksta.

Prilikom obrade podataka vezanih za strukturu konverzacije korišćen je metod analize konverzacije. Mada se analiza konverzacije prevashodno bavi konverzacijama iz domena svakodnevnog života, tj. razgovornim jezikom, u poslednje vreme je učinjen pomak ka analizi institucionalne konverzacije, i istraživanja u toj oblasti dala su vredne rezultate o institucionalnoj interakciji koja leži u osnovi korpusa odabranog za ovaj rad.

Konačno, pošto korpus obuhvata diskurs na engleskom i srpskom jeziku, tokom istraživanja neophodno je primeniti kontrastivnu analizu jezičkih sredstava radi utvrđivanja sličnosti i razlika između engleskog i srpskog jezika.

U analizi smo se opredelili za, prema našem mišljenju, najuočljivija i najdelotvornija sredstva za izražavanje moći u diskursu koja se koriste ne samo u

konfrontacionom intervjuu već i u drugim oblicima institucionalnog govora, od kontrole formalne strukture diskursa koja se sastoji u prekidanju i preuzimanju reda govorenja, preko kontrole sadržaja i promene fokusa pitanja, do intertekstualnosti i modalnosti koje nisu u istoj meri uočljive na prvi pogled, ali su sveprisutne u odnosima moći, kako u institucionalizovanom, tako i u svakodnevnom govoru. Ovakvo ograničenje je neminovno jer, kako kaže i sam Fairclough: „no analysis of a text can tell us all there is to be said about it (Fairclough, 2003: 14). Tekstualna analiza mora stoga nužno biti selektivna.

1.4. Korpus

Pošto predmet proučavanja podrazumeva jezička sredstva koja se koriste u govornom diskursu konfrontacionog tipa u institucionalizovanom kontekstu, kao najbolji uzorak uzeti su klasični medijski (tačnije televizijski) intervjui konfrontacionog tipa.

Korpus koji se istražuje u ovom radu obuhvata po deset sati intervjuja televizijskog programa BBC *Hardtalk*¹, kao najreprezentativnijeg za institucionalni konfrontacioni diskurs na engleskom jeziku, i deset sati intevjua televizijske emisije B92 *Poligraf*², koja je i nastala po uzoru na BBC-jev *Hardtalk*, za korpus na srpskom jeziku. Pošto intervjui na engleskom traju u proseku oko 23 minuta, korpusom je obuhvaćeno 27 emisija; intervjui na srpskom jeziku traju u proseku oko 28 minuta, pa taj korpus sačinjavaju 22 intervjuja.

Za potrebe istraživanja intervjui su označeni slovom koje predstavlja jezik (E – za engleski jezik, odnosno S – za srpski jezik) i njihovim rednim brojem (1-27 za engleski korpus, na primer E1 ili E19, odnosno 1-22 za srpski korpus, na primer, S1 ili S19). Izuzetno su prvi transkript (E1) i dvadeseti (E20) iz korpusa na engleskom jeziku snimljeni iz više delova, pa su ti delovi obeleženi na sledeći način: E1a, E1b i E1c, odnosno E20a i E20b.

¹ *Hardtalk* intervjui su snimani u periodu od novembra 2009. do avgusta 2010. Izuzetno je u korpus uključen intervju (E1) obavljen 2002. godine.

² *Poligraf* intervjui su snimani u periodu od decembra 2008. do maja 2009.

Kada se u tekstu navode primeri, pored oznake za intervju stoji i vreme (na pr. E12, 14:22) kada se u intervjuu taj primer javlja. Sve se to u zagradi nalazi na kraju svakog primera radi lakšeg snalaženja na snimcima koji su priloženi uz rad:

NC: Excuse me, because West Belfast was the place where the bombing
was originating...
TS: They were a part of the United Kingdom.
(E1a, 8:38)

1.5. Transkripti

Postoji nekoliko pokušaja sistematizacije i uspostavljanja pravila za transkribovanje govora. Među najpoznatijima su sistemi koje su sačinili Gail Jefferson (1984, 1989), John Du Bois (1991), Ehlich (1993) i Brian MacWhinney (1991), da pomenemo samo neke. Međutim, nijedan nije opšte prihvaćen, jer se svi oni neprekidno razvijaju. U zavisnosti od svrhe u koju se transkripcija koristi, simboli se prilagođavaju i menjaju. Možda najrazrađeniji sistem je onaj koji je ustanovila Gail Jefferson. Međutim, kako primećuju Atkinson i Herritage i on „continues to evolve in response to current research interests“ (Atkinson i Herritage, 1984: ix). Prema rečima Du Bois-a: „There is not, nor ever can be, a single standard way of putting spoken word to paper.“ (Du Bois, 1991: 73) Uzimajući u obzir nepostojanje opšteprihvaćenog sistema transkripcije, odlučili smo se za transkripciju na kakvu smo nailazili u najvećem broju slučajeva u referentnim delima.

Intervjui su snimani, a zatim transkribovani. Prilikom transkripcije beleženo je sve izrečeno. Simboli transkripcije su dati detaljno u okviru analize konverzacije. Gail Jefferson je dala najkompletniji sistem, mada on nije ni jedini niti nepromenljiv. Svaki analitičar u načelu preuzima ovaj sistem, ali ga modifikuje prema sopstvenim potrebama. Mi smo preuzeli osnovne elemente koji su u funkciji istraživanja. Označavano je:

- a. prekidanje sagovornika, odnosno preuzimanje reči (reči sagovornika koji prekida počinju tačno nakon poslednje izgovorene reči prethodnog govornika u narednom redu):

NC: Excuse me, because West Belfast was the place where the bombing was originating...

TS: They were a part of the United Kingdom.
(E1a, 8:38)

- b. preklapanje, odnosno istovremeno govorenje (pomoću uglastih zagrada samo sa leve strane - []):

NC: Because you knew that the missiles came from Russia. [And...

TS: [The US said they knew that they came from al [Qaeda and the Taliban.

NC: [No, it guessed, it guessed.
(E1a, 2:06)

- c. nedovršene rečenice obeležene su sa tri tačke:

TS: It doesn't matter whether I... It doesn't matter whether I think it does... We're asking for your views.
(E1a, 6:01)

- d. pauze i zastoji govoru duži od jedne sekunde označavani su pomoću tri tačke (...) u malim zgradama; mada konverzacionalisti veoma precizno mere dužinu trajanja svake pauze i zastoja u desetinkama sekunde, to nije relevantno za ovo istraživanje, pa su iz tog razloga označavane samo pauze i zastoji koji imaju funkciju u diskursu. Ako su pauza ili zastoj naročito dugački to je napomenuto u objašnjenju primera.

NC: If you think you know... Suppose the British discovered – as they have, in fact – that that some of the people involved in IRA bombing are in the United States and they've called for extradition of those people, the US has refused. Do they then have the right to bomb the United States?

TS: (...) You think they're... No, of course not.
(E1b, 0:01)

- e. neleksički fenomeni (na pr. smeh, ili delovi govora koje nije moguće transkribovati jer su nejasni) beleženi su u vitičastim zgradama {smeje se} ili

{nerazumljivo}. U istim zagradama stoji i napomena kada se ne navodi ceo izvod iz razgovora, npr. {početak izostavljen}:

TS: He and his network are intent on supporting Muslims defending themselves against infidels. [{nerazumljivo}]

NC: [{nerazumljivo}] Excuse me, you're misreading, crucially.

(E1b, 3:46)

SS: They certainly do... {smeju se IR, IE i publika} and people like me in chairs like this, particularly. So, there we are wondering, [and we're still wondering...]

AL: [Quickly get to the prurient interest bit as fast as possible and let's get it over with.]

SS: Well, prurient. Maybe. {smeh i aplauz} All right. Prurient.

(E8, 7:36)

- f. jezički elementi koji su predmet analize označeni su italikom radi lakšeg praćenja objašnjenja; sledeći odlomak je primer za provokaciju u uvodnom delu intervjua:

Stephen Sackur: HARDtalk today comes from the Foreign Office in London. When it comes to pursuing its national interests overseas *the British Government claims to act in accordance with international law and to the very highest of human rights standards. But how credible is that?* My guest today is the Foreign Secretary David Miliband. When it comes to its post 9/11 security strategy *did the British Government cross red lines?* And when it comes to the future in Afghanistan and in Iran *does Britain and indeed the West have a coherent strategy?*

(E3, 00:00)

Neverbalna komunikacija nije označavana iz dva razloga. Prvo, ona nije mogla biti adekvatno označena zbog same prirode snimka intervjua. Naime, da bismo mogli proučavati neverbalnu komunikaciju, neophodno je da tokom čitavog toka razgovora imamo sliku oba sagovornika, što u televizijskom snimku ovih emisija nije slučaj, jer reditelji emisije menjaju kadrove po sopstvenom nahođenju, tako da gledaocima nije omogućeno da sve vreme imaju u vidokrugu oba sagovornika. Promena kadra sa oba sagovornika na gro-plan samo jednog, pa zatim drugog, bilo da govori ili sluša, onemogućava praćenje neverbalne komunikacije, mada bi to mogao biti značajan

element proučavanja govora moći kao element komplementaran jezičkim sredstvima. Drugo, neverbalna komunikacija u ovakvom tipu razgovora nema funkciju sama po sebi i za sebe, već bi, u slučaju da je i uvrštena u istraživanje, služila mahom kao dopuna i potvrda jezičkih sredstava za izražavanje moći.

1.6. Struktura rada

Rad je podeljen na četiri dela:

1. Uvod
2. Teorijsko utemeljenje i značenje osnovnih pojmova
3. Rezultati istraživanja
4. Zaključak

Svaki deo osim zaključka je dalje podeljen na poglavlja.

U drugom delu je izneto teorijsko utemeljenje ove disertacije i značenje osnovnih pojmova. Time je obuhvaćena: 1. kritička analiza diskursa (sa njenim utemeljenjem u analizi diskursa i kritičkoj lingvistici), model po kojem se vrši analiza korpusa, kao i kritike upućene toj disciplini. Zatim je obrađen 2. konfrontacioni diskurs. Polazeći od intervjua kao žanra, njegovih definicija, učesnika u intervjuu i njihovog institucionalnog pozicioniranja, kao i pojma konfrontacije, dat je pokušaj definisanja konfrontacionog intervjua. 3. Analiza konverzacije i 4. funkcionalna gramatika prikazane su iz perspektive ovog rada, kao metodološka osnova kritičke analize diskursa.

U trećem delu prikazani su rezultati istraživanja. Po poglavljima su analizirani različiti aspekti jezičkih sredstava za izražavanje moći u konfrontacionom diskursu. Drugi deo obuhvata sledeća poglavlja: 1. Kontrola strukture konfrontacionog diskursa, 2. Kontrola formalne strukture: funkcije ćutanja i prekidanja sagovornika, 3. Kontrola sadržine u konfrontacionom diskursu, 4. Kontrola interpersonalnih odnosa moći. Na kraju svakog poglavlja izveden je zaključak.

U četvrtom delu je izveden opšti zaključak o rezultatima istraživanja jezičkih sredstava za izražavanje moći u konfrontacionom diskursu.

Posle zaključka priloženi su dodaci radu. Prvi dodatak sadrži spisak svih intervjua iz engleskog i srpskog jezičkog korpusa, sa imenima i zanimanjem ili funkcijom učesnika, datumom emitovanja i dužinom trajanja intervjua. Zbog lošijeg kvaliteta snimka, u dodatku 2 je priložen prvi transkript iz korpusa na engleskom jeziku. Poređenja radi, u dodatku 3 priložen je i transkript prvog intervjua na srpskom. Na kraju je navedena literatura koja je korišćena tokom izrade disertacije.

2. TEORIJSKO UTEMELJENJE I ZNAČENJE OSNOVNIH POJMOVA

Moć je istovremeno i uzrok i posledica jezika. Ovaj dvosmerni odnos se može sagledati kroz dva koncepta: *moć iza jezika* i *moć jezika*³. Moć iza jezika se odnosi na simboličku ulogu jezika u označavanju i odražavanju odnosa moći koji već postoje. U ovoj pasivnoj ulozi jezik služi samo kao provodnik moći, ali sam nema nikakvu moć. S druge strane, moć jezika se odnosi na generativnu ulogu jezika u kreiranju moći u svrhu vršenja uticaja i kontrole. U tim aktivnim ulogama jezik je moć. (*Encyclopedia of Power*, 2011: 371)

2.1. Jezik i moć

Jezik i moć – dva osnovna društvena fenomena (van Dijk, 2008: vii) – prvi put se sistematično dovode u vezu sa nastankom kritičke lingvistike sredinom sedamdesetih godina prošlog veka. Uloga i značaj jezika u proizvodnji, održavanju i promeni društvenih odnosa moći, a naročito zloupotrebi moći za dominaciju jedne grupe ljudi nad drugom, koji do tada nisu bili posebno analizirani, postaju predmet interesovanja širokog kruga naučnika iz celog sveta. Za nekoliko decenija napisana je obimna literatura o ovom fenomenu, a discipline koje se njime bave uvedene su i kao akademski predmeti na mnogim univerzitetima širom sveta.

Na kritičku lingvistiku se ubrzo nadovezuje kritička analiza diskursa. Pošto se naše istraživanje bazira prvenstveno na kritičkoj analizi diskursa, kratko ćemo se osvrnuti na kritičku lingvistiku i njene osnovne pretpostavke. Zatim ćemo se osvrnuti i na analizu diskursa jer ona, zajedno sa kritičkom lingvistikom, leži u osnovi kritičke analize diskursa. Nakon toga ćemo se detaljno zadržati na kritičkoj analizi diskursa, njenim načelima, ciljevima i principima, kao i konceptima glavnih predstavnika ove discipline. Naročitu pažnju ćemo posvetiti Fairclough-ovoj trodimenzionalnoj

³ *Power behind language; power of language*

konceptiji, jer nam ona najviše odgovara u metodologiji istraživanja pošto je u ovom radu naglasak na lingvističkom aspektu diskursa, a njegova se analiza zasniva prvenstveno na obradi lingvističkih elemenata u diskursu.

2.1.1. Uvod

Kritička analiza diskursa razvila se krajem dvadesetog veka, tačnije sredinom 80-ih godina kao nova orijentacija u radu Norman-a Fairclough-a, Teun-a van Dijk-a, Ruth Wodak i drugih. Kao disciplina je ustanovljena od 1992. tj. od skupa u Amsterdamu, gde su Fairclough, van Dijk, Wodak, Kress i van Leeuwen izložili svoje radove koji su kasnije objavljeni kao specijalno izdanje časopisa *Discourse and Society* (4, 2, 1993). Pomenuta grupa se postepeno širila i nastavila da održava skupove jednom godišnje. Nekoliko godina kasnije objavljeno je još jedno uticajno delo, *Texts and practices: readings in critical discourse analysis* (uredili C. Caldas-Coulter i M. Coulter, 1996). Od tada se kritička analiza diskursa brzo razvija i poprima interdisciplinarni karakter. Prva konferencija širih razmera održana je u Valensiji 2004. a iste godine osnivaju se i dva nova časopisa: *Critical Discourse Studies* i *Journal of Language and Politics*. (Brown, 2006)

Prema kritičkoj analizi diskursa (u daljem tekstu CDA, prema engleskom nazivu za tu disciplinu: Critical Discourse Analysis) jezik ima glavnu ulogu u održavanju i legitimizaciji nejednakosti, nepravde i ugnjetavanja u društvu. CDA koristi analizu diskursa da bi pokazala kako se to čini i pokušava da razvije svest o ovom društvenom aspektu jezika, kao i da eksplicitno zagovara promene na osnovu rezultata svojih istraživanja.

2.1.2. Kritička lingvistika

CDA se razvila iz kritičke lingvistike, pokreta koji se razvio na Univerzitetu East Anglia sredinom sedamdesetih godina prošlog veka. (Fowler et al., 1979; Hodge and Kress, 1993). Halliday-eva sistemska funkcionalna lingvistika je obezbedila osnovu za pomak u lingvističkoj analizi sa formalne deskripcije ka društvenoj kritici.

Po njemu gramatika nadilazi formalna pravila tačnosti. Ona predstavlja „a means of representing patterns of experience [...] It enables human beings to build a mental picture of reality, to make sense of their experience of what goes on around them and inside them.“ (1985: 101)

U knjizi *Language and control* koja je postala klasik, Trew (Fowler et al. 1979) na primeru dvaju dnevnih novina ukazuje na razlike u načinu upotrebe jezika. Kada je 1975. policija u Harareu, u tadašnjoj Rodeziji, pucala u nenaoružane ljude i ubila trinaestoro Afrikanaca, u *The Rhodesia Herald* je pisalo: „A political clash has led to death and injury“, dok je u *Tanzanian Daily News* pisalo: „Rhodesia’s white suprematist police [...] opened fire and killed thirteen unarmed Africans.“ Analizirajući ovakve tekstove, Trew je pokazao da se politički stavovi ne kodiraju samo različitim vokabularom, već i različitim gramatičkim strukturama. U ovom slučaju se isti događaj kodira imenicom (‘death’) ili glagolom (‘kill’) koji zahteva aktivan subjekat (‘police’) i objekat (‘Africans’), tako da i počinio i žrtve moraju eksplicitno da se imenuju. Ono što su kritički lingvisti nazvali „ideološkom transformacijom“ (ideological transformation) je primer brisanja agenta (agent deletion): ako bismo tanzanijsku verziju stavili u pasiv („Thirteen unarmed Africans were killed...“), ne bi više bilo potrebno da se policija imenuje kao agent koji je izvršio ubistvo.

Ovakvim pristupom kritička lingvistika je napravila ključni korak ka interpretaciji gramatičkih kategorija kao potencijalnih elemenata ideološke mistifikacije, i raskinula sa tradicijom po kojoj su se različiti načini da se kaže ista stvar smatrali za proste stilističke varijacije, ili kao konvencionalni indikatori kategorija pripadnosti grupi kao što su klasa, profesija, itd. Bez njihovog rada CDA ne bi bila moguća.

2.1.3. Analiza diskursa

Analiza diskursa nastala je iz više naučnih disciplina: lingvistike, semiotike, sociologije, psihologije i antropologije. Sve ove discipline imaju zajedničko interesovanje za upotrebu jezika, tj. za načine na koje ‘stvarni’ ljudi koriste ‘stvarni’ jezik. Upotrebili smo reč ‘stvarni’ da bismo napravili razliku između apstraktnih

kategorija jezika i gramatike kako su tradicionalno proučavani do druge polovine XX veka i stvarne upotrebe jezika u realnim situacijama koja počinje da se proučava sa pripadnicima Praške škole i nastankom pragmatike. Pragmatika je:

The study of language from the point of view of users, especially of the choices they make, the constraints they encounter in using language in social interaction and the effects their use of language has on other participants in the act of communication. (Crystal, 1985: 240)

Analiza diskursa podrazumeva „the study of connected discourse“ (Leech, 1983) koja „promises to integrate linguistic findings about intra-sentential organization with discourse structure“ (Levinson, 1983: 287). Znači, reč je o analizi nadrećeničnih jezičkih formi. Definicije analize diskursa uglavnom su veoma opšte, jer je polje proučavanja ove discipline toliko široko da je teško obuhvatiti sve relevantno za tu disciplinu. Jednu od osnovnih definicija iz prvog dela posvećenog analizi diskursa *Discourse Analysis*, daju pisci Brown i Yule: „the discourse analyst treats his data as the record (text) of a dynamic process in which language was used as an instrument of communication in context by a speaker / writer to express meanings and achieve intentions (discourse)“ (Brown & Yule, 1983: 26). Oni dodaju da se zatim podaci analiziraju da bi se opisale pravilnosti koje se javljaju u diskursu. McCarthy smatra da analiza diskursa nije metod, već: „it is a way of describing and understanding how language is used.“ (McCarthy 1991: 2) Iz ovih definicija možemo izvući ključne reči koje će se pokazati kao osnova i kritičke analize diskursa: upotreba jezika, diskurs kao dinamičan proces, komunikacija, kontekst, prenošenje značenja, ostvarivanje ciljeva kroz upotrebu jezika.

U analizi diskursa naglasak je na kontekstu i funkcijskom aspektu jezičkih formi, a ne na njihovoj gramatičkoj strukturi van konteksta. Jezičke forme analiziramo prema funkcijama koje imaju u razgovoru koji se odvija u precizno utvrđenom kontekstu.

Ima i autora koji ne prave razliku između analize diskursa i kritičke analize diskursa. Jorgensen i Phillips analizu diskursa vide u okviru društvenog konstruktivizma, kao najčešće primenjivan pristup u toj oblasti. Autorke razlikuju tri pristupa u okviru analize diskursa:

- (1) Teorija diskursa Laclau-a i Mouffe-a, poststrukturalistička teorija po kojoj se i predmeti i pojave u društvu percipiraju isključivo kroz diskurs, ali da zbog suštinske nestabilnosti jezika, značenje nikada ne može biti trajno;
- (2) Kritička analiza diskursa, na čelu sa Norman-om Fairclough-om, koja također vidi aktivnu ulogu diskursa u konstruisanju društva. Ali, za razliku od prethodne teorije, Fairclough insistira da je diskurs samo jedan od mnogih aspekata društvene prakse; a naglask stavlja na međusobni uticaj jezika i društva kao i na promene u jeziku i društvu.
- (3) Diskurzivna psihologija, koja sa kritičkom analizom diskursa ima zajednički empirijski fokus na specifičnim instancama upotrebe jezika u društvenoj interakciji, ali ima drugačiji cilj. Diskurzivna psihologija je pristup u okviru socijalne psihologije koja je razvila poseban tip analize diskursa radi proučavanja načina na koje se čovekova ličnost, misli i emocije formiraju i menjaju kroz društvenu interakciju, kao i da se rasvetli uloga tih procesa u društvenoj i kulturnoj reprodukciji i promeni. (Jorgensen i Phillips, 2002: 6-7)

Svim ovim pristupima su zajedničke osnovne premise koje se odnose i na sve ostale pristupe u okviru društvenog konstruktivizma: a) kritički pristup znanju koje se uzima zdravo-za-gotovo; b) istorijska i kulturna specifičnost; c) veza između znanja i društvenih procesa i d) veza između znanja i društvene akcije. (Jorgensen i Phillips, 2002: 5-6)

2.1.4. Kritička analiza diskursa (CDA)

CDA je, dakle, s jedne strane, izdanak analize diskursa. Od nje se razlikuje prvenstveno po svom kritičkom pristupu, po kojem analiza diskursa samo opisuje instance diskursa, dok ih CDA interpretira i objašnjava (Fairclough, 1992a). Ključnim rečima, koje smo gore naveli vezano za analizu diskursa, ovde dodajemo još jednu: kritičnost. Van Dijk za CDA u odnosu na analizu diskursa kaže:

CDA is a - critical - perspective on doing scholarship: it is, so to speak, discourse analysis 'with an attitude'. It focuses on social problems, and especially on the role of discourse in the production and reproduction of power abuse or domination. (van Dijk 2001a: 96)

Rogers smatra da su tri osnovna pristupa u CDA u stvari tri 'kritička' dela CDA:

1. Diskurs se posmatra kao odraz odnosa moći u društvu. Namera CDA je da se razotkriju ti odnosi moći i ukaže na nejednakosti u društvu,
 2. CDA pokušava da opiše, interpretira i objasni odnos između forme i funkcije jezika.
 3. CDA eksplicitno iznosi društvene probleme i pokušava da ih reši.
- (Rogers, 2004: 3-4).

S druge strane, CDA se nadovezala na rad kritičke lingvistike, ali je u mnogo čemu otišla dalje u svojim istraživanjima. Prvo, pokušala je da utemelji analizu diskursa u kritičkoj teoriji društva i da objasni vezu između diskursa i društvenih praksi u kojima su oni utemeljeni. Početkom 1990-ih diskurs⁴ je postao ključni termin u postmodernoj filozofiji i kulturologiji, pa je CDA pokušala da se eksplicitno distancira od dominantne tendencije u tim oblastima da se društveno svede na diskurs i samo diskurs. Koncepti kao što je, na primer, 'marketizacija' (marketization) (Fairclough, 1993; 1995: 130-166) mogu da obuhvate i društvenu praksu koja prolazi kroz proces promena (tržišna praksa se trenutno uvodi u mnoge institucije, uključujući i univerzitete⁵), i diskurse koji se takođe stalno menjaju, a koji igraju ključnu ulogu u tim procesima, tako što predlažu i legitimišu promene, obučavaju ljude u tim novim praksama, zahtevaju od njih da nauče nove načine pisanja i govorenja, itd.

CDA u svoja istraživanja pored pisanog i usmenog jezika uvodi i koncept *konteksta* kao obavezan element proučavanja. Kontekst je naročito značajan u CDA kako je vidi Ruth Wodak (Wodak, 2001; Reisigl i Wodak, 2009). Ona zastupa

⁴ O diskursu kao terminu biće reči detaljnije u odeljku o značenju pojmova.

⁵ Univerziteti su morali da postanu konkurentni da bi privukli studente. Pošto studente tretiraju kao kupce, morali su tome da prilagode i svoj diskurs.

istorijski pristup diskursu, koji uključuje saradnju između onih koji proučavaju diskurs, s jedne, i istoričara, politikologa, antropologa i sociologa, s druge strane.

Istraživanja CDA nadilaze čak i okvire samog jezika. Diskursi se, prema CDA, ostvaruju multimodalno, ne samo kroz tekst i govor, već i kroz druge vidove komunikacije, kao što su na primer slike. Kress i Van Leeuwen (1996) su razvili metode vizuelne analize čvrsto utemeljene na Halliday-evoj sistemskoj funkcionalnoj lingvistici. Oni su pokazali kako se ovi metodi mogu koristiti u CDA⁶.

Sve u svemu, CDA se približila eksplicitnijem dijalogu između društvene teorije i prakse, bogatijoj kontekstualizaciji, većoj interdisciplinarnosti i većoj pažnji prema multimodalnosti diskursa.

2.1.5. Opšti principi CDA

Mnogi teoretičari CDA izneli su opšte principe CDA kao ih oni vide: van Dijk (1993a), Wodak (1996), Fairclough i Wodak (1997), Meyer (2001), Bloomaert (2005), i drugi. Neki od njih predstavljaju zajedničke principe CDA, dok su neki specifični, pa i kontroverzni. Najčešće citirane i manje-više opšte prihvaćene principe CDA izneli su Fairclough i Wodak u članku „Critical discourse analysis“ (1997: 271-280). Ukratko ćemo ih izneti:

1. *CDA se bavi društvenim problemima.* CDA se ne fokusira na jezik i njegovu upotrebu po sebi i za sebe, već na lingvističke karakteristike društvenih i kulturnih procesa. CDA kritički pristupa društvenim problemima da bi razotkrila odnose moći koji su često prikriveni. Osnovni cilj je da se dođe do rezultata koji će biti praktično relevantni za društvene, kulturne, političke, pa i ekonomske kontekste. (Fairclough i Wodak, 1997: 271)

⁶ Van Leeuwen (2000) je pokazao kako se ‘vizuelni rasizam’ realizuje ne samo očiglednim rasističkim stereotipima, već i kroz mnogo suptilnije metode. Članovi neke društvene grupe, na primer, nikad nisu personalizovani, nikad prikazani kao individue sa jedinstvenim osobinama. Oni se prikazuju *grupno*, često u sličnim, gotovo identičnim pozama, što može da proizvede efekat „*svi su oni isti*“ ili „*ne možeš ih razlikovati*“.

2. *Odnosi moći su diskurzivni.* CDA ističe prevashodno lingvističku i diskurzivnu prirodu društvenih odnosa moći u savremenom društvu, i pokušava da objasni kako se ti odnosi moći odražavaju u diskursu. (Fairclough i Wodak, 1997: 272-3)
3. *Diskurs konstituše društvo i kulturu.* Značaj diskursa u savremenim društvenim procesima i odnosima moći može se sagledati samo ukoliko priznamo da diskurs konstituše društvo i kulturu, baš kao što njega konstitušu to isto društvo i kultura. Njihov međusobni odnos je dijalektički. Svaka instanca jezičke upotrebe daje sopstveni doprinos reprodukciji i transformisanju društva i kulture, uključujući i odnose moći. To je moć diskursa i zato je vredno boriti se za njega. (Fairclough i Wodak, 1997: 273)
4. *Diskurs deluje u funkciji ideologije.* Autori smatraju da se diskurs koristi u funkciji ideologija. Da bismo razumeli kako se to ostvaruje, nije dovoljno analizirati tekstove. Mora se uzeti u obzir i diskurzivna praksa, tj. kako se tekstovi tumače i primaju i kakve društvene efekte proizvode. (Fairclough i Wodak, 1997: 275)
5. *Diskurs je istorijski zasnovan.* Diskurs se može razumeti samo u okviru svog istorijskog konteksta: u određenoj situaciji, uz razumevanje odgovarajućih vanlingvističkih konvencija i pravila, kulture i ideologije, i najvažnije, moramo da znamo na šta u prošlosti se diskurs odnosi. Diskursi su uvek povezani sa drugim diskursima proizvedenim ranije, kao i sa onima koji se proizvode proizvedenim sinhrono i naknadno. U tom smislu se u koncept konteksta uključuju i intertekstualnost i društveno-kulturno znanje. (Fairclough i Wodak, 1997: 276)
6. *Veza između teksta i društva je posredovana.* CDA povezuje društvene i kulturne strukture i procese s jedne strane, sa osobinama teksta sa druge. Te veze nisu direktne i determinističke, već su kompleksne, indirektne i „posredovane“. Prema Fairclough-u, na primer, ‘posrednik’ između teksta i društva su poreci diskursa. (Fairclough i Wodak, 1997: 277)
7. *Analiza diskursa tumači i objašnjava.* Diskurs se može tumačiti na razne načine u zavisnosti od slušalaca/čitalaca i konteksta. U obzir se moraju uzeti njihove emocije, stavovi i kognicija, kao i kategorije kao što su klasa, pol, uzrast, religija, i slično. CDA prevazilazi analizu teksta, ona treba da ga

protumači i objasni. Ovde dolazi do razlike između kritičkog i nekritičkog čitanja, „they differ in their systematic approach to inherent meanings, they rely on scientific procedures, and they naturally and necessarily require self-reflection of the researchers themselves.“ (Fairclough and Wodak, 1997: 279). Ova tumačenja i objašnjenja nikad nisu završena i autoritativna, ona su dinamična i otvorena, otvorena za nove kontekste i nove informacije.

8. *Diskurs je oblik društvene akcije*. Osnovni cilj CDA je da razotkrije sve „ono što je netransparentno“⁷ i odnose moći. CDA je društveno angažovana naučna paradigma. Ona pokušava da dovede do promena u komunikativnoj i društveno-političkoj praksi. (Fairclough i Wodak, 1997: 279-280)

CDA se ne povezuje ni sa jednim jedinstvenim pravcem u lingvistici niti u analizi diskursa. Predstavnici CDA koriste različite metode analize. Bilo je više pokušaja da se CDA sistematizuje. Mnogi slede Fairclough-a koji se prvenstveno oslanja na Halliday-evu sistemsku funkcionalnu lingvistiku. Prema Halliday-u jezik ispunjava simultano tri glavne funkcije: *ideacionu* funkciju koja se odnosi na izražavanje predstava o svetu (representations of the world), *interpersonalnu* funkciju koja se odnosi na izražavanje i uspostavljanje društvenih odnosa i međuljudske interakcije i *tekstualnu* funkciju koja se odnosi na stvaranje kohezivno strukturisanih tekstova i komunikativnih događaja. Ovo funkcionalno viđenje gramatike jezika odgovara potrebama CDA koja se bavi načinom na koji se jezik koristi za konstruisanje diskursa (u najširem smislu reči: diskurs je ideološki specifična reprezentacija nekog aspekta društva), kao i načinom na koji se jezik koristi za legitimizaciju žanrova koji se koriste u hegemonijske svrhe (specifičnih načina upotrebe jezika radi ostvarenja društvene dominacije). Van Leeuwen je takođe prilagodio i razradio sistemsku funkcionalnu gramatiku za potrebe CDA (1996). Fairclough (1993: 134; 2000: 14) i van Leeuwen (2005) tome dodaju i stilove – upotrebe jezika radi konstruisanja i legitimizacije društvenih identiteta.

Ne zasniva se CDA kod svih teoretičara na sistemskoj funkcionalnoj gramatici. Koriste se i druge metode, na primer, strategije argumentacije (npr. Wodak i Matouschek, 1993), analiza naracije (npr. Mumby, 1993), specifični oblici analize

⁷ opaqueness

konverzacije koji prevazilaze stroge okvire koje su propisali njeni glavni predstavnici Schegloff, Sachs, Jefferson i drugi, koji povezuju analizu konverzacije sa širim društvenim kontekstom (npr. Ehrlich, 1998), i drugi.

Jedan od glavnih predstavnika CDA, Teun van Dijk (a i mnogi drugi) pokazao je da se u analizi može primeniti mnogo širi raspon metoda i zalaže se za multidisciplinarni pristup koji „chooses and elaborates theories, methods and empirical work as a function of their relevance for the realization of socio-political goals“ (van Dijk, 1993a: 252). On se manje oslanja na leksičke i sintaksičke elemente tekstva, a više se fokusira na kulturne i društvene resurse i kontekste. Njegov pristup se zasniva na četiri kategorije: akciji, kontekstu, moći i ideologiji (van Dijk, 1997).

Metodološka raznovrsnost CDA se može najbolje videti na stranicama časopisa *Discourse and Society*, koji je već dve decenije vodeći časopis u oblasti CDA.

Dok analiza diskursa predstavlja lingvističko utemeljenje CDA, sociološko dolazi iz kritičke teorije društva. Poslednjih godina sociološke paradigme čak dominiraju nad analizom diskursa u radovima pojedinih autora. Fairclough je vrlo istrajno istraživao načine da CDA zasnuje na kritičkoj teoriji društva pod jakim uticajem Marx-a i Gramsci-ja. U njegovom radu je takođe vidan uticaj i drugih filozofa kao što su Foucault, Bourdieu, Habermas, Harvey, Giddens i mnogi drugi. Kao i u slučaju lingvističke zasnovanosti CDA, tako ni u ovom slučaju ne postoji jedinstvo. Što se tiče ključnog koncepta CDA, ideologije, na primer, van Dijk ideologije vidi kao ‘pogled na svet’ koji čine ‘društvenu kogniciju’, kao shematski organizovane komplekse društvenih predstava i stavova u odnosu na neke određene aspekte društva: „e.g. the schema man have about women, or whites have about blacks, [which] may feature a category ‘appearance’,” (van Dijk, 1993a: 258). Te opšte norme i vrednosti se mogu dalje organizovati u složenije, apstraktnije i bazičnije ideologije koje se tiču imigracije, slobode štampe, abortusa ili nuklearnog oružja. (van Dijk: 1993a: 258; 1998)

Fairclough zastupa više marksistički pogled na ideologiju po kojem su ideologije „constructions of practices from particular perspectives (and in that sense ‘one-sided’) which ‘iron out’ the contradictions, dilemmas and antagonisms of practices in ways which accord with the interests and projects of domination” (Chouliaraki and Fairclough, 1997: 26). Ideologije su, po njemu, diskurzivni konstrukti, pa je pitanje ideologije sastavni deo pitanja u kakvoj je diskurs vezi sa

drugim momentima društvenih praksi. Međutim, ove razlike nisu dovele do podela u okviru CDA. Ono što ovu teoriju čini jedinstvenom nisu ni metodologija, ni teorija, već zajednički cilj: kritika hegemonističkih diskursa i žanrova koji dovode do nejednakosti, nepravde i ugnjetavanja u savremenom društvu, i to kroz istraživanje i analizu uloge diskursa u produkciji i reprodukciji odnosa moći, naročito institucionalizovane moći, u okviru društvenih struktura. Ta institucionalizovana moć oličena u intervjueru i borba protiv nje oličena u intervjuisanom gostu je predmet našeg rada.

Problematika CDA je tokom više od 20 godina postojanja obuhvatila veliki broj raznovrsnih tema. Veliki broj dela bavi se rasizmom i antisemitizmom, naročito Wodak (npr. Wodak et al, 1990; Wodak and Mtouschek, 1993) i van Dijk (npr. 1991, 1993b), a zatim i imigracijom i azilom (npr. Van Leeuwen and Wodak, 1999). Diskurs neoliberalizma i njegove uloge u neokapitalističkoj politici i praksi vlasti, poslovnog sveta i drugih institucija čine drugi fokus CDA (npr. Fairclough, 1993; Chouliaraki and Fairclough, 1997; Fairclough, 2000). Međutim, stranice časopisa *Discourse and Society* i zbirke članaka kao što je Toolan-ova (2002) pokazuju da su se analitičari CDA bavili i mnogim drugim problemima, uključujući pol, obrazovanje, komunikaciju između lekara i pacijenta, rat i terorizam, socijalne probleme i nezaposlenost, da pomenemo samo neke. Podaci koje se u CDA koriste takođe su različiti. Iako postoji tendencija fokusiranja na govore političara, parlamentarne debate i izveštaje u medijima, analitičari CDA su takođe proučavali udžbenike, reklame, transkripte konverzacija između đaka i nastavnika, doktora i pacijenata i poslovnih sastanaka, i još mnogo toga. Bitno je napomenuti i da, kao što se može videti iz *Discourse and Society*, ova proučavanja sve više dolaze iz svih krajeva sveta.

2.1.6. Kritika CDA

CDA nije više isključivo lingvistička disciplina. Radovi objavljeni u časopisima kao što su *Critical Discourse Studies* i *The Journal of Language and Politics* pokazuju da se naučnici iz oblasti širokog spektra društvenih nauka aktivno bave kritičkom analizom diskursa. S druge strane, CDA je dobila oštre kritike baš od

lingvisti. U jednoj od najcitiranijih kritika Widdowson (1995, 1996) smatra da analiza diskursa treba da opiše formalne nadrećenične modele i da CDA unosi zabunu u analizu diskursa interpretacijom teksta. Slično tome, Stubbs (1997) analize CDA naziva komentarima tekstova ('textual commentaries'). I jedan i drugi uglavnom kritikuju Fairclough-a, namerno ignorišući veliki broj radova objavljenih tokom godina u časopisu *Discourse and Society* i drugde. Stubbs naziva analize tekstova (u Fairclough, 1989) 'fragmentarnim' i 'nedovoljnim' jer ne predstavljaju reprezentativan uzorak i ne uključuju u dovoljnoj meri kvantitativnu analizu.

Ono što kritičari najviše zameraju CDA su eksplicitni društveni i politički ciljevi CDA. Widdowson smatra da različiti čitaoci interpretiraju tekstove na različite načine i da CDA neopravdano privileguje sopstvene interpretacije. U odgovoru na tu kritiku Fairclough (1996) kaže da su tradicionalni sociolingvistički i stilistički pristupi proučavanju jezika u društvu možda i uspeli da opišu modele upotrebe jezika i modele jezičkih promena, ali ih nisu objasnili. Tretirali su ih kao konvencije i samostalne evolutivne procese manje-više bez smisla. CDA pokušava da objasni zašto su tekstovi takvi kakvi su, i zašto se menjaju na način na koji se menjaju i, prema Halliday-u, traže odgovore na ta pitanja u društvenim, ekonomskim i političkim okvirima.

Početak debate između CDA i analize konverzacije (u daljem tekstu CA, prema engleskom Conversation analysis) označio je članak koji je 1997. godine napisao Emanuel A. Schegloff, jedan od začetnika i glavnih predstavnika CA, „Whose text? Whose context?“ Schegloff smatra da CDA često nedostaje detaljna sistematična analiza teksta i govora, onakva kakva karakteriše CA. On kaže:

I understand that critical discourse analysts have a different project, and are addressed to different issues, and not to the local co-construction of interaction. If, however, they mean the issues of power, domination, and the like to connect up with discursive material, it should be a serious rendering of that material. [...] Otherwise the critical analysis will not 'bind' to the data, and risks ending up merely ideological (Schegloff, 1997: 183).

Na ovaj članak je odgovorila Margaret Wetherell 1998. složivši se da CA odlično analizira govor u interakciji, ali ističe da izbegava dalju analizu i kritiku društva. Ona smatra da CDA i CA nisu u konfliktu čak iako predstavljaju donekle

nekompatibilne oblasti istraživanja. Ponekad CDA koristi konverzaciju u istraživanju i analizira je, bar donekle, iz perspektive CA. I CA ponekad uzima u obzir društvene, političke i kritičke faktore tokom istraživanja. Zato tvrdi da, pošto je CDA orijentisana ka društvenim problemima, a CA se zanima za probleme strukture u organizaciji konverzacije, ove dve discipline treba sagledati kao komplementarne, a ne kao kontradiktorne.

Uprkos svim ovim (i mnogim drugim) kritikama na račun CDA, one ne umanjuju vrednost radovima iz ove oblasti. Naučnici koji se bave CDA su svesni da se rukovode društvenim, ekonomskim i političkim motivima, ali smatraju da ovo važi za svu akademsku delatnost. Oni bar svoje stavove eksplicitno prikazuju i ne osećaju potrebu da se izvinjavaju zbog kritičkih stavova u svom radu. Naprotiv, dajući svoj doprinos debatama o problemima ključnim za društvo, oni nastavljaju tradiciju debate koja leži u suštini demokratskih društava još od antičkih vremena i osećaju da njihov naučni rad podrazumeva veću odgovornost od prostog iznošenja činjenica o diskursu. Osim toga, mnogi su ustanovili operativne istraživačke okvire za proučavanje odnosa između upotrebe jezika i društvenog konteksta. Naročito su radovi Fairclough-a, Ruth Wodak i van Leeuwen-a pomogli da se principi CDA operacionalizuju i pomognu u traženju odgovora na pitanja o pomenutom odnos između jezika i društva. U tom smislu, van Dijk-ove reči iz članka „Multidisciplinary CDA: A plea for diversity“ daju ključni doprinos CDA:.. On se poziva na svoje dugogodišnje iskustvo urednika međunarodnih časopisa:

In my many years of experience as editor of several international journals, I have found that contributions that imitate and follow some great master are seldom original. Without being eclectic, good scholarship, and especially good CDA, should integrate the best work of many people, famous or not, from different disciplines, countries, cultures and directions of research. In other words, CDA should be essentially diverse and multidisciplinary (van Dijk, 2001a: 95-96).

Van Dijk ide i dalje zalažući se za aktivnu ulogu CDA u iznošenju i rešavanju problema u društvu. On smatra da analitičari moraju da zauzmu stav:

Critical discourse analysis (CDA) is a type of discourse analytical research that primarily studies the way social power abuse, dominance, and inequality are enacted, reproduced, and resisted by text and talk in the social and political context. With such dissident research, critical discourse analysts take explicit position, and thus want to understand, expose, and ultimately resist social inequality. (Teun van Dijk, 2001b: 352)

Iz svega navedenog možemo zaključiti da je CDA sveobuhvatan pristup proučavanju odnosa između upotrebe jezika i njegovog društvenog konteksta, što je od suštinske važnosti za ovaj rad.

2.1.7. Fairclough-ov model CDA

Fairclough je svoj pristup CDA detaljno izneo u delima *Language and Power* (1989, 2001), *Discourse and Social Change* (1992), *Critical discourse analysis and the marketization of public discourse: the universities* (1993), *Critical discourse analysis: The critical study of language* i *Media discourse* (1995), *Analysing discourse: Textual analysis for social research* (2003), mada je svoju teoriju dopunjavao i u svim drugim knjigama i člancima. Da bismo mogli razumeti njegov model istraživanja moramo se upoznati sa određenim pojmovima koji leže u osnovi njegove koncepcije CDA. Definisaćemo sledeće pojmove: tekst, diskurs, diskurzivni događaj, poredak diskursa, žanr i stil.

TEKST Fairclough definiše kao „the written or spoken language produced in a discursive event“ (Fairclough, 1993: 138). Kasnije Fairclough naglašava multi-semiotičku prirodu tekstova gde pisanom i govornom jeziku kojima dodaje i vizuelne slike i zvuk (za primer uzima jezik televizije). Tekst dakle podrazumeva „written and printed texts [...], transcripts of (spoken) conversations and interviews, as well as television programmes and web-pages.“ (Fairclough, 2003: 3)⁸.

⁸ Najdetaljniju definiciju teksta možemo naći na internet stranici CADAAD Glossary:

'Text' is used to refer to particular language usages with an identifiable beginning and end situated in time and place. Texts can be considered the outcome of discourse. That is, discourse

DISKURS⁹ je veoma teško definisati jer postoji niz definicija koje se nekad preklapaju a nekad i razmimoilaze, pa čak i konfrontiraju. U lingvistici se ponekad koristi da označi uzorak govornog dijaloga, za razliku od pisanih 'tekstova', ili češće, uzorak i govornog i pisanog jezika, dok je u CDA tekst samo jedna dimenzija diskursa. U CDA, međutim, značenje ovog pojma je diferencirano. Može da se koristi i kao apstraktna i kao zajednička (brojiva) imenica. Kao apstraktna imenica diskurs se definiše kao „language use conceived as social practice“ (Fairclough, 1993: 138). Diskurs se u ovom značenju ne odnosi samo na jezik i njegovu upotrebu, već podrazumeva i skup vrednosti, uverenja i ideja u okviru datih društvenih okolnosti. U ovom značenju, dakle, diskurs posmatramo društvenu praksu.

Diskurs kao brojiva imenica označava „way of signifying experience from a particular perspective“ (Fairclough, 1993: 138). Fairclough diskurs u ovom smislu dalje razjašnjava:

The question of discourses is the question of how texts figure (in relation to other moments) in how people represent the world, including themselves and their productive activities. Different discourses are different ways of representing associated with different positions. (Fairclough, 2000: 170)

Termin diskurs se u tom smislu može koristiti u množini, a jedan primer bi bio „the ‘Third Way’ political discourse of New Labour.“ (Fairclough, 2003: 4)

is a process that produces text (Brown and Yule 1983: 25; Widdowson 1979: 71). On this definition, texts are a 'trace' of the communicative act, or discourse event (Brown and Yule 1983: 6). They may be spoken or written, where written texts represent a (semi)permanent record. Of course, written texts may be records of spoken texts. For some scholars, such as Gunther Kress and Theo van Leeuwen (2001) text is conceived as multimodal rather than limited to linguistic form. Texts are also concrete realisations of discourses (Lemke 1995), which is to say that discourses find their expression in text (Kress 1985: 27).

<http://cadaad.net/glossary/text>

⁹ Diskurs je termin koji su definisali naučnici iz raznih naučnih disciplina, od filozofije do lingvistike. Mi ovde dajemo samo definiciju autora koji se diskursom bavi iz lingvističke perspektive.

DISKURZIVNI DOGAĐAJ je instanca upotrebe jezika koja se analizira kao tekst, diskurzivna praksa i društvena praksa (Fairclough, 1993, p.138). Diskurzivni događaj tako obuhvata tekst, diskurzivnu praksu (proizvodnju i interpretaciju teksta), i društvenu praksu (koja uključuje i situacionu i institucionalnu praksu).

PORECI DISKURSA se odnose na „totality of discursive practices of an institution and relationship between them“ (Fairclough, 1993: 138). Oni se uglavnom vezuju za određene institucije ili oblasti društvenog života. Na primer, određeni poreci diskursa vezuju se za škole. Kada govorimo o porecima diskursa moramo precizno da odredimo koji se tipovi diskursa koriste u određenoj oblasti, kao i odnose između diskurzivnih praksi (proizvodnja i interpretacija diskursa). U kasnijem radu Fairclough dodaje još neka bitna određenja. Poredak diskursa je „relatively durable social structuring of language which is itself one element of the relatively durable structuring and networking of social practices“ (Fairclough, 2003: 4).

ŽANR¹⁰ je za Fairclough-a ključni termin koji definiše kao „a socially ratified way of using language in connection with a particular type of social activity“ (Fairclough, 1995a: 14). Postoje, na primer, različiti žanrovi intervjua, kao što je intervju u svrhu naučnog istraživanja, intervju prilikom konkurisanja za posao, ili televizijski intervju, ili još uže gledano, politički intervju u okviru televizijskog intervjua. Žanr je takođe sredstvo za strukturiranje teksta i skup relativno ustaljenih konvencija, koje su istovremeno i kreativne i konzervativne. To znači da je žanr u isto vreme i relativno stabilan, zbog čega je i prepoznatljiv, i otvoren za promene, tj. menja se kako se menja i društvena aktivnost u okviru koje se koristi.

STIL je diskurzivni aspekt čovekovog identiteta, i društvenog i ličnog. Fairclough smatra da je naš identitet određen, između ostalog, i načinom kako pišemo, govorimo, izgledamo, i slično, ali i time kakvu ulogu imamo u društvu. (Fairclough, 2003: 159). Određenju identiteta se može doprineti i pomoću tekstualne analize koja se fokusira na tekstualnu dijalektiku između društvenog i ličnog identiteta, a stilovi, kao ‘načini

¹⁰ John Swales u delu *Genre analysis*, koje se smatra za najreferentnije iz oblasti proučavanja žanra, definiše žanr kao „a distinctive category of discourse of any type, spoken or written, with or without literary aspirations.“ (1980: 33)

postojanja' odnosno identiteti, posmatraju se iz jezičkog aspekta (za razliku od telesnog). (Fairclough, 2003: 223)

Fairclough razlikuje više verzija analize diskursa, ali smatra da se manje-više sve mogu svrstati u dve grupe. Jedna grupa uključuje pristupe koji podrazumevaju detaljnu analizu teksta, a koje nazivamo „tekstualno orijentisana analiza diskursa“ (textually oriented discourse analysis), a druga se takvom analizom ne bavi, ili bar ne u velikoj meri. Sam Fairclough je glavni predstavnik prve grupe, dok je druga grupa pod uticajem Foucault-a i njegovog rada. Fairclough je pokušao da prevaziđe razliku između analize koja je inspirisana teorijom društva, a koja se ne bavi analizom teksta i analize koje se fokusira na jezik tekstova, ali se ne upušta u proučavanje problema iz teorije društva.

Analiza teksta jeste osnovni ali ne i jedini element analize diskursa. Po njemu analiza diskursa oscilira negde između fokusiranja na određene tekstove i fokusiranja na poretke diskursa. Pošto su poreci diskursa relativno apstraktni nivoi analize, a tekstovi veoma konkretni, potrebna je specifična vrsta analize koja ih može dovesti u vezu. CDA se bavi i kontinuitetom i promenama na ovom apstraktnijem nivou, kao i onim što se događa u pojedinačnim tekstovima. Vezu između ova dva nivoa Fairclough vidi u analizi tekstova koju vrši CDA. Tako se analiza teksta sagledava kao kombinacija lingvističke analize i „interdiskurzivne analize“ (Fairclough, 2003: 4), tj. proučavanja tekstova iz aspekta različitih diskursa, žanrova i stilova.

Odnos između jezika i društva je dijalektički. To znači da je odnos između jezika i društva dvosmeran: s jedne strane, jezik je pod uticajem društva, i sa druge, jezik oblikuje društvo. Ako se diskurs definiše kao društvena praksa onda se podrazumeva da su jezik i društvo u nekoj vrsti dijalektičkog odnosa.

CDA svoje istraživanje zasniva na odnosu između dve pretpostavke o upotrebi jezika: upotreba jezika je i oblikovana društvom i oblikuje društvo. Ovu ideju izgrađuje na osnovu Halliday-eve sistemske funkcionalne lingvistike. Na osnovu ideje da je jezik multifunkcionalan Fairclough operacionalizuje teoretsku pretpostavku da tekstovi i diskurs konstituišu društvo: „Language use is always simultaneously constitutive of (i) social identities, (ii) social relations and (iii) systems of knowledge and beliefs“ (Fairclough, 1995b: 131). Ideaciona funkcija jezika konstituiše sisteme znanja; interpersonalna funkcija kreira društvene subjekte ili identitete i njihove

međusobne odnose; a tekstualna funkcija kreira diskurse. Ovo znači da svaki tekst doprinosi konstituisanju ova tri aspekta društva i kulture. Fairclough tvrdi da ova tri aspekta uvek postoje istovremeno, s tim što ponekad jedan može prevagnuti nad drugima. (Fairclough, 1995b)

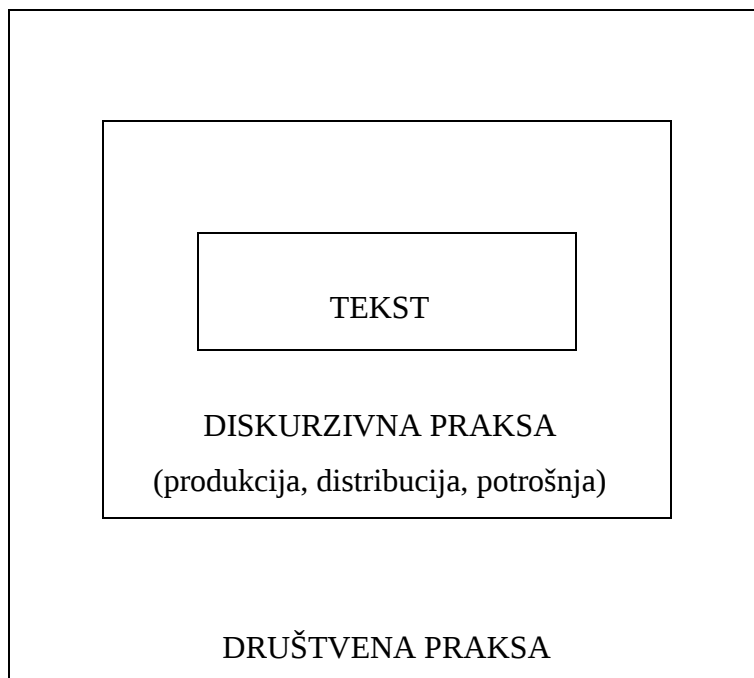
Pored toga što konstituiše društvo, jezik trpi uticaj društva. Naime, društvo oblikuje jezik. Jezik se koristi isključivo u društvenom kontekstu, ali on nije „merely a reflection or expression of social processes and practices, it is a *part* of those preocesses and practices“ (Fairclough, 2001: 19). Kao primer za ovaj uticaj društva na jezik Fairclough navodi rasprave o značenju pojedinih reči kao što su demokratija, imperijalizam, terorizam i sl. Predstavnici različitih stranaka ili država upotrebljavaju ih u različitom značenju, i u tom smislu te rasprave nisu samo uvod ili propratni proces uz politiku – one jesu politika. Samom promenom politike automatski se menja i jezik.

CDA razmatra odnos između upotrebe jezika i širih društvenih i kulturnih struktura. Fairclough pod time podrazumeva odnos između specifičnog komunikativnog događaja, kao što je novinska reportaža nekog događaja, ili televizijski intervju, i ukupne strukture odgovarajućeg poretka diskursa, kao i modifikacija tog poretka diskursa i njegovih sastavnih činilaca, žanrova i diskursa. (Fairclough, 1995b)

Da bi uspešno operacionalizovao ova teoretska razmatranja Fairclough razvija svoj analitički okvir (Fairclough, 1992a i 1995a), oslanjajući se na koncepte intertekstualnosti (tj. odnosa između tekstova ‘pre’ i ‘posle’), interdiskurzivnosti (tj. kombinacije žanrova i diskursa u nekom tekstu) i hegemonije (tj. dominacije političkih, ideoloških i kulturnih sfera društva). Ove tri dimenzije pripisuje svakom diskurzivnom događaju. On smatra da je diskurzivni događaj u isto vreme (1) tekst, (2) diskurzivna praksa (uključujući proizvodnju i interpretaciju teksta) i (3) društvena praksa.

Fairclough-ova analiza se zasniva na trima komponentama: deskripciji, interpretaciji i objašnjenju. Lingvističke karakteristike teksta se prvo opisuju (analiza teksta), zatim se tumači odnos između teksta i procesa proizvodnje i tumačenja diskurzivne prakse, a na kraju sledi objašnjenje odnosa između diskurzivne prakse i društvene prakse. Ovakvim načinom analize on pokušava da ustanovi sistematski

metod za proučavanje odnosa između teksta i njegovog društvenog konteksta. (Slika 1)

Slika 1. Trodimenzionalna koncepcija diskursa (Fairclough, 1992a: 73)

2.1.8. Diskurs kao društvena praksa

Fairclough shvata diskurs kao „jezik kao oblik društvene prakse“. (Fairclough, 2001: 18) To podrazumeva sledeće:

- (1) jezik je deo društva, a ne odvojen od njega,
- (2) jezik je društveni proces,
- (3) jezik je uslovljen drugim, nelingvističkim delovima društva.

Jezik je deo društva. Njihov međusobni odnos nije eksterni već interni i dijalektički. Pošto je jezik deo društva, svi lingvistički fenomeni su društveni fenomeni specifične vrste, a isto tako, društveni fenomeni su (delmično) jezički fenomeni. Kad god ljudi govore ili pišu, tj. kad se služe jezikom, ta upotreba jezika je društveno uslovljena. Čak i kada su okruženi porodicom i vode najintimnije

razgovore, taj njihov jezik podleže društvenim konvencijama, čime se jasno pokazuje da su jezički fenomeni – društveni fenomeni. S druge strane, upotreba jezika u društvenom kontekstu (što je uvek slučaj, jer jezik ne postoji van društva) nije prost odraz ili izraz društvenih procesa ili praksi. Jezik je jedan deo tih procesa i praksi, ali nisu svi društveni fenomeni – lingvistički fenomeni.

Ono što nas ovde naročito interesuje je društvena uslovljenost diskursa. U konfrontacionom intervjuu, koji je uzet za korpus ovog rada, jezik koji učesnici u intervjuu koriste podleže normama i konvencijama koje važe za taj žanr¹¹, pa ih u analizi moramo uzeti u obzir, jer one određuju diskurs.

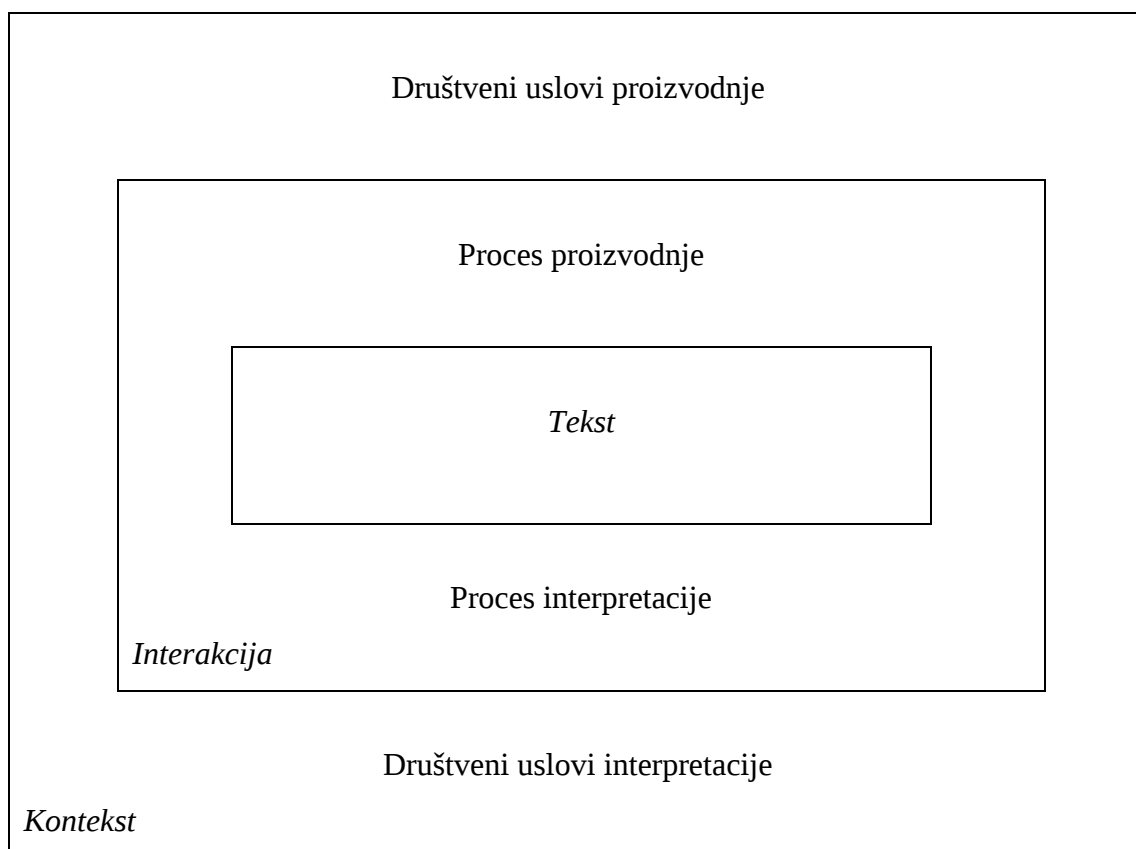
Jezik je društveni proces. Fairclough ovde diferencira diskurs i tekst.

Rukovodeći se Halliday-evim shvatanjem teksta, on pod tekstom podrazumeva i pisani i „govorni tekst“. Taj govorni tekst je u stvari govorni diskurs, a pod tekstom se podrazumevaju transkripti tog govornog diskursa.

Tekst je proizvod, a ne proces, tj. proizvod procesa proizvodnje teksta. Fairclough upotrebljava termin *diskurs* da označi ukupan proces društvene interakcije čiji je *tekst* samo jedan deo. Pomenuti proces uključuje tekst, proces proizvodnje i proces interpretacije teksta. Drugim rečima, analiza teksta je samo deo analize diskursa koja uključuje i analizu procesa proizvodnje i interpretacije. (Slika 2)

Jezik je uslovljen drugim, nelingvističkim sferama društva. Analiza procesa proizvodnje i interpretacije ne može biti potpuna ukoliko se ne uzme u obzir njihova društvena determinisanost, što implicira da se jezik mora posmatrati kao društvena praksa, koja je uslovljena drugim, nelingvističkim sferama društva. Diskurs stoga podrazumeva društvene uslove koje možemo odrediti kao *društvene uslove proizvodnje* i *društvene uslove interpretacije*. Ovi uslovi pretpostavljaju tri nivoa društvene organizacije: i) nivo društvene situacije, tj. neposredno okruženje u kojem se diskurs odvija, ii) nivo društvene institucije koji predstavlja matricu za diskurs i iii) nivo društva kao celine. Svi ti društveni uslovi oblikuju resurse koje ljudi unose u proizvodnju i interpretaciju, a ovi opet oblikuju načine na koje se tekstovi proizvode i interpretiraju. (Slika 2)

¹¹ Detaljnije o normama u intervjuu videti u poglavlju o intervjuu kao institucionalnom diskursu.

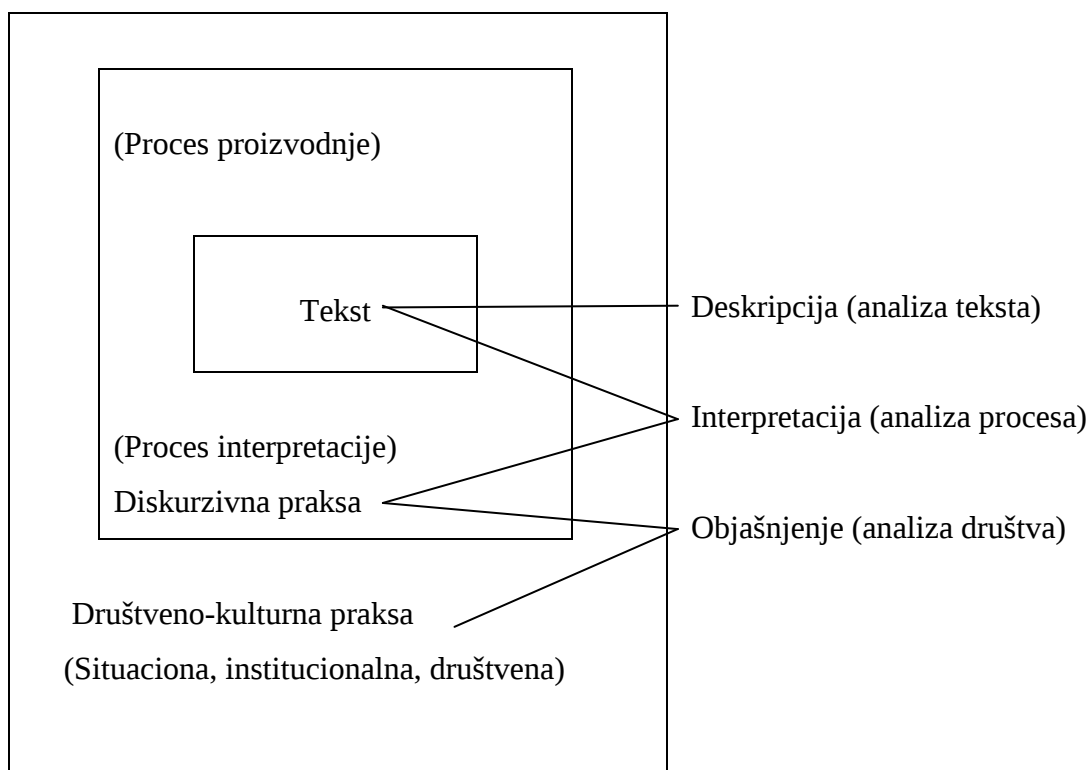
Slika 2. Diskurs kao tekst, interakcija i kontekst (Fairclough, 2001: 21)

Ako, dakle, CDA vidi diskurs kao društvenu praksu, onda mora da analizira ne samo tekstove i procese proizvodnje i interpretacije, već i međusobne odnose između tekstova, procesa i njihovih društvenih uslova, i to kako neposrednih uslova situacionog konteksta, tako i uslova institucionalnih i društvenih struktura. Ili, da upotrebimo pojmove napisane italikom na slici 2: odnose između *tekstova*, *interakcija* i *konteksta*.

Ovim dimenzijama diskursa odgovaraju tri dimenzije ili faze kritičke analize:

- 1) deskripcija, koja se odnosi na analizu formalnih odlika teksta;
- 2) interpretacija, koja analizira odnose između teksta i interakcije i
- 3) objašnjenje, koje se bavi odnosom između interakcije i društvenog konteksta.

Veza i odnos između dimenzija diskursa i dimenzija kritičke analize najbolje se vide na Slici 3.

Slika 3. Dimenzije diskursa i kritičke analize diskursa (Titscher, Meyer, Wodak, & Vetter, 2000, p.152) (Slika je napravljena na osnovu: Fairclough, 1992a: 73).

Priroda analize diskursa se menja kako prelazimo iz jedne faze u sledeću jer se one međusobno razlikuju. U prvoj fazi pravi se deskriptivni okvir za analizu lingvističkih elemenata tako što se identifikuju i označavaju formalne karakteristike teksta. Analiza u ovoj fazi uključuje vokabular, gramatiku, redove govorenja, govorne činove, modalnost, semantiku i sve elemente koji imaju veze sa opštom strukturom teksta. Nelingvistički elementi mogu takođe biti uključeni, ali nas oni u ovom radu ne interesuju. U fazi analize teksta postavljaju se pitanja kao što su:

- a) vezano za strukturu teksta: Koje se konvencije koriste u interakciji? Da li i na koji način neki od učesnika ima kontrolu nad onim što kažu ostali?

- b) vezano za gramatiku: Koji tipovi procesa i učesnika su dominantni u interakciji? Da li jasno ko je vršilac radnje? Da li se koristi nominalizacija? Da li su rečenice aktivne ili pasivne? Da li su rečenice potvrdne ili odrične? Koji se glagolski oblici i načini upotrebljavaju? Koliko su značajne ekspresivna i relacionalna modalnost? Kakva je uloga zamenica u odnosima moći? Na koji način je zastupljena intertekstualnost?
- c) vezano za vokabular: Kako se koriste „jake“ reči? Da li se koriste reči sa ideološkom konotacijom? Da li preovlađuju formalne ili neformalne reči? Da li se koriste eufemizmi i metafore? itd.

U fazi interpretacije bavimo se odnosom između teksta i interakcije. Ovde je reč o procesu proizvodnje značenja. Taj proces se sastoji iz tri analitički odvojena elementa: 1. proizvodnja teksta, 2. sam tekst i 3. prijem teksta. Proizvodnja teksta stavlja u fokus proizvođače teksta, autore, govornike, pisce, dok prijem teksta stavlja u fokus interpretaciju, interpretatore, čitaoce, slušaoce. Pošto se značenje proizvodi tokom procesa međusobnog delovanja ta tri elementa, moramo uzeti u obzir institucionalni položaj, interes, vrednosti, namere itd. proizvođača, odnos između različitih nivoa teksta, kao i institucionalni položaj, znanje, namere, vrednosti, itd. primalaca.

Interpretacija je složen proces koji ima različite aspekte. Ona obuhvata razumevanje šta reči ili duži izvodi iz tekstova znače, šta govornici i pisci žele da kažu, a delom je to stvar suda i procene (da li neko govori iskreno ili ne, da li je ozbiljan ili nije, da li su eksplicitne ili implicitne tvrdnje istinite itd.) (Fairclough, 2003: 10-11)

Objašnjenje se bavi odnosom između interakcije i društvenog konteksta. Cilj objašnjenja je da prikaže diskurs kao deo društvenog procesa, društvene prakse, i da pritom pokaže kako ga društvene strukture determinišu i kakve efekte reprodukcije diskursi mogu imati na te strukture, bilo da ih održavaju ili menjaju. Objašnjenje ima dve dimenzije, u zavisnosti od toga da li je naglasak na procesu ili strukturi, tj. na procesu borbe ili na odnosima moći. S jedne strane možemo sagledati diskurse kao deo borbe za moć i pozicionirati ih u okviru tih širih ne-diskurzivnih borbi. S druge strane možemo pokazati kako odnosi moći određuju diskurse. Sami ti odnosi su

rezultat borbi, a uspostavljaju ih oni koji imaju moć. Da bismo tekstove objasnili moramo se pozivati na znanje iz teorije društva.

Ovakav analitički okvir odgovara našem istraživanju. Naime, višeslojna analiza uključuje analizu teksta, procesa i društva, s tim što se u centru analize nalazi tekst. Tekst se, dakle, analizira da bi se dobili lingvistički podaci i dokazi za teoretske pretpostavke.

Naša analiza se prvenstveno zasniva na tekstualnoj analizi sa naglaskom na proizvodnji tekstova a ne na prijemu i interpretaciji tekstova. Objašnjavanje u velikoj meri nadilazi okvire ovog rada jer duboko zalazi u domen teorije društva i društvenih nauka koje se bave društvenim životom iz prevashodno etičke i političke perspektive. Lingvistika u tom pravcu može dati značajan doprinos drugim društvenim naukama (što je već slučaj).

2.1.9. Intertekstualnost

Pojam intertekstualnosti je postao centralna ideja u savremenoj književnoj i kulturnoj teoriji, a u CDA se smatra za jedan od njenih ključnih elemenata. U najširem smislu intertekstualnost podrazumeva korišćenje tuđih reči u diskursu. To je opšteprisutna pojava, koje u najvećem broju slučajeva nismo svesni, ali se može upotrebiti i sa namerom. Tada postaje predmet CDA.

Pojam intertekstualnosti nastao je 60-ih godina XX veka u kasnim radovima Mihaila Mihailoviča Bahtina (napisanim ranih 50-ih, a objavljenim 1986.), ruskog filozofa, semiotičara i teoretičara književnosti, kulture i jezika. Sam termin je skovala Julija Kristeva, francuska filozofkinja, sociološkinja, književna kritičarka i feministkinja bugarskog porekla krajem 60-ih, a na osnovu Bahtinovog rada. Bahtin je zamerao tadašnjoj lingvistici što zanemaruje komunikativnu funkciju jezika, a naročito načine na koje tekstove i izričaje oblikuju prethodni tekstovi na koje oni 'odgovaraju', pa i naredni tekstovi koje oni 'anticipiraju'.

Onaj ko govori nije biblijski Adam koji ima posla samo sa devičanskim, još neimenovanim predmetima, koji im prvi daje imena [...]. U stvarnosti [...] svaki iskaz osim svog predmeta uvek odgovara (u širem smislu reči), u ovoj ili

onoj formi, na prethodne, njemu tuđe iskaze. Onaj ko govori nije Adam, i zato sam predmet njegovog govora neizbežno postaje arena susreta sa mišljenjima njegovih sagovornika (u razgovoru ili sporu o nekom svakodnevnom događaju) ili s tačkama gledišta, pogledima na svet, pravcima, teorijama i sl. (u oblasti kulturnog opštenja). Pogled na svet, pravac, tačka gledišta, mišljenje uvek imaju jezički izraz. Sve je to tuđ govor (u ličnoj ili bezličnoj formi), i on ne može da ne nađe svoj odraz u iskazu. Iskaz je upućen ne samo vlastitom predmetu, već i tuđem govoru u njemu. (Bahtin, 2013: 85)

Ova ideja je u tesnoj vezi sa Bahtinovim konceptom dijalogičnosti. Naime, svi naši izričaji su ispunjeni glasovima drugih ljudi, u većoj ili manjoj meri. Bahtin dalje kaže da ti tuđi glasovi imaju sopstveni izraz i ton koji mi asimilujemo i prerađujemo. (Bahtin, 2013: 89). Na taj način su svi govornici koji su uključeni u interakciju istovremeno uključeni u dijaloški proces sa prethodnim korisnicima određenog jezičkog koda u istim ili sličnim kontekstima. (May & Hornberger, 2008: vol. 3:129) Svaki tekst dobija značenje tek u odnosu sa drugim tekstovima.

Kristeva smatra da intertekstualnost podrazumeva „the insertion of history (society) into a text and of this text into history“ (Kristeva, 1986: 39). Pod prvim delom ove izjave, da se istorija umeće u tekst, ona podrazumeva da se u svakom tekstu nalaze tekstovi iz prošlosti. Pod drugim delom izjave se podrazumeva da tekst na neki način i sam postaje deo istorije jer će se i on nekad naći u nekom budućem tekstu. Fairclough ovome dodaje da: „this inherent historicity of texts enables them to take on the major roles they have in contemporary society at the leading edge of social and cultural change.“ (Fairclough, 1992a: 102) Kristeva razlikuje dve ose kada govori o tekstovima: *horizontalnu* koja povezuje autora i čitaoca teksta, i *vertikalnu* koja povezuje tekst sa drugim tekstovima (Kristeva, 1980: 69). Kristeva, dakle, smatra da se svi tekstovi sastoje od drugih, prethodnih tekstova, i da se mogu razumeti samo u odnosu sa tim drugim tekstovima. Ako, međutim, u prvi plan stavljamo međusobnu povezanost tekstova na ovaj način, dovodimo u pitanje i književne vrednosti kao što su originalnost, jedinstvenost i autonomija. (Allen, 2000)

Intertextuality seems such a useful term because it foregrounds notions of relationality, interconnectedness and interdependence in modern cultural life. In

the Postmodern epoch, theorists often claim, it is not possible any longer to speak of originality or the uniqueness of the artistic object, be it a painting or a novel, since every artistic object is so clearly assembled from bits and pieces of already existent art. Intertextuality, as a term, stands at the centre of such contemporary conceptions of art and cultural production generally. (Allen, 2000: 5-6)

Intertekstualnost je očigledno i nedvosmisleno prisutna u tipovima tekstova kao što su parodija, ironija, satira, bilo koja vrsta kritike, izveštaja ili odgovora/replike na tuđe argumente. U ostalim slučajevima prisustvo intertekstualnosti nije tako jasno uočljivo. Iz ovoga razumljivo sledi da u analizi intertekstualnosti treba biti izuzetno oprezan. Ne postoji jedinstven pristup analizi ovog fenomena. Allen u knjizi *Intertextuality* upozorava da se pojam može definisati na različite načine, jer nije transparentan, i postoji realna opasnost da dobije ono značenje koje svaki pojedini teoretičar želi da mu nametne. (Allen, 2000: 2)

Naučnici iz različitih oblasti na različite načine shvataju pojam intertekstualnosti, u zavisnosti od toga iz koje ga perspektive posmatraju i u koju svrhu. Oni se mogu grubo podeliti u dve grupe. U prvu spadaju semiotičari, uglavnom iz oblasti književne semiotike. U tu grupu spadaju Kristeva, Riffaterre (1978), Frow (1986), Culler (1981), Chandler (2005) i drugi. Oni proučavaju složenu i heterogenu prirodu književnih dela primenjujući intertekstualnost. Ta proučavanja obuhvataju traganje za prethodnicima određenog književnog dela i idu do analize književnih konvencija i kodova kao preduslova za književnu komunikaciju. U poslednje vreme rad u ovoj oblasti se proširio sa književnosti na proučavanje komunikacije masovnih medija, kao što su reklame, TV drame i internet strane. U drugu grupu spadaju autori koji se bave analizom diskursa i kritičkom analizom diskursa, kao što su Fairclough (1992a,c,d, 1995a, b, 2003), Scollon (2004), Bazerman (1993, 2004), Beaugrande i Dressler (1981), i drugi. Njihovo interesovanje se fokusira na ne-književna dela. Većina sagledava intertekstualnost kao formu kroz koju su tekstovi međusobno povezani, ali i kao društvenu praksu koja podrazumeva određene društveno regulisane načine proizvodnje i interpretacije diskursa (Fairclough, 1992a, 1995b, 2003).

Hohl Trillini i Quassdorf smatraju da „intertextual processes involve, minimally, an earlier and a later text and an element from the former that is discernible in the latter“. (Hohl Trillini and Quassdorf, 2010: 272)

Po Fairclough-u intertekstualnost je „the presence within it of elements of other texts (and therefore potentially other voices than the author’s own).“ (Fairclough 2003:218) U najočiglednijem slučaju reč je o indirektnom govoru, međutim u pitanju može biti i bilo koja druga forma pozivanja na ono što je neko drugi ranije rekao ili napisao. On smatra da intertekstualnost ukazuje na to kako tekstovi mogu transformisati prethodne tekstove i restrukturirati postojeće konvencije (Fairclough, 1992a: 102).

Reisigl i Wodak govore o de-kontekstualizaciji i re-kontekstualizaciji. Oni intertekstualnost definišu kao vezu sa drugim tekstovima „through invoking a topic, an event or a main actor. Taking an element from its context is de-contextualization, while inserting it into a new context is re-contextualization“ (Reisigl i Wodak, 2009: 90). Rezultat oba ova procesa može biti promena značenja originalnog teksta jer, kao što je Wittgenstein pokazao (Wittgenstein, 1969) značenja se formiraju kroz upotrebu jezika. Reisigl i Wodak to ilustruju primerom upotrebe tekstova u novinskim člancima i komentarima, gde se re-kontekstualizacijom originalnom tekstu mogu dati različita nova značenja.

Kad govori o rekontekstualizaciji, Fairclough upućuje na dve stvari koje treba imati u vidu:

- a. Odnos između navedenog teksta i originala (onoga što se navodi),
- b. Odnos između navedenog teksta i ostatka teksta u kojem se navodi – kakva je funkcija navedenog teksta u novom tekstu. (Fairclough, 2003a: 51)

Prilikom istraživanja intertekstualnosti moramo uzeti u obzir i podelu koju je napravio Fairclough. Rukovodeći se radom francuskih analitičara diskursa Authier-Revuz-a (1982) i Maingueneau-a (1987), on zaključuje da intertekstualnost poprima dva vida u tekstovima: manifestni i konstitutivni. U manifestnoj intertekstualnosti drugi tekstovi su eksplicitno prisutni u tekstu koji se analizira. Ti tekstovi su „‘manifestly’ marked or cued by features on the surface of the text, such as quotation marks.“ (Fairclough, 1992a: 104) Međutim, tekst koji se navodi ne mora biti eksplicitno označen. Konstitutivna intertekstualnost, s druge strane, ne odnosi se na

pojedinačne tekstove koji se nalaze u tekstu koji se analizira, već je to „the configuration of discourse conventions that go into its production.” (Fairclough, 1992a: 104) Za ovaj tip intertekstualnosti Fairclough predlaže drugi termin – interdiskurzivnost.

Interdiskurzivnost se odnosi na žanrove i diskurse i njihovu povezanost u okviru novog teksta, tj. uključivanje u tekst drugih žanrova ili diskursa. Analiza interdiskurzivnosti povezuje tekst sa porecima diskursa, tj. praksom koja podleže konvencijama koje su dostupne autorima tekstova u određenim okolnostima. Te diskurzivne prakse mogu biti, na primer, učionica, lekarska ordinacija, politička debata, novinski članak ili intervju, i slično. Diskursi koji karakterišu ove poretke diskursa su žanrovi, relativno lokalizovane i u većoj ili manjoj meri specifične diskurzivne prakse. Međutim žanrovi, i diskursi koji ih karakterišu, ne moraju se nužno koristiti isključivo u odgovarajućim društvenim praksama, već se mogu primeniti i u nekom drugom poretku diskursa.

Interdiscursive analysis sets out to locate a text in the context of genres and orders of discourse. Whereas for some texts this may be a straightforward process, in the case of others it is a complex matter, as different parts of a text may relate to different genres, or even a single phrase or clause may be multi-generic (parody or satire may be examples of this kind of hybridity). (Blackledge 2005:11)

Blackledge daje tipičan primer interdiskurzivnosti u političkom diskursu: upotrebu konverzionih karakteristika govora u jeziku formalnog konteksta u skupštini. Na ovom nivou analize proučavanje interdiskurzivnosti može predstavljati vredan resurs za istraživanja u oblastima društvenih nauka gde istraživači i teoretičari ulažu napore da bolje razumeju kako žanrovi u savremenom društvenom životu gube jasnu razgraničenost i kako nastaju ‘hibridnost’ i mešanje žanrova kao posledica tog procesa. (Fairclough, 2003a: 35). U ovom istraživanju interdiskurzivnost nema veliku ulogu. Mada je medijski intervju u svojoj suštini formalnog karaktera, zbog njegove osnovne namene, a to je informisanje javnosti, formalni stil neminovno je morao ustupiti mesto razgovornijoj varijanti jezika, a upotreba usko stručnih termina je

svedena na minimum. Fairclough taj proces, za koji smatra da je karakteristika institucionalnog govora uopšte, naziva „konverzacionalizacija“ diskursa.

Za ovo istraživanje interesantni su rezultati do kojih je došao Scollon u svom istraživanju intertekstualnosti u pojedinim žanrovima. Scollon (2004) koristi Fairclough-ove kategorije i poredi intertekstualnost u akademskom pisanju, novinarstvu i reklamama. On je utvrdio da se iste kategorije mogu primeniti u svim oblastima društvenog života, ali da postoje kvantitativne i kvalitativne razlike. Naučnici koriste veliki dijapazon tipova intertekstualnosti: direktno navođenje (mada manje nego novinari), indirektno navođenje, presupoziciju, negaciju, metaforu, kao i većinu ostalih tipova intertekstualnosti. Novinari, s druge strane, mnogo više koriste navođenje, ali se prilikom evociranja drugih tekstova u osnovi zadržavaju na markiranim formama: direktnom i indirektnom navođenju, dok ostale oblike jedva da koriste. U reklamama se u velikoj meri koristi intertekstualnost, čak se koriste i audiovizuelne forme, ali se nikad ne citiraju doslovne reči koje je neko nekad upotrebio. Prema Scollon-u ove razlike proizilaze iz činjenice da se intertekstualnost koristi za veoma različite funkcije u različitim zajednicama. On smatra da je još značajnije pozicioniranje autora u odnosu na tekst i na slušaoce/čitaoce. Naučnici se pozicioniraju unutar akademskog diskursa kao njegovi članovi i učesnici. Novinari se pozicioniraju van diskursa javnih ličnosti kao neutralni voditelji ili kritičari diskursa koji samo prenose informacije slušaocima/čitaocima, a ne kao učesnici u njemu. Autori reklamnog materijala još su udaljeniji od diskursa koji se kreće od prenošenja poruke između njihovih klijenata i publike do čistog prenošenja informacija publici¹². (Scollon, 2004)

Znači, za svaki tekst postoji skup drugih tekstova koji mogu biti relevantni, i koji se mogu uključiti u tekst. Neki od tih relevantnih tekstova će i biti uključeni na neki način. Dakle, moramo postaviti sledeća pitanja pre nego što se upustimo u analizu intertekstualnosti:

¹² The academic says: This is what others say. This is what the data say. This is what I say; you should believe me because I am one of us.
The journalist says: This is what the newsmaker says and isn't it outrageous. Certainly I didn't or wouldn't say that.
The advertiser says: This is what my client says and you should believe it and act on it. (Scollon, 2004:173)

1. Koji tekstovi su uključeni?
2. Kako su uključeni i u koju svrhu?
3. Kako to utiče na odnose moći u diskursu?

Intertekstualnost prožima svaki tekst u tolikoj meri da je nemoguće obraditi sve mogućnosti. U ovom ostraživanju fokusirali smo se na one koji ukazuju na odnose moći.

Fenomen intertekstualnosti pruža širok spektar oblika u kojima se javlja kao i funkcija koje može imati u diskursu. Za ovaj rad su bitne podele koje daju Fairclough i Bazerman. Fairclough se zadržava na četiri oblika u kojima se intertekstualnost može koristiti, dok Bazerman daje podelu po nivoima na kojima se ona može javiti, a navodi i tehnike koje se pri upotrebi intertekstualnosti mogu primeniti.

Fairclough - manifestna intertekstualnost. U okviru manifestne intertekstualnosti Fairclough razlikuje sledeće oblike navođenja:

1. **Direktno navođenje.** Doslovno navođenje, navodno stvarno upotrebljenih reči, označenih navodnicima, sa projektujućom klauzom¹³ (npr. *She said: "He'll be there by now"*¹⁴).
2. **Indirektno navođenje.** Rezime, sadržaj nečega što je izrečeno ili napisano, a ne stvarno upotrebljenih reči, bez znaka navoda, sa projektujućom klauzom (npr. *She said he'd be there by then*). U ovom vidu intertekstualnosti dolazi do promena u vremenu (samo u engleskom jeziku, ne i u srpskom) i deiksi (u oba jezika).
3. **Slobodno indirektno navođenje.** Fairclough ovaj vid smešta između direktnog i indirektnog navođenja. U ovom vidu navođenja ima promena koje su tipične za indirektni govor, ali nema projektujuće klauze. Nalazimo ga uglavnom u književnom jeziku (npr. *Mary gazed out of the window. He would be there by now. She smiled to herself.*). Ove slučajeve ne nalazimo u konfrontacionom diskursu.

¹³ Projektujuća klauza (*projecting clause*) je termin preuzet od Halliday-a (1985, 1994, 2004) i podrazumeva klauzu koja se koristi kao uvod u navođenje.

¹⁴ Svi primeri su uzeti iz Fairclough, 2003: 49.

4. **Narativni izveštaj o govornom činu.** Ovde se navodi govorni čin bez navođenja sadržaja (npr. *She made a prediction*). (Fairclough, 2003: 49) Ovi slučajevi su retki u konfronatacionom diskursu a kada se jave nemaju funkciju moći, tako da ih nismo uzimali u obzir.

Mada se u našem istraživanju naročito ističu samo direktno i indirektno navođenje govora od oblika intertekstualnosti koje navodi Fairclough, nivoi i tehnike intertekstualnosti koje predlaže Bazerman mogu dopuniti analizu ove dve kategorije.

Bazerman – nivoi i tehnike intertekstualnosti. Prema ciljevima ili namerama koje želimo da postignemo Bazerman razlikuje nekoliko nivoa intertekstualnosti.

1. Tekst može biti **izvor značenja koje se uzima doslovno**.
2. Možemo se pozivati na **eksplicitne društvene drame** iz prethodnih tekstova. Uzimaju se tekstovi, izjave, stavovi suprotstavljenih strana (političari ili druge ličnosti iz javnog života)
3. Ranije izjave se mogu koristiti kao **pozadina, podrška ili kontrast**. To je slučaj u naučnim radovima, na primer.
4. Manje eksplicitno tekst se može pozivati na **verovanja, probleme, ideje, izjave koje cirkulišu** i opšte su poznate čitaocima/slušiocima, bilo da pripišu tekst nekom izvoru ili ga upotrebe kao opštepoznatu činjenicu.
5. Upotrebom određenih implicitno **prepoznatljivih registara, žanrova ili fraza** evocira se određeno društveno okruženje u kojem se takve jezičke forme obično koriste, sa ciljem da se tekst identifikuje kao deo tog okruženja.
6. Samom upotrebom jezika i jezičkih oblika, tekst se oslanja na **jezičke resurse** ali pritom ne skreće pažnju na intertekst. (Bazerman, 2004: 86-88)

Bazerman razlikuje nekoliko tehnika intertekstualnosti. Prethodno pomenuti nivoi se mogu prepoznati pomoću više tehnika za prikazivanje intertekstualnosti. Kada govori o osobi koja navodi tuđe reči, Bazerman govori o drugom autoru, dok je prvi autor autor originalnog teksta. Te tehnike su sledeće:

1. **Direktno navođenje** uključuje navodnike, ili blok stil citiranja, italik ili neki drugi tipografski način prikaza tuđih reči.

2. **Indirektno navođenje** podrazumeva navođenje izvora, a zatim reprodukciju tumačenja originala rečima koje odražavaju razumevanje i tumačenje reči originalnog autora, ili samu ideju originala. Indirektno citiranje filtrira značenje kroz reči i stav drugog autora i na taj način omogućava da se značenja bolje i dublje prožmu sa namerom drugog autora.
3. **Pominjanje osobe, dokumenta, ili izjave.** Kada pominje autora ili dokument drugi autor se oslanja na pretpostavku da je čitalac/slušalac upoznat sa originalnim izvorom. Pošto se u ovom tipu intertekstualnosti ne navode detalji značenja, drugi autor ima još veću mogućnost da implicira šta mu odgovara iz originala ili da se osloni na opšte verovanje o originalu bez potrebe da bilo šta dokazuje. To uglavnom rade novinari kad je reč o zagovornicima ili kritičarima.
4. **Komentar ili ocena izjave, teksta, ili pozivanje na tuđe reči na neki drugi način.**
5. Upotreba **prepoznatljivih fraza, terminologije** koja asocira na određene ljude ili grupe ljudi ili određene dokumente.
6. Upotreba jezičkih oblika koji odražavaju određene **načine komuniciranja, diskusije između drugih ljudi, tipove dokumenata**. Ovde spadaju žanrovi, registri, i slično. (Bazerman, 2004: 88-89)

Bazermanove tehnike donekle se podudaraju sa oblicima manifestne intertekstualnosti koju je dao Fairclough, i to u kategorijama direktnog i indirektnog navođenja. Što se tiče konfrontacionog diskursa intertekstualnost se javlja baš u tim podudarnim elementima, ali tu treba dodati i treći Bazermanov nivo, odnosno pominjanje osobe, dokumenta ili izjave. Ostalo se uglavnom vezuje za pisane tekstove. Što se tiče nivoa intertekstualnosti prva četiri se odnose na intertekstualnost, dok poslednja dva spadaju u domen interdiskurzivnosti.

U našem korpusu na intertekstualnost nailazimo od samog početka svakog intervjua, još od uvodnog izlaganja voditelja. Zbog česte upotrebe citata uz pominjanje izvora izgleda da je i tokom samog intervjua intertekstualnost uglavnom odlika govora voditelja. Međutim, nalazimo je i u govoru gostiju, pa je shodno tome detaljno obrađena u okviru poglavlja o kontroli interpersonalnih odnosa moći. Pošto se, kao što je gore napomenuto, koristi i u uvodu u intervju o njoj će biti reči i u

poglavlju o kontroli sadržine, u delu o kontroli u uvodu u intervju. Mada se elementi intertekstualnosti mogu pronaći u gotovo svakom redu govorenja, u analizi ćemo izdvojiti samo one koji odražavaju odnose moći u konfrontacionom diskursu.

2.2. Konfrontacioni diskurs

Pošto se glavne oblasti društvenog života sve više usredsređuju na medije, naročito na televiziju, koja je sveprisutna u najširim slojevima društva, povećava se mogućnost uticanja na javno mnjenje putem tog medija. Ekonomisti, političari, naučnici, aktivisti, ekolozi, i ljudi raznih drugih profesija, sve su prisutniji u našim domovima, a njihove reči se slušaju i ponavljaju. Televizija im omogućava da utiču na mišljenje javnosti i na taj način pridobiju podršku za sebe ili kritikuju protivnike, konkurenciju ili opoziciju, ali se samim tim izlažu većem riziku od razotkrivanja ili diskreditacije. Zato moraju da obrate posebnu pažnju na diskurs koji koriste u javnim nastupima. Tako se diskursi oblikuju i dobijaju specifične karakteristike. Najbolji primer je politički diskurs, koji je postao prepoznatljiv po „proračunatom dizajnu“ (Fairclough, Wodak, 1997: 259). Stoga je potrebno te diskurse detaljno kritički analizirati i razotkriti. Jedan od čestih oblika diskursa na televiziji i najzgodniji način da se moć diskursa sprovede u delo je intervju. Iz tog razloga smo se odlučili da u ovom radu analiziramo baš taj tip diskursa. Da bismo imali jasnu sliku o kakvom je diskursu reč razjasnićemo pojmove intervju, institucionalnog diskursa, konfrontacije i pozicioniranja sagovornika u takvom tipu diskursa.

2.2.1. Intervju

Intervju je veoma čest oblik ljudske interakcije u raznim oblastima komunikacije. Intervju nalazimo u medijima, u sudnici, lekarskoj ordinaciji, učionici, policijskoj stanici, itd.; ukratko, nalazimo ga svuda gde jedna strana postavlja pitanja, a druga na njih mora da odgovara. Svi navedeni oblici interakcije nazivaju se zajedničkim imenom *intervju*, i imaju osnovne zajedničke karakteristike: bar dva učesnika, od kojih jedan postavlja pitanja, a drugi na njih odgovara; zatim, statusno različite uloge, asimetrične; i končno, cilj razgovora, koji može biti zajednički ili pak potpuno suprotan.

Intervju kojim se bavimo u ovom radu je medijski intervju, tj. intervju koji se vodi radi objavljivanja u nekom mediju, a namenjen je publici. Intervju je već decenijama osnovno novinarsko sredstvo kako za prikupljanje informacija, tako i za

informisanje javnosti. Zbog razvoja medija intervju je postao uobičajena forma u koju se „vesti pakuju za javnost“ (Heritage and Clayman, 2010: 215).

Ovde moramo terminološki odrediti pojam intervju koji je predmet našeg proučavanja. Naime u literaturi na engleskom jeziku taj tip intervju naziva se *news interview*, što podrazumeva njegovu osnovnu karakteristiku, a to je da javnost informiše, da obezbedi vesti, novosti. U literaturi na srpskom jeziku, kao što će se videti iz definicija i navoda iz naše literature, ne postoji usklađenost terminologije, pa se taj tip intervju naziva *medijski intervju* (što je preširoko određenje), *televizijski intervju* (što je preusko, jer intervju podrazumeva i radijski i on-line intervju), ili najčešće samo *intervju* (što je donekle opravdano, jer je značenje reči *intervju* u srpskom jeziku znatno uže nego u engleskom i ne podrazumeva sve vrste intervju kao u engleskom). Mi smo se opredelili za termin *klasični intervju, ili intervju pitanje – odgovor*, prema definiciji koju daje Veselin Kljajić (2009), mada ćemo zbog ekonomičnosti koristiti samo termin *intervju*, pošto je u svetlu ovog rada potpuno odgovarajući.

Intervju, i kao metod za prikupljanje informacija i kao novinarski žanr, počeo je da se razvija ka današnjem obliku intervju od sredine 50-ih godina XX veka. Do tada se živa reč u medijima uglavnom svodila na čitanje napisanog teksta. Intervjueri su bili jedva nešto više od „respectful prompters“ (Wedell, 1968) koji su postavljali intervjuisanim gostima „meka“ pitanja u intervjuima koji su u najvećem broju slučajeva bili očigledno unapred pripremljeni i lišeni bilo kakve spontanosti (Day, 1961). Tek sa pojavom Nezavisne televizije u Britaniji koja je stavila tačku na monopol BBC-ja¹⁵ u izveštavanju, intervju počinje da se menja. Novi tip intervju je istraživački, agresivniji i nije unapred pripremljen. Odgovori se ne prihvataju takvi kakvi su bez rezerve, već se preispituju, razjašnjavaju i preformulišu ako je potrebno. Stil ispitivanja postaje direktniji, istraživački i dubinski. Shodno tome, intervju postaje

¹⁵ Mediji su morali da se pridržavaju zakonske obaveze o nepristrasnosti u izveštavanju o tekućim događajima, i to su usko shvatali tako da se su se prvenstveno držali izveštavanja o činjenicama, i isključivali iznošenje ličnih mišljenja. Tako je ovo tumačenje zakona sprečavalo razvijanje istraživačkog novinarstva. (Heritage, 1985)

fleksibilniji, životniji, i veoma uticajan instrument novinarskog ispitivanja. (Heritage, 1985: 113).¹⁶

2.2.2. Definicije intervjuja

U svojoj knjizi u kojoj se bavi intervjuom Kljajić navodi: „Ni u Srbiji, niti bilo gde u svetu ne postoji ni jedna objavljena studija, disertacija ili udžbenik, odnosno knjiga koja na jedan zaokružen način posmatra intervju bilo kao metod, kao „građu“, kao faktografski, odnosno interpretativni oblik novinarskog izražavanja...“ (Kljajić, 2009: 9). Ipak, mnogi su autori obrađivali intervju i dali različite definicije od kojih ćemo navesti samo neke relevantne za ovaj rad.

U domaćoj literaturi izdvajamo sledeće definicije:

U Vujaklijinom leksikonu data je definicija intervjuja koja se prvenstveno odnosi na medijski intervju. Intervju je definisan kao „razgovor, ispitivanje; naročito: razgovor između saradnika nekog lista i kakve istaknute ličnosti iz javnog života o aktuelnim pitanjima, koji će taj saradnik docnije objaviti u svom listu.“ (Vujaklija, 1966: 362). Definisanjem glagola intervjuisati, međutim, ograničava se shvatanje pojma konteksta koji je ključni za precizno određivanje intervjuja: „posetiti nekoga u cilju ispitivanja njegovog mišljenja“ (Vujaklija, 1966: 362), ali se ovde navodi cilj intervjuja. Osoba koji vodi intervju naziva se *intervjuist* i definisana je na sledeći način: „saradnik, *reporter* nekog lista koji, u razgovoru sa kakvim istaknutim državljaninom, umetnikom, naučnikom itd., gleda da postavljanjem pitanja dozna njegovo mišljenje o važnim dnevnim pitanjima da bi ga objavio u listu.“ (Vujaklija, 1966: 362).

Dušan Đurić u *Novinarskoj enciklopediji* na sledeći način definiše intervju: „razgovor koji se vodi radi objavljivanja u medijima. Latinski *inter* znači i među, između; engleska reč *view* znači pogled, viđenje, razmatranje, ispitivanje, gledište. Sva ta značenja govore o suštini intervjuja kao žanra.“ Đurić daje još neke definicije

¹⁶ O razlozima za promene u načinu vođenja intervjuja videti dalje u poglavlju o intrevjuu kao institucionalnom diskursu.

intervjua, mada ne navodi izvore. „1. Novinarski žanr u kome se sadržaj izražava u obliku pitanja i odgovora. 2. Izveštaj o razgovoru koji ima karakter saznavanja novosti, novih činjenica i objašnjenja. 3. Sled pitanja i odgovora koji se objavljuju za najširu javnost. 4. Saznavanje i objavljivanje činjenica i tumačenja koje novinar dobija od ličnosti dobro obavestene o temi o kojoj novinar želi da obavesti javnost.“ (Đurić, 1997: 270). Kao što možemo da vidimo, iz ovih definicija se mogu izvesti samo neke karakteristike intervjuja. Forma intervjuja se određuje kao pitanje – odgovor; jasno je da je to razgovor, dakle ima bar dva učesnika; cilj intervjuja je saznavanje novosti i činjenica i njihovo objavljivanje u medijima. Ne vidimo koliko je učesnika potrebno za intervju niti kakav je njihov status.

U *Leksikonu filmskih i televizijskih pojmova* nalazimo sledeću definiciju: „Intervju (engl. Interview) - Razgovor u vidu pitanja i odgovora između reportera-novinarra i sagovornika. [...] Ima za cilj da se rasvetli neki problem radi informacije i tumačenja određenog problema onako kako ga shvata intervjuisani. Dobar intervju poseduje: izbor teme koja je najčešće aktuelna, izbor ličnosti koja svojom stručnošću i erudicijom može dati valjane odgovore, i pitanja koja su tako sročena da pobuđuju pažnju i intervjuisane osobe i auditorijuma.“ (*Leksikon*, 1993: 248) Televizijski intervju je definisan kao „razgovor o nekoj zanimljivoj ili aktuelnoj temi između TV novinarra i jednog ili više sagovornika koji, manje ili više autoritativno, odgovaraju na postavljena pitanja.“ (*Leksikon*, 1993: 248). Ova definicija je preciznija od prethodnih što se tiče učesnika u razgovoru – reporter-novinar i jedan ili više sagovornika koji moraju biti relevantni za temu; teme su zanimljive ili aktuelne, a ciljevi intervjuja su da se javnost informiše o nekom problemu i da se taj problem razjasni.

Veselin Kljajić daje svoju definiciju iz ugla novinarstva: „klasični ili intervju pitanje-odgovor jeste faktografski oblik novinarskog izražavanja, gde se u formi dijaloga kroz pitanja i odgovore, a u razgovoru sa određenom ličnošću, javnosti pružaju informacije o pojavi, događaju, problemu ili čak samoj ličnosti od društvenog interesa“. Pored toga on kaže da se, kad je reč o izboru ličnosti koje se intervjuišu, „načešće radi o ličnostima u žiži interesovanja javnosti, ili onima koji ‘imaju šta da kažu’“. (Kljajić, 2009: 66). Kljajić daje i podelu intervjuja kao metoda i kao žanra. Nas interesuje intervju kao žanr, a on se deli na (1) klasični/tematski intervju, ili intervju pitanje-odgovor, i (2) intervju-portret, tj. intervju-profil. Klasični intervju se još naziva i tematski, jer se u njemu kroz formu pitanja i odgovora prezentuje razgovor o

određenoj temi. Intervjui određeni za korpus našeg rada spadaju u klasični intervju, bave se aktuelnim temama, a ne portretom neke ličnosti.

Definicije intervjuja, doduše nepotpune, možemo naći kod autora koji su se intervjuom bavili iz lingvističke perspektive. Jednu od najopštijih i najcitiranijih daje Schegloff: “one party asks questions and the other party gives answers”. (Schegloff, 1992:118).

Za Clayman-a i Heritage-a intervju je pre svega:

a course of interaction to which the participants contribute on a turn-by-turn basis, for the most part by asking and answering questions. [...] particular themes are expressed within each successive contribution, but these contributions are not merely understood in terms of their thematic content. They are also understood in terms of how they bear on the unfolding interactional “game” being played by interviewer and interviewee. (Clayman i Heritage, 2002: 13)

Medijski intervju se po Heritage-u i Clayman-u razlikuje od ostalih medijskih žanrova koji se zasnivaju na razgovoru po „unique constellation of participants, subject matter, and interactional form.“ (Heritage and Clayman, 2010: 215) Intervjueri su obično priznati profesionalni novinari, a intervjuisane ličnosti su javni funkcioneri, stručnjaci ili drugi koji su na neki način vezani za tekuće događaje. Razgovor se fokusira na takve događaje, relativno je formalnog karaktera, i vodi se prvenstveno u formi pitanja i odgovora. (Heritage and Clayman, 2010: 215). Ovo je i najpotpunija definicija medijskog intervjuja koja sagledava u svim bitnim tačkama intervju kao komunikativni događaj.

Struktura intervjuja se svodi na smenjivanje pitanja i odgovora. Pitanja ne moraju imati interogativnu formu, već mogu biti, na primer, i deklarativne rečenice. Bez obzira na formu intervjuerove replike njena funkcija je uvek pitanje na koje intervjuisana osoba mora da odgovori. Isto tako je i svaka replika intervjuisanog odgovor, bilo u kom obliku da je data.

2.2.3. Učesnici u intervjuu

Mada većina definicija intervjuja govori o učesnicima u konverzaciji, nigde se njihove uloge ne definišu dovoljno precizno. Nessa Wolfson u definiciju intervjuja kao komunikativnog događaja uvodi obaveze učesnika u konverzaciji koje su nametnute samim tipom konverzacije. Po njenoj definiciji jedan učesnik ima unilateralno pravo da postavlja pitanja, a drugi obavezu da na njih odgovara (Wolfson, 1976: 190).

Još su preciznije status učesnika u intervjuu odredili Kress i Fowler (1979). Po njima je taj status neravnotežan – asimetričan. Učesnici se prvenstveno razlikuju prema svojim individualnim ciljevima, statusu i ulogama. Ta se asimetrija ogleda i u samom jeziku. Na osnovu njihovih argumenata vidimo da moć u razgovoru uglavnom ima intervjuer jer ga on kontroliše, dok je intervjuisana osoba u podređenom položaju. (Kress i Fowler, 1979: 63-64). IR¹⁷ započinje razgovor, ima prava da postavlja pitanja i privilegiju da ga završi. On bira temu i određuje koja će pitanja postaviti, kontroliše dužinu trajanja intervjuja, kao i koliko će se razgovarati o nekoj određenoj temi ili podtemi. Međutim, i IE može povremeno imati ulogu moćnog sagovornika, bilo da na momenat preuzme dominantnu ulogu, bilo da odbije da odgovori na neko pitanje ili uzvрати pitanjem. Kress i Fowler smatraju da IE može da postavlja pitanja samo u retkim prilikama i samo kada dobije dozvolu za to.

Fairclough se nadovezuje na rad kritičkih lingvista i moć u diskursu prvenstveno dovodi u vezu sa moćnim učesnicima u diskursu koji kontrolišu i ograničavaju doprinos drugih učesnika koji nemaju moć (Fairclough, 2001: 38-39). Ta se ograničenja mogu podeliti na tri tipa: ograničenja po pitanju *sadržaja* – šta se kaže ili radi, *odnosa* – društveni odnosi u koje učesnici u diskursu ulaze, i *subjekata* – uloge koje učesnici mogu da zauzmu u diskursu. *Odnosi* i *subjekti* su u tesnoj vezi, a sva tri tipa se u praksi javljaju istovremeno i preklapaju. U intervjuu ti se odnosi ogledaju na sledeći način:

1. Po pitanju sadržaja, IE mora da odgovara na pitanja koja postavlja IR u skladu sa praksom intervjuja, a na temu koju je odabrao IR.

¹⁷ U daljem tekstu ćemo koristiti skraćenice: intervjuer – IR, a intervjuisani – IE (ove skraćenice su preuzete iz prakse analize konverzacije).

2. Po pitanju odnosa, IE mora da se odnosi profesionalno (u odnosu na svoju oblast stručnosti/znanja) i prema slušaocima i prema IR-u prema kojem je u podređenom položaju, i
3. Po pitanju subjekata, dok IR ima ulogu ispitivača, IE preuzima ulogu ispitivanog u intervjuu, kao i ulogu stručnjaka u svojoj oblasti zbog čega je i pozvan na intervju.

Ograničenja i kontrola o kojima Fairclough govori mogu poticati iz dva izvora. To mogu biti, s jedne strane, moćni učesnici u diskursu, a s druge, konvencije samog žanra diskursa, u ovom slučaju intervju. Međutim, u oba slučaja, bilo direktno ili indirektno, IR ima kontrolu u diskursu jer je u njegovoj moći da odredi tip razgovora koji se vodi, kao i da kroz samo vođenje razgovora kontroliše i ograničava sagovornika, tj. IE. U ovom slučaju govorimo o *moći u diskursu*. Međutim, ova ograničenja, ako ih posmatramo dugoročno, sa stanovišta *moći iza diskursa*, mogu dovesti do strukturalnih promena u društvu (videti sliku 5). Ukoliko postoje sistematska ograničenja sadržaja, odnosa i subjekata, može se očekivati da to dugoročno utiče na znanja i uverenja, društvene odnose i društvene identitete.¹⁸

Ograničenja	Strukturalne promene
Sadržaj	Znanja i uverenja
Odnosi	Društveni odnosi
Subjekti	Društveni identiteti

Slika 4. Ograničenja u diskursu i njihov uticaj na strukturalne promene u društvu (Fairclough 2001: 62)

U knjizi *Media discourse* Fairclough daje definiciju novinara i iz njegovih reči možemo zaključiti da je uloga novinara/izveštača/intervjuera uloga moćnog učesnika

¹⁸ Primere za dugoročne posledice koje intervju može imati i po pitanju učesnika i po pitanju javnog mnjenja dali su Clayman i Heritage (2002).

u bilo kom medijskom komunikativnom događaju. Sam žanr mu daje autoritet i pravo da govori. „The reporter is projected as a figure of authority, someone who knows (has 'the facts'), and someone who has the right to tell.“ (Fairclough, 1995a: 4)

Međutim, i novinari se moraju povinovati nekim pravilima institucionalnog govora. Hutchby i Wooffitt porede ulogu ispitivača u sudnici i medijskom intervjuu. Po njima, u oba slučaja ispitivači se moraju uzdržati od iznošenja sopstvenog mišljenja. Oni moraju od onih koje ispituju dobiti njihova mišljenja, stavove ili saopštenja. Glavni razlog je publika, tačnije porota u sudnici, odnosno gledaoci/slušaoци intervjuu. „For different reasons, the audience in each case is supposed to draw inferences and make judgements about the one being questioned without undue influence from the questioner.“ (Hutchby i Wooffitt, 1998: 151) Ovo ograničenje sa kojim se suočavaju ispitivači detaljnije su opisali Clayman i Heritage (2002) i Heritage i Clayman (2010). Naime, svi novinari treba da o novostima izveštavaju objektivno. Tako i intervju kao medijski žanr mora da bude objektivan, a intervjuer kao profesionalni novinar mora da ostane neutralan u interakciji sa ličnostima iz javnog života. Ova neutralnost podrazumeva dva ograničenja. Prvo, intervjuer se ograničava na „traženje informacija“ što dalje podrazumeva da ne sme da izražava svoje mišljenje. I drugo, intervjuer mora da izbegava da iznosi tvrdnje osim ako mu one služe kao put do konačnog pitanja. Takođe se mora uzdržavati od upotrebe tokena za potvrđivanje (*uh huh, yeah, oh, okay, right*, itd.) dok intervjuisana osoba odgovara na pitanje, jer bi se to moglo protumačiti kao odobravanje onoga što ona govori. Clayman i Heritage primećuju još jednu bitnu odliku intervjuu, a to je da se intervjuer mora distancirati u interakciji i da se prilikom razgovora mora uzdržati od ponašanja kao da je on pravi sagovornik svom gostu. Ovo znači da se on služi pitanjima da bi održavao razgovor, ali se ne ponaša kao da je odgovor upućen njemu, već publici koja ga sluša. Ovo je bitna razlika u odnosu na svakodnevnu komunikaciju, gde se ako potvrdimo da smo nešto čuli ili shvatili ponašamo kao da je ta replika upućena nama.

Iz svega dosad rečenog može se zaključiti da je osnovni cilj medijskog intervjuu proizvodnja komunikativnog čina namenjenog publici, koji se zasniva na sistemu govorne razmene po principu smenjivanja redova govorenja pitanje – odgovor, a u kojem učestvuju IR – profesionalni novinar, koji mora tokom intervjuu zadržati strogo formalno neutralnu poziciju kroz postavljanje pitanja, i IE – gost, ličnost iz javnog

života, stručnjak ili učesnik u tekućim događajima, koji svoj status održava kroz odgovore na IR pitanja.

2.2.4. Konfrontacija

O pojmu konfrontacije malo je pisano. Jedino delo o konfrontaciji na koje smo naišli je delo posvećenoj vojnoj strategiji razrešavanja konfliktnih situacija koje se nazivaju konfrontacijama, za razliku od sukoba, a ono se ne može upotrebiti u svrhu ovog naučnog rada. Ostala dela bave se gramatičkom konfrontacijom u okviru kontrastivne analize. Čak ni u delima iz oblasti psihologije i sociologije, konfrontacija se ne definiše smostalno već se pominje samo u svetlu definisanja konflikta, i to samo sporadično. Potražili smo stoga definicije u enciklopedijama i rečnicima.

Vujaklija daje sledeću definiciju: „Konfrontacija (nl. confrontatio) prav. suočavanje, suočenje, naročito svedoka (nl. confrontatio testium), ili okrivljenih čiji su iskazi protivrečni; poređenje, sravnjivanje, sravnjenje, upoređivanje, upoređenje“ (Vujaklija, 1966: 479).

U rečnicima nalazimo sledeće definicije:

Confront – to be faced with and have to deal with: *„I prepared answers for the questions I expected to confront in the interview“*;

Confront somebody with something – to force to deal with or accept the truth of; bring face to face with;

Confrontation – the act of confronting, especially a situation or manner marked by open opposition;

Confrontational – intentionally causing or likely to cause confrontation; provocative; (Longman Dictionary of English Language and Culture, 2005).

Confront – to bring together face to face; to bring (a person) face to face with (a person or thing); esp. an accused and his accusers, or the different witnesses in a trial, for examination;

Confrontational – characterized by or likely to cause confrontation; aggressive, marked by an adversarial approach; (Oxford English Dictionary, 2009).

Konfrontacija predstavlja uvod u konflikt. Konflikt ne može postojati bez konfrontacije, ali sama konfrontacija još uvek nije „čist“ konflikt, jer konflikt izrasta iz konfrontacije.

Putnam i Poole definišu konflikt kao „the interaction of interdependent people who perceive opposition of goals, aims and values, and who see the other party as potentially interfering with the realization of these goals“ (Putnam i Poole, 1987: 552). Oni smatraju da se konflikt sastoji od tri glavne komponente: međusobne zavisnosti, interakcije i nekompatibilnih ciljeva, a one se formiraju i održavaju u društvenoj interakciji. (Putnam i Poole, 1987: 552).

U svom delu *Psihologija međuljudskih odnosa* Bojanović objašnjava kako nastaje konflikt: „Rivalitet dve strane i nesaglasnost osnovnih ciljeva, želja ili vrednosti dovodi do osujećivanja nekih od osnovnih potreba učesnika u konfliktu. Osujećenje potreba je psihičko jezgro i energetska snaga konflikta“ (Bojanović, 1998: 224)

Eldridge konflikt opisuje kao situaciju u kojoj je jedan učesnik angažovan (u odnosu na drugoga) u težnji ostvarenja onoga što su, ili što bi trebalo da budu, nekompatibilni ciljevi (u Dittloff, Harris, 1996: 59).

Van Dijk konflikt u komunikaciji objašnjava kao različito poimanje komunikativne situacije: „the participants of an interaction, as well as writers and readers in written communication, may not have the same definition of the communicative situation in the first place, as is typically the case, and actually shown in communicative conflicts.“ (van Dijk, 2008: 240)

Konfrontacija, dakle, kao uvod u konflikt, podrazumeva suočavanje, suprotstavljanje, razmimoilaženje u nečemu, ali ne nužno i nastanak konflikta. Ako to značenje primenimo na intervju kao institucionalizovani tip diskursa, zaključujemo da se konfrontacija odnosi na učesnike u komunikaciji i njihove vrednosti, stavove, verovanja, mišljenja. Konfrontacija u ovom slučaju proizilazi iz činjenice da se učesnici konfrontiraju po pitanju ciljeva koje žele da postignu u dijalogu, a sve to u okviru institucionalnog žanra. IR ima samo jedan cilj, a to je da informiše javnost o

problemu ili temi o kojoj razgovara sa IE. S druge strane, IE takođe želi (ili mora) da informiše javnost o problemu o kojem je reč, ali njemu je cilj da kaže onoliko koliko on, ili institucija čiji je predstavnik (politička partija, preduzeće, sportska organizacija/klub, neka agencija, i slično), želi. Dakle, ciljevi intervjua su da se javnost informiše o nekom problemu i da se taj problem razjasni, ali individualni ciljevi po pitanju dubine ili detalja problema koji treba da se iznesu nisu kod oba učesnika u komunikaciji isti. Zato dolazi do konfrontacije, i kad, na primer, IR primeti da IE ne želi da odgovori na neko pitanje, primenjuje provokativna pitanja putem kojih se nada da će dobiti odgovor.

To suočavanje, suprotstavljanje, razmimoilaženje, kako smo definisali konfrontaciju podrazumeva, dakle, neslaganje učesnika u interakciji po nekom pitanju. Bitno je ovde napomenuti da se to neslaganje ne ogleda u očiglednom konfliktu, raspravi, čak i svađi, već prvenstveno u elementima koje je na prvi pogled ponekad teško uočiti, a koji pritom uvek predstavljaju kršenje normi koje čine ovaj tip diskursa samosvojnim žanrom. Koji su to elementi pokazaćemo kroz rezultate istraživanja.

2.2.5. Diskurs konfrontacionog intervjua

Videli smo da su IR u početku imali drugačiji status i ulogu u intervjuu nego što je to slučaj danas. Pitanja koja su postavljali bila su prvenstveno namenjena za dobijanje činjenica i informacija, a odgovori intervjuisanih osoba nisu se dovodili u pitanje. Ličnost IR nije smela doći do izražaja, a naglasak je bio na IE čiji je doprinos bio u središtu interesovanja i nije se dovodio u pitanje.

Neda Todorović kaže da su danas novinari hrabriji nego ranije, i da se ta njihova hrabrost ne ogleda u objavljivanju podataka javnosti, već da „njena suština leži u postavljanju smelih, kvalifikovanih pitanja koja insistiraju na iskrenim odgovorima.“ (Todorović, 2002: 84) Neda Todorović medijski intervju naziva „novim intervjuom“ iz perspektive njegovog istorijskog razvoja.

Tzv. *novi intervju*, forma koja dominira modernim medijima, posledica je drugačijih gledanja novinara mlađe generacije na ovu popularnu formu

izražavanja. Intervjuer je u pristupu sagovorniku agresivniji, smeliji, manje konvencionalan. Ne drži se pravila strogog protokola koji je ranije vladao između političara (nedodirljivih) i novinara klimoglava. Izuzetno dobro informisan, pošto je u procesu pripreme za intervju iščepkao i najsitnije detalje iz sagovornikovog života ili pronašao njegove ranije izjave u kojima se kriju nedoslednosti, današnji novinar postavlja direktna pitanja koja podrazumevaju iskrene odgovore. On ne nipodaštava sagovornika ni kada se s njim ne slaže. Njihov razgovor je dijalog jednakih u kome sagovornik ima poslednju reč. (Todorović, 2002: 84-85).

U ovoj definiciji možemo uočiti nekoliko važnih karakteristika konfrontacionog diskursa. Prvo, novinari su agresivniji, smeliji; dobro su informisani i pripremljeni; pitanja su direktna, a poštovanje sagovornika primerno. Jedino u čemu se ova definicija ne slaže sa CDA i sa određenjem konfrontacionog diskursa je da je ovakav intervju razgovor jednakih i da IE ima poslednju reč. Iz naše perspektive, što smo već pokazali, medijski intervjui, pa ni konfrontacioni intervju, nisu razgovori jednakih, već je to asimetričan diskurs u kojem IR ima i prvu i poslednju reč.

Dakle, IR u tom asimetričnom odnosu uloga ima dominantnu ulogu samim tim što ima neprikosnoveno pravo da bira temu razgovora, postavlja pitanja, određuje dužinu trajanja razgovora, ali i svake teme, ako ih ima više. Može da prekine IE ako smatra da ovaj nije odgovorio na pitanje, ili da taj odgovor nije u skladu sa činjenicama, ili nije dovoljno precizan. On takođe može da prekine razgovor o nekoj temi kada smatra da je ona iscrpljena, da vrati razgovor na neku prethodnu temu, ili da spreči IE da temu promeni ili da napravi digresiju, i slično.

S druge strane, ni IE nije uvek u podređenom položaju. On može da odgovori na pitanje, ali i ne mora, bar ne u potpunosti. Može da izbegne da odgovori na pitanje, ili može da da nepotpun odgovor. Ponekad se dešava da preuzme kontrolu nad diskursom (kao što možemo videti u intervjuu E1, gde Noam Chomsky često preuzima kontrolu), mada to obično ne traje dugo.¹⁹

¹⁹ Za društvene implikacije koje mogu proizaći iz konfrontacionog intervjua videti Clayman i Heritage 2002. Oni daju za primer dva slučaja u kojima su bilo IR bilo IE imali negativne posledice zbog intervjua u kojima su učestvovali. Prvi je slučaj političara Michael-a Howard-a, u to vreme (1997) glavnog kandidata za prvog čoveka Konzervativne stranke koga je intervjuisao Jeremy Paxman, britanski novinar. Izbegavši da da odgovore na pitanja o nekim odlukama koje je doneo dok je bio

Iz ovoga vidimo kako nastaje konfrontacija u dijalogu, i koji su razlozi njenog nastanka. U istraživanju će se videti kojim jezičkim sredstvima se služe IR i IE da bi postigli svoje ciljeve.

U istraživanju načina na koji televizijski IR izražavaju moć u konverzaciji, Owsley i Scotton su došle do zaključka da:

Powerful language is characterized as an aggregate of linguistic features which negotiate a position of „taking charge“ in a talk exchange: features used in an attempt by one speaker, relative to other participants, to control conversational content, evaluation of that content, and organization of the exchange (who speaks, when, and how long). (Owsley i Scotton, 1983: 262)

One takođe smatraju da se jezik moći može naći u bilo kom tipu konverzacije, ali da je najčešći u situacijama gde je moć asimetrična, dakle, u institucionalnim okvirima. Svoj izbor televizijskih IR za istraživanje govora moći, obrazlažu činjenicom da oni moć izvedu iz same uloge IR, što je institucionalna pozicija, a koja pretpostavlja postavljanje pitanja – čin kontrole.

Primeri za *news intervju* koje daju Heritage i Clayman (2010) su *Newsnight* (UK), *Meet the Press* (SAD), *Nightline* (SAD). *Newsnight* je, na primer, intervju koji se emituje na kanalu BBC kao i *Hardtalk* i koji se po temama i formi ne razlikuje mnogo od *Hardtalk*-a. Dužina trajanja varira od samo nekoliko minuta do pola sata, dok je u *Hardtalk* intervjuima dužina od 25 minuta fiksna. Razgovor se u oba intervju bazira na shemi pitanje-odgovor, osim što je element konfrontacije mnogo

ministar unutrašnjih poslova u vremem premijera John-a Major-a, Howard je izazvao veliko interesovanje i preispitivanje u javnosti, izgubio je vodeće mesto u svojoj stranci, a konkurentska stranka, Laburistička stranka, to je iskoristila za pobjedu na izborima. S druge strane, Paxman je imenovan za intervjuera godine. Drugi slučaj je uzdigao političara, a stavio tačku na karijeru novinara. Reč je o devetominutnom intervjuu koji je 1988. vodio američki novinar Dan Rather, a gost mu je bio tadašnji predsednički kandidat George Bush. Intervju se razvio u neprijateljsku konfrontaciju oko Bush-ove umešanosti u Iransku kontra aferu 1985-87. Rather je, zbog agresivnog načina na koji je vodio intervju, u javnosti ocenjen kao „neuljudan“ i njegova karijera je bila gotova, a CBS stanica za koju je radio, počela je da gubi na gledanosti. Uzroci za to su sigurno bili dublji, ali je ovaj intervju očigledno bio povod za takav razvoj događaja. S druge strane, Bush je, iako nije na zadovoljavajući način odgovorio na sva delikatna pitanja, pokazao da nije samo poslušnik i senka tadašnjeg predsednika Ronald-a Reagan-a, i tada je prvi put viđen kao neko ko je „pobedio“ Rather-a, ko ima svoj stav i njegova karijera je krenula uzlaznom linijom. Pobedio je na predsedničkim izborima naredne godine.

prisutniji i uočljiviji u *Hardtalk* intervjuima, što se vidi i u samom nazivu (hard na engleskom znači: tvrd, čvrst, težak, mučan). Iz tog razloga smo se opredelili da za korpus uzmemo baš emisije *Hardtalk* za engleski jezik. Što se tiče srpskog korpusa, bilo je logično da se za kontrastiranje jezičkih elemenata u konfrontacionom diskursu opredelimo za *Poligraf*, pošto je to srpska verzija *Hardtalk*-a.

2.2.6. **Hardtalk – klasični istraživački konfrontacioni intervju**

Tip intervjuja koji se obrađuje u ovom radu je takozvani konfrontacioni²⁰ ili konfrontirajući intervju. To je novi tip intervjuja koji je nastao sa nastankom britanske emisije *Hardtalk*, koja se od 1997. godine prikazuje na BBC-ju. Na internet sajtu BBC-ja, kao glavna karakteristika *Hardtalk* emisija, stoji da su to: „In-depth interviews with hard-hitting questions and sensitive topics being covered as famous personalities from all walks of life talk about the highs and lows in their lives.“

(<http://www.bbc.co.uk/programmes/b006mg2m>)

Na stranici posvećenoj isključivo *Hardtalk*-u, dat je detaljniji opis:

„HARDtalk is the hard-hitting flagship news programme shown on BBC World News and the BBC News channel. The half hour interview is the result of detailed research and in-depth investigations. HARDtalk asks the difficult questions and gets behind the stories that make the news - from international political leaders to entertainers; from corporate decision-makers to ordinary individuals facing huge challenges.“

(http://news.bbc.co.uk/2/hi/programmes/hardtalk/about_hardtalk/default.stm)

Osim ovih podataka na BBC sajtu možemo pročitati i reči Stephen-a Sackur-a, trenutno vodećeg intervjuera *Hardtalk*-a. Na osnovu toga možemo definisati *Hardtalk* intervju:

²⁰ Opredelili smo se za termin konfrontacioni, jer se to uobičajeni oblik prideva u srpskom jeziku, mada je Jugoslav Ćosić, tvorac i urednik *Poligrafa* u određenju emisije upotrebio termin konfrontirajući.

1. Učesnici su aktuelni gosti iz raličitih oblasti javnog života:
„Where else do you get half an hour, one-on-one to quiz the men and women who shape our world?“
2. Tip diskursa je konfrontirajući, pitanja su provokativna:
„It's not about soundbites or political posturing, nor is it a platform for celebs to plug their latest book. It's intelligent talk based on challenging questions. We have the time to dig deeper with our guests. To take them to the territory where the tough questions lie. But it only works if we have done our homework.“
3. Teme su interesantne za gledaoce, dakle javnost je uključena:
„HARDtalk isn't about shouting, or point-scoring. It's about asking the intelligent questions our audience would be asking if they had the chance to sit in the HARDtalk chair.“ (sva tri citata su preuzeta sa web stranice:
<http://www.bbc.co.uk/programmes/n13xtmdc/profiles/stephen-sackur>)

U okviru analize konverzacije rađena su istraživanja o takozvanim neprijateljskim pitanjima (hostile questions). Čini se da naziv nije sasvim odgovarajući. Medijski intervju postoji da bi se publici predočila neka informacija od opšteg interesa. Ako i postoji teškoća u dolaženju do informacije direktno od relevantne ličnosti, novinari ne pribegavaju neprijateljstvu već provokaciji, ili čak agresivnom nastupu u toku ispitivanja, ali se provokacija i agresivnost ipak ne mogu nazvati neprijateljskim ponašanjem. To misli i Stephen-a Sackur i izjavljuje u toku intervju sa rediteljem Oliver-om Stone-om:

SS: I mean, it's not a question of being hostile and er you know I interview the people all the time and and hostility isn't the thing er but being rigorous and challenging.

(E19: 15:04)

Možemo zaključiti da je *Hardtalk* konfrontacioni intervju, u kojem učestvuju novinar istraživač koji je dobro upoznat sa temom i učesnicima i učesnici koji su autoriteti u svojim profesionalnim oblastima. Pritom moramo imati u vidu publiku

zbog koje se intervjui i organizuju, a koja je takođe učesnik u komunikativnom događaju. Iako je pasivni učesnik, videćemo da i ona ima svoju ulogu u diskursu intervjua²¹.

2.2.7. Poligraf – srpska verzija Hardtalk-a

Poligraf²² je klasični istraživački konfrontacioni televizijski intervju nastao po uzoru na BBC-jev Hardtalk. Odabir tema, gostiju, kao i način vođenja konverzacije i tip diskursa su isti. Tip diskursa eksplicitno je naveo urednik i voditelj Jugoslav Ćosić na internet stranici televizijskog kanala B92:

Po medijskoj formi POLIGRAF je konfrontirajući intervju. U hardtok tradiciji i sa istraživačkim pristupom, POLIGRAF u fokus stavlja najvažnije političke, društvene, kulturne i socijalne događaje. Kroz atraktivan dijalog, uvek sa jednim gostom, nudi vrhunske analize najvažnijih događaja i fenomena, značajnih za život građana. (http://www.b92.net/lica/bio.php?nav_id=211661)

U pitanju je dakle konfrontacioni tip diskursa, a navode se i oblasti iz kojih se vrši odabir tema. Isto određenje javlja se i četiri godine kasnije: „Već četiri godine Antonela Riha i Jugoslav Ćosić svakog radnog dana u sedam, u konfrontirajućim intervjuiima sa aktuelnim gostima - analiziraju priče koje stoje iza vesti.“ (http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2009&mm=06&dd=19&nav_category=15&nav_id=366907), s tim što je ovde naglasak stavljen na aktuelnost tema i gostiju, kao i na činjenicu da se u intervjuiima može saznati više nego u redovnim vestima, što se podudara sa informacijom koju možemo naći na stranici Hardtalk-a. Već sam taj podatak nam govori da način za dobavljanje takvih informacija nije konvencionalan, i ovde možemo da se pozovemo na opis Hardtalk pitanja kao „challenging“, u prevodu „provokativan“.

²¹ Više o publici biće reči u poglavlju o kontroli formalne strukture diskursa.

²² Poligraf se emitovao od septembra 2005. do juna 2009. godine.

Kao što možemo da iz gorenavedenog zaključimo radi se o istom tipu intervjua, aktuelnom, konfrontirajućem, istraživačkom.

2.2.8. Intervju kao institucionalni diskurs

Bitna odlika svakog medijskog intervjua je institucionalnost. Institucionalni govor u većem obimu proučavan je u okviru analize konverzacije. Drew i Heritage smatraju da je termin 'institutional interaction' bolji od 'institutional talk' i definišu ga: „the institutionality of an interaction is not determined by its setting. Rather, interaction is institutional insofar as participants' institutional or professional identities are somehow made relevant to the work activities in which they are engaged.“ (Drew, Heritage, 1992: 3-4) Međutim, institucionalni govor se ne može izdvojiti iz njegovog institucionalnog okruženja, odnosno konteksta. Gumperz smatra da je institucionalni govor 'situated' (Gumperz, 1982) i kao takav se samo i može proučavati.

U svoju definiciju intervjua Heritage uključuje njegov institucionalni karakter. Intervju je po njemu „functionally specialized form of social interaction produced for an overhearing audience and restricted by institutionalized conventions“ (Heritage, 1985: 112).

Mada se institucionalni govor razlikuje od svakodnevnog razgovornog jezika, Fairclough primećuje da je u poslednje vreme došlo do „konverzacionalizacije“ institucionalnog govora (Fairclough, 1992: 205, 1994). Formalni stil sve više ustupa mesto razgovornom, manje formalnom stilu, koji je bliži širokim narodnim masama, na primer, gledaocima i slušaocima različitih medija. Prema Fairclough i Wodak (1997) i Fairclough (2001: 180-184) društveno-kulturne i jezičke promene teku naporedo. „Discursive change is analysed in terms of creative mixing of discourses and genres in texts, which leads over time to the restructuring of relationships between different discursive practices within and across institutions, and the shifting of boundaries within and between 'orders of discourse'.“ (Fairclough i Wodak, 1997: 265) Kao primer za veliku promenu koja pogađa javne institucije u savremenom društvu, oni navode: „the 'conversationalization' of public discourse, the simulation of conversational practices in public domains, shifting the boundary between the

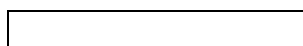
orders of discourse of public life and ordinary life.“ (Fairclough i Wodak, 1997: 265)
Ovo je veoma jasno vidljivo i u medijskom intervjuu koji je pretrpeo znatne promene od početaka do danas.

Institucionalni govor su proučavali mnogi autori, mahom predstavnici CDA i analize konverzacije. Proučavana je struktura interakcije u, da pomenemo samo neke, sudnicama (Atkinson i Drew, 1979), učionicama (McHoul, 1978) i intervjuima (Greatbatch, 1988). Došlo se do zaključka da je za određivanje strukture interakcije od značaja proučavanje preuzimanja redova govorenja.

Heritage i Greatbatch ukazuju na razliku između svakodnevne konverzacije i institucionalnog govora: „the institutional character of the interaction is embodied first and foremost in its *form* – most notably in turn-taking systems which depart substantially from the way in which turn-taking is managed in conversation” (Heritage and Greatbatch, 1991: 95). Mada su redovi govorenja bitni i u svakodnevnoj interakciji, za određivanje strukture pojedinih žanrova oni su od ključnog značaja. Organizacija redova govorenja je ovde od metodološkog značaja, jer se po njima institucionalna interakcija razlikuje od svakodnevne. U sudnici, učionici ili bilo kom tipu intervjuu preuzimanje redova govorenja se vrši po normama, i ako se od njih odstupi, narušava se i struktura žanra, pa u pojedinim slučajevima više ne možemo ni govoriti o žanru.

Pored redova govorenja, postoje i druge razlike između institucionalne i svakodnevne interakcije. One podrazumevaju ograničavanje mogućnosti i opcija karakterističnih za razgovorni jezik, a sastoje se od „*specializations and respecifications* of the interactional functions of the activities that remain. The ensemble of these variations from conversational practice may contribute to a unique ‘fingerprint’ for each institutional form of interaction“ (Drew i Heritage, 1992: 26). Taj ‘otisak prsta’ predstavlja skup praksi u interakciji koji razlikuje jedan institucionalni žanr od ostalih, s jedne, i od svakodnevne konverzacije, s druge strane. U diskursu koji ovde proučavamo to je pre svega kontinuirano ponavljanje blizanačkih parova pitanje – odgovor.

Kada govorimo o medijskom intervjuu osnovna struktura preuzimanja redova govorenja je jednostavna:

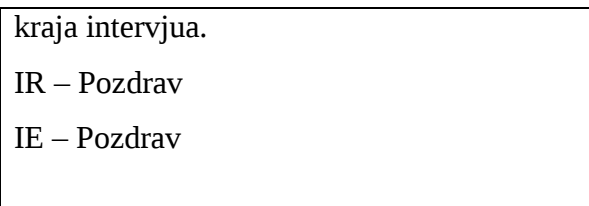
IR ²³ : pitanje
IE: odgovor
IR: sledeće pitanje
IE: odgovor

Slika 5. Struktura preuzimanja redova govorenja u klasičnom medijskom intervjuu.

Međutim, ovo nije samo po sebi dovoljno da se ovaj tip intervjuja odredi i prepozna, tj. razlikuje od drugih oblika institucionalnog diskursa čija se osnovna struktura takođe zasniva na shemi pitanje – odgovor (na primer interakcija u sudnici). Da bi se to postiglo, mora se odrediti i sveukupna strukturna organizacija interakcije. Gotovo svi oblici institucionalnog govora, za razliku od svakodnevne konverzacije, imaju specifičnu organizaciju, ili redosled određenih faza u interakciji. U svakodnevnoj konverzaciji ne postoji unapred utvrđeni redosled faza po kojima se ona odvija. Nasuprot tome: „The activities conducted in many kinds of institutional interactions [...] are often implemented through a task-related standard shape.“ (Drew i Heritage, 1992: 43).

IR – Uvod
IR – Pozdrav
IE – Pozdrav
IR – Prvo pitanje
IE – Odgovor
IR – Drugo pitanje
IE – Odgovor
...
I tako dalje nepromenjenim redosledom do

²³ IR – intervjuer; IE - intervjuisani

Slika 6. Struktura žanra klasičnog intervjua.

Heritage i Clayman smatraju da su redovi govorenja u samom središtu intervjua kao žanra. Kao i svaka druga vrsta institucionalnog govora koja ima specijalizovan sistem govorne razmene (kao što su govor u sudnici, u lekarskoj ordinaciji, ili u školi, itd.), tako i *news interview* ima strukturu po kojoj je prepoznatljiv kao poseban žanr, po kojoj se razlikuje od drugih žanrova, ali i od svakodnevnih interakcija. (Heritage i Clayman, 2010: 215-226) Ovo smo prikazali na slici 7. Da li se ova struktura može primeniti i na konfrontacioni intervju videćemo u istraživanju.

Ovde se moramo osvrnuti i na osnovne norme klasičnog intervjua, a koje su detaljno odredili Heritage i Clayman (2010). Sumiraćemo ih na ovom mestu, a detaljno se njima baviti u poglavlju o kontroli formalne strukture diskursa. Osnovne norme kojih se učesnici u intervjuu moraju pridržavati odnose se (I) na opštu strukturu interakcije, i na (II) strukturu preuzimanja redova govorenja, odnosno uzimanja reči.

(I) Kada govorimo o opštoj strukturi interakcije, norme su sledeće:

- 1) Interakcija se odvija po shemi pitanje – odgovor, pri čemu IR postavlja pitanja, a IE na njih odgovara;
- 2) Ta shema određuje i ograničava ponašanje učesnika u interakciji: kad mogu da preuzmu reč, koliko dugo mogu da govore, i slično;
- 3) Ovaj žanr, kao institucionalna interakcija, postavlja dva specifična zahteva, a to su:
 - a. postojanje publike – što povlači za sobom zahtev da se interakcija organizuje kao „razgovor za slušaoce“, tako da publika nema osećaj da prisustvuje privatnom razgovoru, već da se taj razgovor vodi baš zbog nje; i

- b. održavanje formalne neutralnosti IR – što znači da IR, kao profesionalni novinar, ne sme ni na koji način da izražava svoje mišljenje, ili mišljenje organizacije u kojoj je zaposlen. (Heritage i Clayman, 2010: 215-216)

(II) Kada govorimo o strukturi preuzimanja redova govorenja, norme su sledeće:

- 1) interakcija se mora ograničiti na pitanja i odgovore, i to
 - a. IR se mora ograničiti na postavljanje pitanja ,
 - b. IE se mora ograničiti na davanje odgovora na postavljena pitanja;
- 2) IR postavlja pitanje, koliko god to vremena zahtevalo (sam pojam pitanja je veoma širok i obuhva čitav niz mogućnosti, o čemu će biti reči kasnije);
- 3) IE čeka da IR završi, odnosno da čuje celo pitanje na koje treba da odgovori;
- 4) IE odgovara na pitanje, i taj odgovor je po pravilu elaboriran;
- 5) IR čeka da IE završi svoj odgovor, pa zatim postavlja sledeće pitanje.

Ovako postavljene norme i pridržavnje normi od strane učesnika u interakciji podrazumevanju dominantnu ulogu IR. Do promena odnosa moći i preuzimanja dominacije, bar na mahove, dolazi tek kad se od normi odstupi. Svako odstupanje od ovih normi podrazumeva neku vrstu konfrontacije, pa će to biti obuhvaćeno istraživanjem u poglavlju o kontroli u diskursu. Videćemo u kojoj se meri ove norme krše i kakve su posledice.

Institucionalni govor se nalazi u osnovi odnosa moći, i da bi se u potpunosti mogao razumeti, ti odnosi se moraju eksplicitno izraziti. Fairclough upućuje na različita značenja termina „moć“. Ograđujući se od moguće interpretacije njegovih shvatanja moći kao isključive moći jezika, on ukazuje na razliku između fizičke i institucionalne moći. Za razliku od *fizičke moći* koja se ispoljava kroz *prinudu* na različite načine, uključujući i fizičko nasilje, *institucionalna moć* se sprovodi kroz ideologiju tako što se prethodno obezbedi *pristanak* učesnika u određenom institucionalnom okruženju (Fairclough, 2001: 3).

Fairclough ukazuje na takozvanu ‘tehnologizaciju diskursa’ ili ‘diskursne tehnologije’, koje preuzima od Foucault-a. On smatra da se Foucault-ova analiza

tehnologija²⁴ moći može proširiti na diskurs. Kao primere za diskursne tehnologije on navodi intervju, podučavanje, savetovanje i reklamiranje, koje prvenstveno nalazimo u institucionalnim okvirima, i koji imaju svoje 'tehnologe': istraživače koji se bave njihovom efikasnošću, poboljšanjem i konačno, promenama u institucionalnom okruženju. Ove tehnologije dovode u blisku vezu znanje o jeziku i diskursu sa moći. Fairclough kaže:

They are designed and refined on the basis of the anticipated effects of even the finest details of linguistic choices in vocabulary, grammar, intonation, organization of dialogue, and so forth, as well as facial expression, gesture, bodily stance, and movements. They bring about discursive change through conscious design. (Fairclough 1992a: 216)

Iz svega dosad navedenog možemo zaključiti da je konfrontacioni intervju komunikativni događaj koji se odvija u formi dijaloga kroz pitanja i odgovore, između predstavnika medija, tj. profesionalnog novinara i osobe relevantne za aktuelne događaje, čija je svrha informisanje javnosti. Teme o kojima se razgovara su aktuelne i interesantne za javnost. Konfrontacija nastaje usled nepodudarnosti ciljeva učesnika, jer novinar ima za cilj da dođe do što potpunijih i tačnijih informacija o određenoj temi, dok je cilj njegovog sagovornika da pruži samo onoliko informacija koliko on smatra za shodno.

²⁴ U nedostatku boljeg termina zadržaćemo termine *tehnologija*, *tehnološki* kao prevod engleskih termina *technology* i *technological*, kao i *tehnologizacija* za termin *technologization*.

2.3. Analiza konverzacije

Videli smo da CDA koristi metodologiju različitih lingvističkih disciplina u svojim istraživanjima. Većina zagovornika CDA se kritički odnosi prema metodologiji analize konverzacije pravdajući to svojim stavom da je za potpuno razumevanje funkcionisanja jezika potreban širi društveno-politički kontekst, koji analiza konverzacije ne uzima u obzir. Međutim, s jedne strane, da bismo mogli razumeti kontrolu formalne strukture diskursa, moramo poznavati osnovne principe strukture konverzacije. Struktura konverzacije (diskursa, razgovora, interakcije) je centralno pitanje konverzacione analize. S druge strane, u poslednje vreme je u okviru analize konverzacije napravljen veliki pomak sa potpune fokusiranosti na razgovorni jezik ka drugim vrstama konverzacije, naročito na konverzaciju u institucionalnom kontekstu. Objavljena su i neka istraživanja usko vezana za ovaj rad. Na primer, Clayman i Heritage su objavili knjige *The News Interview* (2002) i *Talk in Action* (2010) u kojima se detaljnije bave nekim aspektima intervjua, naročito u vezi sa strategijama postavljanja pitanja i davanja odgovora.

Mada se analiza konverzacije (CA²⁵) svrstava prvenstveno u lingvističke discipline, kao što su pragmatika, analiza diskursa ili (interakciona/interaktivna) sociolingvistika, ona je zapravo nastala u okviru američke sociologije, tj. etnometodologije. Naime, sociolozi Erving Goffman (1922-1982) i Harold Garfinkel (1917-2011) pripremili su teren na kojem je nastala analiza konverzacije: Goffman svojom studijom o pravilima i normama kulture i ritualima u interakciji oči-u-oči (study of cultural rules and rituals in face-to-face interaction) (Drew and Wootton, 1988), a Garfinkel istraživanjem normativnog karaktera međusobnog razumevanja u svakodnevnim situacijama (investigations into situated and normative character of shared understanding in everyday courses of action) (Heritage, 1984). Uz pomoć novih tehnika snimanja koje su omogućile nove načine analize podataka koji se mogu dobiti iz govorne interakcije, Harvey Sacks i Emanuel Schegloff su ustanovili novu paradigmu za istraživanje organizacije ljudske aktivnosti u razgovoru i kroz razgovor u interakciji (Schegloff, 1968; Schegloff and Sacks, 1973; Sacks, 1992). Mada se

²⁵ I u slučaju analize konverzacije, kao i u slučaju CDA, koristićemo izvornu skraćenicu CA od engleskog *Conversation Analysis*.

početne analize iz CA fokusiraju na govor u svakodnevnoj konverzaciji, ovaj okvir se postepeno proširio i na istraživanja drugih tipova govora kao što su medicinska i klinička interakcija, nastava, medijski intervjui i drugo. Stoga se danas više koristi opštiji termin „govor u interakciji“ od prvobitnog „konverzacija“ (Hutchby and Wooffitt, 1998). Hutchby i Wooffitt daju sledeću definiciju analize konverzacije:

CA is the study of *recorded, naturally occurring talk-in-interaction* [...] Principally it is to discover how participants understand and respond to one another in their turns at talk, with a central focus being on how sequences of interaction are generated. To put it another way, the objective of CA is to uncover the tacit reasoning procedures and sociolinguistic competencies underlying the production and interpretation of talk in organized sequences of interaction. (Hutchby and Wooffitt, 1998: 14).

Analiza konverzacije koristi audio ili video snimke spontano nastalog govora (*naturally occurring talk*). Ovi se snimci pažljivo transkribuju prema specijalnim konvencijama koje je prvobitno ustanovila Gail Jefferson. Ovaj način transkribovanja pomaže da se zadrže i elementi prozodije i pozicioniranje replika. Zajedno sa originalnim snimcima transkripti omogućavaju istraživačima da ispituju forme jezičke upotrebe koje su bile na raspolaganju učesnicima u samom snimljenom razgovoru.

Osnovna činjenica koja se ističe u konverzacionoj analizi je da se tokom razgovora uloge govornika i slušaoca smenjuju, tj. da se govornici smenjuju tako što preuzimaju red govorenja (turn-taking), i da se to događa uz veoma malo istovremenog govorenja, tj. preklapanja (overlapping speech) i izuzetno malo ćutanja (silence), tj. zastoja (gaps) u govoru. Osnovne osobine konverzacije i dve osnovne pretpostavke konverzacione analize su: (1) bar jedna, i ne više od jedne osobe, govori u jednom trenutku i (2) govornici se stalno smenjuju (Sacks, Schegloff, 1984: 71-72).

- (1) Ovo nije empirijska činjenica, jer je očigledno da se u toku konverzacije javljaju mnogi slučajevi kratkih pauzi i kratkih preklapanja, već više normativna karakteristika konverzacije²⁶. Drugim rečima, to je pravilo kojeg

²⁶ Mada je diskurs obuhvatniji termin u daljem tekstu ćemo termine *diskurs* i *konverzacija* koristiti sinonimno.

se pridržavaju konverzacionalisti. Ukoliko više ili manje od jedne osobe govori, to se primećuje i učesnici u konverzaciji odmah „popravljaju“ stanje. Ako je problem da više od jedne osobe govori, obično jedan govornik brzo ustupa reč (*floor*) drugome. Na taj način preklapanje nema funkcionalnog značaja.

Ova tvrdnja važi za razgovorni jezik koji je predmet analize CA. Što se tiče ove studije, u kojoj proučavamo konfrontacioni institucionalizovani diskurs, pokušaćemo da pokažemo kako ta preklapanja i pauze mogu biti funkcionalni i imati bitnu ulogu u izražavanju moći u diskursu, konkretno u kontroli formalne strukture dijaloga.

- (2) Mehanizam po kojem se smenjivanje sagovornika odvija podrazumeva skup pravila koja određuju sledećeg govornika, a koji se može nazvati sistemom lokalnog upravljanja (*local management system*). Cilj je da se preuzme reč čime se preuzima i kontrola. Ovakav sistem podrazumeva minimalne gradivne jedinice - *turn constructional units* (u daljem tekstu TCU) od kojih se replike sastoje. One mogu biti sintaksičke jedinice: rečenice, klauze, imeničke fraze, itd. Svaki govornik može dobiti jednu takvu jedinicu (mada je njen obim u velikoj meri pod kontrolom govornika zbog sintakse prirodnog govora). Kraj takve jedinice predstavlja tačku na kojoj može doći do smene govornika, tj. mesto smenjivanja – *turn relevance place* (u daljem tekstu TRP). Sada stupaju na snagu pravila koja određuju smenu govornika, što ne znači apriori da će do smene doći, već samo da do smene može doći. U okviru TCU, naročito pri njenom kraju, drugi govornik se poziva da preuzme reč. Tehnike izbora sledećeg govornika mogu biti veoma složene, ali uključuju i veoma direktne elemente kao što su: pitanje (ponuda, molba, itd), uz apelativ ili imenovanje sledećeg govornika; tagovana izjavna rečenica uz apelativ ili imenovanje sledećeg govornika; kao i drugi elementi kojima se proverava razumevanje (-*Who?*; -*You did what?*; -*Pardon?*; -*You mean tomorrow?*). Sachs i dr. su utvrdili osnovni skup pravila po kojima se odvija preuzimanje redova govorenja. 1. Osoba koja govori može na tri načina odrediti narednog govornika: (a) prvo, može odabrati sledećeg govornika; (b) drugo, može završiti svoj iskaz, ali ne odabrati narednog

govornika, u kom slučaju dolazi do samo-odabira sledećeg govornika; i (c) treće, može završiti svoj iskaz, ali ne odabrati narednog govornika, u kom slučaju može, ali ne mora nastaviti da govori, ukoliko niko drugi ne preume reč. 2. Ukoliko ne dođe do primene 1a ni 1b, a na osnovu 1c aktuelni govornik nastavi da govori, skup pravila pod 1 se primenjuje prilikom sledećeg TRP. (Sachs et al, 1974: 704).

Sachs et al. formulišu konverzacijsko pravilo o preuzimanju reči iz ugla govornika koji ima reč, tj. na koji način trenutni govornik određuje ko će govoriti sledeći. Međutim, ako posmatramo iz suprotnog ugla, odnosno iz ugla sagovornika koji nema reč, možemo zaključiti sledeće: (1) sagovornik preuzima reč kada je prozvan, (2) uključuje se u razgovor na osnovu iskaza prethodnog sagovornika i kada nije direktno prozvan, ili (3) kada se pojavi prostor za uključivanje u razgovor jer niko drugi ne preuzima reč. Iz perspektive konfrontacionog diskursa ovome moramo dodati još jedan momenat kada se sagovornici uključuju u razgovor a to je kada, iz određenih razloga koje ćemo analizirati kasnije, počinje da govori pre vremena. To znači da počinje da govori pre nego što red govorenja prethodnog govornika dođe do tačke TRP, odnosno pre nego što mu sagovornik da reč. U daljem tekstu ćemo sve slučajeve govorenja pre nego što dođe do TRP nazivati prekidanje.

Kao što smo već napomenuli, formalna struktura konfrontacionog intervjua sa dva sagovornika je unapred utvrđjena. Voditelj i gost govore naizmenično, pa nam mehanizam odabira narednog govornika nije bitan, tj. nema odabira jer postoje samo dva sagovornika. U idealnoj varijanti tokom intervjua voditelj postavlja pitanje, pa kad završi svoj red govorenja, gost na to pitanje odgovara. Nakon završenog odgovora, voditelj postavlja sledeće pitanje, i tako dalje. Međutim, u intervjuiima koje obrađujemo u ovom radu, naročito pošto je reč o konfrontacionom dijalogu, šema pitanje-odgovor donekle se narušava, a samim tim i nesmetano smenjivanje redova govorenja.

Ono što u velikoj meri određuje kontrolu u diskursu su trenutak i način smenjivanja govornika. Za razliku od svakodnevne komunikacije, trenutak preuzimanja reči u konfrontacionom intervjuu se ne može predvideti, mada konverzacionalisti smatraju da je kraj TCU uvek predvidiv i da je to obrazloženje za gotovo čudesno smenjivanje govornika u deliću sekunde. Analiza konverzacije

pretpostavlja da govornici prepoznaju trenutak kada je prethodni red govorenja završen, tj. TRP, i da tada preuzimaju reč. Sagovornici u našem korpusu ne čekaju uvek da njihov sagovornik završi svoju repliku. Naprotiv, ako pogledamo koliko često upadaju u reč jedni drugima, videćemo da se osnovne pretpostavke CA u velikoj meri narušavaju u diskursu konfrontacionog tipa.

Još jedan bitan element analize konverzacije je relevantan za ovu analizu. Schegloff i Sachs (1973) su utvrdili da se sastavni elementi konverzacije, tj. redovi govorenja, javljaju u parovima i da ti parovi predstavljaju osnovnu strukturnu jedinicu konverzacije. Nazivaju ih blizinskim (blizanačkim) parovima (adjacency pairs) i navode njihove osnovne karakteristike: „(1) two utterance length, (2) adjacent positioning of component utterances, (3) different speakers producing each utterance.“ (Schegloff i Sachs, 1973: 74) Levinson pojedinačne delove ovih parova vidi kao govorne činove (Austin (1965) i Searle (1979, 1991)) koji se nadovezuju jedan na drugi. Tako na primer razlikujemo blizinske parove pitanje – odgovor, ponuda/molba – prihvatanje/odbijanje, optužba – poricanje/priznanje, i slično. Levinson je to prikazao na sledeći način:

PRVI DEO	Molba/zahtev	Ponuda/poziv	Ocena	Pitanje	Optužba
DRUGI DEO					
Preferiran	Prihvatanje	Prihvatanje	Slaganje	Očekivani odgovor	Poricanje
Nepreferiran	Odbijanje	Odbijanje	Neslaganje	Neočekivani odgovor	Priznanje

Slika 7. Odnos između sadržaja i forme u blizinskim parovima (prema Levinson-u 1983: 336)

Kao što se vidi iz gornje slike drugi deo blizinskog para može biti dvojak: preferiran ili nepreferiran, odnosno očekivan ili neočekivan, a u pojedinim slučajevima željen ili neželjen. Iz pragmatičke i funkcionalne perspektive, blizinski parovi su dakle govorni činovi koji imaju različite funkcije u govoru, dok je za analizu konverzacije bitnija struktura samih izričaja. Nas prvenstveno interesuje blizinski par iz pragmatičko-

funkcionalne perspektive, konkretno par pitanje – odgovor, pošto se u intervjuu svaki izričaj novinara smatra za pitanje, a svaki izričaj gosta za odgovor.

2.4. Sistemska funkcionalna gramatika i kritička analiza diskursa

Sistemska funkcionalna gramatika (u daljem tekstu SFG) predstavlja pristup jeziku iz perspektive socijalne semiotike. Koreni SFG leže u intelektualnoj tradiciji evropske lingvistike koja se nadovezuje na rad Ferdinand-a de Saussure-a, a najznačajniji predstavnici su Praška škola i francuski funkcionalisti. U istoj tradiciji razvio je Michael A. K. Halliday šezdesetih i sedamdesetih godina XX veka sistemsku funkcionalnu lingvistiku. Sve ove teorije zasnovane su na principima koji se razlikuju od formalizovane transformaciono-generativne gramatike. Za razliku od tradicionalne formalne i sintaksičke orijentacije, ova gramatika jezik sagledava iz funkcionalne i semantičke perspektive. Predmet proučavanja nije rečenica već nadrečenični nivo, odnosno tekst, a naglasak u istraživanju stavlja se na upotrebu a ne na gramatičnost.

Osnovne odlike ove gramatike, kao što se iz naziva vidi, jesu sistem i funkcija. Jezik se sagledava kao sistem, odnosno kao „a network of systems, or interrelated sets of options for making meaning“ (Halliday, 1994:15). Funkcionalnost se odnosi na funkcije koje jezik ima u društvu: „language is as it is because of its function in the social structure, and the organization of behavioural meanings should give some insight into its social foundations“ (Halliday, 1973: 64).

Jezik ima svoj „značenjski potencijal“ (meaning potential) koji nam omogućava da odaberemo šta ćemo uraditi pomoću jezika: postaviti pitanje ili nešto izjaviti, nešto dodati ili ponoviti, i sl. Sistem opcija koje imamo na raspolaganju čini gramatiku: „The system of available options is the ‘grammar’ of the language, and the speaker, or writer, selects within the system: not *in vacuo*, but in the context of speech situations.“ (Halliday, 1970: 142) Kada analiziramo značenjski potencijal jezika dolazimo do zaključka da se ogroman broj postojećih opcija može kombinovati u samo nekoliko relativno nezavisnih “mreža”, a te mreže opcija odgovaraju osnovnim funkcijama jezika. Halliday razlikuje tri osnovne funkcije, odnosno metafunkcije²⁷ jezika:

²⁷ Termin *metafunkcija* je upotrebljen jer je u dosadašnjim istraživanjima funkcija jezika uzimana u značenju svrhe jezika ili načina upotrebe jezika. Pošto SFG polazi od toga da je funkcionalnost unutrašnje svojstvo jezika, tj. celokupna arhitektura jezika je organizovana oko tih funkcija, Halliday uvodi termin *metafunkcija* da bi naznačio da je funkcija integralna komponenta njegove teorije. (Halliday i Mathiessen, 2004: 31)

ideacionu, interpersonalnu i tekstualnu. Ideaciona metafunkcija podrazumeva izražavanje sadržaja i ljudskog iskustva, odnosno reprezentacija i identifikacija ljudi, predmeta i događaja. Ova metafunkcija se deli na *iskustvenu* i *logičku*. Iskustvena podrazumeva da jezik konstruiše i strukturira iskustvo: „the grammar is not merely annotating experience; it is construing experience” (Halliday, 2003: 16). Logička se odnosi na sisteme koji uspostavljaju logičke i semantičke odnose između klauzi. Gramatički gledano ti sistemi stvaraju komplekse klauzi (*clause complexes*) (Halliday, 2003: 17). Interpersonalna funkcija se tiče uspostavljanja i održavanja društvenih odnosa i interakcije između ljudi. Ova funkcija se nadovezuje na iskustvenu. Dok iskustvena konstruiše (*construe*) iskustva, interpersonalna ih ostvaruje (*enact*). Ona uključuje ona značenja koja su lična: izražavanje stavova i ocena, zadovoljstva i nezadovoljstva i drugih emocionalnih stanja (Halliday, 2003: 16). Tekstualna funkcija podrazumeva sisteme koji se odnose na organizovanje klauze kao poruke. Oni stvaraju koherentan tekst: „text that coheres within itself and with the context of situation”. (Halliday, 2003: 17) Prema Halliday-u tekstualna funkcija se razlikuje od iskustvene i interpersonalne po tome što se njome omogućava prvim dvema da stvaraju značenje. Već smo napomenuli da u okviru tekstualne funkcije klauza ima funkciju poruke. U okviru interpersonalne klauza predstavlja razmenu, a u okviru ideacione predstavljanje sveta (Slika 8):

Metafunkcija	Definicija (vrsta značenja)	Odgovarajući status u klauzi
Iskustvena	Konstruiše iskustvo	Klauza kao predstavljanje
Interpersonalna	Ostvaruje društvene odnose	Klauza kao razmena
Tekstualna	Kreira relevanciju u kontekstu	Klauza kao poruka
Logička	Konstruiše logičke odnose	—

Slika 8. Metafunkcije i klauze (prema Halliday i Matthiessen 2004: 61)

Već iz ovog kratkog uvoda u SFG je jasno da je za analizu izražavanja moći u jeziku iz perspektive CDA naročito značajna interpersonalna funkcija. Fairclough je za svoju društvenu teoriju diskursa preuzeo ove funkcije jezika od Halliday-a, a interpersonalnu dalje podelio na funkciju identiteta, koja se tiče konstruisanja društvenog identiteta, i funkciju odnosa, koja se tiče načina na koji se konstruišu odnosi među ljudima (Fairclough 1992a). Zatim je u okviru svoje analize teksta upotrebio Halliday-eve gramatičke kategorije i organizovao analizu teksta u četiri kategorije (Slika 9).

Analiza teksta			
Vokabular	Gramatika	Kohezija	Struktura teksta
Uglavnom pojedinačne reči. • Značenje reči • Lesička formulacija • Metafora	Reči u okviru klauzi i rečenica. • Modalnost • Tranzitivnost i tema	Međusobna povezanost klauzi i rečenica. međusobno povezane. • Konektori i argumentacija	Organizaciona svojstva teksta. • Kontrola u interakciji

Slika 9. Analiza teksta prema Fairclough-u (prema Locke, 2004:46)

Za funkcije identiteta i odnosa, odnosno za interpersonalnu metafunkciju, najrelevantnija su svojstva kontrole u interakciji i modalnost²⁸. Za kontrolu i interakciji rukovodili smo se govornim funkcijama koje je definisao Halliday. U jeziku postoje četiri govorne funkcije: ponuda, naredba, izjava i pitanje, kojima odgovaraju određene kreplike: odbacivanje, odbijanje da se izvrši naredba, suprotstavljanje i odbijanje da se odgovori na pitanje. (Slika 10)

²⁸ Ovim svojstvima teksta Fairclough dodaje još *politeness* i *ethos* koje nisu relevantne za ovaj rad.

Initiation	Response	
	Expected	Discretionary
Offer	Acceptance	Rejection
Command	Undertaking	Refusal
Statement	Acknowledgement	Contradiction
Question	Answer	Disclaimer

Slika 10. Govorne funkcije i odgovori (Speech functions and responses) (prema Halliday i Matthiessen, 2004: 108)

Nas u ovom radu interesuju poslednje dve navedene funkcije: izjava i pitanje, koje se javljaju u korpusu koji proučavamo i koje će biti predmet analize u okviru istraživanja pitanja i odgovora, pošto smo već utvrdili da se redovi govorenja u intevjuu posmatraju samo kao pitanja i odgovori, pri čemu se u okviru pitanja koja postavlja voditelj i izjavne rečenice tretiraju kao pitanja.

3. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

U ovom delu rada su prikazani rezultati istraživanja jezičkih sredstava za izražavanje moći u konfrontacionom diskursu. U prvom poglavlju (3.1.) je prikazana analiza strukture konfrontacionog diskursa koja obuhvata analizu preuzimanja reči u korpusu na engleskom i srpskom jeziku; u drugom (3.2.) kontrola formalne strukture u koju spadaju funkcije ćutanja i prekidanja; u trećem (3.3.) kontrola sadržinske strukture u okviru koje je analizirana kontrola sadržine u uvodu i u glavnom toku intervjua, kao i pokušaji intervjuisanog da preuzme kontrolu, i u četvrtom (3.4.) kontrola interpersonalnih odnosa moći koja podrazumeva analizu pitanja i odgovora kao i intertekstualnosti u pitanjima i odgovorima.

3.1. Kontrola strukture konfrontacionog diskursa

Kontrola strukture konfrontacionog diskursa podrazumeva kontrolu nad preuzimanjem reči, tj. preuzimanjem reda govorenja. Prvo je prikazana analiza preuzimanja reči u korpusu na engleskom jeziku, a zatim i analiza preuzimanja reči u korpusu na srpskom jeziku. Na kraju je urađena komparacija i izveden zaključak.

3.3.1. Analiza preuzimanja reči u korpusu na engleskom jeziku

U engleskom korpusu od 27 intervjua u četiri gost česće prekida voditelja, u dva je taj broj isti, dok u svim ostalim, tj. u 21 intervjuu, voditelj češće prekida gosta, iz čega se jasno vidi da u većini slučajeva razgovorom dominira voditelj. Interesantno je napomenuti da je profil gostiju koji češće prekidaju voditelja nego on njih veoma različit tako da nikakve generalizacije nisu moguće u smislu da su političari ili, recimo, ekonomisti dominantniji u razgovoru od ostalih. U tu grupu spadaju Noam Chomsky (E2) koga dva voditelja (Tim Sebastian u E1 i Stephen Sackur u E2) predstavljaju kao intelektualca (Chomsky prekida 19, a voditelj 16 puta), Phil Woolas (E5), političar laburista (31/29), Annie Lennox (E8), pop pevačica (16/8) i lord Robert

Winston (E13), naučnik i profesor prirodnih nauka (21/18). Gosti koji održavaju ravnotežu u formalnoj strukturi dijaloga i prekidaju voditelja u istoj meri koliko i on njih su Nigel Farage (E9), političar (36) i Oliver Stone (E19), reditelj (19). U ostalim slučajevima voditelj u većem broju slučajeva prekida goste, nekad u većoj (čak do 38 puta u toku jednog intervjua – E3) a nekad u manjoj meri (samo 9 – E6, odnosno 8 – E24). Ovo poslednje je posledica izbora gosta. Naime, u ova dva slučaja (E6 i E24) intervju se vrši putem video linka tako da sagovornici nisu u istom studiju već se voditelj nalazi u studiju iz kojeg se intervju emituje, a gost je u drugom studiju. U prvom slučaju Debra Medina se nalazi u Americi, u Teksasu – E6, a u drugom David Kilcullen u Vašingtonu - E24, što donekle usporava tok razgovora i onemogućava prekidanje zbog makar i neznatnog vremenskog odlaganja (time delay) ²⁹, jer se voditelj nalazi u studiju BBC u Londonu.

Međutim, treba napomenuti da je u nekim slučajevima odnos između broja prekidanja voditelj / gost gotovo isti, npr. 35/33 (E1) i 29/31 (E5), što ukazuje na relativnu ravnotežu u kontroli moći formalne strukture u toku razgovora u tim intervjuiima. Ako i te slučajeve tretiramo kao izjednačeno prekidanje, ukupna slika 21-4-2 se neznatno menja u 20-3-4. U tom slučaju u 20 intervjua voditelj češće prekida, u 3 gost, a u 4 je broj prekidanja izjednačen.

Ukupan broj prekidanja u toku pojedinačnih intervjua se razlikuje. U nekim emisijama ukupan broj prekidanja je neznatan. Na primer, u E6³⁰ taj broj je 11, u E24 13, a u E27 14. U tim slučajevima formalna struktura ne igra bitnu ulogu u kontroli moći u govoru. Za razliku od toga u emisiji E9 sagovornici prekidaju jedan drugog čak 72 puta, u E1 69, a u E3 i E5 po 60 puta, što u velikoj meri čini formalnu strukturu razgovora bitnim činiocem u određivanju odnosa moći u razgovoru, naročito ako broj prekidanja uporedimo sa ukupnim brojem redova govorenja u celom intervjuu, što je prikazano u Tabelama 1 i 2.

Ukupan broj prekidanja u engleskom korpusu je 934 od ukupno 2526 redova govorenja. Odnos između njih u procentima iznosi 36,9%, što znači da se u više od trećine slučajeva reč preuzima prekidanjem sagovornika. Od toga IR prekida

²⁹ „U toku intervjua sagovornik se može nalaziti u drugom TV studiju, u drugoj državi ili kontinentu, prisutan u slici ili samo zvukom.“ (*Leksikon filmskih i televizijskih pojmova*, 1993: 249).

³⁰ Videti fusnotu 29

sagovornika 561 put što je 60,1% od ukupnih prekidanja u korpusu, a IE 373 puta, odnosno 39,9%.

U sledećim tabelama prikazan je odnos između broja prekidanja po intervjuu i ukupnog broja redova govorenja u intervjuima sa malim odnosno velikim brojem prekidanja u korpusu na engleskom jeziku:

Tabela 1 Odnos između broja prekidanja i ukupnog broja redova govorenja u intervjuima sa malim brojem prekidanja u korpusu na engleskom jeziku

Intervjui sa malim brojem prekidanja	Broj prekidanja	Ukupan broj redova govorenja	Odnos prekidanje-redovi govorenja
E6	11	47	23,4%
E24	13	42	30,9%
E27	14	88	15,9%

Iz ove tabele vidimo da se broj prekidanja ne može uzeti kao jedino merilo za određivanje kontrole u diskursu. Činjenica je da je u intervjuima sa malim brojem prekidanja procenat preuzimanja reči prekidanjem relativno mali. Međutim, ako uporedimo E24 i E27 u kojima je broj prekidanja gotovo isti (13 odnosno 14), vidimo da je procenat u E24 duplo veći (30,9% u odnosu na 15,9%). Iz toga možemo da zaključimo da formalna kontrola zavisi od odnosa između ukupnog broja redova govorenja i broja prekidanja.

Tabela 2 Odnos između broja prekidanja i ukupnog broja redova govorenja u intervjuima sa velikim brojem prekidanja u korpusu na engleskom jeziku

Intervjui sa velikim brojem prekidanja	Broj prekidanja	Ukupan broj redova govorenja	Odnos prekidanje-redovi govorenja
--	-----------------	------------------------------	-----------------------------------

E5	60	117	51,3%
E3	60	129	46,5%
E1	69	171	40,3%
E9	72	136	52,9%

Iz tabele 2 vidimo da je procenat odnosa između prekidanja i preuzimanja reda govorenja vrlo ujednačen. Međutim, i broj ukupnih redova govorenja je relativno ujednačen. S druge strane, ako uporedimo ove dve tabele vidimo da je i sam broj prekidanja relevantan. Naime, u tabeli 2 procenti su znatno veći nego u tabeli 1.

3.3.2. Analiza preuzimanja reči u korpusu na srpskom jeziku

U korpusu na srpskom jeziku situacija se razlikuje u odnosu na engleski korpus. Od 22³¹ intervjua u 11 slučajeva gost češće prekida voditelja, u 3 nalazimo izjednačeno prekidanje, a u samo 8 voditelj češće prekida gosta. Ali ako slučajeve u kojima je odnos između broja prekidanja voditelj/ gost gotovo isti, npr. 28/30 (S1) i 25/24 (S8) tretiramo kao izjednačeno prekidanje, ukupna slika (11-3-8) se znatno menja. U tom slučaju u 8 slučajeva gost češće prekida, u 8 slučajeva broj prekidanja je izjednačen, a u samo 6 slučajeva voditelj prekida gosta češće nego gost njega (8-8-6). Što se tiče profila gostiju, situacija je ista kao i u engleskom korpusu. Gosti koji prednjače u prekidanju sagovornika su Čedomir Jovanović, predsednik LDP, Branislav Čanak, predsednik sindikata Nezavisnost, Tomislav Nikolić, predsednik SNS, Dragan Šutanovac, ministar odbrane, Milan Krkobabić, zamenik gradonačelnika, Milan Obradović, direktor, Vlade Divac, sportista, Vlada Divljan, muzičar, Dragan Đilas, gradonačelnik, Radomir Antić, fudbalski selektor, Aleksandar Vučić, političar. Gosti koji održavaju ravnotežu u formalnoj strukturi dijaloga i prekidaju voditelja u istoj meri koliko i on njih su Vida Petrović-Škero, predsednica

³¹ Napominjemo da je dužina trajanja pojedinačne emisije na engleskom jeziku 23 minuta, a na srpskom 27 min. Ukupna dužina trajanja oba korpusa je po 10 sati.

Vrhovnog suda Srbije, Boris Milićević, predsednik Gej strejt alijanse i Goran Bogdanović, ministar. Ni ovde ne možemo generalizovati ponašanje u diskursu na osnovu profila sagovornika.

Ukupan broj prekidanja u toku pojedinačnih intervjua se razlikuje kao i u engleskom korpusu. Pošto emisije iz srpskog korpusa traju nešto duže nego engleske (27 minuta u odnosu na 23 minuta) i broj prekidanja po emisiji je veći i kreće se od samo 18 (S12) do čak 97 (S20).

Ukupan broj prekidanja u srpskom korpusu je 1230 od ukupno 2180 redova govorenja. Odnos između njih u procentima iznosi čak 56,4%, što znači da se u više od pola slučajeva reč preuzima prekidanjem sagovornika. Od toga IR prekida sagovornika 586 puta što je 47,6% od ukupnih prekidanja u korpusu, a IE nešto više, tj. 644 puta, odnosno 52,4%.

U sledećim tabelama prikazan je odnos između broja prekidanja po intervjuu i ukupnog broja redova govorenja u intervjuiima sa malim odnosno velikim brojem prekidanja u korpusu na srpskom jeziku:

Tabela 3 Odnos između broja prekidanja i ukupnog broja redova govorenja u intervjuiima sa malim brojem prekidanja u korpusu na srpskom jeziku

Intervjui sa malim brojem prekidanja	Broj prekidanja	Ukupan broj redova govorenja	Odnos prekidanje-redovi govorenja
S12	18	69	26,1%
S21	21	43	48,8%
S17	28	78	21,8%

Tabela 4 Odnos između broja prekidanja i ukupnog broja redova govorenja u intervjuiima sa velikim brojem prekidanja u korpusu na srpskom jeziku

Intervjui sa velikim	Broj prekidanja	Ukupan broj	Odnos prekidanje-
----------------------	-----------------	-------------	-------------------

brojem prekidanja		redova govorenja	redovi govorenja
S16	94	146	64,4%
S3	95	170	55,9%
S20	97	137	70,8%

3.3.3. Zaključak

Sve što je rečeno za korpus na engleskom jeziku važi i za korpus na srpskom. Jedina razlika je u visini procenata. Ako uporedimo tabele 1 i 2 sa tabelama 3 i 4 videćemo da procentualno u svim emisijama na srpskom jeziku sagovornici češće preuzimaju red govorenja prekidanjem sagovornika nego u emisjama na engleskom jeziku. Osim toga, ako uporedimo odnos između broja prekidanja i ukupnog broja preuzimanja redova govorenja u celokupnom korpusu na engleskom i srpskom jeziku, videćemo da je taj odnos u engleskom 36,9% a u srpskom čak 56,4%. Iz ovoga možemo zaključiti da je konfrontacija, kada je reč o formalnoj strukturi dijaloga, prisutnija u srpskom nego u engleskom diskursu. Osim toga ova dva korpusa se razlikuju i po tome ko koga češće prekida. U engleskom korpusu IR prekida sagovornika mnogo češće nego IE, odnosno 60,1%, naspram 39,9% koliko prekida IE, dok je u srpskom korpusu situacija nešto ujednačenija. IR prekida u 47,6% slučajeva a IE u 52,4%.

3.2. Kontrola formalne strukture: funkcije ćutanja i prekidanja sagovornika

Kada govorimo o formalnoj kontroli diskursa možemo videti da se govornici najšešće služe prekidanjem sagovornika, bilo da ono započinje upadanjem u reč i prekidanjem, ili preklapanjem, tj. govorenjem u isto vreme. Osim prekidanja nailazimo i na ćutanja, mada znatno ređe nego na prekidanja, koja takođe spadaju u elemente kontrole formalne strukture diskursa. U okviru pragmatike, Leech (1983: 139) prekidanje³², zajedno sa upadanjem u reč i ćutanjem, svrstava u metalingvističke aspekte učtivosti. U ovom poglavlju ćemo analizirati funkcije koje ćutanje i prekidanje mogu imati u konfrontacionom diskursu.

3.2.1. Funkcije ćutanja u diskursu

U svakom razgovoru govornici povremeno prave pauze dok govore ili ne počinju da govore čim dobiju reč. CA je ustanovila da preuzimanje redova govorenja teče glatko i da se odvija gotovo neprimetno uz „začuđujuću“ spontanost i preciznost. Levinson primećuje da „gaps between one person speaking and another starting are measurable in just a few micro-seconds“ (Levinson, 1983: 296-297).

Sachs i dr. (1974) su utvrdili da se sagovornici u najvećem broju slučajeva pridržavaju pravila preuzimanja redova govorenja bez ćutanja i preklapanja ili uz veoma malo ćutanja i veoma malo preklapanja. „Transitions (from one turn to a next) with no gap and no overlap are common. Together with transitions characterized by slight gap or slight overlap, they make up the vast majority of transitions.“ (Sacks et al., 1974: 700-701). Konverzacionalisti danas uzimaju zdravo za gotovo da su govornici sposobni da reaguju u deliću sekunde (*split-second precision timing*), što je na brojnim primerima i dokazano (Sachs et al. 1974; Jefferson, 1973, 1986). Da oni nisu za to sposobni, ne bi bilo moguće dati objašnjenje za preuranjeno ili zakasnelo preuzimanje reda govorenja.

Konverzacionalisti ne tvrde da ćutanje nije sastavni deo konverzacije, već da, ukoliko se javi, ono nije slučajno, nasumično ili bez značaja. Oni naglašavaju da se

³² Leech prekidanje naziva govorenjem u pogrešno vreme.

ćutanje po pravilu ne javlja (*no noticeable gap*), pa svaku instancu uočljivog ćutanja tretiraju kao specifično ponašanje u interakciji. Tako se interturnusni zastoji, na primer, tumače kao upozorenje na predstojeću akciju kao što je neslaganje sa nekom tvrdnjom, odbijanje ponude, zahteva ili molbe. (Carroll, 2000: 68)

CA razlikuje više vrsta ćutanja. Ćutanje može nastati (a) u toku jednog reda govorenja ili (b) na mestu smenjivanja govornika (TRP³³), tj. (a) intraturnusno (*intra-turn*) – ćutanje koje ne nastupa na TRP, i tada govorimo o pauzi (*pause*), i (b) interturnusno (*inter-turn*) – ćutanje koje nastupa na TRP, i tada govorimo o zastoju³⁴ (*gap*) i procepu (*lapse*). Međutim, konverzacionalisti nisu utvrdili jasnu razliku između zastoja i procepa: „intra-turn silence (not at a transition-relevance place) is a ‘pause’, and initially not to be talked in by others; silence after a possible completion point is, initially, a gap, and to be minimized; extended silences at transition-relevance places may become lapses.“ (Sachs et al. 1974: 715) Iz ovog objašnjenja može se zaključiti samo da su procepi u stvari produženi zastoji između redova govorenja, ali CA ne daje nikakvo vremensko određenje ovih ćutanja. Zastoj se može minimizirati, tj. skratiti ako govornik posle čijeg reda govorenja je nastupilo ćutanje nastavi da govori. U tom slučaju zastoj postaje pauza.

Kod Levinsona nalazimo i takozvano *značenjsko ćutanje* (*significant or attributable silence*), koje se odnosi na zastoj koji nastaje u razgovoru a može se pripisati određenom govorniku. Iz objašnjenja koje daje Levinson (1983) možemo razliku između zastoja, procepa i ćutanja određenog govornika shvatiti kao razliku između ćutanja koje nastaje usled (a) odložene primene pravila 1b ili 1c³⁵ - zastoj, (b) ne primenjivanja pravila 1a, b ili c – procep, i (c) ćutanja određenog govornika posle primene pravila 1a.

Ćutanje, odnosno tišina koja nastaje tokom razgovora, a ima funkciju moći, relativno se retko javlja u konfrontacionom diskursu. Primere nalazimo i kod IR i kod IE. Pošto ćutanje predstavlja diskontinuitet u govoru, a konfrontacioni diskurs teče brzo i kontinuirano, ono je veoma uočljivo i sagovornicima i slušaocima. U korpusu koji je ovde obrađen nalazimo intraturnusno ćutanje, tj. pauze, i interturnusno ćutanje,

³³ Turn relevance place

³⁴ Prevod termina gap - zastoj i lapse - procep je preuzet od S. Stevića (1997)

³⁵ Videti pravila u poglavlju o analizi konverzacije.

odnosno zastoje. Pošto je u pitanju diskurs sa samo dva učesnika, uvek je jasno ko govori sledeći. Zato nema procepa, jer on nastaje samo ukoliko naredni govornik nije odabran, ili se nije sam odabrao. Iz istog razloga ne možemo govoriti o ćutanju određenog govornika, odnosno, svaki zastoj je istovremeno i ćutanje određenog govornika.

U narednim primerima prikazane su funkcije ćutanja – pauzi i zastoja³⁶ – u konfrontacionom diskursu.

3.2.1.1. Pauza

Prvo navodimo primer iz engleskog jezika u kojem IR (Stephen Sackur) pravi pauzu u govoru :

Primer 1

- SS: Before we end erm I wanna ask you something a little bit more personal. It's something it's always intrigued me about you. Your your parents, I think, your father was originally Ukrainian, from Ukraine; your mom was from what's now known as Belarus. Both both were Jews, both arrived in the United States and it's perhaps fair to say that had they not made it to the United States [they'd have
- NC: [They would have been killed.
- SS: been killed
- NC: Sure.
- SS: faced
- terrible turmoil...
- NC: Like the rest of the family who didn't come, yes.
- IR: (...) Your work for more than forty years has focused on what you called the terrorism, the criminal acts of the United States. (...) And yet your parents knew America was a safe haven, as a place of opportunity, of security (...) How, how do those two elements of your life fit together?
(E2, 17:17)

³⁶ Kad su u pitanju pauze i zastoji moramo napomenuti da u korpusu na srpskom jeziku ima IE (na primer S1) koji imaju običaj da govore sa pauzama između reči koje nemaju nikakvu funkciju u govoru, već je to način na koji oni uvek govore. Ti slučajevi nisu uzimani u obzir.

Ovaj odlomak je uvod u poslednji deo intervjua, tj. poslednju temu o kojoj razgovaraju IR i IE (Noam Chomsky). Pošto je glavna tema intervjua kritika SAD koju Chomsky zastupa već više od 40 godina, IR pri kraju razgovora postavlja veoma provokativno pitanje o njegovom poreklu i dolasku njegovih roditelja u SAD. IR pravi tri pauze, vrlo primetne, dok formuliše uvod u svoje pitanje. Prva pauza nastaje pre nego što započne uvod baš podatkom da ta kritika traje više od 40 godina. Ova prva pauza može na prvi pogled izgledati kao zastoj. Ali zastoj nastaje ako drugi govornik ne počne svoj red govorenja odmah posle prvog govornika, a da se to od njega očekuje. U ovom slučaju jasno je da IR svesno odlaže početak pitanja zbog efekta koji pauza treba da proizvede. Druga pauza sledi pre druge rečenice u kojoj IR iznosi podatak koji predstavlja kontrast prvoj rečenici. Treću pravi pre nego što postavi direktno pitanje, odnosno pre nego što zatraži od IE da objasni kako se te dve suprotnosti odražavaju u njegovom životu. Ove pauze nemaju funkciju gubljenja kontrole u govoru, već naprotiv, funkciju direktne i potpune kontrole. IR na ovaj način, kombinacijom kontrastiranja činjenica (IE kritikuje zemlju u kojoj su njegovi roditelji našli spas) i pauzi, usmerava pažnju i IE i slušalaca na svoje pitanje kao i na odgovor IE koji treba da usledi, a za koji se baš zbog ovakvog načina formulisanja pitanja, pretpostavlja da je od ključne važnosti za intervju.

Primer iz engleskog jezika u kojem IE (Noam Chomsky) pravi pauzu u govoru :

Primer 2

- SS: {početak izostavljen} back in '69 when your main focus was activism against the Vietnam War, you wrote: "What is needed in the US is a kind of denazification."
- NC: That's a very common quote from the right wing. Do you know the context? (...) Well, look at the context. It was in 1967. The Chicago Museum of Science, a very well known institution, had an exhibit which was a diorama of a Vietnamese village and which children could stand on the outside and shoot guns into the Vietnamese village. OK. A group of mothers protested and the New York Times had an editorial denouncing the mothers because they were taking they were taking away the fun from the kiddies who were having a great time shooting guns into a Vietnamese village. (...) That's the context.

(E2, 10:23)

U ovom primeru IE pravi dve pauze. Na primedbu IR (Stephen Sackur) da je optužio SAD za nacizam, on objašnjava kontekst povodom kojeg je tako nešto izjavio. Obe pauze su „dramske“ i služe za naglašavanje. Prva pauza naglašava objašnjenje koje treba da usledi, a druga zaključak kojim IE završava svoj red govorenja.

Slično primerima iz engleskog jezika i u srpskom korpusu nalazimo primere za pauze koje prave i IR i IE.

Primer iz srpskog jezika u kojem IR (Antonela Riha) pravi pauzu u govoru :

Primer 3

AR: Kažete bavićete se, odnosno zbrinućete samo one ljude koji imaju prebivalište u Beogradu i prebacili ste lopticu na ministra Ljajića kad su u pitanju ostali. Ali (...) sva je prilika da će ostali ipak nekako ostati u Beogradu. Šta ćete sa njima?

(S6, 14:06)

Razgovor se vodi o problemu zbrinjavanja Roma iz nehygijenskog naselja ispod Gazele. IR u prvoj rečenici svog reda govorenja rezimira prethodni deo razgovora, a zatim pravi pauzu pre nego što izrazi sumnju da će i svi ostali pasti na teret grada, i pita IE (Milan Krkobabić, zamenik gradonačelnika Beograda) šta će vlada da uradi sa njima. I ovde pauza prethodi ključnom delu pitanja na koji IR želi da skrene pažnju i naglasi njegovu važnost.

Primer iz srpskog jezika u kojem IE (Tomislav Nikolić, predsednik Srpske napredne stranke) pravi pauzu u govoru :

Primer 4

TN: Ali govori se o mom mandatu. (...) Ustav kaže: poslanik svoj mandat, svoj mandat, ali to je apsolutno moj mandat. (...) A čiji je? (...) Ko je osvojio taj mandat? Tomislav Nikolić.

(S3, 9:44)

IE ovde koristi kombinaciju retoričkih pitanja i pauzi da bi objasnio da njegov mandat ne može niko da mu oduzme jer je to njegovo ustavno pravo, bez obzira u kojoj je stranci bio kada ga je osvojio.³⁷ Pre svake rečenice on pravi pauzu, čime naglašava važnost izgovorenog.

3.2.1.2. Zastoj

U sledećim primerima iz engleskog korpusa, ćutanje ima potpuno drugačiju funkciju. Mada ni zastoji nisu česta pojava u ovim intervjuima, na njih nailazimo češće nego na pauze.

Primer iz engleskog jezika u kojem IE (Oliver Stone, reditelj) pravi zastoj u govoru :

Primer 5

IR: I'm interested that you mentioned your father. He he came from a finance background. I'm just wondering whether the sort of psychological sort of analysis you've put into some of your movies, I'm thinking about your presidential movies, your portrait of Nixon, or of JFK or indeed of W. George W. Bush, where you play around with the backgrounds, their relationships with their families and in particular their fathers. If people did the same thing to you, to Oliver Stone, would your films generally reflex something important about your background and in particular your relationship with your family and your father?

IE: (...) Well, Stephen, that's a tough question you blew. You're asking me to self-psychoanalyze [myself.

IR: [But you do it, you know, you do it to other people.
I'm now asking you to do it to yourself.

IE: Yeah but you know I don't think that's fair. I mean, I'm not here for a confessional.

(E19, 06:45)

U ovom primeru IE je „ostao bez reči“. IR (Stephen Sackur) je postavio provokativno pitanje na koje IE ne želi da odgovori. Zatečen je pitanjem, ne govori

³⁷ Nećemo ulaziti u problematiku mandata poslanika u skupštini Srbije. Na našoj političkoj sceni se već godinama vodi polemikao tome kome mandati pripadaju, političkoj stranci ili poslaniku.

ništa više od 2 sekunde, što je veliki vremenski period u konfrontacionom diskursu koji je obeležen brzim razmenama replika i čestim upadanjem u reč. To stavlja osobu koja pravi zastoј iz ovakvih razloga u podređeni položaj, a osoba koje je to stanje izazvala u tom trenutku ima potpunu kontrolu u diskursu. U daljem tekstu vidimo da IR nastavlja da insistira na odgovoru, ali IE ne daje odgovor.

Sledeći primer pokazuje drugačiju reakciju IE posle pauze. Posle nezgodnog pitanja koje je postavio IR (Stephen Sackur), IE (Jon Smith, fudbalski agent) se snalazi kada posle pauze duge 4 sekunde, izjavljuje da je to dobro pitanje, a zatim, za razliku od IE iz prethodnog primera, nastavlja da odgovara. Međutim, funkcija zastoja je ista kao u prethodnom primeru. IE nije imao odgovor na pitanje i morao je da zastane i u toku tog zastoja razmisli kako da odgovori.

Primer 6

IR: How clean is the business that you're in?

IE: (...) Good question. I would say as we sit here today in 2010 it's sizeably a clean industry. There are dark corners still.

(E10, 10:52)

Pitanje koje postavlja IR je veoma provokativno. Nije tajna u javnosti da su plate fudbalera enormne, ali nijedan agent to ne može i ne želi da prizna. IE posle zastoja koji je iskoristio da osmisli odgovor iznosi svoje mišljenje.

Primer iz srpskog jezika u kojem IE (Milan Obradović, direktor Uprave za izvršenje zavodskih sankcija) pravi zastoј u govoru :

Primer 7

JĆ: Znam da ne možete, da da postoje stvari koje ne možete da kažete, ali moram da Vas pitam jer se i to pojavilo u medijima, da li je tačno da policija i BIA vode istragu o izvesnom belom kombiju koji je, navodno, bio parkiran te noći ispred Vojno medicinske akademije. Da li postoji istraga, šta je tačno u ovoj informaciji koja je objavljena, šta možete ustvari da mi potvrdite?

MO: (...) Ja lično nemam saznanja da je kombi postojao ispred VMA, nisam bio ispred VMA, nije bilo u planu da se bilo ko od lica vozi na VMA pa ni Milorad Ulemek, tako da zaista ne znam...

(S9, 10:50)

IR (Jugoslav Ćosić) je postavio pitanje o mogućoj povezanosti između vozila koje se navodno nalazilo ispred Vojno medicinske akademije i mogućeg plana bekstva Milorada Ulemeka Legije. Slično primeru 6 iz engleskog jezika, IE pravi zastoj pre nego što počne da odgovara. Bilo da zaista ne zna odgovor, ili zbog prirode podataka ne sme da na njega odgovori, ostajemo bez informacije.

Primer iz engleskog jezika u kojem IR (Tim Sebastian) pravi zastoj u govoru posle neočekivanog napada IE (Noam Chomsky):

Primer 8

IE: If you think you know suppose the British discovered – as they have, in fact – that that some of the people involved in IRA bombing are in the United States and they’ve called for extradition of those people, the US has refused. Do they then have the right to bomb the United States?

IR: (...) You think they’re... No, of course not.

IE: Well, fine. Then you don’t think that the United States has the right to bomb Afghanistan. ‘Cause it’s the same thing.

(E1b, 0:01)

U ovom primeru IE (Noam Chomsky) je u prethodnom redu govorenja preuzeo kontrolu u govoru i sad je on taj koji daje uvod u pitanje, a zatim ga i postavlja. Naime, IR pokušava da opravda bombardovanje Avganistana koje su izvršile SAD posle terorističkog napada na Kule blizakinje u Njujorku. On se poziva na uverenje SAD i mnogih drugih država da je napad izvela Al Kaida na čelu sa Bin Ladenom, i da su stoga imali puno pravo da bombarduju Avganistan gde je u to vreme bilo sedište Al Kaide. S druge strane, IE pokušava da dokaže da za bombardovanje nije bilo nikakvog opravdanja niti pravnog osnova. Prvo, SAD nisu imale nikakav dokaz da je Al Kaida stajala iza napada, i drugo, nisu imali odobrenje od Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija za bombardovanje. Praveći hipotetičko poređenje između pomenutog slučaja SAD i Avganistana i primera Britanije i SAD (Britanci su otkrili

da se neki teroristi koji su izveli bombaške napade u Britaniji nalaze u SAD), Chomsky postavlja pitanje da li bi Britanija imala prava da bombarduje SAD ako SAD odbije ekstradiciju tih irskih terorista. IR nije bio spreman da IE njemu postavi pitanje, a naročito ne ovako provokativno pitanje, koje je gotovo retoričko. Ostaje zatečen i nekoliko sekundi ne nalazi reči. U ovom slučaju ćutanje IR pokazuje da IE u tom trenutku ima potpunu kontrolu u diskursu.

Primer iz srpskog jezika u kojem IR (Antonela Riha) pravi zastoj u govoru :

Primer 9

AR: I sad nešto sasvim sasvim drugačije. Danas u jednim novinama se pojavila vest, a Vi i najavljujete već neko vreme da ćete ojačati stranku, da će akademik Mihajlo Marković preći u Vašu stranku, pa čak i braća Petrović, Mirko i Draško. Da li je to tačno?

TN: Ja to nisam rekao, niti je mislim da to nije rekao niko iz stranke.

AR: (...) Ja [nisam rekla da ste Vi rekli, nego prosto to...?

TN: [Mogu da vam govorim o ljudima koji su već potpisali pristupnice...

(S3, 24:50)

Ovde IR pravi zastoj jer u prethodnom redu govorenja IE (Tomislav Nikolić) ne daje odgovor na postavljeno pitanje, već svojom izjavom demantuje deo pitanja. Nespremna na takvu reakciju IE, IR pravi zastoj posle kojeg pokušava se brani, ali IE nastavlja da govori, i u tom trenutku ima kontrolu u diskursu. Zastoj u ovom slučaju pokazuje da IR gubi kontrolu.

3.2.1.3. Pauza ili zastoj?

Ćutanje koje se javi na TRP ne mora uvek biti zastoj, odnosno ćutanje narednog sagovornika. Ima slučajeva kada na prvi pogled nije jasno kome ga treba pripisati. Na primer, IR (Zeinab Badawi) na kraju intervjua želi da rezimira i započinje uslovnu rečenicu. Posle glavne rečenice, ona prekida svoj red govorenja i pravi pauzu koja postaje zastoj dok IE (Stephen King, ekonomista) ne shvati da se od njega očekuje da završi započetu rečenicu.

Primer 10

ZB: So, I just want to summarize this with you that decline in prosperity in the West is not inevitable if the West does (...)?

SK: (...) If it remains open to trade and capital flows with the rest of the world.

(E26, 21:51)

Mada izgleda kao da IR ovde voljno prepušta kontrolu IE, ona u stvari na ovaj način traži od IE da završi započetu rečenicu. Ova pauza, dakle, ima funkciju pitanja i istovremeno pokazuje da govornik koji pravi pauzu ima moć.

Sličan je primer iz srpskog jezika. IR (Antonela Riha) takođe započinje rečenicu i pravi pauzu, ali ne nastavlja da govori. IE (Tomislav Nikolić) preuzima reč.

Primer 11

AR: Dobro, ali Vi ne možete to da dokažete, Vi samo to (...)

TN: (...) Ja sam vam rekao. (...) Ja sam vam rekao. Ni jedan uslov, zvanični, o kojima pričaju i Slavica Đukić Dejanović i Dragan Todorović i Nada Kolundžija, ni jedan od tih uslova nije ispunjen, a odustalo se od rasprave o budžetu.

(S3, 16:48)

3.2.1.4. Zaključak

Iz navedenih primera vidimo da ćutanje u konfrontacionom diskursu može biti i sredstvo za izražavanje moći u diskursu, ali i pokazatelj da je govornik u podređenom položaju. U konfrontacionom diskursu se javljaju sledeće vrste ćutanja:

(1) Pauze, odnosno intraturnusno ćutanje, koje govornik pravi svesno i sa ciljem.

Pauza ima funkciju naglašavanja stava. Ako govornik u konfrontacionom intervjuu pravi pauzu, on to radi da bi usmerio pažnju sagovornika i pre svega publike na reči koje su izgovorene, a naročito na one koje će uslediti u njegovom redu govorenja. Možemo je nazvati i „dramska pauza“. Podjednako je koriste i IR i IE, i ima izrazitu funkciju kontrole u diskursu.

(2) Zastoji, odnosno interturnusno ćutanje, koje govornik ne pravi sa namerom.

Zastoj označava da je govornik ostao bez reči, tj. da je zatečen (a) pitanjem na koje ne može ili ne želi da odgovori, ili (b) replikom prethodnog govornika.

Zastoj nije voljno ćutanje kao pauza već je rezultat značenja replike prethodnog govornika. Taj prethodni govornik je uglavnom IR. U retkim slučajevima sa naročito elokventnim i spretnim sagovornicima i IR se mogu naći u takvoj situaciji. Zastoj ukazuje na podređenu ulogu govornika koji ga pravi.

(3) Pauza / zastoj, odnosno interturnusno ćutanje koje nastaje na TRP kao posledica namernog prekidanja samog govornika. Pauzu pravi prvi govornik jer sam prekida svoj red govorenja, odnosno ne završava započeti red. Zastoj koji usledi rezultat je zakasnele reakcije drugog govornika koji ne shvata da je njegov sagovornik prekinuo red govorenja i da se od njega očekuje da nastavi da govori. Ovu tehniku primenjuju isključivo IR, i ima funkciju moći jer govornik koji pravi pauzu na ovaj način stavlja IE u situaciju da mora da nastavi započetu repliku .

3.2.2. Funkcije prekidanja u diskursu

Prekidanje, kao što smo videli u poglavlju o kontroli strukture konfrontacionog diskursa, jedna je od osnovnih karakteristika konfrontacionog diskursa kako u engleskom, tako i u srpskom jeziku. Osnovni cilj prekidanja je pokušaj preuzimanja kontrole u konverzaciji. Pogledaćemo koje su funkcije prekidanja i da li je kontrola u govoru uspešno preuzeta.

3.2.2.1. Slaganje sa sagovornikom

Jedina situacija u kojoj se govornici ne konfrontiraju kada prekidaju svog sagovornika ili govore u isto vreme, bilo da preuzimaju reč ili ne, jeste kad se sa njim slažu ili ponavljaju njegove reči. U ovim slučajevima nema borbe za moć.

Primer iz engleskog jezika u kojem se IE (Annie Lennox, muzička umetnica) slaže sa IR (Stephen Sackur)³⁸:

Primer 12

SS: Because you don't want to be political. You wanna stress the humanitarian and yet, you know, you raise political issues for many people [in saying what you say.

AL: [Yes, *that's right. Absolutely*³⁹. Going on on the march in er January of the year before...

(E8, 20:10)

Primer iz engleskog jezika u kojem se IR (Stephen Sackur) slaže sa IE (David Miliband, ministar spoljnjih poslova):

Primer 13

DM: The last time I did this programme a year ago we talked about the window of opportunity for a two-[state solution closing.

SS: [That's right.

(E3, 16:53)

Primer iz srpskog jezika u kojem se IE (Slobodan Ilić, državni sekretar u ministarstvu finansija) slaže sa IR (Jugoslav Ćosić):

Primer 14

JĆ: Sve druge službe biće pod, da tako kažem, udarom ovog akta i ovog naloga... [Vlade...

SI: [Apsolutno i to podrazumeva da će doći do oporezivanja prihoda iznad, odnosno plate iznad 40 hiljada...

(S18, 5:15)

Primer iz srpskog jezika u kojem se IR (Antonela Riha) slaže sa IE (Dragan Šutanovac, ministar odbrane):

³⁸ Ove primere nećemo detaljnije objašnjavati, jer su jasni i izvan konteksta.

³⁹ Italikom su označeni delovi diskursa o kojima je reč u analizi.

Primer 15

AR: Koliko će našu poziciju da određuje i to što recimo i Hrvatska i Albanija su na korak do ulaska?

DŠ: Ne, oni su... oni su dobili pozive i oni će već već ove godine ući u [NATO.

AR: [Da, u aprilu.

(S5, 11:48)

U svim slučajevima vidimo da sagovornik koji prekida ne preuzima kontrolu, bio to IR ili IE. Čak i u slučajevima kada preuzima reč i nastavlja da govori, to je samo potvrđivanje reči prethodnog govornika. Ovde ne možemo govoriti o konfrontaciji, niti o preuzimanju kontrole u dijalogu. Međutim, ovo je i jedini slučaj prekidanja koji nema funkciju preuzimanja kontrole u diskursu.

Treba napomenuti da u slučaju kada se IR slaže sa IE, on u stvari samo potvrđuje neku činjenicu. Već je rečeno da IR mora uvek ostati neutralan⁴⁰, što isključuje upotrebu jezičkih sredstava za slaganje, potvrđivanje, čak i onih koji označavaju da IR prati šta IE govori, jer bi to moglo implicirati da se IR slaže sa stavovima, mišljenjima, osećanjima i, u krajnjim slučajevima, sa ideologijom ili političkim opredeljenjima IE. Zato slaganje IR sa rečima koje je izgovorio IE, nije slaganje u pravom smislu reči, već, kao što je već rečeno, samo potvrđivanje da je neka informacija koju IE koristi tačna.

3.2.2.2. Delimično slaganje

Slaganje može biti i delimično. Nakon što se sagovornik složi sa prethodnim govornikom ili potvrdi njegove reči, on iznosi suprotstavljeno mišljenje ili činjenicu. U ovom slučaju dolazi do konfrontacije.

Primer iz engleskog jezika u kojem se IE (Noam Chomsky) delimično slaže sa IR (Stephen Sackur):

Primer 16

⁴⁰ Videti poglavlje o učesnicima u intervjuu.

SS: But 9/11 happened; and we know that it happened because the Taliban sheltered militant Jihad troops led by Bin Laden who planned it from Afghanistan. That is a fact and as a [result...

NC: [Well... I mean, it's my belief too, and it's the belief of the FBI too, but it's only a belief. As they pointed out, the head of the FBI, eight months after the invasion of Afghanistan, it was queried by the press, Washington Post and they said: "Well, we believe {NC nastavlja da govori još izvesno vreme}

(E2, 13:12)

U ovom slučaju IE se, kad prekine voditelja, prvo slaže sa njegovim rečima, a zatim uporebljava suprotni veznik *but* čime se direktno suprotstavlja voditelju – imenici *fact* koju je upotrebio IR suprotstavlja imenicu *belief*. Ono što IE implicira je da su SAD bombardovale Avganistan na osnovu verovanja a ne na osnovu činjenica, stav koji on zastupa u svojoj kritici politike SAD. Nakon toga nastavlja da govori i obrazlaže svoje suprotne stavove ili mišljenje. U ovom slučaju IE preuzima kontrolu.

Primer iz engleskog jezika u kojem se IR (Stephen Sackur) delimično slaže sa IE (Jeffrey Sachs, ekonomista):

Primer 17

JS: The climate change is going on whether or not the American people think it is, don't think it is, accept it, say it's it's human-induced or not. This is a real and serious problem. We need to find real and serious solutions [for it.

SS: [Sure, but you've got to find a way of taking the public with you. In democracy you can't afford not to. Any measures you sug- you suggest or any global governance package you sign up to becomes anti-democratic.

(E4, 16:57)

U ovom primeru IE govori o potrebi da se pronadu rešenja za problem klimatskih promena. IR ga prekida slažući se s njime, ali odmah upotrebljava suprotni beznik *but*, i suprotstavlja mu se navodeći svoj argument da to nije dovoljno već da i javnost mora da bude uključena i uverena u to. Uz to IR ovde menja modalni fokus replike IE: na modalni glagol *need* koji je upotrebio IE, a koji označava potrebu i blagu obavezu, IR koristi drugi modalni glagol *have got to*, a odmah u narednoj rečenici i *can't*, koji

označavaju jako opredeljenje prema istinitosti⁴¹, koju, po IR, IE i organizacije koje on predstavlja u govoru, treba da ispune.

Na isti način delimično slaganje funkcioniše i u srpskom jeziku.

Primer iz srpskog jezika u kojem se IE (Tomislav Nikolić) delimično slaže sa IR (Antonela Riha):

Primer 18

AR: Dobro, ali i sami kažete da niste funkcionisali kao predsednik tog [odbora.

TN: [Da, ali
odbor je funkcionisao, niko nije hteo da me smeni. A šta je trebalo? Da
[zakazujem...?

AR: [Pa, dobro, sad će...

TN: Znate ja sam zakazao jednu, potom i drugu sednicu
{nastavlja da govori}

(S3, 4:45)

Reč je o eventualnoj smeni IE sa mesta predsednika Administrativnog odbora Skupštine Srbije, koju neke stranke traže, ali do smene ne dolazi. IR postavlja pitanja o funkcionisanju odbora. IE se slaže sa napomenom IR da on kako predsednik odbora nije funkcionisao, ali dodaje da se to nije odrazilo na rad odbora koji jeste funkcionisao. IR pokušava da preuzme red govorenja pošto je prekinuta, ali IE nastavlja da govori, i u tom trenutku ima kontrolu.

Primer iz srpskog jezika u kojem se IR (Antonela Riha) delimično slaže sa IE (Dragan Šutanovac):

Primer 19

DŠ: I praktično ćemo mi biti okruženi NATO-om sa praktično svih strana, što je, kažem opet, ukoliko bi NATO uzimali kao bezbednosni izazov, rizik ili pretnju, onda se dramatično okolnosti odbrane naše zemlje menjaju.

AR: Da, ali šta nam to govori? Da smo mi jedini van cele priče? Da li to [treba šta smo dobili sa tom neu-...?

⁴¹ Videti poglavlje o promeni modalnog fokusa pitanja.

DŠ: [Pa, nismo jedini, ja ću da Vas vratim opet, znači, Švajcarska nije, nije ni Švedska, nije ni [Austrija, nije...

AR: [Pa, da, ali znate ne možemo da se poredimo ni sa Švajcarskom, ni sa Švedskom, ni sa Austrijom, to su jake, bogate zemlje, mi smo zemlja koja je...

(S5, 12:34)

U ovom primeru IR dvaput koristi delimično slaganje. Prvo IE obrazlaže određivanje Srbije prema NATO-u kao neutralne države u svetlu strategije odbrane zemlje. IR se slaže sa njegovim rečima, ali traži konkretan odgovor na pitanje na koje IE izbegava da da odgovor. Zatim, kad IE ponudi primere za druge države koje nisu članice NATO-a a ipak su u Evropskoj uniji, IR ga ponovo prekida delimičnim slaganjem. Naime, ona se slaže da države koje IE daje za primer nisu članice NATO-a, ali dodaje činjenicu da se Srbija sa njima ne može porediti. Ovim obezvređuje argument IE i opet preuzima kontrolu.

3.2.2.3. Neuspešno prekidanje delimičnim slaganjem

Mada je delimično slaganje efikasna tehnika za preuzimanje kontrole, nije baš uvek uspešna. Prvi sagovornik može zadržati kontrolu:

Primer za neuspešno prekidanje delimičnim slaganjem iz engleskog jezika:

Primer 20

SS: You also said in the past that you have claimed in expenses and allowances from Brussels since 1999: "Ooh, you said, it must be pushing 2 million [pounds]."

NF: [Well, that's a that's a direct misquote and a deliberate misquote...

SS: Well, "It's a vast sum", you said in a discussion with Denis MacShane. ["I don't know how much,

NF: [But but they yeah...

SS: oh Lord, it must be pushing 2 million."

NF: Yes, but...

SS: That's a direct quote.

NF: Yes, but not money that's gone to me. That's the point and that's [where... that's where

SS: [But we don't know where it's gone, do we?

(S9, 17:22)

IE (Nigel Farage), bivši lider Partije za nezavisnost i kandidat za poslanika) u dva navrata pokušava da prekine IR (Stephen Sakur) i da preuzme reč, ali mu ovaj to ne dozvoljava. IR započinje navođenjem reči IE koje ga kompromituju i IE pokušava da ga prekine u nekoliko navrata, međutim, IR ne prepušta reč IE dok ne završi citat. Tek kada završi svoj red govorenja IR dozvoljava IE da govori, i tada nema prekidanja. IE nije uspeo da preuzme kontrolu.

Primer za neuspešno prekidanje delimičnim slaganjem iz srpskog jezika:

Primer 21

VPŠ: [Taj Visoki savet bira Skupština.

JČ: [U redu.

A mislite prvi saziv Visokog saveta?

VPŠ:

I prvi

i svaki [sledeći.

JČ: [Pa, u redu, ali u jednom trenutku [će se...

VPŠ:

[I prvi i svaki sledeći. Visoki

savet i predsednike [sudova i dalje bira...

JČ:

[Da, ali na predlog sudija, na predlog [sudskog esnafa, da tako kažem, na predlog sudija.

VPŠ:

[Na predlog

sudija su i do sada bili birani pa smo se suočili sa pojavom da na predlog sudija Skupština ne razreši. Sad ćemo ih mi razrešavati. Da na predlog sudija se neko ne izabere, i ako je neki Savet jednoglasno predložio kandidata za [sudiju, odnosno predsednika.

JČ:

[U redu, imamo još par minuta, moram da Vas pitam {nastavlja da govori}

(S7, 26:12)

U primeru na srpskom IR (Jugoslav Ćosić) pokušava u dva navrata da preuzme reč. U prvom slučaju ne uspeva, jer mu IE (Vida Petrović-Škero, predsednica Vrhovnog suda Srbije) ne dozvoljava. Ona koristi ponavljanje da bi zadržala reč, i to dva puta uzastopno: prvi put da bi ponovila i naglasila važnost sopstvenih reči, a drugi put ponavlja reči sagovornika i to da bi ga diskreditovala, pokazala da ne zna detalje

vezane za njenu profesiju, i nakon toga daje završnu reč. IR prelazi na drugu temu pošto prethodno nije uspeo da preuzme kontrolu.

3.2.2.4. Prividno slaganje

Prividno slaganje se na prvi pogled može protumačiti kao slaganje ili delimično slaganje. Takođe se uvodi prekidanjem, međutim, ono se razlikuje od oba pomenuta tipa slaganja. U sledećim primerima se markeri diskursa za slaganje (*sure, OK, fine* i sl. u engleskom, odnosno *da, u redu, dobro* i sl. u srpskom jeziku) koriste samo kao sredstvo za prekidanje sagovornika u svrhu preuzimanja reda govorenja, a ne za potvrđan odgovor na pitanje, niti da bi se iskazalo slaganje sa sagovornikom. Ovaj vid slaganja koristi IR da bi zadržao kontrolu u diskursu.

Primer iz engleskog jezika u kojem se IR (Stephen Sackur) prividno slaže sa IE (Jeffrey Sachs). Reč je o uvođenju međunarodnog poreza na finansijske transakcije.

Primer 22

SS: So, let's unpick this financial transaction tax, if we may. {izostavljen deo}
Explain to me how you think it could, would work.

JS: The basic idea is that our financial system is under-taxed and under-regulated, and we're suffering on both accounts. The under-regulation contributed to this boom and bust that we've just gone through. Clearly this is a global crisis in part made in an unregulated financial system. So, we need more financial regulation. Second, this is an under-taxed financial system. How do I know that? Because in a year of collapse the Wall Street bankers just pocketed 20 billion dollars in end of the year bonuses. That's rather shocking. There's a lot of cash left on the table of our bailout money.

SS: [Sure, but that's a different point. {nastavlja da govori}
(E4, 4:24)

IE očigledno nije odgovorio na pitanje, pa IR interveniše prividnim slaganjem. Reč *sure* ovde nema značenje slaganja već samo funkciju prekidanja odgovora koji nije relevantan, što IR i obrazlaže iza veznika *but*. Na ovaj način IR kontroliše sadržinu intervjua, odnosno, vraća IE na temu jer se IE udaljio od nje.

Primer iz srpskog jezika u kojem se IR (Antonela Riha) prividno slaže sa IE (Tomislav Nikolić):

Primer 23

- AR: Kako vi možete da se bavite ostavkama druge stranke, vi ste sad [različita stranka?
- TN: [Evo, ovako. Prvo da vam kažem da sam proverio kako stojimo u narodu, imali smo izbore u četiri lokalne samouprave i osvojili smo mnogo više glasova od onih koji imaju mnogo više poslanika od nas, tako da apsolutno imamo legitimitet. Legalitet ćemo dokazati na prvim izborima, ja ne mogu da ih ja ne mogu da ih [raspišem. E...
- AR: [Dobro, pričaćemo o izborima, ali molim Vas ovo da ovu izjavu da razjasnimo, kako Vi to možete da uradite?
- (S3, 7:57)

Kao i u prethodnom primeru 22 iz engleskog jezika, IR prekida IE kad shvati da je skrenuo sa teme, odnosno da ne odgovara direktno na njeno pitanje. Diskurs marker *dobro* služi samo da bi prekinula sagovornika, a zatim traži od njega da odgovori na prethodno postavljeno pitanje.

U sledećem primeru IR (Sarah Montague) koristi prividno slaganje da bi prekinula sagovornika (Sir Hugh Orde, predsednik Udruženja šefova policije) i usmerila temu u drugom pravcu:

Primer 24

- HO: {izostavljen početak reda}⁴² We have said very clearly to government the liberty debate is a very important one. We need information and we need intelligence to keep people safe. How much we should be allowed to have, how that balancing point between the liberty of the individual and the freedom and the freedom to get on with their lives uninhibited and the need for us to have that sort delicate and confidential [and sensitive information is important.
- SS: [Sure, and do you accept that the last government went too far?

⁴² U primerima gde se nalazi napomena {izostavljen početak reda} misli se na početak reda govorenja. Izostavljen je deo koji nije bitan za analizu, a i primer bi bio predugačak.

IE odgovara na pitanje o radikalnim merama koje vlada namerava da uvede. U trenutku kad IR proceni da IE počinje da se udaljava od teme, prekida ga i postavlja mu naredno pitanje.

Primer iz srpskog jezika u kojem se IR (Antonela Riha) prividno slaže sa IE (Aleksandar Vučić, zamenik predsednika Srpske napredne stranke):

Primer 25

AV: Mi smo mi se bavimo na ozbiljan način politikom i pripremamo rešenja za naše građane. Mi smo u kampanji za raspisivanje vanrednih parlamentarnih izbora već dvadesetak dana i održali smo više javnih skupova uglavnom po Vojvodini i u Beogradu, ako ste primetili, u Sava Centru. Sad ćemo ići na Niš, Novi Sad, Kragujevac, mnoge druge mnoga druga mesta i gradove u Srbiji. Mi pokušavamo da ponudimo ono što je najbolje za Srbiju. I da odgovorim na Vaše pitanje najdirektnije. Tomislav Nikolić je rekao ono što misli i očekuje većina građana. Ljudi traže drugačije mere, traže ozbiljniju i odgovorniju opoziciju, ali traže ljude koji neće da se svađaju sa svima. Mi ne želimo, Vi od mene večeras, a to niste čuli od gospodina Nikolića i ta poruka njegova je bila potpuno ozbiljna i vrlo jasno usmerena na to. Dakle, ne bavimo se mi ovim poslom da bismo vredali ni Tadića, ni Dinkića, niti bilo koga drugog, već da bismo pronašli, u teškim uslovima, najbolje rešenje za našu zemlju. Ne nudimo se kao neko ko treba da bude deo Vlade da bi mi imali deo kolača. Ne pada nam na pamet da budemo da imamo tri ministra i pet direktora, već pokušavamo da nađemo neku vrstu zajedništva u teškim uslovima, ali to nema veze sa izlaskom na [izbore i našem očekivanju da pobedimo.

AR: *[Da, a koliko zapravo, izvinjavam se što Vas prekidam, pokušavate na ovaj način, pričamo o izborima, da jasnije profilirate stranku {nastavlja da govori}*

(S20, 18:44)

Slično primeru 24 i iz istog razloga, posle dugačkog odgovora IE na prethodno pitanje o kampanji za raspisivanje vanrednih parlamentarnih izbora, IR ga prekida i postavlja naredno pitanje. Kao u svim primerima iz ove vrste prekidanja govornik koji prekida preuzima kontrolu.

3.2.2.5. Suprotstavljanje

Još jedan vid prekidanja koji se često javlja u korpusu, a ima i funkciju preuzimanja kontrole, je prekidanje zbog suprotstavljanja. Suprotstavljaju se i IR i IE.

U prvom primeru vidimo IE (Richard Lambert, generalni direktor Konfederacije britanske industrije) koji se suprotstavlja izjavi IR (Stephen Sackur). IR je izneo podatke vezane za prognoziranu stopu rasta UK koje je dao MMF, a kad je zatim pomenuo prognozu vlade, IE ga prekida negirajući da je u pitanju aktuelna vlast:

Primer 26

SS: And that is a hope, but to come back to the the analysts who purport to know most about what's going on and what to look for. The IMF for example have just shaved down their growth prospects for the UK. 2010 – they now say that they'll see growth of just 1% and a tiny bit more and in 2011 they say it may just be 2%. Now the Government not so long ago was predicting over 3 per [cent...]

RL: [Not this Government, not this Government, but THE Government.

(E25, 2:45)

U srpskom jeziku IE (Aleksandar Vučić) odgovara na optužbu IR (Antonela Riha) suprotstavljajući se uz prekidanje:

Primer 27

AV: {izostavljen početak reda} Ali da kažem ko je su to mere, da ne bi ljudi rekli: „Došli ste da pričate i da kritikujete samo.“ [Dakle

AR: [Dosad ste samo to otprilike radili [ali, ali...

AV: [Ne, nismo. Mi smo iznosili naša rešenja ali na konferencije za novinare posvećene ekonomskom napretku Srbije, verovali ili ne, ili nam mali broj novinara dođe ili gotovo niko ne želi da objavi.

(S20, 4:44)

IE se kratko suprotstavlja indirektnoj optužbi da on i njegova stranka (SNS) ništa ne rade već da samo pričaju, i nastavlja da obrazlaže šta je urađeno. Na taj način preuzima kontrolu.

IE (David Kilcullen, stručnjak za pobune) odgovara na pitanje o rešavanju problema u Avganistanu. SAD su očigledno precenile sposobnost avganistanskih bezbednosnih snaga, a IE obrazlaže kako se rešavaju problemi sa pobunama.

Primer 28

DK: Not really. I think what it suggests is that this stuff takes a long time and, as you know, I just published a new book on this and I looked at about 400 or conflicts since the end of Napoleonic Wars of which about 83% or so are insurgencies or civil wars. And one of the things you see when you look at that very big body of data is that this stuff basically takes about 12 to 15 years to get done. There isn't a lot of examples of successful counterinsurgency that doesn't take around a decade or more. It just takes that long. [In the case of Afghanistan...]

SS: [But we've we've already had 8 8 years, David Kilcullen, we've already had 8 years.

(E24, 10:55)

Pošto IE eksplicitno navede prosečnu dužinu vremena koja je potrebna za rešavanje takih problema, IR (Stephen Sackur) ga prekida napomenom da je već prošao veliki deo vremena, i usmerava IE da u nastavku odgovora detaljnije obrazloži faktor vremena u konkretnom sukobu.

U sledećem primeru iz srpskog jezika reč je o nelikvidnosti privrede i merama koje vlada preduzima da se stanje popravi. IE (Slobodan Ilić) obrazlaže koje su to mere, a IR (Jugoslav Ćosić) ga prekida suprotstavljajući mu se:

Primer 29

SI: Vlada prepoznaje tu ozbiljan problem i nastojaće da i u rebalaniu budžeta i kroz odgovarajuće aranžmane sa bankama učini da se omogući privredi da što lakše preboli problem [likvidnosti.

JĆ: [Ali to ne funkcioniše dobro, gospodine Iliću.

To je problem. Jako malo subvencionisanih kredita je zasad realizovano. Da ne pričamo o kreditima za investicije. Njih gotovo da i nema.

(S18, 21:44)

IR se suprotstavlja IE tako što odbacuje pomenuto rešenje kao neefikasno, i navodi i razloge zašto je to tako.

U svakom od ovih primera, na koliko god kratko da govornik koji prekida preuzima reč, on preuzima kontrolu bilo tako što nastavlja da govori ili tako što usmerava sagovornika u kom pravcu treba da govori.

3.2.2.6. Pravdanje zbog prekidanja i primedbe na prekidanje

Pravdanje zbog prekidanja i primedbe na prekidanje smo uvrstili među prekidanje ne samo zbog forme u kojoj se javljaju – a javljaju se u vidu prekidanja – već i radi ilustracije ove bazične karakteristike konfrontacionog diskursa. Već smo napomenuli da je smenjivanje sagovornika u konverzaciji normativnog karaktera. U konverzaciji se to potvrđuje samim izjavama kojima se sagovornici pravdaju za upadanje u reč i prekidanje sagovornika i što time narušavaju normu i krše je. Međutim, u konfrontacionom diskursu situacija je različita utoliko što ima neuporedivo više prekidanja, a pravdanje i izvinjavanje je retko. S druge strane, i na primedbe zbog prekidanja retko nailazimo.

Pravdanje zbog prekidanja. U korpusu na engleskom jeziku izvinjenje koje nudi IR (Stephen Sackur) dolazi posle niza prekidanja IE (David Miliband), što i sam IR nalgašava u svom redu govorenja:

Primer 30

DM: Well they've, they, they've not actually walked away from it. President Obama, Secretary Clinton've reiterated their, the US commitment in that respect and what we need to [see ...

SS: [I'm sorry Foreign Secretary, I know how you're irritated 'cause I'm interrupting you a lot but ...

(E3, 17:24)

Primer iz srpskog jezika u kojem se IR (Antonela Riha) pravda što prekida IE (Mladen Dinkić):

Primer 31

MD: U narednih devet meseci, mi smo rešili problem. Drugim rečima, nismo ga trajno rešili zato što trajno rešenje ne zavisi od nas nego od sveta, ali mi smo do kraja godine rešili problem. [Zašto? Zato što smo zato što smo
 AR: [Ali ova Vlada ima problem, izvinite što Vas prekidam, što Vas ne razumemo do kraja šta hoćete.
 (S19, 10:59)

Primedbe na prekidanje. Ponekad se IE pobuni ako je IR naročito agresivan i prekida IE tako da ovaj ne može da završi odgovor. Sledeći primer ilustruje jedan duhovit ali efikasan način da se zadrži kontrola. IE (Frank Field, laburistički poslanik u parlamentu) posle niza prekidanja (IR (Stephen Sackur) prekida prethodna četiri reda govorenja IE) od kojih prikazujemo poslednja dva, optužuje IR da ga ne sluša.

Primer 32

SS: So, when people in some of the North of England's industrialized cities where frankly there are dozens of people competing for every single job you say: ["People have got to get real."
 FF: [But you're not... you're not...
 SS: [You'll be nothing short of insulting!
 FF: [you're not...Erm they... *They fortunately unlike you would be listening to what I'm saying. {nastavlja da govori}*
 (E22, 17:21)

Posle ovog komentara IR dozvoljava IE da govori bez prekidanja sve dok ne završi šta je želeo da kaže.

Uobičajen način da IE stavi primedbu na prekidanje je da zatraži od IR da mu dozvoli da završi. To čine IE u sledeća dva primera. U primeru iz engleskog jezika IR (Stephen Sackur) prekida IE (Christopher Hill, ambasador SAD u Bagdadu) jer je pomislio da je IE završio sa odgovorom. Pošto to nije bio slučaj IE je pokušao i uspeo da zadrži kontrolu. Pitanje je bilo šta IE misli o kredibilitetu iračkog premijera pošto se sumnja da je znao za nedavno otkriveni tajni zatvor Muthana, u kojima su zatvorenici mučeni i držani u nehumanim uslovima.

Primer 33

- CH: First of all, the issue of Muthanna as soon as we found out about it, we found out about it actually at the time the human rights minister found out about it, and she went to the to the Prime Minister and he shut it down. So it's actually an example of the system working. [Now if you're asking me,
- SS: [Let me ask you one
[question...
- CH: [*Oh, oh, oh! Let me finish* my thought here because if you're asking me what do I think of torture {*nastavlja da govori*}
- (E21, 19:31)

Slično reaguje i IE (Predrag Ejduš, upravnik Narodnog pozorišta) u srpskom korpusu kada mu IR (Jugoslav Ćosić) ne dozvoljava da objasni praksu pozorišta po pitanju korišćenja scene Narodnog pozorišta za vežbe studenata.

Primer 34

- PE: {*početak izostavljen*} Dakle, praksa je dugogodišnja svih beogradskih pozorišta da omogućavaju mladim studentima, dakle studentima završnih godina, da se pojave na njihovim [scenama.
- JĆ: [A jeste pomislili da da neko može da
Vas [upita...
- PE: [*Sačekajte samo da završim*. [Naravno {*nerazumljivo*}
- JĆ: [To su Vaši studenti [privatne akademije.
- PE: [Dozvolite, molim
Vas. To ne samo da mi je da je to slučaj ove godine. {*nastavlja da govori*}
- (S8, 8:12)

Vidimo da u svim ovim primerima IR više ne prekida IE, već mu dozvoljava da završi svoj red govorenja.

3.2.2.7. Zaključak

Na osnovu analize prekidanja možemo zaključiti da je prekidanje jezičko sredstvo koje se u konfrontacionom diskursu javlja i u govoru IR i u govoru IE. Uočeni su sledeći tipovi prekidanja i njihove funkcije:

- (1) Prekidanje zbog slaganja koje nema funkciju preuzimanja kontrole u diskursu. U svim slučajevima ovog tipa prekidanja sagovornik se ili slaže sa sagovornikom ili potvrđuje neki podatak koji je izneo njegov sagovornik.
- (2) Prekidanje zbog delimičnog slaganja nastaje kada se govornik slaže samo delimično sa prethodnim govornikom. Za razliku od prekidanja zbog slaganja, ovde se javlja element konfrontacije. U svakom primeru nalazimo iste elemente: 1. slaganje, pa 2. suprotstavljanje, tj. govornik prvo potvrđuje reči prethodnog govornika, ili se sa njima slaže, a zatim iznosi svoje, suprotstavljeno mišljenje. Reči koje pokazuju slaganje su u najvećem broju slučajeva markeri diskursa za potvrđivanje (*yes, yeah, sure; da, pa da, u redu*), a iza njih gotovo neizostavno sledi suprotni veznik *but*, odnosno *ali*. Ponekad se javljaju slučajevi kao u primeru 16 gde se slaganje izražava klauzom ili rečenicom. Ovo prekidanje može biti i neuspešno kada prvi govornik ne dozvoli da bude prekinut nego zadržava reč i samim tim kontrolu u diskursu. Kada je uspešno, delimično slaganje ima funkciju preuzimanja kontrole u diskursu.
- (3) Prekidanje zbog prividnog slaganja je karakteristika govora IR. Po formi izgleda isto kao i prekidanje zbog delimičnog slaganja. Međutim, razlika je u tome što u ovom slučaju marker diskursa kojim IR prekida nema funkciju slaganja sa sagovornikom, već služi samo da se on prekine. Kada na ovaj način prekine IE, IR preuzima kontrolu u diskursu.
- (4) Prekidanje zbog neslaganja je najizrazitiji vid prekidanja u korpusu, i ostavlja utisak najvećeg ispoljavanja moći u govoru. Mada ima istu funkciju kao prekidanje zbog delimičnog i prividnog slaganja, u njemu nema markera diskursa za slaganje koji ublažavaju jačinu konfrontacije. Preuzimanje reči na ovaj način uvek ima efekta ma koliko red govorenja kratko trajao.
- (5) Retki slučajevi pravdanja i izvinjavanja sagovorniku zbog prekidanja, kao i primedbi na prekidanje ukazuje na osnovnu formalnu karakteristiku konfrontacionog diskursa koju smo utvrdili u prethodnom poglavlju o kontroli strukture konfrontacionog diskursa, a to je da govornici često prekidaju jedan drugog, i da je to u stvari normativno ponašanje u tom tipu diskursa.

3.3. Kontrola sadržine u konfrontacionom diskursu

Sadržina komunikacije sastoji se u izboru teme ili tema o kojima se razgovara. U razgovornom diskursu, teme nastaju slobodno, svaki učesnik može da povede razgovor o temi koja ga interesuje, kao i da da doprinos svakoj temi o kojoj je reč, da napravi digresiju ili da se vrati na neku temu o kojoj se ranije razgovaralo.

U intervjuu je situacija sasvim drugačija. Već smo pokazali kakva je struktura medijskog intervjua. Ona se zasniva na normativnom smenjivanju redova govorenja, pri čemu IR postavlja pitanja, a IE na njih odgovara. Što se tiče odabira teme ili tema o kojima će biti reč u nekom medijskom intervjuu, jedino IR može da o njima odlučuje. IE se mora povinovati tom izboru i odgovarati na pitanja koja mu IR postavlja. Pošto su ovi intervjui polupripremljeni, IR unapred obaveštava IE o čemu će razgovarati, pa je IE upućen u sadržinu pre samog razgovora. Međutim, konkretna pitanja ostaju mu nepoznata sve dok ih IR ne postavi u toku intervjua. Možemo, dakle, poći od pretpostavke da po pitanju sadržine, IR ima potpunu kontrolu u diskursu intervjua.

3.3.1. Kontrola u uvodu u intervju

Kontrolu sadržine prvo uočavamo u izboru teme ili tema već na samom početku intervjua. Kao što smo videli iz slike 6, intervjui Hardtalk i Poligraf imaju strogo utvrđenu formu.

IR – Uvod
IR – Pozdrav
IE – Pozdrav
IR – Prvo pitanje
IE – Prvi odgovor
Itd.

Slika 13. Uvodni deo strukture žanra klasičnog medijskog intervjua. (prema Slici 6)

Pred početak dijaloga, IR prvo daje kratak uvod u temu o kojoj će biti reči tokom intervjua, zatim pozdravlja IE i započinje razgovor na temu ili jednu od tema pomenutih u uvodu. Intervju kao žanr zahteva pripremu IR koja obuhvata kako temu/teme tako i pitanja⁴³ koja će u toku razgovora postavljati IE, navode iz drugih medija kao i reči koje su ranije izgovorili kako IE tako i drugi ljudi relevantni za temu o kojoj je reč. Temu IR najavljuje u uvodnom delu intervjua, u kojem se obraća publici (publika podrazumeva publiku u studiju, ako je to predviđeno, i/ili publiku ispred televizijskih ekrana). U uvodu saopštava publici ono sa čime je IE već upoznat.

Tipičan primer uvoda iz engleskog jezika:

Primer 35

Stephen Sackur: My guest today is one of the world's most prominent, most controversial public intellectuals, Noam Chomsky. The internationally renowned professor of linguistics published his first critique of American politics and foreign policy forty years ago. Back then he was fired up by the war in Vietnam. Today he is still raging against the America's malign influence. The world has changed a lot in 40 years. Has Noam Chomsky changed too?
(E2, 00:00)

Već smo napomenuli da konfrontacioni tip intervjua koji proučavamo ima strogo utvrdjenu formu, pa to važi i za uvod. U ovom primeru vidimo da uvod sadrži tri elementa koja nalazimo i u svim ostalim uvodima: 1. rečenicu u kojoj voditelj predstavlja svog gosta, 2. uvodnu rečenicu (ili rečenice) u kojoj iznosi temu i 3. pitanje vezano za temu, od kojeg će početi intervju ili koje je ključno za razgovor. Redosled ovih elemenata može varirati, neki mogu figurirati zajedno u jednoj rečenici, ali sva tri su konstantna.

Primer kratkog uvoda iz engleskog jezika:

Primer 36

⁴³ Videćemo kasnije u istraživanju da nisu sva pitanja unapred pripremljena.

Tim Sebastian: My guest today is one of America's foremost intellectuals, a free thinker to some and a fanatical dissident to others. Why did he reject the bombing in Afghanistan and why did he share Bin Laden's views about the crimes America's committed?

(E1, 00:00)

I u ovom uvodu, iako je znatno kraći, možemo uočiti sva tri elementa. U prvoj rečenici je predstavljen IE. U drugoj rečenici postavljena su dva pitanja koja u stvari predstavljaju dve teme o kojima će se voditi razgovor. U pitanjima se uvode teme pomoću presupozicije. U prvom pitanju se pretpostavlja da je poznato da je Avganistan bombardovan i zašto, a u drugom da je Bin Laden izneo ili iznosio svoje mišljenje o zločinima koje su počinile SAD. Obe teme podrazumevaju razgovor o stavovima IE.

Primer uvoda iz engleskog jezika sa više pitanja:

Primer 37

Stephen Sackur: HARDtalk today comes from the Foreign Office in London. When it comes to pursuing its national interests overseas the British Government claims to act in accordance with international law and to the very highest of human rights standards. But how credible is that? My guest today is the Foreign Secretary David Miliband. When it comes to its post 9/11 security strategy did the British Government cross red lines? And when it comes to the future in Afghanistan and in Iran does Britain and indeed the West have a coherent strategy?

(E3, 00:00)

U ovom primeru vidimo da uvod sadrži tri elementa koja nalazimo i u svim ostalim uvodima. Međutim, ovde imamo jednu uvodnu rečenicu i tri pitanja, kojima se uvode dve teme. Prva se odnosi na kredibilnost izjava Britanske vlade u vezi sa pridržavanjem međunarodnih standarda o ljudskim pravima (prvo pitanje) i da li je eventualno pređena granica dozvoljenog ponašanja (drugo pitanje), a druga dovodi u pitanje koherentnost strategije Zapada o budućnosti Irana i Avganistana (treće pitanje).

Tema se često uvodi pomoću intertekstualnosti⁴⁴, tj. voditelj navodi reči svog gosta, druge osobe, nekog medija, ili organizacije. U gornjem primeru tema je uvedena pomoću indirektnog navođenja tvrdnje koja dolazi iz Britanske vlade (*the British Government claims to act*). Voditelj tu tvrdnju dovodi u pitanje (*But how credible is that?*) i time nam stavlja do znanja o čemu će biti reči. Gost je član te vlade, tačnije ministar spoljnjih poslova, neko ko je najkompetentniji da odgovori na postavljena pitanja. U sledećem primeru vidimo slučaj direktnog citiranja.

Primer uvoda iz engleskog jezika sa direktnim navodom:

Primer 38

Sarah Montague: "I didn't intend to bring a plague on all politicians' houses." That's what Heather Brooke, my guest today, said about her role as the driving force behind the exposé on British MPs' expenses. She may not have but that's been the effect British politicians have rarely if ever been held in such low regard. It all started six years ago when she asked for some information on expenses. When she didn't get it, she started her campaign.

(E11, 00:00)

Od gore pomenutih elemenata koji se javljaju u uvodima, IR ovaj uvod počinje intertekstualnošću, tj. direktnim navodom reči IE, a zatim predstavlja gosta. Uvod se završava napomenom o događaju od pre šest godina. Ovde imamo obrnuti hronološki redosled događaja. Naime, direktan navod sadrži reči kojima se IE gotovo izvinjava političarima što ih je dovela u neprijatnu situaciju, i pokazuje posledicu afere iz 2009. A poslednja rečenica uvoda govori o početku afere o troškovima političara. Mada nema pitanja jasno je da je tema intervjua razgovor o toj aferi od njenog početka do posledica do kojih je dovela. IR ovde koristi kontrast u uvodu. Naime, uvod počinje provokativnom rečenicom koju je u nekom trenutku tokom afere izgovorila IE. Iz ove prve rečenice se vidi da je Heather Brooke, iako joj to nije bila namera, svojim angažovanjem izazvala baš te posledice. Ovaj efekat koji je afera proizvela IR je iskoristila kao efektan uvod u intervju. Na kraju uvoda, IR kao početak cele afere, odnosno kao povod za aferu, navodi pitanje koje je IE postavila (*she asked for some*

⁴⁴ O intertekstualnosti će biti reči u posebnom poglavlju u delu o jezičkim markerima konfrontacionog diskursa.

information on expenses) na početku svog istraživanja o troškovima članova parlamenta. Neodređeni pridev *some* ukazuje na to da IE nije imala ništa posebno na umu kad je počela da postavlja pitanja o troškovima poslanika, jer je u SAD, gde je dotad živela i radila, za razliku od Velike Britanije, ta tema javna stvar.

Na sličan način se tema uvodi i u korpusu na srpskom jeziku. Uvodi su neznatno duži i opširniji, i ređe sadrže pitanja (pitanja nalazimo u samo 4 uvoda). U svakom uvodu nalazimo uvodne izjavne rečenice u kojima se uglavnom saopštava šta se dogodilo ili kakvo je trenutno stanje, dakle, uglavnom u formi naracije, a gost se bez izuzetka najavljuje na samom kraju uvoda.

Tipičan primer uvoda iz srpskog jezika:

Primer 39

Antonela Riha: Dobro veče, jedanaest udžerica izgorelo je preksinoć u centru Beograda ispod Gazele. U poslednjih godinu dana dvanaest puta je izbijao požar u takozvanom kartonskom naselju u kojem živi oko hiljadu ljudi. Ovo je jedno od šezdesetak sirotinjskih naselja u glavnom gradu i za njihovo iseljavanje i zbrinjavanje ljudi nadležan je gospodin Milan Krkobabić, zamenik gradonačelnika Beograda koji je zadužen za socijalna pitanja.

(S6, 00:00)

Slično primeru 37 iz engleskog jezika u sledećem primeru iz srpskog IR postavlja niz pitanja kroz koja uvodi teme intervjua sa predstavnicom sudstva u Srbiji.

Primer uvoda iz srpskog jezika:

Primer 40

Jugoslav Ćosić: Zašto su sudovi u Srbiji spori? Da li će najavljena reforma sudove učiniti efikasnijim a pravdu bržom? Koliko na rad sudova utiče politika, a koliko druge stvari koje sa Zakonom i procedurama nemaju nikakve veze? Stotine je pitanja vezanih za Srbiju i pravdu. Nadam se da ću neka najvažnija uspeti da postavim u narednih pola sata. Gošća Poligrafa večeras je predsednica Vrhovnog suda Srbije, Vida Petrović-Škero.

(S7, 00:00)

Svakim pitanjem IR uvodi po jednu temu o kojima će biti reči u intervjuu, a napominje da ih ima još „stotine“ čime stavlja do znanja da je na dnevnom redu još tema.

I u srpskom korpusu se ponekad teme uvode pomoću intertekstualnosti, kao u sledećem primeru gde IR uvod počinje direktnim navodom:

Primer 41

Antonela Riha: „Dobro veče. Srbija neće ući u recesiju. Država može da očuva blagi privredni rast u prvom kvartalu iako industrijska proizvodnja padne za 10 odsto. Kada ne bi bilo psiholoških efekata krize, Srbija ne bi morala ponovo da se zadužuje kod MMF-a“. Ovo je pre mesec dana, tačno 4. marta izjavio potpredsednik Vlade Srbije, ministar za ekonomiju i regionalni razvoj, Mladen Dinkić, a u međuvremenu su donete mere koje demantuju ovu izjavu.
(S19, 00:00)

Ovakvom strukturom i sadržinom uvoda IR još pred sam početak intervjua najavljuju da su teme unpred određene, i da je sadržina razgovora strogo kontrolisana. Tema se tokom razgovora može proširiti, može se napraviti digresija ili se prelazi na drugu temu ili vraća na prethodnu i slično. To u najvećem broju slučajeva radi voditelj, osim u retkim slučajevima kad IE uspeva da nametne svoju temu, što uglavnom traje vrlo kratko. O tome će više biti reči u delu o odstupanjima od kontrole sadržine.

3.3.1.1. Provokacija u uvodu u intervju

Videli smo da autori intervjua Hardtalk i Poligraf pitanja koja postavljaju određuju kao provokativna⁴⁵. Provokacija se sastoji od pitanja o temama koje „stoje iza vesti“, odnosno „behind the stories that make the news“ i vodi ka konfrontaciji, jer ona „izazivaju“ IE da kaže ono što se ne zna ili ne sme da se zna, da odgovori na optužbe i slično. U konfrontacionom intervjuu IR može već u uvodu početi sa provokacijom. Videćemo iz narednih primera da u svakom uvodu IR daje nagoveštaj

⁴⁵ Videti poglavlja o intervjuim Hardtalk i Poligraf.

provokacija koje će koristiti tokom intervjua. Provokacija se može odnositi na različite subjekte, od pojedinaca, preko organizacija i institucija, do vlade jedne zemlje, pa čak i do međunarodnih državnih saveza, a uvek je upućena IE koji na nju mora da odgovori.

Provokacija se odnosi na IE. Primer iz engleskog jezika gde se provokacija odnosi na IE (Debra Medina, politička aktivistkinja) kojoj je i direktno upućena.

Primer 42

Stephen Sackur: {*nema početak*} politics and movement *fueled by anger* and suspicion. In a nod to the American revolution it's been dubbed the Tea Party campaign. It lacks leaders but it has hundreds of thousands of grassroots followers united in opposition to President Obama, the Federal Government and politics as usual whether Democrat or Republican. My guest today Debra Medina is at the heart of this right wing rebellion in Texas. *How far can her anger take her?*

(E6, 00:00)

Pitanje kojim IR (Stephen Sackur) završava uvod sadrži reč *anger* i to u kontekstu razvoja i eventualnog uspeha političkog pokreta koji predvodi IE. Ovakvo pitanje se obično postavlja u pozitivnom smislu, kuda će nekoga nešto što zna ili ume da radi, odvesti. Drugo, za političare se obično ne koriste reči koje označavaju emocije, naročito negativne. Tako da reč *anger* u ovom kontekstu može značiti samo provokaciju.⁴⁶

Provokacija se odnosi na instituciju. Primer iz engleskog jezika gde se provokacija odnosi na vladu jedne države, a upućena je predstavniku te vlade:

Primer 43

⁴⁶ Interesantno je pomenuti da se u još jednom intervjuu, ovoga puta sa rediteljem Oliver-om Stone-om, pominje ista reč *anger* u uvodu, i isto predstavlja provokaciju IE.

SS: Today's special edition of HARDtalk comes from the debating chamber of the Cambridge Union Society, a fitting location for an Oscar winning director whose films have always generated heated debate and controversy. Oliver Stone has just completed the sequel to Wall Street, the movie that gave us that phrase "greed is good". His films have always been *fuelled by anger* at the US foreign policy, American values and politics. And the *anger* is still there but is the audience still listening?

Stephen Sackur: HARDtalk today comes from the Foreign Office in London. When it comes to pursuing its national interests overseas *the British Government claims to act in accordance with international law and to the very highest of human rights standards. But how credible is that?* My guest today is the Foreign Secretary David Miliband. When it comes to its post 9/11 security strategy *did the British Government cross red lines?* And when it comes to the future in Afghanistan and in Iran *does Britain and indeed the West have a coherent strategy?*

(E3, 00:00)

Svako pitanje koje IR (Stephen Sackur) postavlja u ovom uvodu, osmišljeno je kao provokacija sa kojom će IE, kao predstavnik Britanske vlade (ministar spoljnih poslova, David Miliband), morati da se suoči. U svakom se preispituje stav i akcija vlade. U prvom IR dovodi u pitanje kredibilnost vlade, odnosno njenih izjava, a u drugom se dovodi u pitanje spoljna politika u Iranu i Avganistanu.

Provokacija se odnosi na međunarodnu instituciju. Primer iz engleskog jezika gde se provokacija odnosi na međunarodni savez država, a upućena je predstavniku vodeće i najjače članice tog saveza:

Primer 44

Stephen Sackur: NATO, the West's post World Word II military alliance is at an evolutionary crossroads. It must adapt or die. NATO's 28 member states are striving to define a new strategic concept suited to a world of unconventional threats, economic uncertainty and a shift of global power to the East. My guest today Kurt Volker was till recently US Ambassador to NATO. *Is it time to accept that NATO's day is done?*

(E16, 00:00)

Ovde IR (Stephen Sackur) ide čak toliko daleko da ne postavlja pitanje da li je NATO savezu došao kraj, već da li je došlo vreme da se ta činjenica prihvati.

Provokacija se odnosi na versku instituciju. Dokle konfrontacioni intervju može da ide pokazuje i sledeći primer u kojem ni religija, ili bar njeni predstavnici, nisu pošteđeni.

Primer 45

Stephen Sackur: HARDtalk today comes from Westminster Cathedral. My guest is Archbishop Vincent Nichols, the most senior catholic in England. For him, *this is a year of enormous significance: the first papal visit to the UK since 1982* and it comes at the time when the world wide Catholic church has been battered by *revelations of child sex abuse by priests and by allegations of institutional cover-up*. Given all of that turmoil, how much *moral authority* can the Pope command?

(E23, 00:00)

Ovaj uvod počiva na kontrastu između dva simultana događaja: pozitivnog – prve papske posete Ujedinjenom kraljevstvu od 1982., što je od velike važnosti za katoličku crkvu u UK, i negativnog – priče o seksualnom zlostavljanju dece u okrilju katoličke crkve i institucionalnom zataškavanju tih događaja. IR (Stephen Sackur) koristi reč *moralni* autoritet kao provokaciju katoličke crkve kao institucije na čelu sa papom, a upućenu IE (nadbiskup Vincent Nichols), kao njenom glavnom predstavniku u zemlji.

U uvodima iz srpskog korpusa provokacija ima manje i manje su uočljive, već zbog same činjenice da su u tim uvodima pitanja retka. Pored toga, ovi uvodi su narativnog karaktera, više sa ciljem da informišu i bliže upute publiku u temu intervjua. Samim tim su i manje provokativni i manje efektni od uvoda iz engleskog korpusa. Međutim to ne znači da ne sadrže provokacije.

Provokacija se odnosi na IE i instituciju vlasti. U korpusu na srpskom jeziku nismo naišli na primer provokacije IE kao pojedinca, za razliku od primera 42 iz engleskog jezika. U sledećem primeru provokacija se odnosi na IE, ali u širem kontekstu, kao predstavnika vlade:

Primer 46

Antonela Riha: Dobro veče. „*Srbija neće ući u recesiju. Država može da očuva blagi privredni rast u prvom kvartalu i ako industrijska proizvodnja padne za 10 odsto. Kada ne bi bilo psiholoških efekata krize, Srbija ne bi morala ponovo da se zadužuje kod MMF-a*“. Ovo je pre mesec dana, tačno 4. marta izjavio potpredsednik Vlade Srbije, ministar za ekonomiju i regionalni razvoj, Mladen Dinkić, a u međuvremenu su donete mere koje demantuju ovu izjavu.

(S19, 00:00)

Ovde IR (Antonela Riha) napada IE (Mlađan Dinkić) od prve rečenice u uvodu. Koristeći tehniku intertekstualnosti, odnosno direktnog navođenja reči koje je IE izjavio mesec dana ranije (tačnije 4. marta, a intervju je vođen 9. aprila) IR proizvodi jak efekat na publiku jer direktno citira IE, a uvod zaključuje konstatacijom da trenutna realnost demantuje njegove reči. Provokacija se u ovom slučaju odnosi lično na IE prvenstveno zbog njegove prethodne izjave, ali i na IE i na republičku vladu jer probleme te vrste mora da rešava vlada.

Provokacija se odnosi na instituciju vlasti. Primer iz srpskog jezika gde IR (Jugoslav Ćosić) provokaciju upućuje na račun gradske (Beograd) i republičke skupštine. IE (Dragan Đilas) je gradonačelnik Beograda:

Primer 47

Jugoslav Ćosić: Juče je *prekinuta sednica Skupštine grada*, koja je započela još *pre više od tri nedelje* i na kojoj bi trebalo da se odluči da li će skupštine opštine Voždovac i Zemun biti raspuštene, biće nastavljena sutra. *Gradski parlament počeo je, sudeći prema opstrukcijama, veoma da podseća na republički, a to jeste ozbiljan razlog za brigu građana Beograda.* Gost Poligrafa večeras je Gradonačelnik Beograda, Dragan Đilas.

(S13, 00:00)

IR počinje oštro od samog početka. Već u prvoj rečenici vidimo da je, po ko zna koji put prekinuta sednica skupštine koja traje već tri nedelje, a na kojoj bi trebalo da se donese jedna važna odluka. Zatim pominje razlog za te prekide – opstrukciju rada skupštine. Po tome gradsku poredi sa republičkom skupštinom i dodaje da je to *ozbiljan razlog za brigu*.

Iz razumljivih razloga u srpskom jeziku nema reprezentativnih predstavnika međunarodnih institucija, a nismo naišli ni na intervju sa predstavnikom verskih zajenica, ali smo naišli na jedinstven primer gde se **provokacija odnosi na pojedinca – funkcionera, predstavnika koalicione stranke, i celu srpsku javnost.**

Primer 48

Antonela Riha: Dobro veče. Direktor Sava Centra Dragan Vučićević obrazložio je svoju odluku o zabrani konferencije za novinare Gej Strejt alijanse rečima da ovaj Centar organizuje skupove sa pristojnim ljudima i pristojnim sadržajem. Direktor Vučićević, inače kadar SPS-a, je vrlo nepristojnim rečima objasnio između ostalog, da su to ljudi koje očima ne može da vidi i da nisu nigde dobrodošli. U svakoj pristojnoj zemlji, pristojnom gradu posle ovakvih izjava direktor bi bio smenjen. U Beogradu ga, međutim, štite koalicioni partneri i indiferentna javnost. Večeras u Poligrafu Boris Milićević, predsednik Gej Strejt alijanse.

(S12, 00:00)

Ovaj primer nije izdvojen zbog provokacija koje su upućene raznim stranama u ovom slučaju, već zbog toga što su te provokacije upućene stranama koje nisu u studiju i ne mogu na njih da odgovore. Naprotiv, IE (Boris Milićević, predsednik Gej Strejt alijanse) je predstavnik grupe koja je zbog tog incidenta, kako bi pravnim rečnikom rekli, oštećena strana. Ovo je i jedini uvod u korpusu u kojem se provokacija ne odnosi na IE.

3.3.2. Kontrola sadržine u glavnom toku intervjua

U prethodnom poglavlju smo pokazali da kontrola sadržine u konfrontacionom diskursu počinje od uvoda u intervju. Prvi korak u kontroli uvek pravi IR: on određuje temu ili teme o kojima će se u toku intervjua razgovarati. U toku razgovora, IR zadržava kontrolu postavljanjem pitanja⁴⁷. Na taj način on uvodi temu, menja je, zadržava IE na temi, odlaže temu, vraća sagovornika na neku raniju temu i privodi intervju kraju.

3.3.2.1. Uvođenje teme

IR uvek uvodi temu, i prvu i svaku narednu. Uvođenje teme može biti direktno postavljanjem pitanja bez uvoda, ili postepeno, uz jednu ili više uvodnih rečenica.

⁴⁷ Da podsetimo da se svaki red govorenja voditelja smatra za pitanje.

Primer iz engleskog jezika gde IR (Tim Sebastian) direktno uvodi temu pitanjem:

Primer 49

TS: Noam Chomsky, a very warm welcome to the programme.

NC: Glad to be here.

TS: *Why do you believe it was unlawful for the United States to fight back against a foreign attacker?*

(E1a, 0:21)

Vidimo da je i bez uvoda⁴⁸ u intervju i bez uvodnih rečenica pre pitanja, potpuno jasno šta je prva tema ovog intervjuja. Upotrebom presupozicije IR nas obaveštava (ili podseća) da su SAD napadnute, da su odgovorile na taj napad, kao i da IE (Noam Chomsky) smatra da je taj kontranapad nezakonit.

Primer iz engleskog jezika za postepeno uvođenje teme, pomoću uvodnih rečenica :

Primer 50

SS: Ambassador Christopher Hill, welcome to HARDtalk.

CH: Thank you.

SS: *It's three months since the elections in Iraq. And what we see in Baghdad is political paralysis. Would you agree this is a major problem for America's objectives in Iraq?*

(E21, 0:47)

IR koristi dve rečenice kao uvod u pitanje. S jedne strane, one dodaju informacije na osnovu kojih je publici lakše da prati dalji tok razgovora, a s druge strane, te dodatne informacije služe IR da što je više moguće ograniči IE slobodu pri davanju odgovora, tj. da ga što preciznije usmeri na konkretan odgovor.

U korpusu na engleskom jeziku samo se jedan slučaj uvođenja teme razlikuje od gore-pomenutih :

⁴⁸ Treba praviti razliku između uvoda u intervju i uvoda u pitanje. Clayman i Heritage uvod u pitanje nazivaju *preface* a pitanja sa uvodom *prefaced questions*. (2002, 2010).

Primer 51

Stephen Sackur: As a child Andre Agassi hated school. Now he has a home town campus to call his own. This tennis champion always regretted his lack of an all-round education. Never mind the trophies and the titles this place is his proudest achievement.

SS: *Just take me back to the the the evolution of the idea and turning it from something that just began to spark in your head to making it happen.*
(E27, 0:49)

Ovde IR ne koristi pitanje, već imperativ kojim traži od IE (Andre Agassi, teniser) da pruži tražene informacije. Ovo se možda može objasniti specifičnom lokacijom na kojoj se intervju odvija. Naime, IR i IE se nalaze u Agassi-jevoj školi koju obilaze dok vode razgovor, pa je stoga i atmosfera manje formalna.

Za razliku od uvođenja teme u korpusu na engleskom jeziku gde se tema može razumeti i bez uvoda u intervju, u srpskim primerima vidimo da se uvođenje prve teme usko povezuje sa uvodom. Razlog za to je što su uvod i sam razgovor u engleskim intervjuima fizički razdvojeni džinglom, dok je uvod u srpskim intervjuima sastavni deo razgovora. Za potrebe ovog dela rada, mi smo te uvode odvojili od razgovora u tački u kojoj IR pozdravlja gosta i prvi put mu se direktno obraća. Primer iz srpskog jezika za direktno uvođenje teme:

Primer 52

Antonela Riha: Dobro veče. Na današnjoj sednici Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija, svi su ispričali šta imaju o Kosovu. Predstavnici UN-a su saopštili da je bezbednosna situacija stabilna, da su zadovoljni rekonfiguracijom UMNİK-a. Ministar inostranih poslova Kosova je takođe zadovoljan postignutim uspehom na polju bezbednosti, a predsednik Srbije ponovio da jednostrano proglašenje nezavisnosti nije u skladu sa međunarodnim pravom. Govorilo se i o problemima, ali je jasno da nema konsenzusa u tome kako ih rešiti. Gospodin Goran Bogdanović, ministar za Kosovo i Metohiju večeras u Poligrafu.

AR: Dobro došli. *Da li postoji nešto što bi bio zaključak posle ove sednice Saveta bezbednosti ili bar očekivanje ili bar neka jasnija pozicija o tome ko je gde i koji čiji mandat, nakon svega ovoga što smo čuli?*

(S16, 0:00)

Bez uvoda u intervju pitanje ne bi mogli da razumeju ni IE ni publika.

Iako su uvodi u intervju u korpusu na srpskom jeziku duži i detaljniji, IR ipak često pribegava dugačkom uvodu u prvu temu pre nego što postavi pitanje. Primer iz srpskog jezika za postepeno uvođenje teme pomoću uvodnih rečenica:

Primer 53

Jugoslav Ćosić: Siguran sam da ste se, ako ste ljubitelj pozorišta, mnogo puta pitali, šta se događa iza scene. Ovih dana u Narodnom pozorištu, u Beogradu, osim predstava na sceni, neke se odvijaju i iza scene. Iako se repertoar i drame i opere i baleta normalno odvija, nije tajna da se Narodno pozorište savija pod pritiskom brojnih problema. Ipak u centar pažnje javnosti, ovih dana, pozorište i njegovog upravnika nisu doveli problemi finansijske i umetničke prirode, već nešto sasvim drugo – niz teških optužbi jednog od sindikata, brojnih sindikata, koji postoje u ovom pozorištu, na račun upravnika Predraga Ejdusa. Predrag Ejdos, gost Poligrafa televizije B92.

JĆ: *Gospodine Ejdos, Vi ste i glumac i upravnik, hajte da pričamo najpre o ovoj upravničkoj priči, naime siguran sam da nije prijatno da razgovor o Narodnom pozorištu počinjemo sa optužbama na Vaš račun, ali Vi ste svesni da posao upravnika nekad podrazumeva niži prag osetljivosti, da da tako kažem. Ima, naravno puno tema, govorićemo o svim, ali je prosto nemoguće da preskočimo ove optužbe, koje su postale postale javne. Naime, predstavnici jednog od sindikata su javno izneli niz optužbi na Vaš račun, od, kako kažu, zloupotrebe položaja do različitih mahinacija i sad pre nego što Vas pitam o pojedinačnim optužbama, hteo sam da Vam postavim ovo pitanje: Kako gledate na ovaj na ovaj javni iskaz predstavnika sindikata koji koji nije anoniman? Dakle, izneo ga je predstavnik jednog od legitimnih sindikata koji postoje u Narodnom pozorištu.*

(S8, 0:00)

U ovom primeru IR dugo priprema teren (*siguran sam da nije prijatno; Vi ste svesni; prosto nemoguće da preskočimo ove optužbe; hteo sam da Vam postavim ovo pitanje*) da bi postavio osetljivo pitanje o optužbama na račun velikana nađeg glumišta i upravnika Narodnog pozorišta Predraga Ejdusa, prema kojem očigledno ima veliko poštovanje.

U srpskom korpusu nailazimo na još jedan način uvođenja teme:

Primer 54

Jugoslav Ćosić: Ovih dana kompanija Inter most koja je deo francuske grupe Vinči zatražila je u Trgovinskom sudu u Beogradu stečajni postupak zbog nelikvidnosti. Ovoj kompaniji država inače duguje popriličnu sumu novca, ali ministar Mrkonjić uprkos tome tvrdi da nelikvidnost nije razlog za stečaj. Inter most zapošljava oko 300 ljudi, koji po svemu sudeći mogu izgubiti posao, ali ovaj slučaj bi mogao biti paradigma drugih u kojima će u stečaj otići druge kompanije kojima direktno država ili javna preduzeća duguju novac. O Inter mostu, pre svega zbog toga što se radi o jednoj francuskoj investiciji, o ekonomskoj diplomatiji, odnosima Francuske i Srbije, Srbije i Evropske unije, ali i o drugim temama večeras razgovaram sa profesorom Fakulteta političkih nauka u Beogradu i donedavnim ambasadorom Srbije u Francuskoj Predragom Simićem.

JČ: Gospodine Simiću, dobro veče.

PS: Dobro veče.

JČ: Dobrodošli u Poligraf. *Hajde da pođemo od ove priče sa Inter mostom, dosta se velika prašina digla oko toga. Nekako izgleda da taj Inter most daje relativno dobru sliku tih ekonomskih odnosa Srbije i Francuske. I neka druga preduzeća su imala problema, francuska, sa sa poslovanjem, neka nisu uspela ni da uđu, sećam se i takvih primedbi koje je našim ministrima prenosio francuski ambasador u Srbiji.*

(S21, 0:00)

U ovom primeru nema ni pitanja, ni imperativa, a IE ipak bez zastoja preuzima svoj red govorenja. Izgleda kao da je sve što IR govori tek uvod u pitanje kojeg nema. Ovaj slučaj potvrđuje da se svaki red govorenja IR može tretirati kao pitanje. Treba napomenuti da ovaj način postavljanja pitanja nema funkciju govora moći jer IE ima izbor između više mogućnosti – može da govori o Inter mostu, ili o ekonomskim odnosima Srbije i Francuske, ili o ulasku francuskih preduzeća na srpsko tržište.

3.3.2.2. Promena teme

Tokom intervjua IR može uvesti nekoliko tema. Čak i kada su one na neki način povezane, IR ipak mora da jasno razgraniči novu temu od prethodnog dela razgovora. Do promene teme dolazi kad se ona iscrpi, odnosno kad IR proceni da je IE dao zadovoljavajuće odgovore. Već je rečeno da je izbor tema rezultat pripreme IR za intervju, tako da on ima potpunu kontrolu i što se tiče izbora i što se tiče redosleda kojima teme uvodi u dijalog. Ove slučajeve nećemo ilustrovati jer nisu relevantni za ovu studiju: takav način promene teme je uobičajen postupak u svakom tipu intervjua.

Odstupanje od njega je veoma retko, a kada se javi tada je pokazatelj da se odnosi moći pomeraju.

Do promene teme može doći kad IE na prethodno pitanje da nezadovoljavajući odgovor, a IR je jasno da neće dobiti ništa drugo ni ukoliko nastavi da insistira.

Pogledaćemo primer iz engleskog jezika:

Primer 55

SS: But hand on heart can you tell me that some of the players you represent are not actually paid too much money in your opinion. You know football very well. Given their skills, given the state of the game, are some of your clients actually being paid too much money?

JS: That's a very pertinent question and of course I can say all my players are worth whatever they are being paid [because somebody because...

SS: [I'm asking you to be honest 'cause you you you're thinking of selling out your business. {JS se smeje} You may not be in football for that much longer. You can be honest with me. Are players, some of your clients, being paid too much given what they offer the clubs they work for?

JS: Sadly, if they are injured and they haven't played or they haven't played very well then I guess you have to say those players ultimately are not worth what they're being paid. That's like any walk of life. Is your house worth what you put it on the market for? If someone is willing to pay, then it's worth that.

SS: *Is greed driving football these days?*

(E10, 5:38)

Pošto na dva uzastopna pitanja nije dobio odgovor od IE (Jon Smith), IR (Stephen Sackur) menja temu. Iako i u ovom slučaju IR ima kontrolu nad temom, IE je izbegavši da da preferirani⁴⁹ odgovor primorao IR da promeni temu ostavivši jedno bitno pitanje bez odgovora.

Sličan je primer iz srpskog jezika. IR (Antonela Riha) pokušava na više načina da dobije odgovor od IE (Aleksandar Vučić) po pitanju spekulacija o mogućoj koaliciji između Srpske napredne stranke i Demokratske stranke za podelu vlasti u opštinama Zemun i Voždovac. IE u početku naizgled ne razume poentu. Tek na insistiranje IR, kad je shvatio da neće preći na drugo pitanje pre nego što dobije

⁴⁹ Videti poglavlja o analizi konverzacijske pitanjima.

odgovor, IE daje odgovor kao svaki političar, odnosno ne izjašnjava se o planovima stranke unapred:

Primer 56

AR: Koliko su tačne spekulacije da postoji mogućnost da sa Demokratskom strankom budete, recimo u koaliciji u ove dve opštine, Zemunu i Voždovcu.

AV: Pa mi ćemo, mi ćemo... Naš je cilj [pre svega...

AR: [Navodno vi ste ušli s njima u Zemunu da biste dobili dobar deo vlasti na Voždovcu, je l' to tačno?

AV: Nisam razumeo to.

AR: Pa to su neke spekulacije koje su bile po medijima, da ste već negde napravili dil, naime DSS pravi sa sa Novom Srbijom i Majom Gojković, je l' to tačno?

AV: Pa dobro, to oni pozivaju. Jaka novost [za proveru.

AR: [Ne, ne, pitam Vas, za Vašu stranku.

AV: To što oni prave, [taj tu priču, to je...

AR: [Ne, Vi i Demokratska stranka.

AV: Pa to je, ja mislim prilično besmisleno, takva računica. A evo zašto. Dakle, prvo, naravno naši ljudi na lokalni će odlučivati sa kime idu u koaliciju, ali pošto se ovo tiče Beograda, o tome ćemo se pitati mi u vrhu stranke, pa ću Vam reći kako će stvari teći. Naš je cilj da pobedimo Demokratsku stranku i u Zemunu i u Voždovcu i bićemo nezadovoljni ukoliko se to ne dogodi. I snosićemo odgovornost mi koji smo učestvovali u toj kampanji i ukoliko ne budemo prvi. Dakle, nije naš cilj drugo mesto, pa da se hvalimo, ne znam imamo pet puta više od DSS-a, Radikala, LDP-a, ne znam koga, ne. Naš je cilj da pobedimo Demokratsku stranku. Ako u tome ne uspemo, snosićemo odgovornost jer je dosta bilo politike bez ikvake odgovornosti i uvek su svi zadovoljni rezultatima ko god pređe tri posto.

AR: *Poslednje pitanje.*

(S20, 25:31)

Posle neadekvatnog odgovora IR menja temu.

Ima situacija gde IE preuzme kontrolu u diskursu, pa IR ili ne zna kako da nastavi ili ne želi da nastavi sa razgovorom na tu temu. Primer iz engleskog jezika za promenu teme jer je IE preuzeo kontrolu:

Primer 57

- NC: If you think you know suppose the British discovered – as they have, in fact – that some of the people involved in IRA bombing are in the United States and they’ve called for extradition of those people, the US has refused. Do they then have the right to bomb the United States?
- TS: (...) You think they’re... No, of course not.
- NC: Well, fine. Then you don’t think that the United States has the right to bomb Afghanistan. ‘Cause it’s the same thing.
- TS: *Professor Chomsky, in your book 9/11 – which went to press on October the 15th, it doesn’t take account of later developments – you talk about Bin Laden’s motives for what he did and you say: “I think there’s every reason to take him at his word.” Why would you take him at his word? You never take anybody at their word.*
- (E1b, 0:01)

IR (Tim Sebastian) je prinuđen da promeni temu jer je u prethodnom delu intervjuja IE (Noam Chomsky) u potpunosti preuzeo kontrolu u diskursu, i formalnu i sadržinsku⁵⁰. Ovde je promena teme neophodna da bi IR zadržao kontrolu i poveo razgovor dalje.

Primer iz srpskog jezika za promenu teme jer je IE (Tomislav Nikolić) preuzeo kontrolu:

Primer 58

- AR: I sad nešto sasvim sasvim drugačije. Danas u jednim novinama se pojavila vest, a Vi i najavljujete već neko vreme da ćete ojačati stranku, da će akademik Mihajlo Marković preći u Vašu stranku, pa čak i braća Petrović, Mirko i Draško. Da li je to tačno?
- TN: Ja to nisam rekao, niti je mislim da to nije rekao niko iz stranke.
- AR: (...) Ja [nisam rekla da ste Vi rekli, nego prosto to...?
- TN: [Mogu da vam govorim o ljudima koji su već potpisali pristupnice, a zaista ne bih želeo da na bilo koji način, pa čak ni na Vašoj televiziji, neke ljude sprečim da urade ono što su odlučili, pa da kažu: „Mi kod tih koji se reklamiraju nećemo da idemo.” Dakle, stranka će biti veoma jaka i veoma moćna. Stranka već sada ima ekonomski tim koji je Vladi, bez pardona, predao čitav projekat oporavka Srbije i i spasa Srbije u ova teška vremena. Neke od tih mera Vlada je, vidim već sada, pokušala da ispuni, a o nekima se uopšte ne izjašnjava. Znači, imaćemo tim koji više neće moći samo da kritikuje Vladu, koji već sad zna koje poteze treba vući. Da Vam ne govorim o tome da svaka stranka ima dobre pravnike u timu, da Vam

⁵⁰ Videti i primer 8.

ne govorim o tome da čitave hirurške ekipe lekara dolaze, pravo iz smene kod nas da se učlanjuju, zato što lekari prvi vide kad je neka nacija bolesna i shvataju da im treba lek. Mnogo, mnogo kvalitetnih ljudi se učlanjuje, mi ćemo u roku od deset dana konačno imati kompjuterski spisak svih učlanjenih građana Srbije. Mi ćemo izdvojiti i po polu, i po obrazovanju, i videćete kad budemo... po tome da li se neko bavio politikom ili ne, u kojoj političkoj stranci, u kom gradu živi, koji su mu afiniteti, koja mu je vokacija. Videćete koliko je ljudi čekalo ovakvu stranku, ubeđeni da ono što se do sada nalazilo na političkoj sceni ne može da im pomogne.

AR: *I na kraju, na samom smo kraju emisije, šta Vam je trebala izjava da ste bili prijatelj sa Đinđićem?*

(S3, 24:50)

IR (Antonela Riha) postavlja pitanje o mogućim novim kandidatima koje pominju neimenovane novine, uz opasku da i IE (ili njegova stranka) takođe najavljuju „ojačanja“. IE izbegava da odgovori, i nastavlja da govori o ljudima koji su se već učlanili. Promenom fokusa teme IE je preuzeo kontrolu i daje dugačak odgovor posle kojeg IR menja temu.

3.3.2.3. Ostajanje pri temi

U toku razgovora, IR mora ponekad da prekine IE da bi ga primorao da se drži teme, odnosno pitanja. U ovom slučaju IR upozorava IE da nije odgovorio na pitanje:

Primer 59

SS: But to be clear, you do now accept that Binyam Mohamed was tortured.

DM: We've, well we've never denied what was in those cables that were sent to us, it wasn't done by British officials, it was never done according to British direction or British policy. We're [absolutely...

SS: [That, that's not the nub of the issue as you well know. The nub of the issue, and it is still important because we need to establish accountability, the nub of the issue is that MI5 sent operatives to talk to Binyam Mohamed when they knew that Binyam Mohamed had been abused, you can say, tortured by the US authorities.

(E3, 2:41)

Pitanje je bilo da li je britanska vlada znala da je Avganistanac bio podvrgnut mučenju kada je poslala svog čoveka da ga ispituje, a IE obrazlaže da su znali ali da nisu Britanci mučili Avganistanca. IR (Stephen Sackur) ovde vrši kontrolu na dva načina: 1. preuzima reč prekidanjem IE i 2. prekidanje vrši rečenicom koja vraća IE (David Miliband) na temu, tačnije na fokus koji je on odredio pitanjem.

Ovu tehniku primenjuje i IR (Jugoslav Ćosić) u primeru iz srpskog jezika:

Primer 60

JĆ: *A je li imate Vi konkretan pro- program za za London* jer i u Pekingu smo veoma loše prošli, kada su olimpijski sportovi u pitanju. Imate li neke konkretne ideje? Kako ćete raditi kada je u pitanju sledeća Olimpijada?

VD: Pa,
konkretna ideja je da budemo u u čvrstoj vezi sa savezima, da nam na vreme pokazuju i ukazuju na na potencijalne talente. Razgovarao sam upravo danas sa generalnim sekretarom Olimpijskog komiteta Manojlovićem, koji me je upoznao sa novim sistemom koji je već implementiran u Olimpijski komitet što se tiče softvera i organizacije informisanja takve vrste, tako da je to jedna dobra stvar što je prethodno rukovodstvo uradilo, taj kontakt sami sa svim savezima.

JĆ: Ali koliko će Vam, u suštini, otežati posao činjenica da u pojedinim sportovima, za koje ruku na srce, neki građani, brojni građani uopšte ne znaju da postoje ima po nekoliko saveza, po tri, četiri, pet saveza sa veoma malim brojem ljudi ali pravno relevantnih da tako kažem, dakle sportsko-pravnih entiteta koji se na jedan, nekada vrlo nepošten način, između sebe bore na štetu sportista koji nastupaju [na tim...

VD: [Nažalost ima i takvih
pojava. Ljudi koji jednostavno gledaju svoje interese, ja želim upravo svojim ponašanjem, ponašanjem predsedništva koji su tu, ne iz ličnih interesa, jednostavno iz interesa sporta i države, da im jednostavno poručimo da neće doći do bilo kakve malverzacije ili prijateljskih veza, što se tiče sredstava koja Olimpijski [komitet...

JĆ: [Ja Vas pitam za za za metod
gospodine Divac. Ne radi se o dobroj volji.

(S10, 11:42)

IR postavlja pitanje o programu rada Olimpijskog komiteta, a IE (Vlade Divac, predsednik Olimpijskog komiteta Srbije) daje neodređene odgovore. Zato IR mora da interveniše, upozori IE da nije dao konkretan odgovor i da ponovi pitanje.

3.3.2.4. Odlaganje teme

Odlaganje neke teme je jedna od strategija koju IR koristi radi zadržavanja kontrole sadržine. To pokazuje sledeći primer iz engleskog jezika.

Primer 61

PW: We have this perception in our country and always have had that immigrants are treated better than indigenous people and that I think is an unfair accusation and my evidence for that is to look at the fact that somebody who's on a temporary visa is not entitled to welfare benefits, the No Recourse to Public rules section of the immigration law is pilloried from the left has been [too... {nerazumljivo}]

SS: [And we'll talk about that later in the interview. I was talking about

(E5, 8:34)

IR opet vrši dvostruku kontrolu dijaloga. 1. prekida IE i 2. odlaže temu za neki kasniji trenutak, koji će opet on odrediti. U ovakvim slučajevima dolazi do izražaja institucionalna kontrola moći, jer IR koristi svoje pravo da vodi razgovor koje mu daje pozicija novinara u medijskom intervjuu.

IR iz korpusa na srpskom jeziku takođe primenjuju ovaj način kontrole sadržine:

Primer 62

AR: Ali, kako Vi možete da se bavite ostavkama druge stranke, [vi ste sad različita stranka?

TN: [Evo, ovako. Prvo da vam kažem da sam proverio kako stojimo u narodu, imali smo izbore u četiri lokalne samouprave i osvojili smo mnogo više glasova od onih koji imaju mnogo više poslanika od nas, tako da apsolutno imamo legitimitet. Legalitet ćemo dokazati na prvim izborima, ja ne mogu da ih... ja ne mogu da ih [raspišem.

AR: [Dobro, *prićaćemo o izborima*, ali molim Vas ovo da ovu izjavu da razjasnimo, kako Vi to možete da uradite?

(S3, 7:57)

3.3.2.5. Vraćanje na temu

Ne teče razgovor uvek onako kako je IR isplanirao. Često neko pitanje ostane bez definitivnog odgovora, skrene se sa teme i slično, pa je IR primoran da vraća razgovor na neku prethodnu temu da bi dobio odgovor na neko bitno pitanje. Takav je slučaj u sledećim primerima.

Primer iz engleskog jezika za vraćanje IE na temu :

Primer 63

Uvodno pitanje u intervju je bilo sledeće:

SS: Unprecedented levels of immigration into Britain over the last 12-13 years under the Labour Party's watch. *Has that happened by accident or by design?*

(E5, 0:49)

Odmah zatim IR još tri puta u tom obliku ili reformulisano ponavlja isto pitanje. Nakon toga razgovor se udaljava od početne teme, pa IR mora da interveniše na pola intervjua ne bi li dobio odgovor na njega.

SS: But the public wants to know and *it comes back to my opening questions about design or accident*. The public wants to know that you have a coherent strategy.

(E5, 12:27)

Primer iz srpskog jezika za vraćanje IE na temu :

Primer 64

IR je postavio IE sledeće pitanje:

JČ: *Ali hajde da Vas pitam za ovu izjavu koja nije baš mnogo pažnje izazvala, a u suštini predstavlja jednu vrstu indirektne optužbe ili sumnje, da tako kažem, najblaže reči za korupciju. Vi ste sugerisali novinarima da provere ko je bio gost ruskog fudbalskog kluba Zenit na Super kupu Evrope u Montekarlu nedavno.*

(S1, 10:30)

Pošto posle prvog pitanja nije dobio odgovor, on upućuje IE na pitanje koje je postavio nešto ranije u intervjuu:

JĆ: *Dobro, hajde da Vas vratim samo na na ovo pitanje od malopre. Je l' Vi sada iznosite direktnu javnu sumnju da je deo Vlade uključen u neke korupcionaške poslove kad je u pitanju ovaj ugovor?*

(S1, 12:11)

3.3.2.6. Privođenje intervjua kraju

Videli smo da IR kontroliše sadržinu intervjua gotovo sve vreme. Na taj način i završava intervju. Često upozori IE da se približava kraj intervjua, i to obično pred poslednju temu koju uvodi.

Primer iz engleskog jezika:

Primer 65

SS: *I want to end the interview by bringing back to pretty much where be began.*

(E19, 20:34)

Primer iz srpskog jezika:

Primer 66

JĆ: *U redu, dozvolite mi samo još jedno pitanje pošto nam je vreme zaista isteklo.*

(S3, 28:35)

3.3.3. Odstupanja od kontrole sadržine: pokušaji intervjuisanog da preuzme kontrolu

Normativ strukture intervjua određuje da IR bira temu ili teme intervjua i postavlja pitanja, a da IE na pitanja odgovara. Uglavnom se svi pridržavaju tih nepisanih pravila, međutim, kao i u slučaju odstupanja od formalne strukture diskursa, u konfrontacionom diskursu nije retka pojava odstupanja i od kontrole sadržine. Ova odstupanja uglavnom ostaju u granicama pokušaja, jer IR retko dozvoljava IE da vodi

razgovor, i to samo ako je primoran, ali se javljaju i u tim situacijama IE preuzima kontrolu u diskursu.

3.3.3.1. Neuspešni pokušaji preuzimanja kontrole

IE često pokušavaju da nametnu svoju temu, ili da pomere fokus teme o kojoj je reč. U meri u kojoj im to uspeva u toj meri preuzimaju kontrolu u diskursu.

IE (James Rogers) u ovom primeru na samom početku intervjua pokušava da nametne svoju temu, ali mu to IR (Sarah Montague) ne dozvoljava :

Primer 67

JR: *Maybe you didn't know this but I owe my life to BBC, so I'm very pleased to be here.*

SM: Well we look forward to finding out in a minute. But on this question of
(E20b, 00:00)

Iz ovog primera možemo da vidimo koliko se strogo IR pridržavaju normi intervjua. IE počinje dijalog navodeći podatak koji bi zainteresovao svakoga, ali IR se drži ustaljene sheme po kojoj IR postavlja pitanja i samim tim kontroliše dijalog.

Primer iz srpskog jezika za neuspešan pokušaj promene teme:

Primer 68

JĆ: Kako reprezentacija izgleda iznutra sa, ako se ne varam, sa dva igrača iz Srbije, svi ostali su igraju po stranim klubovima? Znate, to Vas pitam zbog toga, što nekada je bilo, kad igraju samo domaći a gubimo, onda kažu: „Pa dajte, dovedite vrhunske strance.“ Kad igraju stranci, kažu: „Mladi nemaju šansu, ne ide dobro.“ Evo, sada sa gotovo celim timom koji igra kojekuda po svetu, reprezentacija igra jako dobro?

RA: Pa na žalost, fudbal srpski, domaći fudbal je u jednoj vrlo komplikovanoj situaciji. Ja bih voleo, kao selektor da mnogo više igrača iz srpske lige, iz ovih prostora, igraju. Međutim, prezadovoljan sam sa dvojicom. To su dva momka koji plene i igrom i ponašanjem, govorim i o Obradoviću, govorim i o Milijašu. Svakako pratimo i sve ostale, međutim, kad govorimo o tome, mislim da je srpski fudbal hoće da preskoči neko

vreme, odustao od baze, okrenuo se stranim ulaganjima, nekim brzim
brzim povratkom. Za sada, niti imamo Evrope, niti imamo
reprezentativaca. Ja mislim da da je strategija u ovom trenutku, kad je
srpski, klupski fudbal treba da bude pod znakom pitanja, jer mislim da u
ovom trenutku nisu ispunjena očekivanja.

JĆ: *Vrat ćemo se malo temi domaćeg fudbala i uopšte to kako on funkcioniše.
Da vas zadržim još koji minut kod same same reprezentacije i njenih
perspektiva.*

(S17, 3:00)

IR (Jugoslav Ćosić) je postavio pitanje o reprezentaciji Srbije i njenom sastavu,
a IE (Radomir Antić, selektor fudbalske reprezentacije Srbije) menja temu i počinje
da govori o stanju u domaćem fudbalu. IR ga vraća na početno pitanje.

3.3.3.2. **Uspešno preuzimanje kontrole**

Nije redak slučaj da IE uspe da preuzme kontrolu u dijalogu. Već smo videli da
IE može uspešno da preuzme red govorenja prekidanjem sagovornika i tako preuzme
kontrolu formalne strukture. U sledećim primerima vidimo kako to može da uradi i sa
kontrolom sadržine.

Iz korpusa na engleskom jeziku navodimo sledeći primer: IE (Noam Chomsky)
preuzima kontrolu kada usred svog odgovora na pitanje o izjavi Bin Ladena da je
unapred izračunao broj žrtava napada na Svetski trgovinski centar, izgovara sledeću
rečenicu (u italiku):

Primer 69a

TS: Because he calculated in advance the number of casualties from the
enemy who'd be killed based on the position [of the tower...]

NC: [Which means that he took
credit for it several months later. If someone takes credit for something
several months later, that does not authorize an attack before evidence is
presented. *Look, this entire discussion is irrelevant.* If the United States
wanted to observe international law, there was a very easy way to do it,
namely, go to the Security Council, get a resolution authorizing the use of
force, which it certainly could have done.

(E1a, 2:27)

Posle razmene niza opaski o tome da li je američko bombardovanje Avganistana posle terorističkog napada na kule bliznakinje u Njujorku bilo po zakonu ili nije, pri čemu IR navodi razloge koji bi mogli opravdati to bombardovanje, a IE ih jedan po jedan odbacuje, IE proglašava diskusiju irelevantnom. Samim tim, on praktično kaže da je i rasprava o temi irelevantna. IE se poziva na međunarodni zakon po kojem se za svaki napad na stranu zemlju mora dobiti odobrenje Saveta bezbednosti, što SAD nisu uradile, pa je stoga, po njemu, cela diskusija o ovoj temi irelevantna.

Iako IR nastavlja da postavlja pitanja u vezi sa ovom temom, ono što je IE ovde izgovorio kao i način na koji je to obrazložio, uz još nekoliko preuzimanja kontrole tokom ovog dela intervjua, sigurno je ostavilo jak utisak na publiku koja ne mora da zna koje korake mora jedna zemlja da preduzme da bi napala drugu, a koja je bombardovanje Avganistana smatrala za logičan odgovor na teroristički akt od 11.09.2001.

Ovaj deo razgovora se završava IE potpunim preuzimanjem kontrole sadržine u sledećem odlomku:

Primer 69b

NC: *If you think you know... Suppose the British discovered – as they have, in fact – that that some of the people involved in IRA bombing are in the United States and they've called for extradition of those people, the US has refused. Do they then have the right to bomb the United States?*

TS: (...) You think they're... No, of course not.

NC: *Well, fine. Then you don't think that the United States has the right to bomb Afghanistan. 'Cause it's the same thing.*

TS: Professor Chomsky, in your book...

(E1b, 0:01)

Ovaj odlomak smo već jednom naveli, i to u vezi sa objašnjenjem funkcija ćutanja u konfrontacionom diskursu (videti primer 8), gde IE preuzima kontrolu do te mere da IR ostaje bez reči, što je retkost u intervjuu, a kamoli u konfrontacionom intervjuu koji uvek vode iskusni, profesionalni voditelji koje se bave uglavnom samo takvim vidom medijske komunikacije. Ovde možemo dodati da je posledica ovog preuzimanja kontrole dvojaka: (1) IE ima poslednju reč po pitanju jedne teme u intervjuu i (2) IR je prinuđen da promeni temu. Iz ovog primera možemo takođe

zaključiti da asimetrična kontrola u konfrontacionom diskursu ne znači da je IR uvek dominantni učesnik u diskursu.

Iz korpusa na srpskom jeziku navodimo primer promene teme koju IR na kratko prihvata. Tema koju uvodi IR (Jugoslav Ćosić) vezana je za korupciju:

Primer 70

JĆ: Ali hajde *da Vas pitam za ovu izjavu koja nije baš mnogo pažnje izazvala, a u suštini predstavlja jednu vrstu indirektne optužbe ili sumnje, da tako kažem, najblaže reči za korupciju*, Vi ste sugerisali novinarima da da provere ko je bio gost ruskog fudbalskog kluba Zenit na Super kupu Evrope u Montekarlu nedavno.

ČJ: Da, bio je Iвица Dačić.

JĆ: Kakav to značaj ima u kontekstu ove priče?

ČJ: Ja mislim da ima, pošto je generalni sponzor tog kluba predsednik Gazproma Medvedev, (...) ne Dmitri koji je predsednik Rusije, nego drugi Medvedev.

JĆ: Dobro, to još ne govori ništa o korupciji, mislim, Vi sad Vi stavljate u kontekst, jedan kontekst koji ima svoju poruku, gospodine Jovanoviću, ali kad tako nešto kažete onda je jasno na šta mislite i šta zapravo hoćete da kažete. Jeste spremni da to kažete javno? Da to kažete: „Da, ja sumnjam da [postoji korupcija koja je vezana za tog i tog čoveka.“

ČJ: [Ja se nadam... Ja se nadam... Ja se nadam da još uvek nisu prekinuli program vaše televizije, mislim, još nisu došli novi vlasnici NIS-a, kada dođu onda će možda moći to da rade, pošto Gasprom po ruskom zakonu ima pravo na svoje oružane snage, pa ne znam [da li će to moći....

JĆ: [Dobro nema po srpskom zakonu.

ČJ: Ali su izuzeti iz srpskih zakona i za to su se postarali naši pregovarači [koji su...

JĆ: [Na koji način? Na koji način su izuzeti iz srpskih zakona?

ČJ: Tako što nisu dužni da poštuju tako što nisu dužni da poštuju naše zakone, ne samo zakone koji govore o ekološkim standardima, nego između ostalog, nisu dužni da poštuju one zakone koje bi morala da poštuje kompanija koju kupuju zbog obaveza koje ta kompanija ima prema nekim drugim u ovoj zemlji. [Konačno, naša država naša država...

JĆ: [Dobro, tu se radi samo o odgovornostima vezanim za ekologiju, [nemojte sada...

ČJ: [Pa nema nikakve veze sa ekologijom garancija naše države da će biti prekinuti svi sudski procesi koji se vode protiv Naftne industrije Srbije, i garancija naše države da se neće ništa desiti sa tužbama koje su pokrenute.

JĆ: Dobro, hajde da Vas vratim samo na ovo pitanje od malopre.

(S1, 10:30)

Da bi izbegao odgovor na pitanje o korupciji, IE (Čedomir Jovanović) menja temu na pomalo teatralan način, uvodeći novu temu o izuzeću ruske firme Gasprom iz srpskih zakona. IR prihvata i razgovor se vodi o temi koju je uveo IE. Tek kad IE potpuno preuzme kontrolu navođenjem još nekih elemenata ugovora koji sve više udaljavaju razgovor od IR teme, IR vraća IE na prvo pitanje.

Zadržavanje kontrole. Sledeći primer pokazuje da IE može da zadrži kontrolu i pored pokušaja IR da ga prekine, i to ne jednom. IE (Richard Lambert) i pored dva neuspešna pokušaja IR (Stephen Sackur) da ga prekine uspeva da kaže sve što ima na započetju temu. Razgovor se vodi o opstanku britanskih preduzeća u finansijskoj krizi.

Primer 71

RL: Here's a couple of things: one is, it's rather strange but true that the level of company bankruptcies now is far lower than it was in the early 90s. There's far fewer companies going bust right now than had been in past episodes in cycles like that. I mean I think the other thing one has to think of is that, you know, business investment is at a low level, should recover and er we hope that it will.

SS: Now, let let's just talk [now...

RL: [{nerazumljivo} *If I could just add one more* thought. It's that what business has the strongest interest in is economic stability. What businesses want is a world in which they can see that inflation is under control, interest rates are low and stable and that they're not gonna get whacked with tax increases or shock changes [in the...

SS: [Sure, but they also, [they...

RL: [and and and what they're worried about now, what they would be worried about now would be if we went on what is the biggest fiscal deficit in the G20, the biggest and the most steep decline in fiscal conditions in the G20, then we would be looking forward to a world which was not gonna be stable. The best hope of stability is to get the public finances back into shape.

SS: Right, let's talk then about...

(E25, 5:23)

Posle prvog prikazanog reda govorenja IE ukazuje se TRP, pa IR preuzima red govorenja sa namerom da pređe na drugu temu. Međutim, IE traži dozvolu da doda još jednu misao. U takvim slučajevima IR retko odbija molbu. Kada IR drugi put

pokuša da preuzme reč, ovoga puta vezano za temu o kojoj je reč, IE nastavlja da govori sve dok ne završi misao. Tek tada IR menja temu.

Sličan je i primer na srpskom jeziku. IR (Jugoslav Ćosić) je postavio pitanje kako IE (Predrag Ejodus) uspeva da radi toliko različitih poslova istovremeno:

Primer 72

PE: Apsolutno sam si... Ako to je nešto što interesuje vas i javnost, a ja ću reći javnosti: „Da, moguće je.” Ima ljudi kojima je i tri naslova mnogo da igraju. Ja igram 15 naslova. Ja igram između 15 i 20 predstava. To ne znači da ih ja sve igram fantastično dobro itd., ali ja tako radim već 30 godina.

JĆ: U redu, pitao sam Vas, mislim da...

PE: Ali ja bih samo još nešto [rekao.

JĆ: [Da, izvolite.

PE: Izvinjavam se. Ovaj, pitanje organizacije vremena, organizacije posla. Niste me pitali kako ja to postižem. Da, postižem tako što ustanem u šest ujutro i radim do jedan sat noću, svakog dana. Vi ćete reći: „Vi ste ljudi, za koje pare [Vi to radite?”

JĆ: [Ne, neću, neću, samo samo me je zanimalo [kako uspevate?

PE: [Ali, ja vam to

kažem, ja to radim tako već godinama.

JĆ: U redu, gospodine Ejodus, ono što što je činjenica jeste da se svi ovi problemi najmanje osećaju na na sceni Narodnog pozorišta...

(S8, 22:02)

Kao i u engleskom primeru, IE traži dozvolu da nastavi da govori. U oba slučaja IE je upotrebljava kondicional. U engleskom je IE upotrebio zavisnu klauzu koja ima funkciju molbe, a u srpskom je IE upotrebio glavnu rečenicu kojoj nedostaje zavisna (npr. *ako mi dozvolite*).

Ovu strategiju traženja dozvole Clayman i Heritage (2002, 258) nazivaju *deference*⁵¹ to the IR. Oni razlikuju dva načina na koje se to može izvesti. Prvi je prikazan u prethodnim primerima gde IE upućuje molbu za dozvolu (*If I could just add*, odnosno *ja bih samo još nešto rekao*). Drugi način podrazumeva zahtev IE da mu se dozvoli da nešto kaže.

⁵¹ *Deference* prevodimo kao poštovanje, ali treba napomenuti da ona podrazumeva pokornost.

U sledećem primeru IE (Jeffrey Sachs) koristi reč *want* i ne čeka odobrenje od IR (Stephen Sackur):

Primer 73

SS: And just to be clear on this point of global governance, cause that's where I want to take our conversation, are you acknowledging to me that there is no way that this idea can fly unless you get sign-off on it from all of the major economies. I'm thinking: the US, the Europeans, Japan, China as well and India. I mean, everybody has to be involved in this or it can't possibly work. True?

JS: I wouldn't say that, *and I want to clarify you a couple of things*. One idea might be to have an international tax authority. That's not the idea here. I don't think that that has a chance in the world, certainly my country was born in a tax rebellion. The idea of an international tax would be another revolution. So, that's not gonna happen. The idea here is that there's national tax collection, country by country, but that [there's coordination

SS: [But on the same basis.

JS: It's not gonna be identical {*nastavlja da govori*}

(E4, 11:44)

IR dozvoljava IE da ne odgovori eksplicitno na njegovo opšte pitanje (*True?*), već dozvoljava IE da elaborira na svoj način. Čak ga i ohrabruje u sledećem redu govorenja (*But on the same basis.*), da bi IE posle toga nastavio da govori. Za razliku od prethodnih primera u kojima IE traži dozvolu da nešto doda, u ovom primeru IE upotrebljava glagol *want* kojim izražava zahtev.

Isti je slučaj i u srpskom primeru. IE (Vida Petrović-Škero) koristi buduće vreme koje ima istu funkciju. Reč je o blagoj kaznenoj politici sudova. IR (Jugoslav Ćosić) daje primere saobraćajnih nezgoda sa naizgled neprimereno malim kaznama:

Primer 74

VPŠ: {*izostavljen početak*} kada govorimo o kaznenoj politici možemo da razgovaramo, ali ću reći da će građanima uvek da se učini da je godinu dana možda mala kazna. [Učiniće se...

JĆ: [Pa zar ne, 700 mrtvih je bilo prošle godine
VPŠ: I...

JĆ: u saobraćajnim [nesrećama u Srbiji. 700.
 VPŠ: [Naravno, onda ćemo reći možda. Ali...
 JĆ: [Je l' treba da budemo pravnici i eksperti za to?
 VPŠ: [mi ne znamo zašto i zato postoji drugostepeni sud koji će ocenjivati ovakvu vrstu kazne i on će znati činjenice i znaće pravo. *Ali (...) ću nešto drugo reći u pogledu ovoga što ste izgovorili. (...)* Ja neću reći da su sudovi sjajni u izricanju kazne. {*nastavlja da govori*}
 (S7, 11:43)

Ona usred svog reda govorenja saopštava da će napraviti digresiju ne pitajući za dozvolu. Nastavlja da govori a IR je ne prekida.

Mada je **odlaganje teme**, kao i uostalom sve vezano za kontrolu sadržine, tehnika karakteristična za IR, u pojedinim slučajevima i IE može da odloži promenu teme, pa makar samo na kratko. To vidimo iz sledećeg primera na engleskom jeziku:

Primer 75

SS: {*početak izostavljen*} what I'm getting at is is for all the the the the toughness that I sense inside you, did you feel in control of what you were doing, really?
 AL: {*govori o sebi kao umetnici: 5:28*} When you're working you know, on the one hand, a young aspiring musician...
 SS: *And a woman. And I want*
 [to talk a little about that too.
 AL: [We'll come to that [later.
 SS: [Yeah, all right.
 AL: {*smeje se*} Lots to talk about that.
 SS: Yes.
 AL: Er. What I mean to say is as a young aspiring musician the one thing that you wanted, and probably still would like to have these days, was a record deal. So, you know, we're odd bad fellows, the corporate world. But it wasn't the corporate world back at the day. It was the music industry. That's a different thing. And, you know, I did feel very much at odds with that... those corporate bad fellows eventually. And one tries to do {*nerazumljivo*} thing with the facility of the advance they will give you that you will have to repay and lots of it will be sliced off and a little portion that might come to you and you'll be saying: "Thank you so much. I'm only really in it for the music." {*smeħ*}
 SS: Well, I I don't want to complicate matters too much, but *let's talk about the woman thing.*
 (E8, 4:57)

U prvom pokušaju da promeni temu IR nije bio uspešan. IE preuzima njegovu ulogu, jer rečenica koju ona izgovara je tipična rečenica koju upotrebljava IR da bi sprečio IE da promeni temu ili napravi digresiju. Na trenutak u ovom primeru IE preuzima kontrolu u diskursu a zatim završava svoj red govorenja. IR se ne nadovezuje, već menja temu čim primeti prvo TRP.

3.3.4. Zaključak

Iz prethodne analize možemo da zaključimo da je kontrola sadržine u oba korpusa karakteristika govora IR.

- (1) IR navodi temu/teme još u uvodu, bar one glavne o kojima će se u intervjuu najviše posvetiti pažnja; već u uvodu može da postavi pitanje ili da uputi provokaciju; provokacija se može odnositi na pojedinca (uglavnom na IE), institucije vlasti (nacionalne ili međunarodne), verske institucije, pa i na javnost u celini.
- (2) IR prvu temu navodi u prvom redu govorenja posle uvodnog pozdrava. Temu uvodi bilo direktno – pitanjem, bilo pitanjem sa jednom ili više uvodnih rečenica informativnog karaktera. IR po pravilu menja temu kada je to isplanirao, ali i kada mora da povрати kontrolu ako IE uspe da preuzme kontrolu; zadržava IE na temi ili neku temu koju pokuša da uvede IE odlaže za kasnije, tj. ne dozvoljava IE da menja temu po svom nahođenju, niti da pravi digresije; vraća razgovor na prvobitnu temu ako ipak dođe do odstupanja ili digresije; pred kraj intervjuja ponekad upozori IE da je vreme (skoro) isteklo pre nego što uvede poslednju temu.
- (3) IE može ponekad, mada uvek samo na kratko, da preuzme kontrolu nad sadržinom, da ima poslednju reč po pitanju neke teme, ili da čak IR prihvati razgovor na tu temu, bar na kratko. Isto tako IE može, opet retko, da ne dozvoli IR da ga prekine i da zadrži kontrolu u diskursu dok ne završi svoj red govorenja.
- (4) Razlika između dva korpusa se ogleda u načinu uvođenja teme i provokacije. U intervjuima iz engleskog korpusa tema i provokacija se po pravilu uvode

putem pitanja, dok se u intervjuima iz srpskog korpusa IR drže narativnog stila bez pitanja. Što se tiče kontrole i preuzimanja kontrole nisu uočene bitnije razlike.

3.4. Kontrola interpersonalnih odnosa moći

U okviru ovog poglavlja urađena je analiza pitanja, odgovora i intertekstualnosti u pitanjima i odgovorima u funkciji kontrole interpersonalnih odnosa moći. Napomenuli smo da je za Fairclough-ov model analize diskursa najvažnija Halliday-eva interpersonalna funkcija jezika koja se tiče uspostavljanja i održavanja međuljudskih odnosa i interakcije, jer se kroz interakciju u govoru ostvaruje i prikazuje moć pojedinih sagovornika. U našem slučaju to su IR i IE, a izražavanje moći ostvaruju kroz pitanja i odgovore. U sledećoj analizi (Pitanja) smo izdvojili primere koji pokazuju na koje sve načine IR kroz postavljanje pitanja ostvaruje moć, i na koji način IE odstupa od prostog davanja odgovora na njih (Odgovori) i na taj način pokušava da preuzme kontrolu u odnosima moći, kao i načine na koje IR (Intertekstualnost u pitanjima) i IE (Intertekstualnost u odgovorima) koriste intertekstualnost u diskursu.

3.4.1. Pitanja

Svaka analiza pitanja mora početi od razlike između pitanja kao lingvističke forme i različitih funkcija koje pitanja mogu imati u interakciji. Nas ovde naročito interesuje način na koji IR postavlja pitanja.

Pitanja se po formi mogu podeliti na (1) totalna ili opšta, koja počinju „svezom *da* sa upitnom rečcom *li*, nekim glagolskim oblikom i rečcom *li* iza njega, rečcom *zar*, ili na neki sličan način“ (Stevanović, 1980: 274), i (2) parcijalna ili posebna pitanja (koja počinju nekom upitnom zamenicom ili upitnim prilogom), odnosno u engleskoj literaturi na (1) pitanja na koja se odgovara potvrdno ili odrično, tj. sa *da* ili *ne* (otud i naziv: *yes/no interrogatives*⁵²) i na (2) pitanja koja počinju upitnom rečju (*wh-interrogatives*).

Po rečeničnom obliku pitanja mogu biti upitne, izjavne i eliptične rečenice. „Upitnik se piše iza svake upitne nezavisne rečenice, bilo da je upitni karakter

⁵² Upotrebljena terminologija preuzeta je iz vokabulara funkcionalne gramatike Halliday-a. (Halliday 1985, 1994, Halliday i Mathiessen 2004) U tradicionalnoj gramatici uobičajeni naziv za pitanja je *yes/no questions* i *wh- questions*.

označen formalno upitnim rečima, ili formom obaveštajne rečenice sa upitnom intonacijom, bilo da je to nepotpuna rečenica.“ (Pešikan i dr., 2010: 135) Ovo se u potpunosti slaže sa funkcijom reda govorenja IR. Naime, svaki red govorenja koji pripada IR smatra se za pitanje. Isto tako, i svaki red govorenja koji pripada IE smatra se za odgovor.

Cilj pitanja koje postavlja IR u intervjuima koje analiziramo je dobijanje informacija od IE za publiku. Načini kako se do informacija stiže su različiti. U analizi korpusa naišli smo na sledeće vrste pitanja i strategije postavljanja pitanja koje se protežu na više od jednog reda govorenja.

3.4.1.1. Pitanja sa uvodom

Već smo videli da se uvod u velikoj meri koristi u pitanjima iz našeg korpusa. Uvod ima preventivno informativni karakter (i za publiku i za IE), ali se njime istovremeno pitanje stavlja u kontekst. Taj kontekst može biti veoma ograničavajući za IE. U primeru iz engleskog jezika IR (Stephen Sackur) postavlja pitanje sa uvodom ministru spoljnjih poslova Britanije (David Miliband) u vezi sa učešćem britanskih obaveštajaca u mučenju zarobljenika:

Primer 76

SS: *In the last couple of weeks you have spent a lot of time talking about British values and the British Government's adherence to various, very highest standards of behaviour on the international scene. How does that square with what we now know about the behaviour of some security officials working for the British Government in the years after 9/11?*

DM: *Well it's very important that the message goes out loud and clear not just to British people, but to people around the world that we stand very firmly behind all of our international obligations in respect of torture, in respect of cruel and inhuman punishment. We do not torture, we do not outsource torture, and any serious allegations of wrong doing are investigated by independent authorities in this country.*

(E3, 0:55)

Da bi napravio kontrast između izjava vlade da se u svemu pridržava međunarodnih standarda i informacija o odstupanju od tog standarda, IR koristi

uvodnu rečenicu pre nego što postavi pitanje. Njome ograničava kontekst i primorava IE da odgovor ograniči na taj slučaj kršenja standarda. Iz odgovora koje IE daje vidi se da je to osetljivo pitanje pa se on zadržava na prvom delu kontrasta, odnosno ponavlja poruku koju u etar šalje vlada.

Primer iz srpskog jezika pokazuje isti tip pitanja. Reč je o jednoj odluci suda u Hagu, a IR (Jugoslav Ćosić) poziva IE (Vida Petrović-Škero) da iznese svoje mišljenje po tom pitanju:

Primer 77

JĆ: *Da pođemo od vesti dana koja dolazi iz Haga, stigla je neposredno pred početak naših vesti. Naime, Sudsko veće Haškog tribunala odlučilo je da na neodređeno vreme prekine suđenje Vojislavu Šešelju. U saopštenju se navodi da je razlog zahtev Tužilaštva i da je Tužilaštvo takav zahtev obrazložilo time da ima problema jer se zastrašuju svedoci u tom procesu i da je to način da se sačuva integritet procesa i naravno, integritet i bezbednost svedoka u u ovom procesu. Sudije su glasale, predsednik sudskog veća je glasao protiv, dvojica sudija su glasala za, dakle 2:1 je bilo za ovu odluku i sada imamo jednu neizvesnost u ovom procesu. Kako gledate na ovaj potez sudskog veća, ustvari ovo je zahtev Tužilaštva kome je sudsko veće izašlo u susret?*

VPŠ: (...) Pa, teško je komentarisati sudsku odluku i ja se uvek protivim komentarisanju sudske odluke, naročito u situaciji kada nemate dovoljno podataka. Ja ih nemam.

(S7, 0:36)

IR prvo daje neke osnovne informacije da bi stao u pitanje u kontekst, a zatim poziva IE (Vida Petrović-Škero) za stručno mišljenje pošto je ona kao pravnik i sudija kompetentna za to. I u ovom primeru iz odgovora IE vidimo da je pitanje delikatno, jer koliko god da IE naizgled ima slobodu da kaže šta god smatrala za shodno po pitanju teme, ona okleva sa odgovorom, a zatim ga ni ne daje.

IR koriste još jedan vid uvoda u pitanje kojim pripremaju teren za provokativno pitanje. Nazvaćemo ga **produženi uvod**, jer se proteže na više od jednog reda govorenja. Primer iz engleskog jezika pokazuje jedan takav uvod:

Primer 78

SS: *Let's look at people inside the game who are deeply worried about it. One example: Harry Redknapp, he's the manager of Tottenham Hotspur. He actually is a client of yours, isn't he?*

JS: Yes, he is.

SS: *Harry Redknapp, you respect his views on the game.*

JS: Absolutely.

SS: *He, just last year in November just a few months ago, referred to "idiot agents" who are constantly going behind the managers' back and agitating for more money for their players from the chairman. "The agent is only there because the player is a moneymaking machine", said Mr. Redknapp. He's got no interest in the player when he finishes his career. Aye! It's purely cynical.*

(E10, 4:23)

IR u ovom slučaju priprema pitanje kroz tri reda govorenja. Prvo pominje osobu koja je bitna za pitanje, a koju će citirati. U sledećem redu ustanovljava mišljenje IE o njoj. Tek u trećem redu dolazi do suštine pitanja koje obuhvata provokativan citat osobe za koju je upravo ustanovljeno da ima poštovanje IE.

Slične primere nalazimo i u korpusu na srpskom jeziku. U sledećem primeru reč je o spornoj zemlji koja bi trebalo da pripadne gradu Beogradu:

Primer 79

JČ: *Deo Vašeg izbornog programa bila je priča o tome da će Beograd vratiti svoju zemlju koja je zapravo u posedu Luke Beograd.*

DĐ: Tako je.

JČ: *Vi ste, verujem videli tekst koji je danas objavila jedna dnevna novina, da postoji, zapravo da su da su Vorlfin fond i grad Beograd na putu da se nagode oko te zemlje i šta se desilo sa tim obećanjem da će grad dobiti svoju zemlju nazad?*

(S13, 21:27)

IR (Jugoslav Ćosić) prvo proverava da li je navod o izbornom programu IE (Dragan Đilas) tačan, a zatim postavlja pitanje, u kojem zapravo proverava da li je nešto po tom pitanju već urađeno, kako je obećano u izbornom programu.

Ima i slučajeva gde iza pitanja sledi objašnjenje vezano za njega. To su pitanja koja IR postavljaju na osnovu neke izjave IE. U primeru iz engleskog jezika IR reaguje na IE reči u poslednjem navedenom redu govorenja:

Primer 80

- SS: How disappointed are you then that the Obama Administration walked away from the demand for a complete and total settlement [freeze for the Israeli Government?
- DM: [Well they've, they, they've not actually walked away from it. *President Obama, Secretary Clinton reiterated their, the US commitment in that respect and what we need to [see ...*
- SS: [I'm sorry Foreign Secretary, I know how you, irritated 'cause I'm interrupting you a lot [but ...
- DM: [No, no I'm not irritated at all, I'm very [much enjoying our conversation.
- SS: [but that, that isn't... Is that not stretching the truth? *I, mean Obama has indicated now that he would be satisfied with a temporary freeze and it would not necessarily have to include East Jerusalem, because Netanyahu has made it quite plain it won't include East Jerusalem, and also Netanyahu has said it won't include housing starts which have already gone through the official planning pipeline.*
- (E3, 17:17)

IR (Stephen Sackur) prekida IE (David Miliband) i postavlja pitanje kojim dovodi izjavu IE (*reiterated their, the US commitment*) u sumnju, a zatim daje obrazloženje zašto misli da IE ublažava značaj reči Obamine administracije.

U korpusu na srpskom jeziku često nailazimo na ovakve primere. U sledećem primeru reč je o paketu mera za popunjavanje budžeta.

Primer 81

- JĆ: Možemo li ovakav paket mera i namere Vlade ipak da uzmemo kao nagoveštaj jedne vrste reforme u javnom sektoru koje su sve vlade do sada izbegavale u prethodnih, ne samo devet godina od promena 2000-te, nego naravno i u periodu pre toga?
- SI: Apsolutno. Plan s kojim je Vlada Republike Srbije izašla juče i koji je predstavio premijer Mirko Cvetković, sadrži operativni deo koji je uključen u koji zapravo odgovara na pitanje kako doći do zatvaranja gepa od 100 milijardi dinara koliko nam treba u ovoj godini, a drugi deo tog

plana je strateški plan, znači ulazi se u jednu ozbiljnu reformu javne administracije koja u toku ove godine treba da efektuira sa smanjenjem, negde oko 10 posto zaposlenih, ali ne samo sa smanjenjem broja zaposlenih nego i sa intenzivnim radom na poboljšanju efikasnosti rada birokratija.

JĆ: Šta je Vladu sprečavalo da ovakav program napravi odmah, u početku? *Znate, ovako nekako ispada da je to pod strahovitim pritiskom javnosti, pre svega sindikata, nakon što je neslavno prošla, da ne kažem propala, ideja o privremenom porezu od 6 odsto na zarade veće od 12 hiljada dinara. To je slika koja se dobija na prvi pogled.*

(S18, 0:53)

Posle IE (Slobodan Ilić) odgovora na prvo pitanje, IR (Jugoslav Ćosić) postavlja sledeće pitanje, a zatim ga obrazlaže. U tom obrazloženju on u stvari daje jedan od mogućih odgovora na to pitanje. Može se steći utisak da je vlada napravila program tek pošto je došlo do pritiska javnosti.

Ovo je obrnuti postupak od uobičajenog redosleda uvod – pitanje, u kojem IR kroz uvod dolazi do pitanja. Ovde prvo pita, pa naknadnim obrazloženjem stavlja IE u nezgodan položaj, jer posle pitanja sledi ograničavanje prostora za odgovor.

3.4.1.2. Parcijalna i totalna pitanja

Forma pitanja uslovljava i odgovor na njega, i IR to znaju i koriste. Naime, totalna pitanja ostavljaju ograničen prostor za odgovor – samo da ili ne, dok parcijalna pitanja ostavljaju mnogo širi prostor za manevar. Stoga totalna pitanja imaju više karakter konfrontacije nego parcijalna. Naime, ako IE ne želi da odgovori na totalno pitanje, to je odmah uočljivo, a ako je to slučaj sa parcijalnim pitanjem ima načina da se izbegavanje odgovora prikrije⁵³. Zato IR češće pribegavaju totalnim pitanjima u situacijama kada dolazi do konfrontacije.

Parcijalna pitanja se uglavnom postavljaju radi dobijanja informacija i mišljenja. Međutim, i ova pitanja mogu biti agresivna. Primer iz engleskog jezika sadrži dva pitanja. Reč je o internet stranici *Mumsnet* koja je osnovana sa ciljem da bi roditelji

⁵³ O strategijama izbegavanja odgovora biće više reči u poglavlju o odgovorima.

mogli razmenjivati informacije vezane za roditeljstvo, a koja je prerasla u, kako IR kaže, *internet fenomen*. Prema rečima osnivača nije im bila namera da se bave politikom:

Primer 82

SS: *How is it then that the politicians are now rushing to get access to Mumsnet? You've had all of the British party political leaders, the main ones. You had Gordon Brown, David Cameron, Nick Clegg all chatting away on Mumsnet. They all appear to want to come back during the imminent election campaign. Why do you think that is?*

(E12, 9:27)

IR (Stephen Sackur) ovde postavlja dva pitanja kojima ostavlja prostor da IE (Justine Roberts) odgovori iznošenjem mišljenja ili stavova, tj. traži informacije. Mada kontrastiranjem namere osnivanja internet stranice i aktuelnog stanja prvo pitanje dobija karakter agresivnog pitanja, IE ipak može da izabere kako će na njega da odgovori. Dok ovo pitanje traži podatke, drugo ostavlja još više prostora za slobodni odgovor jer traži od IE da izneze svoje mišljenje.

U primeru iz srpskog jezika takođe vidimo da se pitanjem traže informacije :

Primer 83

AR: *Vi ste danas, tako je bar bilo najavljeno, imali razgovor sa predstavnicima samostalnog sindikata Srbije, sve povodom Opšteg kolektivnog ugovora, odnosno proširenog dejstva, koji je trebalo da stupi na snagu pre pet dana, a nije. Pretpostavljam da su već poznati razlozi šta se sve događalo. Šta je rezultat današnjih razgovora?*

(S2, 5 :26)

IR (Antonela Riha) postavlja pitanje o rezultatima sastanka koje, zbog upotrebljene persupozicije (a nije), implicira da situacija nije baš jednostavna za objašnjenje. Međutim, pitanje ipak ostavlja slobodu IE da kaže ono što smatra bitnim.

Totalna pitanja su retka u klasičnom medijskom intervjuu jer ostavljaju ograničen izbor odgovora za IE, pa ako odgovore samo sa „da“ ili „ne“ IR mora da postavlja dodatna pitanja, a može doći i do zastoja u konverzaciji. Međutim u konfrontacionom intervjuu su veoma česta jer, i u takvim slučajevima, nizanjem pitanja IR pojačava pritisak na IE ukoliko on ne želi da odgovori na neko pitanje. U sledećem primeru iz engleskog jezika reč je o reformi policije u UK:

Primer 84

SM: It's a system that they have in the States. *Do you look at the system in the States and think it doesn't work there?*

HO: Yes.

SM: *And your fears are what though?*

(E17, 7:00)

IR (Sarah Montague) poredi sisteme u SAD i UK i na totalno pitanje od IE (Sir Hugh Orde) dobija kratak odgovor Yes. Pošto posle kratkih odgovora dolazi do zastoja u konverzaciji ona mora odmah zatim da postavi podpitanje.

Sličan primer navodimo i iz srpskog korpusa. Prvo pitanje je bilo vezano za finansije košarkaškog kluba Partizan. U svom odgovoru IE (Duško Vujošević) izjavljuje da košarka nije profitabilna delatnost:

Primer 85

JĆ: *Da li je profitabilna u Španiji, u Italiji?*

DV: Ne.

JĆ: *Ni tamo?*

(S4, 18:49)

IR (Jugoslav Ćosić) se nadovezuje na tu izjavu i postavlja pitanje o stanju u košarci u drugim zemljama. Posle kratkog odgovora, nastavlja sa pitanjima.

Da se totalna pitanja koriste za provokaciju dokazuje činjenica da IE često izbegavaju da na njih odgovore. Sledeći primeri govore u prilog tome. Primer iz engleskog jezika:

Primer 86

- SS: You have spent many years as an insider in international politics. You've been an advisor to governments, you are a Special Advisor to UN Secretary General. But *are you disillusioned with what you've been able to achieve?*
- JS: Well, we don't have a function of global governance of the major problems that you outlined of climate change, of poverty, of global finance. So this is a dangerous and frustrating time. There are glimmers of hope and I'm happy that I've been able to contribute now and then to some solutions; but this is very difficult. We're trying to forge a global society, which is a hard thing to do. We're on a crowded planet and we're not yet finding common solutions that match our our real state of being.
(E4, 1:01)

IE (Jeffrey Sachs) ne reaguje na presupoziciju koja je umetnuta u totalno pitanje, a koja implicira da nije mnogo uspeo da postigne, već odgovara uopšteno o globalnom rešavanju velikih svetskih problema, a svojim doprinosom je, kako izjavljuje, zadovoljan. Pitanje je totalno, tj. iziskuje odgovor *da* ili *ne*, ali IE ne odgovara na njega.

U primeru iz srpskog jezika IE čak i ukazuje na provokaciju:

Primer 87

- AR: Nismo se videli dugo i zaista je pre izvesnog vremena cela ta priča koju je pokrenuo general Ponoš bila u velikoj pažnji javnosti i dalje je. On je govorio o tome da Srbija nema politiku odbrane, ali ono što, i svi ste Vi rekli da to naravno nije tačno, ali ono što jeste tačno to je da Srbija još uvek nema strategiju, znači te ta ključna dokumenta koja se tiču strategije odbrane i nacionalne bezbednosti. *Da li je on u to toliko bio u pravu kad Vas je kritikovao?*
- DŠ: Pa, počeli ste dosta tendenciozno. Znači, general Ponoš nije otišao zbog toga što je rekao da Srbija nema politiku odbrane i mislim da postoji drugi egzaktniji razlog za to. Činjenica jeste da Srbija ima politiku odbrane, ali da Srbija ima probleme sa određenim dokumentima koji nisu dugi niz godina usvajani.
(S5, 0:27)

U ovom primeru IE (Dragan Šutanovac) reaguje na pitanje umesto da odgovori na njega. Zatim obrazlaže uvod u pitanje, dok na pitanje ne daje odgovor.

Vidimo da ni u jednom od ova poslednja dva primera IE ne daju odgovor. Očigledno su oba pitanja toliko provokativna da oba IE odlučuju da izbegnu da direktno odgovore.

3.4.1.3. Pitanja koja izazivaju poništavanje presupozicije

Presupozicija je veoma česta u pitanjima koje IR postavlja, međutim, ona sama po sebi nema funkciju moći. Presupozicija dolazi do izražaja tek kad je IE tretira kao izjavu i reaguje na nju tako što se suprostavlja.

IR (Stephen Sackur) poredi knjigu koju je napisala IE (Germaine Greer) pre 40 godina o potlačenosti žene sa današnjim položajem žene u društvu. U sledećem primeru iz engleskog jezika IR koristi presupoziciju:

Primer 88

SS: Well, is it possible to generalize, generalize about women's sexuality, 'cause it just seems to me you in many ways *you got it wrong*? I mean, you in the book, and in your writing you railed against the tyranny of sort of powder room, and the tyranny of women having to make themselves look attractive for men. Erm, you talked about you know being sick of the fear of sweating too vigorously when you dance. You didn't want to have to think that way anymore. You just wanted to be yourself. But actually if you look at the way women are now, they are, many of them it seems, preoccupied with looking good, looking hot, in a way that doesn't fit your argument at all.

GG: Well it does. I, I'm not the one who is saying there's been a revolution. There hasn't been a revolution. [We...

SS: [I understand women have choice now, women seem to be using the choice in a way that doesn't suit *your idea of what women should do*.

GG: *Er, wait a minute. The book ends with a question: "What will you do?" I never laid down what women should do.*

(E7, 9:09)

Upotrebivši presupoziciju IR tvrdi da je IE u svojoj knjizi pisala o tome šta žene treba da rade, odnosno da treba da to što im smeta promene, i to koristi kao argument da pokaže da nije bila u pravu, od čega i polazi u prvom redu govorenja. IE reaguje na presupoziciju i pobija je.

U primeru iz srpskog jezika reč je o uslovima koji se postavljaju Srbiji za članstvo u Evropskoj uniji. IE (Vuk Jeremić) je upravo izneo šta misli o tome, a IR (Jugoslav Ćosić) zaključuje:

Primer 89

JĆ: Gospodine ministre, ja *ja razumem da ste Vi ljuti na Evropsku uniju*, ali [znate ima...

VJ: [Nisam rekao da sam ljut, to ste vi rekli.

(S11, 24:03)

IE reaguje na presupoziciju koju je upotrebio IR, a po kojoj je IE ljut na Evropsku uniju, tako što negoduje izjavom da on to nije rekao.

3.4.1.4. Pitanja sa preferiranim odgovorom

U poglavlju o analizi konverzacije videli smo da se u blizinskim parovima drugi deo para može tretirati kao preferiran ili nepreferiran (Slika 7). To, kako Levinson napominje, nema veze sa psihološkim pojmom želje govornika ili slušaoca. Na primer, preferirani drugi deo za poziv/ponudu je prihvatanje, a nepreferirani – odbijanje. Nas ovde interesuje par pitanje – odgovor. Preferirani drugi deo ovog blizinskog para je očekivani odgovor, a nepreferirani deo je neočekivani odgovor (*preferred / unpreferred response*). U konfrontacionom diskursu IR koriste nekoliko strategija postavljanja pitanja sa preferiranim odgovorima. Ova strategija podrazumeva vršenje pritiska na IE jer pitanje nije otvoreno za odgovor već ga implicira. Ima više načina na koje IR postavljaju pitanja sa preferiranim odgovorima.

Izjavne rečenice. Napomenuli smo da se svaki red govorenja IR smatra za pitanje, bez obzira na oblik rečenice. IR često koriste izjavne rečenice u svojim redovima govorenja koje se tretiraju kao pitanja. Pošto se izjave smatraju za iznošenje činjenica, u intervjuu mogu imati veću težinu nego pitanja. Podsetićemo na govorne funkcije i njihove replike na slici 10 (Halliday i Matthiessen, 2004), gde vidimo da je očekivana replika na izjavu potvrđivanje, a neočekivana suprotstavljanje. Dakle, očekuje se da se IE složi sa IR. U sledećem primeru iz engleskog jezika vidimo obe varijante. Reč je o odnosu između fudbalskih agenata i menadžera:

Primer 90

- SS: *Harry Redknapp, you respect his views on the game.*
JS: *Absolutely.*
SS: *He, just last year in November just a few months ago, referred to “idiot agents” who are constantly going behind the managers’ back and agitating for more money for their players from the chairman. “The agent is only there because the player is a moneymaking machine”, said Mr. Redknapp. He’s got no interest in the player when he finishes his career. Aye! It’s purely cynical.*
JS: *Well you can say that about any negotiation. I mean, I respect Harry enormously and when we’re acting for Harry we’re trying to get him the best financial package also. But there are very bad agents. There are very good agents.*

(E10, 4:32)

Prvi red govorenja sadrži izjavnu rečenicu na koju IE (Jon Smith) replicira preferiranom replikom. Međutim, na drugu izjavu replicira neodređeno, niti se slaže niti suprotstavlja. Naime, IE ne izražava slaganje sa IR (Stephen Sackur), što implicira da se ne slaže, mada on to ne pokazuje eksplicitno.

U primeru iz srpskog jezika reč je o problemima koji prate organizovanje gej parade u Beogradu:

Primer 91

- BM: *{početak izostavljen}* Mi imamo Ustavom garantovano i međunarodnim zakonima garantovano pravo na mirno okupljanje i mi nećemo da rušimo Beograd, mi nećemo da narušavamo bezbednost, mi nećemo da palimo

ambasade. Dužnost je države da zaštiti taj skup. Ono što je takođe problem to je da jednostavno odgovornost u Srbiji još nije prihvaćen koncept. Ako ste preuzeli da vršite vlast onda je vršite, ako niste sposobni, znači, ako gospodin Dačić i policijski profesionalci nisu sposobni da vrše vlast, mi plaćemo porez za njih, onda neka podnesu ostavku i neka ustupe mesto ljudima koji će da osposobe policiju da zaštite sve. [Takođe...

AR: [Ja Vas na tom nivou potpuno razumem, ali realnost se pokazala drugačijom. Recimo, na prošloj [gej paradi

BM: [Pa realnost...

AR: gde je bilo policije, ali je bilo pretučenih ljudi zaista brutalno.

BM: Realnost se pokazala prošle nedelje, to je da smo mi za dva sata skupili sto ljudi, da smo skupili policiju, da su se pojavili predstavnici i ombudsmana, da su se pojavile pojavile i javne ličnosti i da smo održali prvi miran skup, protestni skup gejeva i lezbejki u Srbiji i njihovih prijatelja. To je realnost. {nastavlja da govori}

(S12, 20:26)

Na izjavu IR (Antonela Riha) koja ukazuje na realnost da su okupljanja LGBT populacije praćena neredima, IE (Boris Milićević) reaguje tako što joj se suprotstavlja. On navodi primere za mirna okupljanja.

Tagovane rečenice. IR često postavljaju pitanja koristeći izjavne rečenice sa tagom. Ovakve rečenice takođe pokazuju izrazitu preferenciju govornika, tj. traži se slaganje sa izjavom. Potvrdna rečenica sa negativnim tagom pokazuje preferenciju ka potvrdnom odgovoru, i obrnuto, odrična rečenica sa pozitivnim tagom pokazuje preferenciju ka odričnom odgovoru.

Mada se posle ovakvih rečenica očekuje slaganje sa IR, u konfrontacionom diskursu takav odgovor obično izostane. U sledećem primeru iz engleskog jezika IR ne dobija odgovor na pitanje. Razgovor se vodi o opravdanosti američkog bombardovanja Avganistana zbog terorističkog napada na Svetski trgovinski centar:

Primer 92

TS: The US said they knew that they came from al [Qaeda and the Taliban.

NC: [No, it guessed, it guessed.

TS: But it was right, wasn't it?

NC: We don't know whether it was right. It doesn't make any difference.

(E1a, 2:09)

IR (Tim Sebastian) upotrebljava negativan tag da bi dobio potvrdu da je u pravu, jer pokušava da opravda bombardovanje Avganistana. IE (Noam Chomsky) ne potvrđuje.

Negativna rečenica sa potvrdnim tagom implicira odričan odgovor, koji ni u ovom slučaju IR ne dobija. Reč je o zbližavanju lekara sa njihovim pacijentima:

Primer 93

SS: But there is something very intimate about this relationship. I guess it's true of other surgeons too, but you have said: "They become my friends and it is very easy to love them."

IH: [Yeah.

SS: [Isn't it an extraordinarily dangerous path for a surgeon to go down?

IH: {*smeje se*} No. Well, it depends what you [mean by love.

SS: [You're not you're not supposed to say that, are you? As a as a doctor?

IH: Well, er I'm married to a barrister and my er barrister is not meant to form strong bonds with her with her clients. My wife forms very strong bonds with her clients. I form strong bonds with my patients.

(E14, 10:03)

IR (Stephen Sackur) ovde traži od IE (Iain Hutchinson) da se složi sa stavom da lekari ne treba da se vezuju za svoje pacijente. IE izbegava da se složi, već daje primer kojim opravdava svoje ponašanje.

U srpskom jeziku nailazili smo na alternativu engleskim tagovima koje srpski jezik nema. IR najčešće koriste markere *zar* i *je li*. Srpski IR ih koriste na isti način kao što engleski IR koriste tag. Prvi je upotrebljen u primeru za potvrđnu rečenicu, a drugi za odričnu. U primeru 94 IR (Jugoslav Ćosić) govori o malim kaznama koje sudovi izriču za saobraćajne nezgode sa smrtnim ishodom:

Primer 94

- JĆ: Ali Vi sada govorite o Tužilaštvu a ja Vas upozoravam na to da je građanima svejedno u čemu je problem, da li u sudu ili u Tužilaštvu. *U svakom slučaju to doživljavaju kao jednu veoma blagu kaznenu politiku, zar ne? Zar to nije tako?* Evo gospodin Radovanović je pomenuo nekih 78% presuda uslovnih, pretpostavljam da je mislio na presude koje su vezane za drogu i trgovinu narkoticima, da nije mislio na prosek koji je vezan uopšte za kriminalitet. Zašto građane treba da zanima ko je kriv? Da li je to problem Tužilaštva ili sudova ili je to zajednički problem?
- VPŠ: Opet ću nešto da podsetim. Postojalo je davno vreme u kome su sudili šerifi. Nije bilo suđenja. *{nastavlja da govori}*

(S7, 14:03)

Preferirani odgovor je ovde potvrđan, ali IE (Vida Petrović-Škero) ne daje nikakav odgovor, već daje primer iz prošlosti, a zatim govori o analitici, odnosno odsustvu analitike kaznene politike u Srbiji.

U primeru 95 iz srpskog jezika reč je o sponzorisanoj košarkaških klubova:

Primer 95

JĆ: Dobro, Vi ste sad za NIS, ako se ne varam?

DV: Dali su nam 120 hiljada evra.

JĆ: *To je ništa u košarkaškim razmerama, je li?*

DV: Pa, znate koliko na primer...

(S4, 17:18)

IR (Jugoslav Ćosić) u prvom redu govorenja pominje da je KK Partizan vezan ugovorom za NIS. Na tagovanu rečenicu o visini iznosa koje je klub dobio, IE (Duško Vujošević) ne daje odgovor.

Eliptične rečenice. U primerima za eliptične rečenice na koje smo naišli u korpusu i na engleskom i na srpskom jeziku vidimo da se one koriste anaforično, tj. odnose se na neko prethodno pitanje ili izjavu. Imaju izrazito preferirane odgovore, odnosno, očekuje se slaganje sa takvim pitanjem.

Primer 96

SS: And just to be clear on this point of global governance, cause that's where I want to take our conversation, are you acknowledging to me that there is no way that this idea can fly unless you get sign-off on it from all of the major economies? I'm thinking: the US, the Europeans, Japan, China as well and India. I mean, everybody has to be involved in this or it can't possibly work. *True?*

JS: I wouldn't say that, and I want to clarify you a couple of things.
{*nastavlja da govori*}

(E4, 11:20)

U ovom primeru *True?* se odnosi na prethodnu izjavnu rečenicu. IR (Stephen Sackur) se odlučuje za eliptičnu varijantu pitanja: *Isn't this true?* Ovo je u stvari negativno pitanje, pa je preferirani odgovor potvrđan⁵⁴, a IE (Jeffrey Sachs) reaguje suprotstavljanjem kao da je IE izgovorio izjavnu rečenicu.

U korpusu na srpskom jeziku ima sličnih primera. IR (Antonela Riha) i IE (Branislav Čanak) razgovaraju o platama i naknadama u sindikatima:

Primer 97

AR: Da, ali takođe čujemo gospodine Čanak, da neki sindikati takođe ne isplaćuju topli obrok i regres, i tako dalje. Dakle, govorimo o tome da da su ljudi u sindikatima na vrhu se malo odvojili od tog svog članstva, recimo, u Socijalno ekonomskom savetu, ako se ne varam, plata je 43 hiljade.

BČ: Ne, ja prvi put čujem to.

AR: *Ne, nije?*

BČ: Ne. Bila je zadržana pre četiri meseca... ne, od oktobra prosečna plata u Srbiji. I to nije plata, to je naknada.

(S2, 24:40)

I ovde je elipsa upotrebljena umesto negativnog pitanja. IE u svom prvom redu govorenja umesto preferiranog slaganja sa IR negira njenu izjavnu rečenicu, a zatim i eliptično pitanje.

⁵⁴ Videti sledeći deo o negativnim pitanjima

Postoje i slučajevi gde su eliptične rečenice u stvari nadovezivanje na IE rečenicu ili ponavljanje IE reči. Pogledaćemo primer u kojem je reč o strategiji prema Iranu i da li je vojna opcija potpuno odbačena u korist sankcija:

Primer 98

- SS: {*početak izostavljen*} But at the same time in Washington there are significant voices saying as part of the strategy on Iran, we have to actually take the so called military option off the table. It's not helpful. And to quote Bruce Riedel who I'm sure you, you, you are familiar with, he used to advise US Presidents, he's worked for the CIA, he says: "Do not even think of bombing Iran. Prepare a containment strategy based on sanctions. It's not great but it's better than war, even if we have to live with a [nuclear Iran.]"
- DM: [Well, look, we are a hundred per cent committed to a diplomatic resolution of this issue. The dangers inherent in any military confrontation with Iran are absolutely [immen ...
- SS: [Unacceptable.
- DM: absolutely immense [for ...
- SS: [Are they unacceptable?
- DM: They're absolutely immense. That's why I say that we are a hundred per cent committed to the [diplomatic route ...
- SS: [A hundred?
- DM: A hundred per cent committed.

(E3, 20:04)

Prva eliptična rečenica je izazvana citatom iz prvog reda govorenja IR (Stephen Sackur). Druga predstavlja ponavljanje reči IE (David Miliband) kojima IR izaziva IE da potvrdi to pre nego što mu postavi ključno pitanje, a to je da li je vojna opcija potpuno odbačena. U oba slučaja očekuje se slaganje IE sa pitanjem. U prvom se IE suprotstavlja, odnosno odlučuje se za drugačiju kvalifikaciju opasnosti, a u drugom slučaju je IR ponovio njegove reči, pa se sa time slaže. Ovakva strategija elipsi i kratkih pitanja pojačava konfrontaciju u dijalogu, naročito pošto su sva uvedena prekidanjem.

Sličan je i primer iz srpskog jezika. Reč je o obnovi avijacije srpske vojske :

Primer 99

- AR: Da, ali recimo, imali ste ako se ne varam nekih 100 milijuna miliona evra prošle godine za novu opremu. Šta je na primer kupljeno od nove opreme?
- DŠ: Pa sad upravo stiže nova oprema. Upravo su stigli, ja mislim, 70 džipova, stižu nove puške, stiže nova oprema, bespilotne letilice, ima mnogo toga zaista. To je to je već stvar o kojoj možemo da razgovaramo dugo. Ono što je bitno reći, to je da napokon naša vojska leti ozbiljnije na nebu iznad Srbije, napokon imamo trupne [rezerve koje su na
- AR: [Koliko aviona leti?
- DŠ: koje su... Ne znam tačan broj, recimo da je oko oko 60.
- AR: [60 aviona?
- DŠ: [Što je malo, znači što je malo, znači što je malo, ali opet je to sad stvar o kojoj treba da razgovaramo na nivou budžeta. Znači u u državama ozbiljnim se donosi Zakon o kupovini letilica. Znači zakonom se donose i regulišu prava kupovine letilica da ne bi nekom palo na pamet da to promeni taj plan. Znači jedan letilica jedan besp- pardon jedna jedna višenamenska letilica, borbeni avion je od 25 miliona dolara najjeftinija varijanta, pa do preko 100 miliona eura. Ako je neko mislio da ja mogu sa budžetom koji mi imamo da kupujem tako avione, voleo bih da mi kaže kako.

(S5, 23:39)

IR (Antonela Riha) ovu elipsu koristi kao izraz neverice. Ona ponavlja broj 60 iz prethodnog odgovora IE (Dragan Šutanovac). To ponavljanje se tretira kao provokacija, pa IE reaguje defanzivno. On se slaže, ali odmah daje obrazloženje zašto ima tako malo aviona.

Značaj ovih načina postavljanja pitanja se vidi i iz činjenice da su sva ona mogla biti postavljena kao pitanja u interrogativnom obliku. Na primer, izjavna rečenica iz primera 90, mogla je biti postavljena kao pitanje: *Do you respect his veiws on the game?*, a tagovana iz primera 92 kao pitanje *Wasn't it right?*, i sl. Dakle, IR imaju mogućnost izbora, a od tog izbora zavisi koliko će jak pritisak biti na IE.

Negativna pitanja. Negativna pitanja⁵⁵ takođe spadaju u provokativna pitanja jer imaju preferirani odgovor. Naime, negativno pitanje implicira potvrđan odgovor. U prvom primeru reč je o ulozi NATO-a u 21. veku:

⁵⁵ Belić negativna pitanja povezuje sa neizvesnošću; kad je onaj ko postavlja pitanje u neizvesnosti, kad „se boji da neko *nema*, da nešto *nije* ili *ne može*, kada neko *pretpostavlja da neko nešto nema*, ali bi ipak rado hteo dobiti pozitivan odgovor“ (Belić, 2000: 288)

Primer 100

SS: There is right now an awful lot of talk about redefining NATO's role. But *is it not the truth that NATO is a Cold War construct and is never gonna be the right vehicle for the 21st century challenges?*

KV: No, I don't think that's right. If you go back and look at the original NATO treaty from 1949 the heart of it is the idea of collective defence, that as members of an alliance we come to each other's defence in case we face security threats.

(E16, 1:01)

Pitanje je očigledno postavljeno s namerom da provocira. IR (Stephen Sackur) postavlja dva pitanja. Na prvo je lako dati odgovor, ali drugo je provokativno, a ono je zapravo pitanje na koje je IR hteo da dobije odgovor. IE (Kurt Volker, donedavni ambasador SAD pri NATO-u) je čovek stručan za ta pitanja, i nije bilo za očekivati da odgovori potvrdno što se vidi i iz njegove reakcije.

U srpskom korpusu nailazimo na slične situacije. U sledećem primeru IR (Jugoslav Ćosić) je postavio pitanje o političkim vezama velikih sportskih klubova.

Primer 101

JĆ: *Zar nije i Partizan imao svoje političke veze, ne mislim samo na košarkaški klub?* Mislim, [pre svega na fudbalski klub.

DV: [Ja pričam o košarkaškom klubu, a za fudbalski klub ćete morati da, ako želite da saznate šta se tamo dešavalo, da vidite sa onima koji su...

(S4, 16:12)

Ovde se jasno implicira potvrđan odgovor, ali IE (Duško Vujošević) izbegava da odgovori na pitanje u potpunosti.

Markeri negativne polarnosti⁵⁶. Ovi markeri takođe ukazuju na preferirane odgovore, ovoga puta odrične. U korpusu na engleskom jeziku naišli smo na sledeće markere negativne polarnosti: (1) *any, anyone, anything* – *ikakav, išta, bilo koji*, i sl. i

⁵⁶ Ovaj termin smo preuzeli od Horn-a (1989). On ih naziva *negative polarity items*.

(2) upotreba priloga tipa *really, genuinely* – *zaista, stvarno* i sl. U sledećem primeru iz engleskog jezika upotrebljen je neodređeni marker *any*.

Primer 102

SS: Are you worried about and we've talked about the opinion polls the degree to which the Labour Party is losing support from white working class people precisely because they do not have *any* confidence in your [immigration policy?

PH: [No. No, I think that point of view is out of time.
(E5, 10:24)

IR (Stephen Sackur) ovde implicira da birači uopšte više nemaju poverenje u imigracionu politiku laburističke stranke. Mada je preferirani odgovor ovde slaganje, IE (Phil Woolas) se ne slaže sa izjavom.

U primeru iz srpskog jezika upotrebljena je pridevska zamenica *ikakva*:

Primer 103

AR: Da li je onda to deo strategije, recimo, kakav efekat može da ima to povećanje školarina protiv kojeg se studenti bune. Da li to znači manje brucoša? Da li postoji *ikakva* strategija kod vas u Rektoratu, u Ministarstvu, pojedinačno na fakultetima ili je to samo hajde da uzmemo pare da bismo isplatili plate koje su opet od fakulteta do fakulteta dramatično [različite.

BK: [Pa na žalost, delimično ste u pravu. Prvo ceo bu-, mi sad imamo pare za plate. Budžet je tako projektovan i u nauci i u prosveti, da postoje plate, skoro 100 posto, devedeset i nešto posto ide u plate, sve ostalo ne postoji. Znači i to je budžet za preživljavanje. Strategija, strategija...

(S22, 15:27)

Kao i u prethodnom primeru iz engleskog jezika IR (Antonela Riha) implicira da ne postoji nikakva strategija u Rektoratu. U ovom slučaju IE (Branko Kovačević) se delimično slaže sa izjavom. Vidimo da na kraju svog reda govorenja pominje strategiju, ali pošto razgovor odlazi u drugom pravcu, na to pitanje se više ne vraćaju ni IR ni IE.

Primer za drugu grupu markera negativne polarnosti nalazimo u sledećem primeru iz engleskog jezika. Tema je Platonova teorija o društvenim sistemima.

Primer 104

SM: You've quoted Plato before that societies revolve from dictatorship to oligarchy, to democracy, to chaos and back to dictatorship. If China's heading one way, does that mean the United States is now going from democracy to chaos and back to dictatorship?

JR: Well, to quote Plato again, it was in *The Republic*. Yes, that's what Plato said. He was a pretty smart guy. He withstood the test of time and many societies have been that way. Certainly, in America we're losing more and more of our freedom, economic freedom, political freedom, all sorts of, freedom of speech, freedom of everything. It is becoming worse in the US. [And it's becoming more open...

SM: [And do you *genuinely* think it's heading back to dictatorship?

JR: I didn't say that.

(E20, 12:17)

Na osnovu Platonove teorije, IE (James Rogers) implicira da će demokratska društva neminovno da se vrate diktatorskim režimima. IR (Sarah Montague) u pitanju upotrebljava prilog *genuinely* čime podrazumeva da to nije verovatno. Reakcija IE je očekivana. Ovako konstruisano pitanje preferira odričan odgovor, ali se IE ograđuje.

Na srpskom jeziku navodimo primer upotrebe priloga *zaista*.

Primer 105

AR: Dobro. I pravite ove mere Vlade, koje su mnogi pozdravili, mnogo im se više dopadaju od onog solidarnog poreza koji ste najpre želeli da uvedete, ali da li ćete *zaista* moći na ovaj način da tu prihodnu stranu budžeta popunite?

MD: Solidarni porez nismo mi želeli da uvedemo, nego nam ga je predlagao MMF zbog toga što smo morali sa njima da napravimo načelni dogovor u tih deset dana, jer su nam bili važni zbog odlaska u Beč i razgovora sa poveriocima srpske privrede i refinansiranja dugova srpskoj privredi, mi smo tada pristali načelno na to. Međutim, dva dana nakon toga, mi smo njih zvali i rekli: „Mi ne želimo da primenimo solidarni porez zato što on pogađa *zaista* i siromašnu i srednju klasu, pogađa privatni sektor, privredu i neprivredu.

(S19, 9:56)

Implikacija IR (Antonela Riha) je ista kao i u prethodnom primeru. U ovom slučaju IE (Mlađan Dinkić) ne odgovara uopšte na to pitanje, već obrazlaže presupoziciju koju je IR prethodno upotrebila (o želji da se uvede solidarni porez).

Videli smo da IE uglavnom ne daju preferirani odgovor na pitanja IR. Međutim, ponekad IE iznenadi IR svojim odgovorom. Pogledajmo primer iz engleskog jezika – reč je o problemu sa strategijom suzbijanja nemira u Avganistanu:

Primer 106

SS: *Are you prepared to acknowledge that the counter insurgency strategy in play in Afghanistan is in serious trouble?*

DK: Yes, absolutely.

SS: That's good and that's easy. And I, and I {smeh} Well, I don't know if that surprised me because many people see what's happening on the ground and of course you analyze it very closely yourself. What is going wrong because you, and I think this isn't flattering you, you are one of the architects of COIN as it is known counter insurgency strategy. Why is it failing?

(E24, 1:01)

Iz ovog primera jasno se vidi da se ovakva pitanja upotrebljavaju za provokaciju, jer IR (Stephen Sackur) ovde nije očekivao preferirani odgovor, što se vidi i iz njegovih reči (*That's good and that's easy*). IR, naprotiv, očekuju nepreferirane odgovore čime započinju konfrontaciju, što opet dokazuje naš zaključak od malopre da je stvar izbora IR kakvo će pitanje postaviti ali i kako će ga postaviti.

3.4.1.5. Imperativ u funkciji pitanja

Možda najjače sredstvo za izražavanje moći u diskursu je imperativ. Njega, međutim, ima zanemarljivo malo u konfrontacionom intervjuu. To je posledica institucionalnog karaktera intervjua kao žanra. Forma intervjua se svodi na smenjivanje redova govorenja između IR i IE, pri čemu se sve što kaže IR smatra za pitanje, a sve što kaže IE za odgovor. Pošto su, dakle, pitanja i odgovori glavni

gradivni elementi intervjuja, imperativu tu nema mesta⁵⁷. S druge strane, svako pitanje se može smatrati za imperativ, pošto je IE na osnovu same prirode intervjuja u obavezi da odgovara na njih. Iz ovoga sledi da je eksplicitna upotreba imperativa nepotrebna, čak i neprimerena. Međutim, ima slučajeva gde se on može naći:

Primer 107

SM: Isn't there a problem though when you look at the examples that there are of Marxist societies or communist or extreme socialist. Is that, the record then is not great on all [the things that you're trying to measure.

DH: [I agree. I agree. I agree. I agree. I agree. I agree.
And part of what I'm writing is to say we therefore have to think about another kind of communism. Different kind of communism from the one we have constructed before. And we have to do a critique of those societies in order to come up with an alternative way of living to that which is given to us under [capitalism.

SM: [Ok. So paint us your utopia. Paint us the ideal, you know, put aside all the historical...

(E15, 13:45)

IR (Sarah Montague) se tokom intervjuja konfrontira sa IE (David Harvey) po pitanju kapitalizma i komunizma. Pošto je IE prethodno naveo šta u dosadašnjim pokušajima uspostavljanja komunističkih režima nije valjalo, IR ga izaziva da opiše svoje viđenje idealnog društva.

Primer iz srpskog jezika takođe spada u primere provokacije. Na pitanje ko finansira njegovu stranku IE (Aleksandar Vučić) izbegava odgovor, a IR (Antonela Riha) koristi imperativ da bi ga naterala da se izjasni:

Primer 108

AR: A hoćete li objaviti ko vas finansira? Recimo, Demokrate su [rekle da hoće.

AV: [Mi nemamo nikakav problem i Tomislav Nikolić će predložiti još jednu stvar, veoma [važnu u Skupštini Srbije.

AR: [Pa, evo recite. Ako nemate problem, kažite [ko,

⁵⁷ Podsetimo se četiri govorne funkcije koje razlikuje Halliday: izjava, pitanje, ponuda i naređenje (statement, question, offer, command). (1985)

AV: [Ama,
odmah ću da Vam kažem.
AR: *Pa kažite.*
(S20, 16:18)

Pošto je glavni cilj intervjua da se dobiju informacije od IE, upotreba imperativa ograničena je na zahtev IR da se IE izjasni po nekom pitanju ili da nešto objasni.

3.4.1.6. Pitanja koja obuhvataju više od jednog reda govorenja

Mada se svaki red govorenja voditelja uvek smatra za pitanje, ponekad nije samo taj jedan red dovoljan da se dobije odgovor. IR stoga pribegavaju raznim strategijama postavljanja pitanja ne bi li postigli svoj cilj, a to je dobijanje željene informacije. U korpusu smo uočili sledeće strategije ovakvog postavljanja pitanja:

Ponavljanje istog pitanja. IR ponavlja isto pitanje dva ili više puta ako na njega ne dobije odgovor iz prvog pokušaja. U ovom slučaju govorimo o insistiranju na odgovoru koji IE nije dao prilikom postavljanja prvog pitanja. U prvom primeru reč je o pravilniku britanske obaveštajne službe koji je važio u vreme kad je došlo do incidenta sa mučenjem avganistanskog zarobljenika:

Primer 109

DM: No, no, no but they had sufficient facts to answer exactly the question that you are asking which is that the guidance was not clear enough and it needed to be.
SS: Well the only way we can know is *if you publish the guidance.*
DM: [No...
SS: [*Will you publish that guidance?*
DM: We are publishing the guidance that is extant [today ...
SS: [No, but that's not what I'm asking you. *Will you publish the guidance* that that operative was operating under in [2002?
DM: [No, because [the civil...
SS: [*Why not?*
(E3, 5:20)

Prvi red govorenja IR (Stephen Sackur) sadrži izjavnu rečenicu koja implicitno traži informaciju o objavljivanju pravilnika. Pošto IE (David Miliband) odgovara odrično, IR pita direktno IE da li će objaviti pravilnik. IE izbegava odgovor, pa IR mora da ponovi pitanje. Ovu strategiju voditelji iz engleskog korpusa koriste često, sve dok ne dobiju odgovor. Svako naredno pitanje uvodi se prekidanjem sagovornika što pojačava pritisak na IE.

U korpusu na srpskom jeziku nismo naišli na ovakvo agresivno ponavljanje istog pitanja. Primer iz srpskog jezika pokazuje da se pitanje može ponavljati u razmacima kroz dijalog, kao i da ne mora u svakom pokušaju biti identično. Reč je o koracima koje je ministarstvo za Kosovo i Metohiju navodno preduzelo po pitanju poboljšanja položaja Srba u toj pokrajini, a IE (Goran Bogdanović) je ministar za Kosovo i Metohiju:

Primer 110

AR: {početak izostavljen} *Koji ste konkretan problem do sada rešili od svih ovih koje pominjete?*

GB: Od dolaska misije Euleks na Kosovu i Metohiji, znači bukvalno nije prošao ni jedan dan da mi nismo tražili sastanke, da nismo tražili da se uspostavi dijalog {govori o traženju dijaloga}

AR: {6:51} *[Šta ste se konkretno dogovorili,*

GB: *Pa, [dogovorili smo se*

AR: *[ali bez tih dijaloga i bez tih priča? [Šta konkretno, koji su to konkretni potezi?*

GB: *[da nastavimo da nastavimo pa nasta- da nastavimo dijalog, da nastavimo tehnički dijalog oko pravosuđa, oko carine, oko policije, jer kažem vam, apsolutno je neprihvatljivo da taj problem postoji i posebno na severu Kosova. {govori o traženju dijaloga}*

AR: {8:39} *[Ali koji ste kompromis napravili? Recimo koji kompromis [je napravljen?*

GB: *[Mi smo tražili... Problem je problem je što što nismo naišli na razumevanje sa druge strane. Ja kad kažem nismo, ne ne želim da optužujem ni međunarodnu zajednicu da je ona [sve odgovorna za sve to.*

AR: *[Ajmo konkretno recimo oko sudije i tužioca. Šta ste [Vi tražili? Šta niste dobili?*

GB: *[Apsolutno. Mi smo tražili da što pre počnu razgovori i ono što smo se dogovorili sa Ujedinjenim nacijama da počne da se implementira na samom terenu.*

(S16, 5:25)

Ovaj odlomak je znatno skraćen jer su odgovori IE dugački a prazni. Naime, IE stalno ponavlja da se traži dijalog, dok IR postavlja pitanje o merama koje su preduzete i pomacima koji su napravljeni. Očigledno je da ništa nije postignuto, pa ministar mora da izbegava odgovor. Zato je IR primorana da iznova postavlja pitanja koja se svode na jedno jedino pitanje sa početka ovog primera. Kao i u primeru iz engleskog jezika sva pitanja uvedena su prekidanjem.

Nizanje pitanja. Pod ovom strategijom podrazumevamo brzo postavljanje pitanja sa prekidanjem da bi se od IE takoreći iznudio odgovor. Ovome IR pribegavaju kada je očigledno da IE neće dati zadovoljavajući odgovor na prvo pitanje. Kad se pitanja nižu jedno za drugim, uglavnom je reč o insistiranju na odgovorima koje IE ili ne želi da da, ili koje javnost očekuje da čuje „iz prve ruke“, odnosno od stručnjaka za određenu oblast ili od odgovornog lica.

Primer iz engleskog jezika iz razgovora sa ministrom spoljnjih poslova (David Miliband) o strategiji u sukobu sa Iranom. Pitanje je bilo da li postoji i vojna opcija ukoliko se sukob ne reši diplomatskim putem.

Primer 111

DM: Well, look, we are a hundred per cent committed to a diplomatic resolution of this issue. The dangers inherent in any military confrontation with Iran are absolutely [immen ...

SS: [Unacceptable.

DM: absolutely immense [for ...

SS: [Are they unacceptable?

DM: They're absolutely immense. That's why I say that we are a hundred per cent committed to the [diplomatic route ...

SS: [A hundred?

DM: A hundred per cent [committed.

SS: [So there's, there's nothing else on the table?

DM: We are a hundred per cent [committed ...

SS: [You, have you just taken the military option off the table?

(E3, 20:42)

Ovde vidimo da su pitanja veoma različita. IR (Stephen Sackur) upotrebljava elipsu, totalna pitanja i izjavnu rečenicu, i svako uvodi prekidanjem. IE ne odgovara ni na jedno od postavljenih pitanja.

Primer iz srpskog jezika pokazuje niz pitanja koja IR (Antonela Riha) postavlja da bi od IE (Aleksandar Vučić) dobila odgovor na pitanje o tome ko finansira Srpsku naprednu stranku:

Primer 112

- AR: *A hoćete li objaviti ko vas finansira? Recimo, Demokrate su*
[rekle da hoće.
- AV: [Mi nemamo Mi nemamo nikakav problem i Tomislav Nikolić će će
predložiti još jednu stvar, veoma [važnu u Skupštini Srbije.
- AR: [Pa, evo recite. Ako nemate problem,
kažite [ko.
- AV: [Ama, odmah ću da Vam [kažem.
- AR: [Pa kažite.
- AV: Pa, niko, zato što nemamo
finansije. Zato što su minimalna ta finansijska sredstva. Mi sami doniramo
koliko možemo i to naši poslanici i ljudi koji vole našu stranku. Nemamo
novac. [Nemamo zaposlenih.
- AR: [Jeste sigurni da ste ubedili građane sada da nemate ni jednog
biznismena, čoveka iza sebe?
- (S20, 16:07)

Vidimo da i IR (Antonela Riha) iz ovog primera svako pitanje uvodi prekidanjem, a pitanja su različita. IR koristi totalna pitanja i imperativ. Odgovor ni u ovom primeru nije preferiran, jer pitanje je bilo ko finansira stranku, a odgovor je *niko*. Preuspozicija ukazuje na to da neko sigurno stoji iza stranke, a pitanje je samo ko je to.

Mada smo nizanje pitanja svrstali u pitanja koja se protežu na više od jednog reda govorenja, ilustrovaćemo jednu strategiju koju primenjuju IR u oba korpusa, a koja je je karakteristična za konfrontacioni intervju. U sledećim primerima vidimo niz pitanja u okviru jednog reda govorenja:

Primer 113

SM: But would we get enough information? Would we get whistleblowers?
Would we get people being prepared to come forward and say anything?
Wouldn't there be a lack of information as a result?

(E11, 18:54)

Mada novinari uglavnom izbegavaju da postave više od jednog pitanja odjednom, jer može da se dogodi da IE na neko ne odgovori ili da pomeša pitanja pa ne da pravi odgovor iako mu to nije namera, u konfrontacionom diskursu to nije redak slučaj. Ovde IR postavlja četiri pitanja u nizu, i to tako što postepeno pojačava pritisak. Sva pitanja su totalna, s tim što su poslednja dva negativna. Od ta dva, u jednom je upotrebljeno *any* a poslednje je u odričnom obliku. Prva dva su pozitivno formulisana, tj. postavlja se pitanje da li će nečega biti dovoljno, a druga dva negativno tj. postavlja se pitanje da li nečega neće biti dovoljno.

Slične primere nalazimo u korpusu na srpskom jeziku:

Primer 114

JČ: A ko je doneo odluku da on ne napušta Centralni zatvor? Kako inače, kakva je inače procedura u takvim situacijama? Šta kaže Zakon? Kakva su Vaša ovlašćenja i ovlašćenja ministra pravde, lekara?

(S9, 8:59)

Ovde IR postavlja četiri pitanja, i time stavlja IE u nezgodnu situaciju. Nije lako odgovoriti na toliko odjednom postavljenih pitanja, i po pravilu IE odgovore samo na jedno, ređe na više, a gotovo nikada na sve.

Reformulacija pitanja. Kad govorimo o pitanjima koja obuhvataju više od jednog reda govorenja pomenućemo još jednu strategiju koju su IR ponekad primorani da upotrebe da bi dobili odgovor na pitanje. Reč je o reformulaciji pitanja koja podrazumeva modifikovanje istog pitanja od relativno otvorenog za odgovor ka veoma agresivnim ili direktnim pitanjima koja IE ne ostavljaju mesta za manevar. U primeru iz engleskog jezika reč je o reakcijama na radikalnu reformu policije:

Primer 115

SS: And what do you know of it so far? *Do you think the chief officers will resign?*

HO: Well, what I know of it so far is what everyone else knows, what the Home Secretary very hopefully said at the police federation conference recently which was around one directly elected representative that's supervised or looked at by other locally elected individuals. So we already move from one person perhaps to more than one person and not only that, of course.

{izostavljena dva reda govorenja}

SS: {2:17} OK. So, *when you said this comment about this warning that police chiefs would resign is that because of what senior officers had said to you?*

HO: Well, I cannot see a tenable position for a chief officer where someone elected on a local mandate, which clearly is what it would be – locally elected for local issues; more police on the streets, that sort of thing. I cannot see a position where I as a serving chief of the force rather than my current position could be told by that person how to deploy my resources. If it's that ca- that state, I think we'll have a real problem. If it's something different, we'll work with the Government to see what it looks [like].

SS: [OK, *but has anybody said to you that they would resign?*]

HO: Yeah, I've said I would resign.

(E17, 1:34)

U prvom redu govorenja IR (Sarah Montague) postavlja dva pitanja. U drugom traži mišljenje (*Do you think*) od IE (Sir Hugh Orde) po pitanju ostavki koje bi mogle da uslede zbog pomenute reforme. IE potpuno ignoriše to pitanje i odgovara na prvo. Kasnije IR reformuliše pitanje koje je ostalo bez odgovora. Sada traži podatak. Pošto ni na njega ne dobija odgovor, mora da postavi i treće. Mada su sva tri pitanja totalna, svako naredno je sve konkretnije i ostavlja sve manje prostora IE za izbegavanje. Zato IE na kraju odgovara, ali samo naizgled.

Pogledajmo kako reformulaciju koristi IR iz korpusa na srpskom jeziku:

Primer 116

JĆ: Da Vas sad vratim u noviju političku istoriju, u još jedanput na kraju u period neposredno posle 2000. kada ste bili predsednik, zapravo savetnik predsednika Jugoslavije. *Kako danas gledate na taj period? Šta biste kritički imali sebi da kažete [i bivšem predsedniku Jugoslavije?*

- PS: [{nerazumljivo} kritički da kažem ovaj... To je bila jedna velika šansa, jer upravo možda u tih prvih nekoliko meseci se otvorio onaj prozor istorijski kada smo mogli da mnogo toga učinimo. Eto, danas mi kada razgovaramo o NATO-u, da li u članstvo NATO-a, da li ne, mislim da je nama prava prilika bila da sprečimo ono što se u istoriji desilo na Kosovu možda negde u maju, junu 2001. godine kada smo bili suočeni sa novim srpsko-albanskim ratom u Preševu, sa ustankom UČPMB-a, [i i i...
- JČ: [Da li je to bila ideja koju je tadašnji predsednik Jugoslavije mogao da podrži recimo u tom trenutku, [ulaska u NATO?
- PS: [Pa, u ovom trenutku možda bi trebalo najbolje bi njega bilo pitati, ali ja mogu samo da Vam kažem da je u tom trenutku [bilo...
- JČ: [Ali Vi ste bili njegov savetnik.
- PS: drugi rat bio bio sprečen i ja sam ovaj ponosan što sam u tome učestvovao, ali mislim da su glavnu zaslugu nosili Goran Svilanović i Nebojša Čović, koji su umesto da se taj rat završi novim srpsko- ratom Srbije i NATO-a završio se time što što su što je dovoljno bilo parkirati jedan vojs- tenk vojske Jugoslavije i jedan tenk Kfor-a, odnosno NATO-a i da se potpuno gotovo bez žrtava čitava ta kriza razide. I da je to trenutak bio verovatno ne za NATO, ali za Partnerstvo za [mir.
- JČ: [Dobro. Ali danas kad realno razmišljate o tome da li je sa Vojislavom Koštunicom kao predsednikom Jugoslavije bilo realno razmišljati o ulasku u NATO ili ne?
- PS: Pa, čujte, ja ne mislim da je možda bilo realno razmišljati o ulasku u NATO, ali o ulasku u Partnerstvo za mir apsolutno da.

(S21, 26:57)

Prethodno je bilo reči o NATO-u pa se IR (Jugoslav Ćosić) nadovezuje i u prvom pitanju traži od IE (Predrag Simić) da se po tom pitanju kritički osvrne na period kad je predsednik Jugoslavije bio Vojislav Koštunica. Međutim, pitanje nije postavljeno tako eksplicitno. Pošto je posle tog pitanja postalo jasno da IE neće da na njega odgovori, IR u svakom sledećem pokušaju postavlja konkretnije pitanje, dok na kraju ne postavi direktno pitanje, na koje IE više ne može da okoliša. Mada izgleda da će na kraju IR izaći kao pobednik i dobiti preferirani odrični odgovor, ipak IE uspeva da zadrži kontrolu nad tom verbalnom razmenom i da na kraju ipak odgovori samo delimično.

II-I- pitanja. Ovu vrstu pitanja Clayman i Heritage (2002) nazivaju *or- questions* pa smo i mi zadržali taj naziv. Reč je o pitanjima u kojima IR daje IE dve opcije, obe nepovoljne. Sledeći primer iz engleskog jezika je tipičan za ovakvu strategiju. Ovo je

sam početak intervjua o visokom nivou imigracije u Britaniji pod vlašću Laburista.
Gost je Phil Woolas, ministar za imigraciju:

Primer 117

SS: Unprecedented levels of immigration into Britain over the last 12-13 years under the Labour Party's watch. *Has that happened by accident or by design?*

PW: {izostavljen odgovor radi dužine primera}

SS: Yeah, but you didn't actually answer my direct question which is we've seen what is it – well over two million new arrivals over the last decade. It is in historical terms a very unique event and I'm just wondering, well, *did it happen by accident or by design? The Labour Party government intended it to happen.*

PW: No, the Labour government never intended that there should be an increase in immigration. Immigration trends are global trends.

SS: *So you lost control of it?*

PW: {izostavljen prvi deo odgovora radi dužine primera} So it's not an accident but the figures have to be you really have to separate off the European Union element, the asylum element, and the temporary migration as well.

SS: *Sure but if it is not an accident, then to a certain extent at least the government looking at the influx over the last 10 years was happy to see it happen, yes?*

PW: {izostavljen odgovor radi dužine primera}.

SS: *And would you therefore acknowledge that until, and we will talk about those controls, until you put those latest controls in place, the public had lost confidence in this government's ability to handle immigration in a way which most people in the country wanted to see?*

(E5, 0:49)

Vidimo da IR insistira na odgovoru na ovo pitanje, prvo zato što je njime počeo intervju, a drugo zato što IE izbegava da da odgovor. IR daje dve opcije od kojih ni jedna nije povoljna za IE. Kako god da odgovori, IR ga vraća na prvo pitanje. IE na kraju ipak ne daje odgovor.

U korpusu na srpskom jeziku na ovakvu vrstu pitanja nismo naišli u ovako razrađenoj formi. Ipak, i IR na srpskom jeziku koriste ovakva pitanja. Primer koji navodimo malo je ironičan, pa stoga dajemo i uvod u intervju radi boljeg razumevanja:

Antonela Riha: Dobro veče. Do kraja nedelje, kako je najavljeno, biće zakazana sednica Administrativnog odbora Skupštine Srbije, na kojoj će se raspravljati o smeni Tomislava Nikolića sa mesta predsednika odbora. Time će možda biti olakšan rad ovog odbora, ali sukob radikala i naprednjaka će blokirati rad Parlamenta dok god ne bude promenjen skupštinski Poslovnik. Tomislav Nikolić izjavljuje da ga priča o njegovoj smeni zabavlja, dok se s druge strane zabavljaju građani svakodnevno, zatrpani vestima o međusobnim optužbama, milionima evra, kućama i firmiranoj garderobi. Tomislav Nikolić, predsednik Srpske napredne stranke, večeras u Poligrafu.

(S3, 0:10)

AR: Vi kažete da nećete zakazivati sednicu dok ne postoji taj formalni zahtev, oni dakle kažu da formalni zahtev postoji i čini se da će ćete ipak biti smenjeni. Čemu cela ova parada, *da li samo radi Vaše zabave, ili je to neka demonstracija Vaše Vaše moći, ili [njihove?*

TN: [Pa, ne, ja ne verujem da bi neko u Skupštini imao cilj baš mene da zabavi. Nisu ni vremena za zabavu. Mene to zabavlja zato što ja mo- ja sam mogao da budem razrešen u roku od pola sata pre četiri meseca i to sam rekao šefu poslaničke grupe Demokratske stranke {*nastavlja da obrazlaže*}

(S3, 2:53)

Iz uvoda vidimo da se ovo ne-zakazivanje sednice u javnosti smatra za zabavu, pa je to razlog što IR (Antonela Riha) postavlja to kao jednu od opcija u ili- pitanju. Druga opcija je isto tako nepovoljna po IE (Tomislav Nikolić) pa ne čudi što na kraju ne dobijamo direktan odgovor.

3.4.1.7. Zaključak

Već smo napomenuli da sama struktura intervjua omogućava IR da kontroliše dijalog. Međutim, iz gornje analize možemo zaključiti da IR u velikoj meri koriste specifična pitanja i strategije postavljanja pitanja za kontrolu moći tokom intervjua. Razlikujemo više vrsta pitanja i nekoliko strategija koje obuhvataju više redova govorenja.

- (1) Pitanja često imaju uvod koji ima dvostruku funkciju. Prvo, uvod ima informativni karakter, i drugo, on ograničava kontekst. Upotrebom uvoda da bi

ograničio kontekst IR usko usmerava IE na suštinu pitanja, pa IE tako ima mali prostor za manevar u okviru odgovora.

- (2) U konfrontacionom intervjuu prisutna su i parcijalna i totalna pitanja. Iz primera smo ustanovili da mada parcijalna pitanja ostavljaju prostora IE da na njih odgovori kako želi, ona u konfrontacionom intervjuu mogu biti agresivna i koristiti se za vršenje pritiska na IE, naročito ako se uz njih koristi uvod. Totalna pitanja imaju više karakter konfrontacije jer su odgovori na njih ograničeni na *da* i *ne*. Za razliku od klasičnog intervjuu gde ih IR izbegavaju zbog mogućeg prekida konverzacije u slučaju kratkog odgovora, u konfrontacionom intervjuu su česta i IR ih svesno koriste za provokaciju u kojoj se IE ne ostavlja mogućnost izbora. Ukoliko IE i da kratak odgovor, IR je uglavnom spreman na to i odmah nastavlja sa daljim pitanjima. Posledica ovakvog izbora IR je često izbegavanje IE da odgovore na totalno pitanje.
- (3) Presupozicija se često koristi u pitanjima, međutim, funkciju moći dobija tek kad IE na nju odreaguje. U većini slučajeva presupozicija je poznata i IR i IE i uzima se „zdravo za gotovo“. Videli smo iz primera da presupozicija ima važnost kada IE reaguju na takvo pitanje tako što ne odgovaraju na njega, već pobijaju ili odbacuju presupoziciju.
- (4) Pitanja sa preferiranim odgovorom su karakteristična za konfrontacioni intervju jer su dizajnirana da unapred impliciraju odgovor. Preferirani odgovor tako ograničava IE više od drugih vrsta pitanja. U okviru ovih pitanja IR koriste izjavne, tagovane i eliptične rečenice, zatim negativna pitanja kao i markere negativne polarnosti. Svi ovi načini postavljanja pitanja pokazuju u stvari da IR imaju mogućnost izbora. Oni mogu upotrebiti i neko drugo „obično“ pitanje, ali se svesno opredeljuju za ovakva pitanja čime zapravo ovim intervjuima daju karakter konfrontacionog diskursa.
- (5) Mada retko, impertiv se takođe može naći u dijalogu iz našeg korpusa. Uglavnom se koristi da bi IR od IE tražio objašnjenje ili izjašnjavanje po nekom pitanju uz više insistiranja, i kao izazivanje.
- (6) Osim pomenutih vrsta pitanja, IR koriste još neke strategije ispitivanja koje obuhvataju više od jednog uobičajenog reda govorenja. Prepoznali smo strategije ponavljanja istog pitanja, nizanjanja pitanja, reformulacije pitanja i ILI-

pitanja. Cilj svih ovih strategija je da se od IE dobije odgovor koji on inicijalno izbegava da da.

- (7) Ono što je zajedničko svim ovde pomenutim pitanjima i strategijama koje IR koriste tokom dijaloga je momenat ograničavanja IE po pitanju njihovih odgovora. Naime, sva pitanja i strategije su dizajnirani tako da IE ostave što manji prostor za odgovor, što automatski povećava pritisak na IE prilikom odgovaranja, a kontrolu diskursa ostavlja u rukama IR.
- (8) Što se tiče kontrastiranja dva korpusa, nismo uočili bitnije razlike u ovom poglavlju.

3.4.2. **Odgovori**

Način na koji IE odgovara na pitanja ukazuje i na stepen kontrole koju gosti u intervjuu mogu imati tokom diskursa. Ukoliko se IE striktno pridržava normativnog ponašanja (pitanje – odgovor) kontrola moći je potpuno asimetrična i IR je sve vreme u poziciji da kontroliše intervju. Svako odstupanje od norme predstavlja pokušaj IE da preuzme kontrolu.

IE moraju biti naročito oprezni kad odgovaraju na pitanja u bilo kojoj vrsti intervju, a naročito u konfrontacionom tipu u kojem se IR posebno spremaju da postave provokativna pitanja. Ovo prvenstveno iz razloga što se ti intervjui emituju za široku publiku, a odgovori koje da IE mogu imati velikog odjeka u javnosti⁵⁸. Od odgovora zavisi kako će javnost reagovati, bilo posle samog intervju, bilo posle daljeg objavljivanja delova intervju u medijima. Zato IE moraju odgovore oblikovati prema količini i vrsti informacija koje žele i mogu da otkriju.

Norma nalaže gostu u intervjuu da odgovara na pitanja, i to ne bilo kako. Odgovor mora da obezbedi informaciju koja se traži pitanjem. Na primer, na totalno pitanje (*yes/no interrogative*) nije dovoljno da se odgovori samo sa *da* ili *ne*. Posle potvrđivanja ili negiranja pitanja, očekuje se i obrazloženje.

⁵⁸ Mnogi autori prikazali su slučajeve drastičnog odstupanja od norme u toku intervju, kako IR tako i IE, kao i pojedine posledice koje su nastale po pitanju karijere i IE i IR posle takvog neadekvatnog ponašanja. Pomenućemo samo neke: Greatbatch, 1988; Garton, Montgomery and Tolson, 1991; Clayman and Heritage, 2002; Hutchby, 2006; Heritage and Clayman, 2010.

Na primerima ćemo pokazati na koji sve način IE pružaju otpor IR i time pokušavaju da preuzmu kontrolu u dijalogu i kakve strategije upotrebljavaju da bi to postigli.

3.4.2.1. Kratki i dugački odgovori u funkciji kontrole

Kratki odgovori. Odgovor može biti prekratak ili predugačak. Po pravilu, IE se ne ograničavaju na kratke odgovore. Ako dođu u situaciju da na neko pitanje treba da odgovore sa da ili ne, oni odmah zatim daju i obrazloženje za odgovor (Clayman and Heritage, 2002; Hutchby, 2006; Heritage and Clayman, 2010). Previše kratak odgovor se smatra nepotpunim odgovorom u okviru intervjua⁵⁹. Takvi su odgovori u sledećim primerima iz engleskog jezika:

Primer 119

- JC: Do you think that Republicans should actually absorb the Tea Party movement?
WK: *Yeah.*
JC: You do?
WK: *Yeah.*
JC: Well that's quite surprising because I mean you wrote in the New York Times in December 2008 that conservatives should think twice before charging into battle against Barack Obama under the banner of small government conservatism. Well that's what the Tea Party movement is doing, [isn't it?
WK: [Right and I've been surprised by the vigour of that movement. And I think a lot of it has to do with changed circumstances and I think I was wrong to be as doubtful that small government conservatism could have er renaissance as it has.
- (E18, 16:51)

U ovom primeru IE (William Kristol) odgovara kratko, potvrdno na prvo pitanje IR (Jonathan Charles). Isti odgovor daje i kad ga IR ponovo pita isto. Tek kada ga IR suoči sa njegovom ranijom izjavom, IR daje kompletan odgovor. Ovde vidimo

⁵⁹ Ove odgovore treba razlikovati od primera datih u poglavlju o prekidanju sagovornika zbog slaganja. I u tim primerima su redovi govorenja kratki, ali oni nisu odgovori u pravom smislu reči. Naime, to nisu odgovori na pitanja, već samo izraženo slaganje sa sagovornikom.

strategiju IE da pokuša da kratko odgovori na pitanje. Na taj način ne bi moglo da se kaže da nije odgovorio, ali ne bi morao da obrazlaže. U sledećem primeru IE takođe daje kratak odgovor, mada na prvi pogled ne izgleda tako:

Primer 120

- JC: Well the conservative writer Andrew Sullivan says the Tea Party is sending out a message about the Republicans that the Republicans are antigovernment extremists longing for the days of a whiter America. That's the danger, isn't it?
WK: *No. It's false. Andrew's wrong.*
JC: You really believe that?
WK: *Absolutely.*
JC: Even though some of the messages which are coming from Tea Party activists would seem to support that?
WK: They don't support that. Can you find one sign or a rally somewhere that's offensive? {*nastavlja da obrazlaže*}

(E18, 16:03)

IE (William Kristol) na prvo pitanje odgovara kratko, mada ne samo odričnim markerom diskursa *no*, već dodaje i dve rečenice *It's false. Andrew's wrong*. Iako ovo na izgled nije kratak odgovor, sve što je IE izgovorio je samo ponavljanje rečice *no* bez očekivanog obrazloženja, tj. on je samo negirao podatak iz pitanja bez daljeg obrazloženja. IR (Jonathan Charles) odmah traži potvrdu tog odgovora, pa kad ponovo dobije kratak odgovor postavlja naredno pitanje kojim insistira na nekom obrazloženju. Tek tada IE daje detaljno obrazloženje svog stava.

U korpusu na srpskom jeziku ne nailazimo na slučajeve koji u potpunosti nalikuju prethodnim u kojima IR gubi moć, ali ima sličnih primera koji navode na iste zaključke. Sledeći primer se donekle razlikuje od engleskih u tome što posle drugog pitanja IE daje odgovor i nastavlja sa obrazloženjem. Reč je o košarci i njenoj profitabilnosti. Kada IE (Duško Vujošević) izjavi da košarka kod nas nije profitabilna, IR (Jugoslav Ćosić) pita kako je u drugim zemljama:

Primer 121

- JĆ: Da li je profitabilna u Španiji u Italiji?

DV: *Ne.*

JĆ: Ni tamo?

DV: Ni u Rusiji. Mislite da taj budžet tamo, što ima CSK, koji je ogroman, je nešto što neko iz svog baš velikoga zadovoljstva i interesa ili zbog profita?

(S4, 18:49)

Naši primeri pokazuju da se razmena pitanje/odgovor gotovo nikada ne završava kratkim odgovorom. IR neizostavno nastavlja sa pitanjima na istu temu sve dok IE ne da zadovoljavajući odgovor. Na taj način IE pasivno kontroliše intervju time što kratkim odgovorima bez obrazloženja primorava IR da nastavi sa ispitivanjem. Međutim, u korpusu na srpskom jeziku naišli smo i na takav slučaj. Reč je o problemu sa plaćanjem struje na Kosovu i Metohiji. Naime, dug za struju na KIM je veliki, pa IR (Antonela Riha) pita ministra za KIM kolika je njegova odgovornost u ovom problemu i šta savetuje Srbima da rade. U toku ovog dela razgovora u jednom trenutku IR kaže:

Primer 122a

AR: Ali nije tajna da je su prethodni ministri, prethodna Vlada preporučivali Srbima da ne plaćaju, odnosno da ne potpisuju te ugovore.

(S16, 16:17)

Na kraju tog dela razgovora postavlja mu sledeće pitanje:

Primer 122b

AR: Je l' Vi plaćate struju?

GB: Ja ne plaćam.

AR: (...) Ne plaćate?

GB: Pa, ne plaćam.

AR : Napravićemo pauzu, pa nastavljamo.

(S16, 17:49)

Kad IE da odgovor na prvo pitanje, nastaje zastoje. IR zatim ponavlja njegove reči. IE ostaje pri svom prethodnom odgovoru, a IR prekida razgovor zbog uobičajene pauze zbog reklama.

U dosadašnjim primerima smo videli da IR nisu spremni za kratke odgovore. Svaki put (primeri 119 – 122) posle kratkog odgovora oni praktično ponavljaju prvo pitanje, odnosno traže od IE da ponovi odgovor. Tek posle toga postavljaju dalja pitanja (primeri 119 – 121). U ovom poslednjem primeru (122b) IR odlučuje da ne nastavi sa pitanjima. Možemo se upitati zašto, ali ne možemo biti sigurni. Postoje dve opcije. Prva je da IR prekida razgovor zbog reklama baš na ovom mestu jer je IE preuzeo kontrolu i na neki način stavio tačku na ovu temu. Druga opcija je da IR namerno prekida baš u ovom trenutku jer ostavlja publici da, posle prethodnog dela razgovora o struji, sama izvuče zaključke o rečima IE, i proceni njegovu odgovornost. U tom slučaju IR zadržava kontrolu u konverzaciji. Uostalom, ako se sagovornici pridržavaju normi koje važe za intervju kao institucionalni žanr, IR je taj koji stavlja tačku na temu, a ne IE.

Kratak odgovor može označiti i konfrontiranje. U sledećem primeru reč je odluci britanske vlade da se izvrši reklasifikacija kanabisa iz niže u višu kategoriju. Naučnici su bili protiv, međutim, njihov glas se nije dovoljno jasno čuo u javnosti. IR (Stephen Sackur) pita IE (Robert Winston) zašto nije ustao protiv tog predloga.

Primer 123

SS: Yeah, but well... of course. But then why did you, Robert Winston, Labour peer and doyen of the Labour Party in the Lords, you know, not scream louder about this [because...

RW: [I did.

SS: Did you?

RW: Mhm. Yes. I was I was one of the first people who was reported to the newspapers to say that it was very unfortunate but I also thought that David Nutt didn't behave very well.

(E13, 14:04)

Ovde je kratak odgovor poslužio IE da prekine IR usred optužbe da IE nije, a trebalo je, da kao naučnik javno ustane protiv reklasifikacije kanabisa. IE upada u reč IR sa kratkim odgovorom *I did* kojim se suprotstavlja tvrdnji IR da to nije uradio. IE se ovde u stvari suprotstavlja presupoziciji (*he did not scream louder*), po kojoj IR sugeriše da se IE nije oglasio u javnosti protiv reklasifikacije. Uostalom, pitanje je parcijalno tako da ovaj odgovor ne možemo smatrati kao odgovor na njega. IR je

prinuđen da prekine započeto pitanje i da nastavi ispitivanje sa sasvim drugačijim pitanjem. Umesto posebnog pitanja o razlozima zašto IE nije nešto uradio, sada IR postavlja totalno pitanje na koje IE spremno odgovara potvrdno i dodaje očekivano obrazloženje. U ovom slučaju treba napomenuti da je pitanje koje je IR postavio bilo neprimereno. Naime, IR je postavio pitanje koje se može okategorisati kao optužba. Takva pitanja obično počinju sa *Kako ste mogli...?* (*How could you...?*), međutim reformulacija pitanja-optužbe na ovaj način: *Zašto (ni)ste...* tj. *Why did(n't) you...*? izgleda prihvatljivije, mada nije ništa manje agresivna niti manje optužuje. Zato nije čudno što je IE reagovao prekidanjem IR i kratkim odgovorom da bi se odbranio od presuponirane optužbe, tačnije da bi prekinuo nastavak pitanja, jer ne zna šta je IR još imao nameru da doda.

U srpskom korpusu nalazimo sledeći primer za suprotstavljanje kratkim odgovorom:

Primer 124

- JĆ: Vi ste zapravo bili veoma skromni, govoreći o utakmici koja je predstojala, ali pretpostavljam da ste verovali da možete [da bijete CSK u Moskvi?
 DV: [A boga mi, nisam verovao.
 JĆ: Niste?
 DV: U tom smislu da... da se ide na utakmicu sad i da ćemo da dobijemo, ali {*nastavlja da govori*}
 (S4, 6:26)

Kao i u primeru iz engleskog jezika IR ne očekuje reakciju na presupoziciju, a kad se IE suprotstavi, IR reaguje na očigledno jedini mogući način, a to je da proveri da li IE stvarno tako misli, što mu daje vremena da osmisli kako da dalje vodi razgovor.

Dugački odgovori. Za razliku od kratkih odgovora, dugački odgovori su česti u konfrontacionom intervjuu, a ako u njima ima odstupanja od normativnog ponašanja tokom dijaloga, ono je manje očigledno. Dugačak odgovor je ponekad i neophodan da bi IE mogao da da potpun odgovor na pitanje IR, tj. da da zadovoljavajuće

obrazloženje. Stoga je jasno da nisu svi dugački odgovori pokušaj preuzimanja kontrole. Ali dugačak odgovor ponekad može biti i maska za izbegavanje odgovora. Kada IE želi da preuzme kontrolu u dijalogu, on nalazi načina da to na početku svog reda govorenja stavi do znanja i IR i publici.

U našem primeru, IR (Stephen Sackur) je postavio delikatno pitanje vezano za budućnost NATO saveza i njegove uloge na međunarodnoj političkoj sceni, a pritom je u uvodu u intervju nagovestio da je NATO-u došao kraj. IE (Kurt Volker) je donedavni Ambasador SAD pri NATO. IE svoj odgovor počinje sledećim rečima:

Primer 125

SS: And you've taken me straight to Afghanistan and that's really where I want to start because Madeleine Albright and this group of experts – Albright being the former US Secretary of State, of course – they have said in their recent report looking at the strategic concept that must drive NATO's future they've said that NATO has to be ready in the future to deploy pretty much anywhere in the world if it is to be relevant. Afghanistan is the test bed. It is the case in question. And NATO has not got it right in Afghanistan.

IE: *Well, there are several things that I want to comment on. The first* is the question of relevance. The fact is that we look to NATO to take on security challenges that we feel need to be addressed. So we're not pushing it into a global role, permanent, all time, everywhere. But where our nations feel that we have an interest and a requirement to protect our security, NATO's acting. So, for instance, it has taken on the peacekeeping missions in Bosnia and Kosovo, delivered humanitarian assistance in Pakistan after the earthquake there, it's gone after pirates off the coast of Somalia. And of course it's doing Afghanistan because of the threats there. So I think it's relevant to deal with security challenges that our societies face.

(E16, 2:13)

Kao nekadašnji ambasador pri NATO, IE sa pozicije stručnjaka započinje sa odgovorom za koji nagoveštava da će biti dug i iscrpan, a u kojem će pokušati da prvo ospori tvrdnje IR, a zatim da opravda prisustvo NATO van granica severno-atlantskog područja gde je prvobitno trebalo da deluje. Način na koji počinje svoj red govorenja (*Well, there are several things that I want to comment on. The first*) označava da zauzima poziciju za duži odgovor, kao i da se obezbeđuje od preranog prekidanja od strane IR. Interesantno je napomenuti da posle *The first* IE nije došao na drugu tačku.

Ono što ne upada u oči na prvi pogled, i to upravo zbog dužine odgovora i njegove koncepcije, je da IE u stvari ne odgovara na provokaciju da NATO u Avganistanu nije na pravom putu.

Istu strategiju koriste i IE u srpskom korpusu. Sledeći primer pokazuje kako IE (Dragan Šutanovac) zauzima poziciju za dugačak odgovor na pitanje o suštini sukoba između njega i bivšeg načelnika Generalštaba, generala Ponoša.

Primer 126

AR: Počeli smo od kritika koje je general Ponoš, bivši načelnik Generalštaba uputio Vama. One su se ticale te strategije odbrane, da li je to ključna stvar vašeg sukoba?

DŠ: Ne mislim da je to ključna stvar i nije ključna stvar. Ključna stvar našeg sukoba sadržana je u, da kažem, *u dve stvari*. *Jedna stvar* je nešto što je rečeno u javnosti, a to je da nije to sukob mene i njega, već da je to sukob dve koncepcije. Žalosno je što ljudi koji se bave odbranom, analitičari, nisu reagovali na to, jer naprosto ne postoji ni jedno ministarstvo gde možete imati dve koncepcije. Znači, ja sam izabrani ministar na predlog premijera, Skupština me je izabrala da vodim politiku, a samim tim koncepciju. Ja bih voleo da vidim situaciju koju bih ja, kao ministar odbrane, mogao da kažem premijeru: „Imamo sukob koncepcija, ja imam drugačiju koncepciju, pa neću po tvojoj da idem.” Ili recimo da naš ambasador, u situaciji kada uvodimo akcioni plan, iz Amerike recimo kaže: „Žao mi je, ministre, ali ja imam koncepciju i ja ostajem u Vašingtonu.” Znači, naprosto ne mogu da postoje dve koncepcije i to je bio jedan, za mene onako veoma šokantan podatak da iko misli da u ministarstvu može da ima još neku koncepciju. Ako imate koncepciju, kandidujete na izborima, dobijete određeni broj glasova i dobijete mogućnost da rukovodite i ono što je što je još bilo interesantnije, a to je interesantno sa aspekta civilnog društva i građanskog društva, to je rečenica u kojoj se kaže da civilna kontrola nije „sveta krava“. Znači civilna kontrola jeste „sveta krava“, pogotovu za uniformisano lice i meni je, zaista, kada slušam sve te komentare od onih koji sebe iskazuju kao stručnima i koji danas navode da, eto, osnov sukoba to što je on izašao u medije, da li je smeo da izađe u medije ili nije smeo da izađe u medije ili tome slično, ja postavljam pitanje, šta bi se dešavalo u zemlji Srbiji da general kaže da nije „sveta krava“ civilna kontrola i da se na taj način ponaša. I da je to isto uradio, recimo ne znam Pavković ili Ojdanić ili bilo ko pre njega, siguran sam da bi ga apsolutno svi osudili. Znači to je osnova, osnova našeg sukoba, da kažem, koji je bio unutrašnji. Nažalost izašao je izašao je van van sistema i proizveo to što je proizveo.

(S5, 20:24)

Isto kao u prethodnom primeru na engleskom jeziku, IE počinje svoj red govorenja zauzimanjem pozicije za dugačak odgovor pomenuvši *dve stvari* koje čine suštinu sukoba. Međutim, drugu „stvar“ posle u svom odgovoru više ne pominje. I ni on ne odgovara direktno na pitanje o njihovom sukobu, mada se odgovor može naslutiti.

Međutim, ne uspevaju IE uvek da završe sve što su nameravali da kažu. U sledećem primeru je očigledno da se IE (Germaine Greer) sprema na dugačak odgovor, jer svoj red govorenja započinje sa *First of all*, što implicira da posle prve tačke, na red dolazi druga, itd.

Primer 127

SS: Well what we see now are young girls who, according to all sorts of surveys, most want to be and emulate glamour models, footballers' wives, women who seem to spend most of their life, lives worrying how they look, and looking good for men. And that's where we seem to have got to forty years after The Female Eunuch.

GG: *First of all*, it's important to realize that the media create phenomena and then pay those media created phenomena a huge amount of attention. It's possible to ignore Katie Price. You could ignore her if you wanted to. But they don't [want to].

SS: [Yes, but hang on. You can't just blame patriarchal media for this, can you? I mean...

(E7, 10:25)

Izazvan primerom koji IE daje, IR (Stephen Sackur) je prekida i time sprečava da zadrži kontrolu nad odgovorom koju je preuzela upotrebivši marker *first of all* koji podrazumeva da će posle prve tačke o kojoj govori IE nastaviti bar sa još jednom.

Slične primere nalazimo i u srpskom korpusu. IR (Antonela Riha) pita za ishod razgovora između predstavnika samostalnog sindikata Srbije i IE (Branislav Čanak), a u vezi sa Opštim kolektivnim ugovorom:

Primer 128

AR: Vi ste danas, tako je bar bilo najavljeno, imali razgovor sa predstavnicima samostalnog sindikata Srbije, sve povodom Opšteg kolektivnog ugovora,

odnosno proširenog dejstva, koji je trebalo da stupi na snagu pre pet dana, a nije. Pretpostavljam da su već poznati razlozi šta se sve događalo. Šta je rezultat današnjih razgovora?

BČ: *Pa, prvo, par detalja vezano za Opšti kolektivni ugovor, to moramo da posmatramo iz četiri ugla, najmanje četiri ugla.* To je pre svega, pravno pitanje, pa je onda političko pitanje, pa ekonomsko, pa socijalno pitanje. Pa prvo pravno pitanje koje je vezano za Vaše pitanje, ja ne znam da je taj ugovor prestao da važi. Svi pričaju da je prestao da važi, ali način kako je prestao da [važi... to nije validno.

AR: [Čuli ste premijera, čuli ste [Uniju poslodavaca?

BČ: [To nije validno. Ne, to je sve preko medija.

(S2, 5:26)

Umesto da odgovori na pitanje, IE želi da prvo da neke detalje vezano za temu tih razgovora, i najavljuje da će stvar sagledati iz čak četiri ugla koja pritom i nabraja. Međutim, i ovde je, kao i u engleskom primeru, IR izazvana izjavom IE, pa ga prekida.

3.4.2.2. Izbegavanje odgovora

Heritage i Clayman razlikuju dve dimenzije izbegavanja da se da odgovor na pitanje, negativnu i pozitivnu. Negativna dimenzija predstavlja stepen do kojeg IE odbija da da adekvatan odgovor (na primer, potpuno odbija da odgovori na pitanje ili daje parcijalne ili nepotpune odgovore). S druge strane, pozitivna dimenzija obuhvata one odgovore koji nadilaze okvire pitanja, tj. one koji ne daju odgovor na postavljeno pitanje, ali daju informacije koje se pitanjem ne traže (Heritage i Clayman, 2010: 247). Obe ove dimenzije predstavljaju odstupanje od normativnog ponašanja u intervjuu, i mogu se iskoristiti za preuzimanje kontrole u diskursu. Osim toga, u slučaju preuzimanja kontrole na ovaj način, možemo razlikovati aktivno i pasivno preuzimanje kontrole. Aktivno preuzimanje podrazumeva preuzimanje reči i govorenje s ciljem da IR odustane od daljih pitanja na određenu temu, dok pasivno podrazumeva izbegavanje odgovora u potpunosti ili delimično, s istim ciljem. U ovom smislu, a vezano za prethodne primere, kratki odgovori predstavljaju negativnu dimenziju i pasivno preuzimanje kontrole, dok dugački odgovori predstavljaju pozitivnu dimenziju i aktivno preuzimanje kontrole.

Promena teme i zadržavanje na temi. Najočigledniji primer pozitivne dimenzije u izbegavanju odgovora je preuzimanje kontrole sadržine, odnosno promena teme. U takvim slučajevima IE daje dodatne informacije koje nisu tražene u pitanju. Ponekad na taj način može da promeni temu, da napravi digresiju ili da se zadrži na temi koju IR želi da promeni. U poglavlju 3.3.3.2. o uspešnom preuzimanju kontrole prikazani su načini preuzimanja kontrole IE od IR. Na primerima za promenu teme i zadržavanje na temi pokazali smo da IE mogu uspešno da preuzmu kontrolu u dijalogu, mada uglavnom na kratko, jer institucionalni karakter intervjua omogućava IR da kontrolu brzo povрати.

Što se tiče analize narednih primera izbegavanja odgovora, oni spadaju u negativnu dimenziju. U toku analize naišli smo na nekoliko strategija izbegavanja odgovora.

3.4.2.2.1. Otvoreno izbegavanje odgovora

Ako IE ne želi da odgovori na pitanje, to može da uradi na više načina. Direktno i otvoreno odbijanje da se da odgovor je izuzetno retko u medijskim intervjuima, jer norma koje se i IR i IE pridržavaju nalaže da se na svako pitanje da odgovor. Odbijanje da se odgovori uvek kod publike ostavlja utisak da IE ne želi da kaže istinu jer bi ona ostavila nepovoljan utisak o njemu ili instituciji koju predstavlja, ili da ima nešto da sakrije od javnosti. Međutim, često se dešava da IE ne može ili ne sme (iz profesionalnih ili političkih razloga) da neke informacije iznese javno. U tim slučajevima IE mora pribеći raznim strategijama da bi odgovarajući na pitanje istovremeno ispoštovao normativne zahteve intervjua i dao dovoljno informativan odgovor koji bi IR mogao da prihvati i zatim promeni temu, i da pritom ne kaže ništa što bi imalo nepovoljne posledice po njega ili stranku, klub ili organizaciju čiji je predstavnik u intervjuu.

IE eksplicitno odbija da odgovori na pitanje. U korpusu i na engleskom i na srpskom jeziku ipak ima primera za eksplicitno odbijanje da se odgovori na pitanje. U sledećem primeru IE (Christopher Hill), ambasador SAD u Iraku, odbija da odgovori

na provokativno pitanje koje mu je postavio IR (Stephen Sackur). Posle razgovora o tajnom zatvoru (i zlostavljanju zatvorenika) kojim je rukovođeno direktno iz iračke vlade, IR pita IE da li je premijer Iraka, koji je znao za postojanje tog zatvora, kredibilan partner sa kojim vlada SAD treba da sarađuje. Pošto IE nije odgovorio na prvo pitanje (*Does this give you pause to his credibility as a partner?* E21, 19:04) IR je prinuđen da postavi još jedno direktno pitanje:

Primer 129

SS: I'll ask you directly. Do you believe that Nuri al-Maliki is a man who is prepared to abuse human rights in power in Iraq?

CH: *Again, I'm not gonna sit here getting into discussions of the personalities or the personas of Iraqi politicians. We're prepared to work with elected governments in Iraq, we're prepared to work with politicians who abide by the law and abide by the constitution. So we will work with those people but I'm not going to get into discussions whether I would like politician acts to be this or that.*

(E21, 21:18)

IE eksplicitno kaže da nema nameru da odgovori na pitanje. Obrazloženje koje daje se odnosi na politiku vlade SAD koja namerava da sarađuje sa bilo kojom vladom Iraka koju narod izabere, ali ne dotiče suštinu pitanja o moralnosti aktuelnog premijera. Posle ovog odgovora IR menja temu.

Primer za odbijanje IE da odgovori na pitanje iz srpskog korpusa. Razgovor se vodi o političkim vezama srpskih sportskih klubova:

Primer 130

JĆ: Zar nije i Partizan imao svoje političke veze, ne mislim samo na košarkaški klub? Mislim, [pre svega na fudbalski klub?

DV: *[Ja pričam o košarkaškom klubu, a za fudbalski klub ćete morati da, ako želite da saznate šta se tamo dešavalo, da vidite sa onima koji su...*

(S4, 16:11)

U ovom primeru IE (Duško Vujošević, trener košarkaškog kluba Partizan) odbija da razgovara o fudbalskom klubu Partizan i političkim vezama tog kluba. On je

trener košarkaškog kluba, i time se ograđuje da je kompetentan da govori samo o njemu, a za fudbalski klub upućuje IR (Jugoslav Ćosić) da se raspita drugde.

Postoje i situacije u kojima IE i da želi nije u mogućnosti da odgovori na postavljeno pitanje. U sledećem primeru IE (Milan Obradović, direktor Uprave za izvršenje zavodskih sankcija) zakon brani da otkrije poverljive informacije. Na IR (Jugoslav Ćosić) pitanje o zdravstvenom stanju zatvorenika Milorada Ulemeka Legije, IE daje sledeći odgovor:

Primer 131

JĆ: Šta se šta su tačno ustanovili lekari? Da li je zaista postojao nalog da on ode na Vojno medicinsku akademiju?

MO: *Meni Zakon brani da govorim o njegovom zdravstvenom stanju. To...*
[osnovni red...]

JĆ: [Ali svakako bilo je na nivou koji nije iziskivao da on bude poslat [van Centralnog zatvora. Da li to pravilo zaključujem?

MO: [Da, svakako da. Svakako da. On nije bio vitalno ugrožen i nije bilo razloga da on ide van zatvora na preglede uz dodatak da su to iziskivale mere bezbednosti, ali ne da bi njemu zdravlje bilo ugroženo odnosno da je vitalno bio ugrožen preduzete bi bile one mere bezbednosti koje su potrebne da bi on bio prebačen u bilo koju specijalizovanu ustanovu, ovde se radi o VMA...

(S9, 8:06)

Posle ovakvog odbijanja IR modifikuje pitanje na koje IE može da odgovori. Na ovako eksplicitno pozivanje na zakon ili neki drugi dokument nismo naišli u korpusu na engleskom jeziku.

IE ne odbija eksplicitno da odgovori ali ne odgovara na pitanje i ne daje obrazloženje. Sledeći primer se odnosi na dilemu da li treba pomoći Grčkoj da se izvuče iz ekonomske krize ili je pustiti da bankrotira. Pošto IE (James Rogers, finansijski guru) smatra da je bankrot jedino rešenje, IR (Sarah Montague) mu postavlja pitanje šta će u tom slučaju biti sa onima koji su investirali u tu zemlju i koliki je rizik od širenja tog trenda u druge zemlje.

Primer 132

SM: What about all those who have invested in Greece and if it goes bankrupt and they don't get their money? What about the risk of contagion that Greece goes under and then suddenly the pressure goes to Spain and Portugal and Italy?

JR: *I'm not suggesting this is gonna be a good time. But remember for the last ten years all of these people have spent money they didn't have, they've been lying about. You can only do that for so long. Throughout history countries have gone bankrupt. It has not been the end of the... You go back to the late nineteen nineties. In the late 1990s many Asian countries essentially went bankrupt. They reorganized. They had two of three horrible years of pain, and since then they've all boomed. That would happen in countries here, too.*

(E20, 3:46)

IE govori uopšteno o situaciji koja će nastati, i nastavlja da obrazlaže razloge koji su doveli do takve situacije i navodi primere. IR, međutim, ne odustaje i nastavlja sa pitanjima na istu temu, dijalog se dalje razvija, ali IE ipak na kraju ne daje odgovor na pitanje postavljeno u primeru.

Ovde IE primenjuje suptilnu strategiju koju je teško na prvi pogled uočiti, a to je promena vremena kojom menja hronološki fokus pitanja. IR postavlja pitanje o budućnosti, tj. šta će biti sa investitorima i da li će se kriza proširiti i na druge zemlje. IE počinje svoj red govorenja kao da joj odgovara, ali već u drugoj rečenici koristi prezent perfekat i prosto prošlo vreme kojima skreće fokus pitanja sa budućnosti na prošlost, i sa posledica na razloge koji su doveli do sadašnje situacije.

U primeru iz srpskog jezika IR (Jugoslav Ćosić) postavlja pitanje o perspektivi reprezentacije Crne Gore koju IE (Duško Vujošević, košarkaški trener) trenira, kao i o uticaju politike na sport u Crnoj Gori.

Primer 133

JĆ: Gospodine Vujoševiću, osim što trenirate Partizan Vi ste i trener reprezentacije Crne Gore u košarci. Kako stvari stoje sa reprezentacijom Crne Gore? Kakve su njene perspektive u ovoj godini? *Nekako dopiru glasovi da je u Crnoj Gori, kao i u svemu drugom, i u sportu, da su stvari dosta podeljene, da postoje dva pola, da postoje čak i oni koji ne navijaju za reprezentaciju Crne Gore zbog toga što što ne dele određene političke rezove i stavove sa drugima i tako dalje? Koliko [sport robuje politici tamo?*

DV: *[Znači, ovako. Ja ja imam jednu misiju, to je košarka. I tamo sam otišao da radim kad su me pozvali, er da budem ovaj selektor Crne Gore u funkciji košarke. Znači, od svoje pete godine ja sam u Beogradu, družim se sa Beogradom, osećam... Mogao sam puno puta i da odem na taj zapad neki zahvaljujući rezultatima koje sam ovde postizao. Međutim, ja se ovde najbolje osećam i najbolje funkcionišem. Negde komplementarno mi je bilo da odem u Crnu Goru, jer to podrazumeva da mogu da budem i trener u Partizanu. Ako van toga, van neke košarkaške misije ima bilo kakve druge, onda je to samo jedna moja želja da, kao čovek koji je rođen u Crnoj Gori, koji je Crnogorac, koji je državljanin Srbije, da odnosi koji je porastao ovde, život proveo ovde, ja nemam drugi život, rezervni, ovaj jedna želja da odnosi, uprkos svim nekim teškoćama između Srbije i Crne Gore, budu prijateljski, u stvari bratski. Eto, ništa drugo, nikakva politička pozadina ne postoji i bilo kakva tumačenja ovaj politička i ta prizma me apsolutno ne interesuje.*

(S4, 25:01)

IE ne odbija da odgovori pitanja koja postavlja IR, ali njegov dugačak odgovor nije u stvari odgovor ni na jedno pitanje. Prva dva se odnose na reprezentaciju Crne Gore i IE verovatno nije imao problem da na njih odgovori, ali pod utiskom poslednjeg pitanja, veoma osetljivog, fokusirao se na izbegavanje odgovora baš na to pitanje. Osim toga IE obično svoj red govorenja počinju odgovorom na poslednje postavljeno pitanje (Sacks, 1987). On obrazlaže svoje motive za preuzimanje reprezentacije Crne Gore. Svoj red govorenja završava konstatacijom da njegov rad u Crnoj Gori nema nikakvu političku pozadinu. Time što ponavlja deo pitanja on odaje utisak da je odgovorio na postavljeno pitanje. U ovom slučaju strategija je uspela jer IR ne insistira da mu IE odgovori i menja temu.

IE ne odbija eksplicitno da odgovori ali ne odgovara na pitanje mada se odgovor može naslutiti. Sledeći primer pokazuje kako IE (David Kilcullen, stručnjak za pobune) izbegava da odgovori na provokativno pitanje potkrepljeno citatom drugog priznatog stručnjaka iz iste oblasti.

Primer 134

SS: So, let me leave you with this quote from lord Ashdown who knows a thing or two about difficult conflict zones around the world. He says: "NATO members are heading for the door," pretty much what you've said, "A victor's peace is probably no longer within reach. We have to

accept a peace on terms that are much more uncomfortable.” Would you agree with that and what does that actually mean? *Does it mean a deal with some other, quote unquote “bad guys in the Taliban” that we’ve been fighting till now?*

DK: *Well I think that what Lord Ashdown is pointing to is again something that I cover pretty extensively in the book which is the way that you win these kinds of conflicts is not that you have a big conventional military victory and you declare victory and come home for tea and medals or ticker tape in the case of the Americans. What you do is you get yourself into the strongest possible negotiating position using a combination of military and political effort and then you negotiate a solution and most successful counterinsurgency is in that way and there’s nothing abnormal or wrong about that, that’s how you win these things. What we have to do now is get ourselves into the strongest possible position and I believe Dave Petraeus is the right guy to do that to work with the Afghan government and the Afghan people so that we can come to a settlement within that sort of a general framework of how insurgencies end.*

(E24, 21:31)

Mada je pitanje vrlo konkretno IE daje uopšten odgovor. Umesto da odgovori da li će SAD pregovarati sa talibanima, on obrazlaže šta se u praksi radi u takvim slučajevima i šta treba u ovom konkretnom slučaju SAD da urade. Talibane ne spominje ni jednom rečju, mada se može naslutiti da će SAD pregovarati bilo sa kime sa najjače pozicije koju mogu da zauzmu, pa i sa talibanima. Posle ovoga IR završava intervju jer je vreme isteklo.

Primer iz srpskog jezika ukazuje na istu strategiju. Reč je o kritici generala Ponoša koju je uputio ministrastvu odbrane da Srbija nema strategiju odbrane. Gost u studiju je ministar odbrane Dragan Šutanovac:

Primer 135

AR: *Ali ono što je er er takođe negde bilo bio deo kritike generala Ponoša i što se posle ponavljalo u stručnoj javnosti, to je da da ne postoji jasna ta koncepcija odbrane koju Ministarstvo treba da da predloži, ne zna se kakvu vojsku treba da imamo. Počeli smo neke reforme, [ne zna se dokle se došlo s tim.*

DŠ: *[Vidite, strategija nacionalne bezbednosti nije dokument koji se tiče samo Vojske i žao mi je što određeni broj analitičara koji su pohrlili da komentarišu to nikad nisu rekli da je to dokument koji se tiče celog društva i koji je trebao da učestvuje u radu veoma veliki broj subjekata, kako u Vladi, tako i nevladinog sektora. Mi smo uzeli na sebe da to*

uradimo mi, pošto nismo videli ko drugi to može da uradi. S druge strane, postoji jedna disproporcija, ali nije samo tu u sistemu odbrane, neko će reći da bez Strategije ne možemo da usvajamo zakone, neko će reći da bez Strategije ne znamo u kom se pravcu razvija naša naša Vojska i naša odbrana. Ali ću vam ja reći da bez Strategije o nacionalnoj bezbednosti recimo Bugarska je ušla u NATO i Evropsku uniju. Tako da to nije osnovni supstitut funkcionisanja Ministarstva odbrane, niti je to možemo da kažemo osnovni dokument, ali nije to dokument bez koga ne može da se radi.

(S5, 2:21)

U pitanju IR (Antonela Riha) navodi kritiku generala Ponoša da Srbija nema *strategiju odbrane*. IE međutim, govori o jednoj drugoj strategiji. Da li namerno ili ne, ali IE umesto o *strategiji odbrane* govori o *strategiji nacionalne bezbednosti*. Pritom ne pominje da tog dokumenta nema, nego govori o mogućnosti da se uđe u NATO i bez njega. Pošto ni jednom rečju ne pominje da strategija (koja god) postoji, što bi odmah prekinulo sve kritike, možemo zaključiti da tog dokumenta još uvek nema. IR nastavlja da postavlja pitanja na istu temu.

Nedostatak informacija. U ovom slučaju IE ne zna odgovor na pitanje. To može biti tačno ili ne, ali u takvim slučajevima IE uvek daje obrazloženje.

Primer 136

SS: And despite thinking what you do, you would stay as as a president of ACPO, the Association of Chief Police Officers, representing the 350 most senior police officers in the country.

HO: Well, we'll have to wait and see. *I can't talk about something I don't know about. I don't know the detail.* The detail is vital in this. You've already told me, for example, that by looking to enshrining statute that really pressures a bit the British policing. Well, if they're that committed, which they clearly are, to operation independence, we have to work out how operation independence translates in the new world into the local accountability model. Once that debate has been had and fully heard then we can have this discussion in more detail.

(E17, 8:04)

IE (Hugh Orde) ne odbija da odgovori na postavljeno pitanje ali izjavljuje da nema dovoljno podataka. Uz to daje obrazloženje, i odlaže taj odgovor za kasnije. Na

ovaj način IE može izbeći odgovor a da ne kompromituje svoju stručnost, s jedne strane, a s druge, ne ostavlja prostora IR da nastavi sa pitanjima.

Primer iz korpusa na srpskom jeziku u kojem IE (Miroljub Labus) ne zna odgovor na pitanje o projekcijama ekonomske krize:

Primer 137

JČ: Kakve su Vaše projekcije?

ML: Čega?

JČ: Krize.

ML: U! *To ne znam*. Žao mi je što moram to da kažem. *Ne znam*, zato što postoje dve teorije danas u svetu, da će kriza da izgleda kao V, ovo latinično ve, tako su do sad krize izgledale. Brzo padate, brzo izlazite i takve su i projekcije MMF-a, koji kaže: „Padate mnogo ove godine, iduće godine izlazite.“ Međutim postoje druge projekcije, koje kažu da je kriza L, latinično slovo el, da će brzo da se padne i neko vreme da će se biti tu u krizi. Mi danas ne znamo da li je kriza V ili kriza L, jedan ili drugi tip krize, prosto ono što kaže MMF: „Ovakva duboka kriza nije bila od završetka II svetskog rata.“

(S15, 25:28)

I ovaj primer pokazuje da IE kad ne zna odgovor na svaki način pokušava da objasni zašto ga ne zna, i da pruži što je više moguće relevantnih informacija. Samo na taj način njegova uloga stručnjaka za određenu oblast neće biti dovedena u pitanje.

Delimičan odgovor. U ovim primerima vidimo da IE ne izbegava da odgovori na pitanje, ali ne daje ceo odgovor.

U primeru iz engleskog jezika IE (David Miliband) odgovara samo na jedan deo pitanja. Reč je o navodnom mučenju i saučesništvu u mučenju zarobljenika iz Avganistana:

Primer 138

SS: And all of that you couch in the present tense: *we do not torture, and I'm sure you would say we do not [collude in torture]*.

DM: [We have, we have never tortured.

- SS: But then let's get to collusion. Are you saying we have never been complicit, ever, ever been complicit, in torture?
- DM: I, I'm saying that there is a, two serious allegations in respect of this which have been investigated from the period 2002/3 by the police. They were referred to the Attorney General who referred them to the police
(E3, 1:39)

Vidimo da IE odgovara samo na prvi deo pitanja⁶⁰; ne kaže *we have never colluded*. Razgovor se nastavlja još izvesno vreme i IE ostaje pri ovoj strategiji, tvrdi da Britanci nisu učestvovali u mučenju zarobljenika, dok saučesništvo ne pominje.

U primeru iz korpusa na srpskom jeziku IE (Slobodan Ilić) takođe odgovara samo delimično:

Primer 139

- JĆ: Gospodine Iliću, *koliko para država duguje preduzećima?* Dakle, likvidnost je veliki problem Srbije i srpske privrede u ovom trenutku. Hajde da pođemo od države. *Koliko para naša država duguje onima kojima duguje?*
- SI: *Država značajno duguje. Ja ne bih licitirao sa tim iznosima*, ali ono što [želim ...
- JĆ: [Pa vi ste državni sekretar Ministarstva finansija, pretpostavljam da bi trebalo da znate.
- SI: Tako je. *Ozb- ozbiljan je dug države u tom smislu*, ali ono što ja želim da Vam kažem, to je da javno preduzeće Putevi Srbije, kao jedno od najbitnijih preduzeća iz tog javnog sektora, će dobiti iznos od 20 milijardi, to je u ovom trenutku nešto što je Vlada odlučila i na taj način će biti upumpana, na tržišan način, likvidnost u privredu, javno preduzeće Srbija...
- (S18, 18:51)

Kad IR (Jugoslav Ćosić) postavi pitanje o visini dugovanja države preduzećima, IE ne negira da dug postoji, ali izbegava da kaže tačan iznos. IR nastavlja da insistira, ali iako priznaje da je dug značajan, IE ni do kraja ne navodi konkretnu cifru.

Odgovor je poznat javnosti. Već smo napomenuli da se razgovori u intervjuima vode radi informisanja javnosti. Ovu činjenicu koristi IE (Dragan Šutanovac) u

⁶⁰ Videti i primer o promeni hronološkog fokusa pitanja.

sledećem primeru da ne odgovori na pitanje. Pod izgovorom da javnost zna odgovor na pitanje, i da je stoga nepotrebno da se ponovo o tome govori, on izbegava da odgovori na pitanje koje mu IR (Antonela Riha) postavlja.

Primer 140

DŠ: Ne, ja sam imao svog kandidata koga sam ja podržavao. [Zašto bih bio...
AR: [A ko je bio Vaš
kandidat?

DŠ: *Pa mislim da je to ispričana priča*, ali da vam kažem, znači zaista, verujte mi, sigurno mišljenje nije bilo izdvojeno...

(S5, 28:37)

Nekompetentnost. Kada se pitanjima zađe u područje u kojem IE nije stručan ili nije njegova oblast ili ne spada u nadležnost njegove funkcije, on traži da se IR drži tema koje su adekvatne za njegovu profesiju i kontekst. Takav je sledeći primer iz srpskog jezika. IE (Vuk Jeremić, ministar spoljnih poslova) prekida IR (Jugoslav Ćosić) i traži promenu teme:

Primer 141

JĆ: {početak izostavljen} ima onih koji smatraju da ćemo mi lakše isporučiti generala Mladića i naći, ili uhapsiti i isporučiti ga u haški tribunal, nego zadovoljiti unutrašnje uslove za pristupanje Evropskoj uniji, od brojnih zakona koje bismo morali da donesemo. Niste o toj vrsti odgovornosti ove Vlade i političke [elite...?

VJ: [Ja bih pre pričao o tome šta su naši napori prema spolja, pošto je to moj posao. Ja sam ministar spoljnih poslova, ja nastupam prema spolja. Možda neko drugi bi bilo bolje da odgovori na tu temu.

(S11, 24:08)

Ovo može označiti dve različite stvari, ili IE pokušava da izbegne razgovor o delikatnim temama ili je IR počeo da postavlja neadekvatna pitanja. U ovom slučaju IR je postavio neka pitanja vezana za pristupanje Srbije Evropskoj uniji povodom kojih IE ima šta da zameri Evropskoj uniji, i jasno je da o toj temi ne želi da govori pa koristi svoju funkciju da se od nje distancira. IR posle ove opaske IE menja temu. Ovde treba napomenuti da postoji razlika između ovog primera i primera 130 koji su naizgled identični. U primeru 130 IE eksplicitno odbija da odgovori na pitanje.

Međutim, u ovom primeru IE nudi alternativu, odnosno ograđuje se od prethodnog pitanja uz obrazloženje da njegove nadležnosti obuhvataju neke druge oblasti. Gramatički gledano, u primeru 130 IE koristi indikativ i glagol *morati* čime kategorično odbija da odgovori, a ovde kondicional ukazuje na to da IE traži dozvolu od IR da promene temu. Naime, kada bi kondicionalna rečenica bila potpuna, drugi deo bi verovatno bio *ako dozvolite* ili nešto slično.

Izbegavanje odgovora uopštavanjem. Ima i slučajeva gde se IE ne trudi da prikrije da ne namerava da odgovori iskreno, već daje odgovor koji je očekivan, jer bi ga iskrenost kompromitovala. Ove odgovore možemo svrstati u kategoriju izbegavanja da se odgovori na pitanje. S jedne strane, IE (Jon Smith, fudbalski agent) jasno stavlja do znanja da je odgovor neiskren, jer nema svrhe da bilo šta prikriva pošto javnost zna istinu. S druge strane, ovo je gotovo retoričko pitanje koje, kako se vidi iz narednog, služi kao uvod u pitanje o pohlepi koja vlada u savremenom fudbalu.

Primer 142

SS: But hand on heart can you tell me that some of the players you represent are not actually paid too much money in your opinion. You know football very well, given their skills, given the state of the game, are some of your clients actually being paid too much money?

JS: That's a very pertinent question and *of course I can say all my players are worth whatever they are being paid* [because somebody because ...

SS: [I'm asking you to be honest 'cause you you you're thinking of selling out your business. {IE se smeje} You may not be in football for that much longer. You can be honest with me. Are players, some of your clients, being paid too much given what they offer the clubs they work for?

JS: *Sadly, if they are injured and they haven't played or they haven't played very well then I guess you have to say those players ultimately are not worth what they're being paid. That's like any walk of life. Is your house worth what you put it on the market for? If someone is willing to pay, then it's worth that.*

SS: Is greed driving football these days? We are familiar with the story, and it's not a one-off, of Ashley Cole the England defender...

(E10, 5:38)

U ovom slučaju provokativno pitanje ostaje bez iskrenog odgovora. Naime, kad su u pitanju plate fudbalera, u javnosti se širom sveta govori o preplaćenosti fudbalera.

Pitanje je, kao što je već napomenuto, gotovo retoričko, ali pošto je postavljeno kao direktno pitanje, IE mora da na njega odgovori⁶¹. Međutim, bez obzira na to što ni IR (Stephen Sackur) ni publika ne očekuju zapravo iskren odgovor, IR ipak insistira navodeći kao razlog za iskrenost činjenicu da IE namerava da proda svoj biznis. Još dok IR izgovara svoj zahtev IE da bude iskren, IE se glasno smeje. I sledeći odgovor je u skladu sa prvim, pa pitanje ostaje bez iskrenog odgovora. Posle toga IR menja temu koja se nadovezuje na pomenutu.

3.4.2.2.2. Prikriveno izbegavanje odgovora

Potpuno izbegavanje odgovora je strategija koju IE oklevaju da koriste jer retko prolazi neopaženo. Prikriveno izbegavanje je, nasuprot tome, veoma često. Ovi slučajevi spadaju u pozitivnu dimenziju izbegavanja odgovora, jer mada ne daje konkretan odgovor na postavljeno pitanje, IE ipak daje informacije vezane za njega.

Odgovaranje na uvod. Ako procene da je pitanje previše provokativno, IE svoj odgovor počinju tako što odaju utisak da odgovaraju na pitanje, ali zapravo odgovaraju na uvod ili ga komentarišu.

Videli smo u poglavlju o pitanjima da su ILI- pitanja uvek neprijatna za IE jer im IR ostavlja da izaberu između dve nepovoljne opcije. U ovom slučaju IR (Stephen Sackur) u uvodu govori o visokom nivou imigracije u UK, a zatim postavlja ILI- pitanje:

Primer 143

SS: *Unprecedented levels of immigration into Britain over the last 12-13 years under the Labour Party's watch.* Has that happened by accident or by design?

PW: Well it would have been *higher* had we not taken the measures particularly the '99 Act. In my opinion it's a complete myth to say that

⁶¹ Mada je u Uvodu rečeno da u radu neće biti korišćena slika iz snimljenih emisija, već samo zvuk, za ovaj primer možemo da dodamo da se u ovom trenutku IE smeši.

there was an open doors policy. And interestingly in recent years because of the change in policy in part migration is falling in the United Kingdom, so I think *it's a bit more complicated than the picture presented.*

(E5, 0:49)

Pošto je pitanje tako formulisano da IR ostavlja IE dve mogućnosti (*by accident* ili *by design*) od kojih nijedna nije politički povoljna, ministar za imigraciju (Phil Woolas) ne može na njega da odgovori. On počinje svoj red govorenja odajući utisak da na njega odgovara. Koristi poređenje prideva *higher* da bi odao utisak da je to poređenje sa pridevom *high* koji IR nije upotrebio, ali ga je podrazumevao. Drugo, IE zaključuje da je slika imigracije komplikovanija nego što je IR predstavio, i na taj način odaje utisak da je odgovorio na pitanje. Ovakva taktika obično rezultira samo privremenim odlaganjem odgovora, pošto IR uglavnom nastavlja da insistira na odgovoru (videti primer 117).

Na srpskom jeziku navodimo sledeći primer koji smo već analizirali u okviru totalnih pitanja (primer 87). U pitanju je kritika koju je general Ponoš uputio ministru odbrane:

Primer 144

AR: Nismo se videli dugo i zaista je pre izvesnog vremena cela ta priča koju je pokrenuo general Ponoš bila u velikoj pažnji javnosti i dalje je. *On je govorio o tome da Srbija nema politiku odbrane, ali ono što, i svi ste Vi rekli da to naravno nije tačno, ali ono što jeste tačno to je da Srbija još uvek nema strategiju, znači te ta ključna dokumenta koja se tiču strategije odbrane i nacionalne bezbednosti.* Da li je on u to toliko bio u pravu kad Vas je kritikovao?

DŠ: Pa, počeli ste dosta tendenciozno. Znači, general Ponoš nije otišao zbog toga što je rekao da Srbija nema politiku odbrane i mislim da postoji drugi egzaktniji razlog za to. *Činjenica jeste da Srbija ima politiku odbrane, ali da Srbija ima probleme sa određenim dokumentima koji nisu dugi niz godina usvajani.*

(S5, 0:27)

IR (Antonela Riha) je postavila pitanje o kritici genrala Ponoša, a u uvodu je navela razlog za tu kritiku. IE (Dragan Šutanovac) u svom odgovoru govori o tom

razlogu, i odbacije ga kao neistinit, dok pitanje u potpunosti izbegava. I u ovom slučaju IR nastavlja da insistira na odgovoru na ovo pitanje.

Promena fokusa pitanja. Pitanje o poverenju iračkog naroda u sistem vlasti IE (Christopher Hill) tumači kao pitanje o političarima. IR retko postavlja pitanja koja nisu utemeljena na činjenicama, a Stephen Sackur ovde koristi direktan navod iz imenovanog izvora:

Primer 145

SS: I just noticed looking through the record that back in February General Ray Odierno who's the the senior commander in in in responsible for Iraqi forces said: "The credibility of the democratic process is key. And over the next few months," he said, "it is going to be tested. The worst case scenario is that people *lose faith in the system*." How close do you think you are to that?

CH: I don't think anyone's *losing faith in the system*. If they were losing faith in the system they wouldn't really care and they care almost too much about who's gonna have which ministry. By the way [everyone else...

SS: [You are talking about the politicians. I'm talking about the public.
(E21, 6:57)

IE ponavlja deo pitanja (*losing faith in the system*), tako da u prvi mah izgleda da direktno odgovara na njega. Međutim, on to ponavljanje koristi kao masku i daje odgovor koji njemu odgovara. Izbegava da govori o narodu, bilo da ne zna, ili ne želi da kaže istinu. Međutim, IR (Stephen Sackur) vraća IE na prethodni fokus.

Primer iz srpskog jezika za promenu fokusa :

Primer 146

JĆ: *A je li imate Vi konkretan pro- program za za London jer i u Peking sm o veoma loše prošli, kada su olimpijski sportovi u pitanju. Imate li neke konkretne ideje? Kako ćete raditi kada je u pitanju sledeća Olimpijada?*

VD: *Pa, konkretna ideja je da budemo u u čvrstoj vezi sa savezima, da nam na vreme pokazuju i ukazuju na na potencijalne talente. Razgovarao sam upravo danas sa generalnim sekretarom Olimpijskog komiteta*

Manojlovićem, koji me je upoznao sa novim sistemom koji je već implementiran u Olimpijski komitet što se tiče softvera i organizacije informisanja takve vrste, tako da je to jedna dobra stvar što je prethodno rukovodstvo uradilo, taj kontakt sami sa svim savezima.

(S10, 11:42)

IE ovde takođe ponavlja ključne reči iz pitanja (*konkretan program / ideje*) i počinje da odgovara na pitanje, naime, traženje talenata. Međutim, nakon toga govori o sistemu informisanja i pomera fokus sa konkretnog programa na način realizacije jedne od ideja.

Promena hronološkog fokusa pitanja. Ako IE želi da izbegne odgovor, ponekad pribegava promeni hronološkog fokusa pitanja. To se očituje u primeru iz engleskog jezika gde vidimo upotrebu prezenta umesto nekog prošlog vremena koje se očekuje pošto IR (Stephen Sackur) postavlja pitanje o prošlim događajima:

Primer 147

SS: In the last couple of weeks you have spent a lot of time talking about British values and the British Government's adherence to various, very highest standards of behaviour on the international scene. *How does that square with what we now know about the behaviour of some security officials working for the British Government in the years after 9/11?*

DM: Well it's very important that the message goes out loud and clear not just to British people, but to people around the world that *we stand* very firmly behind all of our international obligations in respect of torture, in respect of cruel and inhuman punishment. *We do not torture, we do not outsource torture, and any serious allegations of wrong doing are investigated by independent authorities in this country.*

SS: And all of that you couch in the present tense: we do not torture, and I'm sure you would say we do not collude in torture.

(E3, 0:55)

Pitanje jasno ukazuje na prošle događaje, i IR usmerava odgovor ka prošlom vremenu. Međutim IE odgovara u sadašnjem vremenu, kao da iznosi činjenicu koja se ne menja, pa samim tim važi i za prošlost. Na taj način izbegava da govori o konkretnom slučaju iz pitanja. Međutim, IR shvata njegovu nameru, pa to jasno i kaže (*And all of that you couch in the present tense*). Videti i primer 132 za upotrebu gramatičkog vremena.

U primeru iz srpskog jezika, IE upotrebljava prošlo vreme za izražavanje budućnosti.

Gorući problem je u pitanju – popunjavanje praznog budžeta. IE (Mladen Dinkić), kao ministar ekonomije, tj. direktno odgovorna osoba za budžet, daje sledeći odgovor :

Primer 148

MD: U *narednih* devet meseci, *mi smo rešili* problem. Drugim rečima, nismo ga trajno rešili zato što trajno rešenje ne zavisi od nas nego od sveta, ali *mi smo do kraja godine rešili problem*. Zašto? Zato što smo zato što smo...
(S19, 10:59)

Postoji problem koji treba da se reši, a javnost vrši pritisak. IE koristi prošlo vreme da bi predstavio javnosti kao da je problem već rešen.

Promena modalnog fokusa pitanja.

Kad je reč o modalnosti, najjači pokazatelji moći u diskursu su pozitivna i negativna polarnost, dok upotreba modalnosti može implicirati da govornik okleva da se eksplicitno izjasni. U sledećem primeru iz engleskog jezika reč je o komentarima koje aktivisti iz pokreta Čajanka daju na račun republikanaca:

Primer 149

JC: Well the conservative writer Andrew Sullivan says the Tea Party is sending out a message about the Republicans that the Republicans are antigovernment extremists longing for the days of a whiter America. That's the danger, isn't it?
WK: No. It's false. Andrew's wrong.
JC: You really believe that?
WK: Absolutely.
JC: Even though some of the messages which are coming from Tea Party activists *would seem to support that*?
WK: *They don't support that*. Can you find one sign or a rally somewhere that's offensive? {*nastavlja da obrazlaže*}
(E18, 16:03)

IR (Jonathan Charles) prvo postavlja totalno pitanje na koje IE (William Kristol) odgovara kratko i odlučno (dva puta). Zatim upotrebljava modalni marker *seem* kojim se ograđuje od eksplicitne ocene takvih komentara i izaziva IE da on iznese svoje mišljenje. IE se odlučuje za negativnu polarnost, tj. za najviši nivo opredeljenja prema istinitosti čime eksplicitno odbacuje i nagoveštaj da aktivisti šalju poruku da republikanci žale za vremenima „belje“ Amerike, a time i samu insinuaciju da takav stav republikanaca postoji.

U primeru iz srpskog korpusa IR (Jugoslav Ćosić) pokušava da od IE (Milan Obradović) sazna nešto više o tome kako se u ćeliji Milorada Ulemeka Legije našao plastični pištolj, i kakva je bezbednost u našim zatvorima.

Primer 150

- JĆ: Je li to igračka ili je to replika pravog pištolja? Kako izgleda?
MO: Plastični pištolj, možemo da kažemo i da li je igračka ili je replika, mislim činjenica jeste da je to plastični pištolj, imitacija pravog pištolja...
JĆ: Pa da, to je zapravo suština ovog pitanja. Da li on liči na pravi pištolj ili je (...)
MO: Liči, da, [napravljen je napravljen je da da da liči.
JĆ: [Da li bi nekog mogao dovesti u u zabludu da se radi o...
MO: Možda nekog da. *Nekog ozbiljnog profesionalca sigurno ne.*
- (S9, 3:03)

Pitanje koje IR postavlja sadrži modalni glagol niske opredeljenosti prema istinitosti, a pitanje se naizgled odnosi na „bilo koju osobu“ (*nekog*). Međutim, taj *neko* iz pitanja je u stvari bilo koji pripadnik obezbeđenja iz Okružnog zatvora u Beogradu gde Legija služi kaznu. IE odgovara odlučno na pitanje razdvajajući profesionalce, pripadnike obezbeđenja od civila, pa za civile koristi odgovarajući modal niske opredeljenosti iz pitanja, a za profesionalce koristi modalni adverbijal *sigurno* koji spada u grupu adverbijala sa visokim stepenom opredeljenosti prema istinitosti, čime menja modalni fokus pitanja i odlučno odbacuje nagoveštaj iz pitanja da bi taj pištolj mogao zavarati nekog pripadnika obezbeđenja.

U sledećem primeru nailazimo na obrnut slučaj promene modalnog fokusa pitanja. U ovom slučaju IR (Stephen Sackur) upotrebljava modalnost sa visokim nivoom opredeljenja prema istini kada postavlja pitanje šta Amerika poručuje Iraku u trenutku kada Irak treba da formira vladu:

Primer 151

SS: But we see that Nuri al-Maliki appears to believe his best route to power is to do a deal with the the Shia religious parties which would include Mr al-Sadr. You say you're talking to him. *Is your message to him that he should not and must not do that?*

CH: Our message to all of them is to get to get a government formed. Now whether *he needs to* deal with other Shia parties or whether he reaches over to to Allawi he's got to work that out and he's trying a couple of different things you know like a lot of good politicians, he's looking at the Sunnis, he's looking the other way. We'll see what he can do.

(E21, 3:41)

IE (Christopher Hill) prvo menja fokus samog pitanja sa potencijalnog sastava buduće vlade na samo formiranje vlade, jer je očigledno i jedno i drugo problematično. Zatim menja i modalni fokus sa visokog opredeljenja na srednje kada upotrebi glagol *need to* da bi ublažio efekat pitanja postavljenog sa *should* i *must*.

Pomenućemo i slučaj promene modalnog fokusa sa visokog i srednjeg nivoa opredeljenosti na nizak. U primeru iz engleskog jezika reč je o rešavanju sukoba sa pobunjenicima u Avganistanu:

Primer 152

SS: Well, one other point of detail about this question of how you win which I wanna bring to your attention. You said to me and you've said elsewhere over years that you *you have to be* very careful in the way you apply force. You *certainly* do not want to apply force for example from the air, from drone attacks or air strikes, in a way which kills civilians and simply fuels the insurgency. And yet I read you in last few days saying, with respect to Petraeus, taking over from Stan McChrystal, saying this: that the rules of engagement that the US has applied in the recent past in the fight with the Taliban have been too restrictive, too legalistic and almost too apologetic. So you're suggesting now that *they should really go in* all guns blazing, are you?

DK: No, *I think* it's a it's a question of detail. *I think* the rules of engagement themselves erm *possibly* need a little bit of tweaking but that's the way how we're interpreted on the ground and the way that that has led to a loss of confidence on the part of er military forces, actually engaged in the operation that has been problematic. Erm I very much stand by the requirement to protect the population under any and all circumstances and I think one of the things that we've done least well in Afghanistan is that issue of population protection and certainly UK forces are, you know, part of that problem as as well as part of the solution, we've all been a part of it not just er US issue. {*nastavlja da govori*}

(E24, 15:10)

IR (Stephen Sackur) putem intertekstualnosti uvodi modalnost sa visokim nivoom opredeljenja prema istini u vidu glagola *have to* i modalnog adverbijala *certainly* kao reči koje je izgovorio IE (Kurt Volker) povodom upotrebe sile u ratu sa pobunjenicima u Avganistanu. Zatim ponovo navodi reči IE, ovog puta iz izjave koja je suprotna prethodnoj. U pitanju upotrebljava modal *should* sa srednjim nivoom opredeljenosti i pitanjem sa negativnim markerom polarnosti i preferiranim odričnim odgovorom, kojim sugeriše da je IE promenio mišljenje. IR odgovara odrično čime stavlja do znanja da nije promenio mišljenje, a zatim nastavlja da obrazlaže drugu izjavu. On koristi metaforički izraz modalnosti *I think* uz modalni adverbijal *possibly* kojim se ograđuje od opredeljenja prema istini. Ograđivanje pomoću *I think* odnosno *mislim* je vrlo često u korpusima na oba jezika.

Promena modalnog fokusa je uočljivija u engleskom jeziku nego u srpskom zbog većeg broja modalnih glagola koje ima engleski jezik. U srpskom se više koriste modalni pridevi i prilozi, kao i metaforički izrazi modalnosti. Prethodna dva primera na engleskom jeziku ilustovaćemo jednim primerom na srpskom sa više promena modalnog fokusa. Promenu modalnog fokusa sa visokog opredeljenja na niže zapažamo i u sledećem primeru iz srpskog korpusa. Reč je problemima zemlje zbog deviznih dugova.

Primer 153

JĆ: Hajde da posvetimo koji minut opasnostima za državu, dakle ne samo za privredu. Naime, *Financial Times* je objavio izveštaj MMF-a koji do juče nama nije bio poznat, koji je procenio da Srbija spada u ugroženije zemlje

Evrope zbog deviznih dugova prema prema inostranstvu. *Da li ste vi kao državni sekretar Ministarstva finansija potpuno uvereni da je ta vrsta opasnosti od mogućeg mogućih problema te vrste sa državom iza nas sa ovim aranžmanom, koji, ruku na srce, još nije potvrđen jer Međunarodni Monetarni Fond je otišao sa jednom pričom koju mu je vlada dala, a vlada je tu priču promenila već posle nekoliko dana? Dakle, tek treba da bude odobren aranžman.*

- SI: Ono što mogu da Vam kažem, to je da i premijer Cvetković i ministarka Dragutinović imaju neposrednu komunikaciju svakodnevnu se MMF-om i razmatraju sve ove predloge o kojima smo pričali. Mislim da ćemo vrlo brzo dobiti povratnu informaciju od strane MMF-a po pitanju ovog paketa mera. Što se tiče Vašeg pitanja da li me zabrinjava to što je objavio *Financial Times*, a što je navodno izveštaj MMF-a, mi nismo dobili takvu njihovu ovaj, takav neki izveštaj, ali ono što sa sigurnošću mogu da Vam kažem, to je da je dogovor koji je postignut u Beču o refinansiranju obaveza koje dospevaju u 2009. godini, kako prema bankama tako i prema realnom sektoru sa najvećim bankama poveriocima, značajno ohrabrenje u smislu da neće biti deviznog udara, kako na devizne rezerve tako i na devizni kurs i u tom smislu mislim da mi, uz realizaciju sporazuma sa MMF-om od 3 milijarde, *možemo smatrati da se nalazimo u sigurnim vodama.*

(S18, 23:44)

IR (Jugoslav Čosić) pita IE (Slobodan Ilić) da li je siguran da su pomenuti problemi *iza nas*. IE ovim odgovorom na više načina izbegava direktan odgovor. Prvo⁶² daje komentar na izjavu IR da aranžman tek treba da bude odobren ograđujući se od davanja tačnih informacija (*Mislim da ćemo*). Zatim menja fokus pitanja (*Što se tiče Vašeg pitanja da li me zabrinjava*) i odgovara na njega. Tek nakon toga odgovara na postavljeno pitanje ali i samom odgovoru menja modalni fokus. Naime, odgovor počinje istim nivoom opredeljenosti prema istini koji je upotrebio IR (*ono što sa sigurnošću mogu da Vam kažem*) ali završava ga dvostrukom modifikacijom niske opredeljenosti. Da je siguran u svoj odgovor, rekao bi *nalazimo se*. Međutim, on modalizuje taj glagol glogolom *smatrati*, a zatim se upotrebom glagola *moći* još više ograđuje od iznošenja stava.

Iz korpusa na engleskom jeziku smo izdvojili još jedan primer za promenu modalnog fokusa pitanja, ali ovoga puta na istom nivou opredeljenja prema istini.

⁶² U italiku su samo pitanje i odgovor na pitanje. Ostale analizirane elemente nismo stavljali u italik jer bi u tom slučaju gotovo ceo odgovor bio označen.

Pitanje je da li će Irak biti u stanju da se sam nosi sa problemima kada američke trupe napuste zemlju.

Primer 154

SS: Well I just wonder what the United States can do to help it happen, if you no longer have troops on the ground.

CH: Well, first of all, after August 31 this summer of 2010 we'll have 50,000 American troops. That is a very very robust force that *should be able to* respond to any any problems on the [ground].

SS: [But, *but they won't be responding.* They'll be in their permanent bases; they'll be doing a bit of training but *they won't be involved* in [combat operations].

CH: [I can assure you if our forces are attacked, if there are terrorism operations that need to be conducted with Iraqi forces *we will be there with them, we will be advise and assist brigades. We will be there to assist the Iraqis and we will do that.*

(E21, 9:54)

Na modalizovanu izjavu IE (Christopher Hill) da SAD ostavljaju snage koje bi trebalo (*should be able to*) da budu sposobne da rešavaju probleme, IR (Stephen Sackur) odgovara drugim modalnim glagolom - *will* u odričnom obliku kao pomoćnim glagolom za buduće vreme čime se suprotstavlja IE. IE se opet suprotstavlja IR upotrebivši isti glagol ali u potvrdnom obliku. Sve upotrebe glagola *will* u ovom odlomku su primeri za pomoćni glagol za buduće vreme što ovim rečenicama daje značenje predviđanja sa najvišim stepenom opredeljenja prema istinitosti čime se približavaju izjavama, odnosno polarnosti, bilo negativnoj, bilo pozitivnoj. Stoga i IR i IE ovde izriču tvrdnje, a ne modalizovane izjave, što ovaj odlomak čini primerom za naizmenično pomeranje moći sa jednog govornika na drugog⁶³.

Odgovaranje pitanjem. Nije redak slučaj da IE pribegne strategiji izbegavanja odgovora tako što i sam postavi pitanje. Na taj način se IR nađe u situaciji da odgovara na pitanja.

⁶³ Detaljnije o modalima u konfrontacionom diskursu videti u Nikolić, 2012.

Iz engleskog korpusa ćemo navesti primer koji smo već analizirali zbog zastoja (primer 8) koji nastaje baš zbog pitanja koje IE neočekivano postavlja:

Primer 155

IE: If you think you know suppose the British discovered – as they have, in fact – that that some of the people involved in IRA bombing are in the United States and they’ve called for extradition of those people, the US has refused. *Do they then have the right to bomb the United States?*

IR: (...) You think they’re... No, of course not.

IE: Well, fine. Then you don’t think that the United States has the right to bomb Afghanistan. ‘Cause it’s the same thing.

(E1b, 0:01)

Primer iz srpskog jezika za pitanje u odgovoru:

Primer 156

AR: Pa vidite kako se to vidi kao politika. Vi ste uspeli da obezbedite podršku Vlade u sporu sa sa generalom Ponošem. To se videlo kao signal kabinetu predsednika da Vlada [zapravo stoji iza Vas.

DŠ: [A da li mislite da nisam imao podršku i Vojske?

AR: (...) Ja to ne znam.

DŠ: Pa pitam vas.

AR: Jeste [imali?

DŠ: [Da li neko ozbiljan u ovoj državi misli da da u situaciji u kojoj se to desilo što se desilo, da sam ja u Vojsci ostao sam i da nisam imao podršku Vojske? Reći ću vam, znači da je Vojska bila protiv mene, ja danas ne bih bio ministar.

(S5, 27:32)

U oba ova primera IE su postavili pitanje na koje IR treba da odgovori da bi dijalog mogao da se nastavi. I u oba slučaja IR pravi zastoj, što je znak da pitanje nije bilo očekivano i da IE preuzima kontrolu nad konverzacijom.

3.4.2.3. Zaključak

Mada IR tokom gotovo celog intervjua ima kontrolu u diskursu u prethodnim poglavljima videli smo da i IE može preuzeti kontrolu. U poglavlju o odgovorima vidi

se na koji način IE svojim odgovorima mogu preuzeti kontrolu. Ovde razlikujemo kratke i dugačke odgovore, pozitivnu i negativnu dimenziju izbegavanja odgovora, otvoreno i prikriveno izbegavanje odgovora, kao i aktivno i pasivno preuzimanje kontrole.

- (1) Kratki odgovori spadaju u negativnu dimenziju izbegavanja odgovora i pasivno preuzimanje kontrole, i njih IE u našim primerima koriste da bi (a) pokušali da izbegnu da daju odgovor na neko nezgodno pitanje, ili (b) da se suprotstave bilo pitanju bilo presupoziciji u pitanju. IR nisu spremni na ovakve odgovore, pa pitanje ponavljaju da bi dobili na vremenu da se sprema za dalja pitanja koja će postavljati. U svakom primeru IR nastavljaju sa pitanjima, osim u jednom primeru na srpskom jeziku, u kojem IR odlučuje da ne nastavi sa daljim pitanjima, pa se tema završava kratkim odgovorom IE. Kratki odgovori su jedini primer za pasivno preuzimanje kontrole.
- (2) Dugački odgovori, koji spadaju u pozitivnu dimenziju izbegavanja odgovora i aktivno preuzimanje kontrole, takođe su način kojim IE pokušava da preuzme kontrolu, bar dok ne kaže ono što želi. Kod takvih odgovora, IE uglavnom unapred upozori IR da će odgovor biti dugačak, tj. zauzima poziciju, i time se obezbeđuje od eventualnog prekidanja. Najčešće takvi redovi govorenja počinju najavom više tačaka kojih se IE u dalje odgovoru ne dotakne. IR ponekad dozvole IE da odgovaraju na ovaj način, međutim ima i slučajeva kada ih prekidaju, i nastavljaju da kontrolišu dijalog.
- (3) Izbegavanje odgovora podrazumeva više strategija i negativne i pozitivne dimenzije. (a) Najočigledniji primer pozitivne dimenzije je promena teme i zadržavanje na temi. Ako IE uspe da preuzme kontrolu sadržine to uglavnom traje kratko, odnosno sve dok IR ne odluči da promeni temu. (b) Najočigledniji primer negativne dimenzije je veoma redak, a to je eksplicitno odbijanje IE da odgovori na pitanje. U takvim slučajevima razgovor se prekida i IR ili menja temu ili postavlja drugo pitanje ili modifikuje pitanje. Nikada ne insistira na odgovoru. (c) Ima slučajeva kada IE ne odbija eksplicitno da odgovori ali ne odgovara na pitanje i za to ne daje obrazloženje. Ovakva strategija može biti uspešna, ali IR može i insistirati na odgovoru. U našim primerima videli smo da IE ne daju odgovor na ova pitanja. (d) Kada IE ne

odbija eksplicitno da odgovori ali ne odgovara na pitanje mada se odgovor može naslutiti, IR može ali ne mora nastaviti da insistira na odgovoru. (e) Ostali slučajevi u kojima IE odbija da odgovori na pitanje podrazumevaju nedostatak informacija, davanje delimičnog odgovora, odgovor je opšte poznat ili IE nije kompetentan da odgovori. U korpusu na engleskom jeziku naišli smo na primer očigledno neiskrenog odgovora, kada IE daje odgovor za koji svi učesnici uključujući i publiku znaju da je neiskren.

- (4) U prethodnim slučajevima iz tačke (3) IE su izbegavali da odgovore na pitanje na nekad manje a nekad više očigledan način. U primerima za prikriveno izbegavanje odgovora, strategija izbegavanja je teže uočljiva. (a) IE često umesto na pitanje odgovaraju na uvod u pitanje ili ga komentarišu, (2) ponavljanjem dela pitanja mogu promeniti fokus pitanja, (3) mogu izbeći odgovor promenom hronološkog fokusa pitanja, (4) mogu izbeći odgovor promenom modalnog fokusa pitanja ili (5) mogu odgovoriti pitanjem.
- (5) Svi slučajevi odstupanja od norme davanja odgovora na postavljeno pitanje predstavljaju pokušaj izražavanja moći u diskursu i preuzimanja kontrole. Koju god strategiju da primene IE se uvek nadaju da IR neće insistirati na odgovoru. Po pravilu, IE uspevaju da na kratko preuzmu kontrolu, da IR dovedu u nezgodan položaj da povremeno izgubi kontrolu nad konverzacijom, pa čak i da ga stave u situaciju da mora da odgovara na pitanja koja postavlja IE.

3.4.3. Intertekstualnost u pitanjima

Intertekstualnost kao sredstvo izražavanja moći je prvenstveno odlika govora IR. Tehnički gledano, IR se priprema za intervju i stoga su navodi tuđih reči, bilo direktni bilo indirektni, čest element koji IR koristi u pitanjima. Razlika između direktnog i indirektnog navođenja, prema Halliday-u, nije samo formalna. Po njemu, postoji i razlika u značenju koje proizilazi iz semantičke razlike između paratakse i hipotakse. U direktnom navođenju projektovani element ima nezavistan status, pa je stoga neposredniji i bliži realnosti. Osim toga i deiksa je orijentisana više ka dramatičnosti nego naraciji. (Halliday i Matthiessen, 2004: 441-466) Ove elemente IR

koristi za demonstraciju ili preuzimanje moći u govoru. Osim oblika navođenja, bitno je odgovoriti i na pitanja koje Fairclough postavlja u vezi sa izborom izvora tekstova koji se navode, koja im je svrha i kako to utiče na odnose moći u diskursu. Već smo videli kako IR koristi intertekstualnost u uvodu u intervju⁶⁴. Sada ćemo videti kako je koristi u dijalogu.

Direktno navođenje

Ovaj vid intertekstualnosti IR koriste tokom čitavog intervjua. On predstavlja najbolji način da se govornik ogradi od reči koje izgovara. Ova strategija ograđivanja se najčešće koristi kad je komentar koji se iznosi negativan. Pozajmljujući tuđe reči govornik može da napadne sagovornika, a da pritom ostane relativno neutralan. U našem korpusu IR citiraju reči trećih lica, tj. osoba koje nisu prisutne u studiju ili reči IE.

Direktno navođenje reči trećih lica. IR može započeti intervju ili uvesti novu temu direktnim navodom reči neke osobe ili osoba čiji je glas relevantan za temu intervjua.

Primer iz engleskog jezika za direktno navođenje na početku intervjua: IR (Stephen Sackur) postavlja pitanje gostu, nadbiskupu Vincent-u Nichols-u o krizi u katoličkoj crkvi navodeći reči pisca koji se bavi papstvom, dakle osobe koja je relevantna za temu o kojoj je reč:

Primer 157

SS: I'm gonna start with a quote from a leading writer on the papacy of the Vatican John Cornwell and he suggested recently as a result of the child sex abuse scandals we've seen unfolding. He said: "*Catholicism is facing its greatest crisis since the Reformation.*" Would you agree?
(E23, 00:56)

Na početku intervjua IR koriste mogućnosti intertekstualnosti da bi započeli razgovor na što upečatljiviji način ili da bi uveli temu direktnim napadom, kao što je slučaj u gornjem primeru.

⁶⁴ Videti poglavlje o kontroli sadržine

U korpusu na srpskom jeziku nema primera za direktno navođenje na početku intervjua, ali srpski IR takođe uvode novu temu na ovaj način. U sledećem primeru reč je o ekonomskim merama koje je vlada Srbije uvela radi popune budžeta. IR (Jugoslav Ćosić) pita za mišljenje o tome IE (Slobodan Ilić), državnog sekretara u Ministarstvu finansija.

Primer 158

JĆ: Privredna aktivnost je ključno pitanje za Srbiju u narednih godinu dana. Premijer kaže: „*Ovaj program mera će podstaći privrednu aktivnost.*“ Na koji način će podstaći, gde je ta veza između direktna veza između ovog programa mera i privredne aktivnosti u Srbiji u narednih godinu dana?
(S18, 25:37)

Direktni navod u ovom slučaju predstavlja uvod u pitanje o veoma osetljivoj temi za svakog srpskog političara, a to je privredni razvoj Srbije. IR je iskoristio reči tadašnjeg premijera da bi osoba iz vrha ministarstva finansija rekla javnosti nešto o novom paketu mera koje brinu javnost.

Za primer direktnog navođenja u glavnom toku intervjua odabran je slučaj kontinuiranog citiranja koje IR (Stephen Sackur) koristi da direktno napadne i IE (Phil Woolas, ministar za imigraciju u britanskoj vladi) i njegovu političku partiju (Laburisti). Pod kontinuiranim citiranjem se podrazumeva niz direktnih navoda kojima IR insistira na nekoj temi ili odgovoru, a koji se protežu na više redova govorenja. U ovom intervjuu tema je problem sa imigracijom koji već duže vreme muči laburiste (u to vreme na vlasti). Koristeći intertekstualnost IR pominje nezadovoljstvo koje vlada širom zemlje po pitanju laburističke imigracione politike. Osim iz naroda i opozicionih stranaka, optužbe stižu i iz laburističkih redova. IR je pripremio tri citata kojima napada IE. Citati uključuju reči bivšeg savetnika ministra unutrašnjih poslova, aktuelnog ministra unutrašnjih poslova i uglednog poslanika laburističke partije.

IR postavlja pitanje zašto novi bodovni sistem kontrole imigracije nije uveden ranije:

Primer 159

SS: Why didn't... Why didn't the government? Was it because *as Andrew Neather had said for a long time there was a policy unwritten and unspoken in public but the policy which actually wanted a mass immigration to make Britain more diverse, and to quote Andrew Neather, who used to be an advisor to Jack Straw the Home secretary at the time "to rub the Right's nose in a new diversity."*

(E5, 5:14)

Ovim citatom IR sugerše da je politika laburista bila suprotna željama Britanaca, a to je da se dozvoli imigracija radi multikulturalnosti zemlje. Upotrebom intertekstualnosti IR čuva svoju neutralnost, a iznosi glasove koje je publika mogla čuti i negde drugde. U prvom delu indirektno navođenje je uvod u ključni deo ovog reda govorenja, a to je *"to rub the Right's nose in a new diversity"*, čime se laburisti direktno optužuju za politiku slobodne imigracije da bi napakostili desnici. Optužba dolazi iz usta bivšeg savetnika britanskog ministra unutrašnjih poslova iz laburističke partije. Sledeća optužba dolazi iz usta aktuelnog ministra unutrašnjih poslova, takođe laburiste:

Primer 160

SS: It isn't just the media that now portrays it as a problem, I mean, your own boss the Home secretary Alan Johnson recently talked about the *"maladroit"* handling of immigration and he said: *"There are communities which have been disproportionately affected by immigration, where people have legitimate concerns about the strain that the growth in the local population has placed on jobs and services."* And growth he means amongst the immigrant population in localities.

(E5, 6:47)

Citirajući ministra unutrašnjih poslova, laburistu, IR pokušava da pokaže da su i sami laburisti svesni da je imigraciona politika „nespretno” vođena i da ljudi iz pojedinih zajednica imaju pravo što su zabrinuti. Ovo IE stavlja u neprijatan položaj jer on tokom intervjua pokušava da pokaže da njegova stranka ipak ima kontrolu nad imigracijom. U svetlu predstojećih izbora IR koristi priliku da napadne IE i rečima doajena laburističke partije koji otvoreno kaže da vlada, najblaže rečeno, ne poštuje želje naroda:

- SS: Are you worried about, and we've talked about the opinion polls, the degree to which the Labour Party is losing support from white working class people precisely because they do not have any confidence in your [immigration policy?
- PH: [No. No, I think that point of view is out of time. [I think
- SS: [Well, quoting to you just from the other week, Frank Field, a very senior voice in your own party is saying: *"People feel the government is riding roughshod over their wishes, not just in the poorest areas, which are bearing the brunt of the present massive wave of immigration."* (E5, 10:24)

Da sve ove optužbe nisu bile bez osnova, pokazali su rezultati izbora. Naime, laburisti su izgubili većinu na opštim izborima održanim tri meseca posle ovog intervjua. Ako analiziramo intertekstualnost prema pitanjima koja smo naveli u delu o intertekstualnosti, dobićemo sledeću situaciju: IR za citiranje bira tekstove pripadnika iste stranke iz koje je i IE, odnosno stranke koja je tu politiku kreirala i sprovodila. Samokritika je uvek jača od kritike. Odabir tekstova koji su proizvod publike ili opozicije ne može da proizvede isti efekat kao ovi. IE je u ovom slučaju stavljen u pat poziciju. On nema izbor kako da odgovori na ove optužbe. Ako se složi sa ovim kritikama, automatski priznaje da on kao ministar ne radi svoj posao kako treba, a ako se ne složi, onda diskredituje vodeće ljude iz sopstvene stranke, a samim tim i celu stranku. U svetlu predstojećih izbora, to nije baš najbolje rešenje. Svrha ovog poteza IR je bila da optuži laburiste za preterano slobodno tretiranje imigracije, i to iz ugla posmatranja publike. IR je ovim uspeo da u potpunosti preuzme moć u diskursu ostavivši IE bez argumenata.

U primeru iz srpskog jezika naišli smo na slučaj ponavljanja istog citata u dva navrata. Sve vreme je reč o promeni odnosa prema NATO-u. U prvom slučaju citat je upotrebljen uz pitanje o promeni tih odnosa. IR (Antonela Riha) posle konfrontacije⁶⁵ sa IE (Dragan Šutanovac), ministrom odbrane, oko toga da li je Srbija po pitanju ulaska u Evropsku uniju uslovljena ulaskom u NATO, koristi reči ministra spoljnjih

⁶⁵ Videti primer 19.

poslova kao dokaz da se nešto promenilo („*Više nije kao pre*”). IE treba da obrazloži šta je to konkretno.

Primer 162

AR: Međutim, na koji način je promenjen odnos prema samom NATO-u? Čuli smo ministra Jeremića koji kaže : „*Više nije kao pre*”, [upravo zbog...

DŠ: [To je nešto što ste sada čuli, a to je urađeno pre šest meseci, znači, mi smo na nivou našeg Generalštaba i komandanta KFOR-a prekinuli odnose kada smo čuli da će da će KFOR da potpomaže formiranje kosovskih bezbednosnih snaga, to je bilo još negde letos.

(S5, 6:53)

Neposredno posle toga IE govori o partnerskim odnosima sa KFOR-om i i NATO-om, pa IR postavlja sledeće pitanje:

Primer 163

AR: Da, ali kad *Vi govorite o tom partnerskom odnosu*, kako da razumemo taj partnerski odnos kada predsednik Tadić piše Jap de Hop Sheferu, protestuje, kada ministar Jeremić kaže: „*Više nije kao što je bilo pre*”, taj odnos, itd. Šta mi realno možemo da učinimo tom vrstom poteza, možemo li mi da popravimo sopstvenu poziciju, da vratimo Kosovo, da... šta god?

(S5, 10:57)

Ovde je direktan navod, odnosno njegovo ponavljanje, upotrebljeno kao provokacija. Naime, IE prvo kaže da je komunikacija sa NATO-om prekinuta, a zatim govori o prilagođavanju strategije odbrane politici saradnje sa NATO-om, tj. o partnerskom odnosu sa NATO-m. Zato ga IR zaustavlja i kombinacijom indirektnog i direktnog navođenja primorava da obrazloži kontradiktorne izjave.

Naredni primer pokazuje da intertekstualnost omogućava upotrebu reči i izraza koje ne očekujemo da čujemo u bilo kom obliku institucionalnog diskursa, reči kao što je *idiot* iz sledećeg intervjua.

Primer 164

SS: Harry Redknapp, you respect his views on the game.
 JS: Absolutely.
 SS: He, just last year in November just a few months ago, referred to “*idiot agents*” who are constantly going behind the managers’ back and agitating for more money for their players from the chairman. “*The agent is only there because the player is a moneymaking machine*”, said Mr. Redknapp. “*He’s got no interest in the player when he finishes his career.*” Aye! It’s purely cynical.

(E10, 4:33)

IR (Stephen Sackur) navodi reči menadžera fudbalskog tima *Tottenham Hotspur*, osobe relevantne za temu o kojoj je reč u intervjuu. Pošto IR samo citira tuđe reči jasno se distancira od njih, pa se ne mogu shvatiti kao njegovo mišljenje, a samim tim ni kao narušavanje njegove neutralnosti. Međutim, pošto je IR taj koji bira šta će da citira, a neprimerenost se ipak oseća, na kraju citata IR dodaje svoj komentar (*Aye! It’s purely cynical.*), što inače nije odlika novinara jer komentar narušava neutralnost koju IR mora da održi tokom intervjua. Reč *idiot* ovde IR koristi u svetlu situacije u fudbalu vezane za enormne novčane nadoknade koje pojedini igrači dobijaju zahvaljujući agentima. IE (Jon Smith) je agent, tako da je s jedne strane ovo upćeno i njemu, ali pod plaštom pitanja gde IR traži od IE komentar ove izjave.

U nastavku istog intervjua vidimo primer intertekstualnosti koji se koristi za ilustraciju teme. I dalje je reč o prevelikim platama fudbalera, a IR direktnim navođenjem reči jednog britanskog fudbalera, kojeg imenuje, pokušava da pokaže pohlepu tih sportista kad je u pitanju novac.

Primer 165

SS: Is greed driving football these days? We are familiar with the story, and it’s not a one-off, of Ashley Cole the England defender who I think it was about 4 years ago he was looking for a new deal from his then club Arsenal. He was offered £55,000 a week and famously he was so furious, he was driving his car when the agent delivered the deal to him. “*I was so incensed, he wrote, I was trembling with anger. I couldn’t believe what I’d heard. I nearly swerved off the road.*” And that has come to encapsulate the public’s view of a footballer who is utterly driven by greed.

(E10, 6:22)

Neposredno pre citata, IR koristi reč *famously* kojom nam ukazuje na to da je citat dobro poznat javnosti. Uprkos tome što je poznato da je pohlepa jedna od osnovnih karakteristika modernog fudbala, on se zadržava na toj osobini, jer je opšteprihvaćena činjenica da agenti u velikoj meri doprinose tome, i zarađuju velike sume novca. U korpusu na srpskom jeziku nema ovakvih primera.

Direktno navođenje može podrazumevati i citiranje reči koje se ne pripisuju nijednoj konkretnoj osobi niti grupi, već su generalizovane i iznose se kao opšti stav javnosti ili dela javnosti. U sledećem primeru se navode reči koje ukazuju na zabrinutost građana zbog smanjenja transfera novca iz budžeta opštinama zbog finansijskog paketa mera koje je vlada uvela. IR (Jugoslav Ćosić) pita IE (Slobodan Ilić) šta će uraditi opštine.

Primer 166

JĆ: A kako će se ponašati opštine, gospodine Iliću? Ima sad onih koji kažu: „*Da, da, opština će dobiti manje para, ali će sve to da nadoknadi kroz povećanje cena svojih usluga*“, različitih usluga koje opštine naplaćuju. Građani su svakodnevno u kontaktu sa svojom opštinom, svako od nas traži, relativno često po nešto i sve plaćamo. Dakle, na koji način ćete sprečiti da se sada, kroz takav jedan potez i mehanizam, opet taj deo štednje, tih 15 milijardi o kojima govorite, prelije ustvari na na na one najsiromašnije, zapravo građane iz iz tih opština?

Ovde IR govori u ime javnosti. Naime, ma koliko on bio neutralan, kada razgovara sa IE on na neki način predstavlja publiku, tako da kada IE odgovara na pitanje on se u stvari obraća publici, a ne IR. Ovaj citat se u tom smislu može smatrati glasom naroda kojim IR primorava IE da objasni kako će se rad opština odvijati ubuduće.

Ovaj tip citiranja je češći u redovima govorenja IE. U korpusu na engleskom jeziku IR ne koriste direktno navođenje reči neimenovanih osoba ili grupa.

Direktno navođenje reči IE. IR može uvesti novu temu direktnim navodom reči svog gosta, a i intervju može tako početi. Na taj način IR traži od IE da obrazloži ili komentariše sopstvene reči.

Primer iz engleskog jezika za direktno navođenje reči IE pokazuje kako se reči gosta mogu upotrebiti za uvod u prvo pitanje u intervjuu. IR (Sarah Montague) postavlja pitanje IE (Sir Hugh Orde), predsedniku udruženja šefova policije o novoj uredbi vlade po kojoj će policija dobiti dodatni nadzor:

Primer 167

SS: You've said: "*Every professional bone in my body tells me it is a bad idea*", this idea of directly elected commissioners. Why is that?
(E17, 0:54)

Na ovaj način IR obavezuje IE da odgovori zašto je to izjavio, a publici unapred obelodanjuje njegov stav.

IR (Stephen Sackur) u sledećem primeru koristi reči svog gosta da bi ga napao. IE (Nigel Farage) je kandidat za poslanika u Evropskom parlamentu, i bivši lider partije za nezavisnost Britanije (UKIP).

Primer 168

SS: You say: "*We had one man who abused the system.*" You've also said in the past that you have claimed in expenses and allowances from Brussels since 1999: "*Ooh, you said, it must be pushing 2 million pounds.*"
NF: That's a direct misquote and a deliberate misquote...
SS: "*It's a vast sum*", you said in a discussion with Denis MacShane. "*I don't know how much, oh Lord, it must be pushing 2 million.*"
NF: Yes but...
SS: That's a direct quote.
(E9, 17:20)

Prvo je bilo reči o jednom poslaniku iz stranke koji je bio osuđen za prevaru. Na to se odnosi prvi citat. Odmah zatim IR se nadovezuje direktnim navodom IE reči da je na ime troškova i nadoknada potraživao preko dva miliona funti. To je ogromna svota novca, a IR koristi izjavu IE da bi pobio njegove tvrdnje da je samo jedan čovek u partiji proneverio novac države. IR ovde napada direktno njega i ovim citatom insinuira da je i IE lično to radio.

U sledećem primeru IR (Stephen Sackur) koristi jednu vrlo kontroverznu izjavu koju je IE (Oliver Stone) dao ne tako davno:

Primer 169

SS: And you say and again this is a quote that you came up with not so long ago you said: *“You cannot in history judge people just as good or bad.”* “Hitler”, you said for example *“is an easily easy scapegoat and has been used cheaply”* and what you wanna do you say is in this history of the 20th century you wanna walk in Stalin and Hitler’s shoes. [*{nerazumljivo}*]

OS: [I love, I love your research about that, you did a good job. Those are two of the most sensitive quotes I’ve [ever...]

SS: [Yeah. And I wonder what you mean, I wonder what you mean by Hitler being an easy scapegoat and there are no people who’re just good or bad?

(E19, 18:55)

Vrlo je očigledno da je ovo izjava koja zahteva obrazloženje. Zato je IR parafrazira u sledećem redu govorenja, i time dodatno vrši pritisak na IE da pruži objašnjenje.

U srpskom korpusu je situacija slična, jedino što su direktni navodi vrlo retki. Jedina dva direktna navoda kojim IR citira IE reči su sledeća:

Primer 170

AR: Ali Vi ste imali, gospodine Dinkiću, upozorenja ekonomista. Evo ovde, kroz Poligraf je prodefilovalo više profesora koji su upravo upućivali na ovo što Vas ja sada pitam i Vi ste tada govorili: *„Ne, sve je OK, tri i po će biti BDP, neće biti recesije.“*

(S19, 6:49)

Ovaj citat se nadovezuje na citat oji koristi IR (Antonela Riha) u uvodu u ovaj intervju (videti Primer 46⁶⁶). Prikazuje kontrast između reči IE izgovorenih nekih

⁶⁶ Antonela Riha: Dobro veče. „Srbija neće ući u recesiju. Država može da očuva blagi privredni rast u prvom kvartalu i ako industrijska proizvodnja padne za 10 odsto. Kada ne bi bilo psiholoških efekata krize, Srbija ne bi morala ponovo da se zadužuje kod MMF-a“. (S19, 00:00)

mesec dana pre ovog intervjua i trenutne situacije koja je u suprotnosti sa izjavom. Ovde IR pokušava da diskredituje IE (Mlađan Dinkić) navodeći njegove reči koje ga demantuju, ali i indirektne navode kojima ukazuje na činjenicu da su drugi stručni ljudi upozoravali da IE nije u pravu.

U sledećem primeru IR (Antonela Riha) koristi direktan navod kao provokaciju. IE (Branko Kovačević), rektor Beogradskog univerziteta je studentima poručio da će na ulici morati da se izbore za svoja prava:

Primer 171

AR: Stali smo kod školarina. Studenti se bune. Da li očekujete da da imaju i da li, pretpostavljam da da poznajete situaciju među njima, da li imaju tu vrstu taj kapacitet pobune, kao što je to bilo u Hrvatskoj. Imali smo prilike da to pratimo ovih ovih dana. Šta očekujete od studenata?

BK: Pa očekujem saradnju. Mi dobro sarađujemo. Ja kažem, studenti su po novom Zakonu deo upravljačke strukture, postoji studentski parlament na nivou svakog univerziteta. [Uglavnom postoji...

AR: [To je tačno, ali Vi ste ih pozvali na ulicu u jednom trenutku, rekavši da „*ukoliko država bude ostala na svojim zahtevima, nema nema vam druge nego da izađete na ulicu*“. Da li ih zaista vidite na ulici?

(S22, 16:48)

IR ovde navod koristi kao uvod u pitanje kojim traži obrazloženje od IE za izjavu koja je neprimerena s obzirom na to koju funkciju on obavlja. Nije profesionalno da rektor univerziteta poziva studente da izađu na ulicu i da se tako bore za svoja prava, i tu činjenicu IR direktnim citatom naglašava. IE je ovde ostao u poziciji da se pravda za izgovorene reči.

Indirektno navođenje

Indirektno navođenje reči trećih lica. Sve što je rečeno za direktno navođenje važi i za indirektno, osim što indirektno navođenje nema snagu direktnog zbog hipotaktičnog odnosa i promene deikse, a i jer se tokom razgovora ne prepoznaje uvek ni odmah. Najveću snagu ima kad se deiksa izmeni tako da izgleda da se IR (Tim Sebastian) direktno obraća IE, kao u sledećem slučaju:

Primer 172

TS: Fred Halliday, who is Professor of International Relations at the LSE⁶⁷, he says that *you overestimate US power and underestimate a public shift in attitudes and debate on human rights in the last ten years*. Do you accept that?

(E1b, 7:20)

U originalnom tekstu koji se ovde citira deiksa je bila verovatno drugačija pošto pretpostavljamo da je autor (Halliday) o IE (Noam Chomsky) govorio u trećem licu jednine. Međutim, u indirektnom navodu, pošto se IR obraća IE o kojem je reč u originalnom tekstu, zamenica je u drugom licu, tako da izgleda kao da se IR lično obraća IE. U ovakvim slučajevima indirektno navođenje ima jačinu direktnog citiranja. Postoji i opcija da se Halliday obratio direktno IE, pa bi u tom slučaju bila upotrebljena zamenica drugog lica. Tada IR verovatno ne bi koristio indirektni govor, već direktni što bi (osim relativne zamenice *that*) u potpunosti izjednačilo i oblik i snagu oba načina navođenja.

Srpski novinari koriste istu strategiju indirektnog navođenja da optuže IE, u ovom slučaju i efektnije:

Primer 173

AR: Da, ali *jedna od primedbi na račun Vašeg Ministarstva je da ste ga militarizovali*, da recimo danas Vojska ima 19.500 plaćenih ljudi u svom sastavu, a Ministarstvo 10.000 i da hoćete da zaposlite [još više.

DŠ: [Pa, to je... moram da kažem da da tako nešto može da kaže samo neko ko zaista ne zna ništa vezano za za sistem odbrane.

AR: *To je ako se ne varam citat generala Ponoša*, teško da on ne zna ništa o sistemu odbrane.

(S5, 17:19)

IR (Antonela Riha) počinje indirektni navod bez pominjanja izvora, da li s namerom ili ne, ne možemo reći sa sigurnošću. To je izazvalo IE (Dragan Šutanovac,

⁶⁷ London School of Economics and Political Science

ministar odbrane) da se nadoveže osporavanjem te izjave. Tek kada je optužio neimenovanu osobu koja je citirana da ne zna ništa o sistemu odbrane, IR je otkrila čije je reči navela. General Ponoš bio je načelnik generalštaba vojske Srbije, pa nije verovatno da *ne zna ništa vezano za za sistem odbrane*. Ovde je dakle tehnika indirektnog navođenja vrlo uspešno poslužila kao provokacija. I u ovom slučaju kao u prethodnom primeru iz engleskog jezika deiksa izjednačava indirektno citiranje sa direktnim, čime i optužba dobija na jačini.

U sledećem primeru reči trećih lica, ovde grupe ljudi, IR (Stephen Sackur) koristi kao optužbu na koju treba da odgovori Phil Woolas, ministar za imigraciju.

Primer 174

SS: But there is a principle here, isn't there? And it's in a sense a bit like the sort of messages coming on the war on terror. Is Britain or is it not prepared to absolutely stand by international conventions on the treatment of asylum seekers and *people who claim they've been tortured* in far-off-lands? And it seems at the moment the record is not good. For example, we, *according to people who work with them, we routinely at the moment put people who have suffered torture into detention centres where they allege they are abused all over again.*

(E5, 21:37)

Dva imenovana glasa, azilanti i ljudi koji se o njima brinu, ovde su indirektno prisutna. Njihove izjave su podudarne – obe optužuju politiku vladajuće stranke po pitanju azilanata i imigracije. Azilanti su predstavljeni dva puta sa projektujućim glagolom *claim* a zatim *allege*, gde se navodi da oni tvrde da su mučeni, u prvom slučaju, odnosno zlostavljani, u drugom. Drugi glas govori u prilog prvom. Ljudi zaduženi za brigu o njima saopštavaju da se azilanti rutinski prebacuju u sabirne centre, i to pošto su prethodno bili mučeni. Iz ovog primera vidimo da indirektno navođenje tuđih reči može biti jednako moćno kao i direktno. Optužbe su upućene vladi, a na njih mora da odgovara njen predstavnik u studiju – britanski ministar za imigraciju.

Glas grupe ljudi, Srba sa Kosova i Metohije, navodi i IR (Antonela Riha) u srpskom korpusu, i to glas koji se najviše tiče baš IE (Goran Bogdanović). On je ministar za Kosovo i Metohiju i njegova je dužnost da se bavi problemima baš te grupe.

Primer 175

AR: *Vi kažete sve je jasno oko svačijeg mandata, ali upravo Srbi sa Kosova, danas sam čitala njihove izjave, kažu da su njihova očekivanja od sednice Saveta bezbednosti upravo to da vide kako će dalje živeti sa svim tim međunarodnim misijama koje tamo postoje. Da li mislite da im je posle današnjih poruka iz Njujorka nešto jasnije kako će živeti?*

(S16, 1:48)

IR na početku ovog reda govorenja indirektno navodi reči IE a zatim i reči Srba koje su u direktnoj suprotnosti sa rečima IE. Mada IE tvrdi da se zna šta je čiji mandat na Kosovu i Metohiji (UNMIK, KFOR), jasno je da Srbi sa Kosova najmanje znaju o svojoj sudbini. Iz intervju se detaljno vidi koji su aktuelni problemi, kao i da ministarstvo nema rešenje za njih. Pitanje koje IR na kraju ovog reda govorenja postavlja je gotovo retoričko, mada IE na njega odgovara, a IR ovaj početak teme koristi da ministru i dalje postavlja neprijatna pitanja.

Indirektno navođenje reči IE. Ovaj vid navođenja je veoma čest u intervjuima. Navešćemo primere koji su najizrazitiji za izražavanje moći. IR koriste indirektno navođenje reči IE kao uvod u pitanje koje uvek u sebi sadrži element provokacije jer IR suočava IE sa njegovim rečima koje su ili (1) kontradiktorne u odnosu na neku drugu izjavu ili čin IE, ili (b) kompromitujuće po IE.

Primer iz engleskog jezika pokazuje slučaj kada IE (David Kilcullen) daje dve kontradiktorne izjave (u toku intervjua ili ranije), sa kojima ga IR (Stephen Sackur) suočava:

Primer 176

SS: *Well, one other point of detail about this question of how you win which I wanna bring to your attention. You said to me and you've said elsewhere over years that you you have to be very careful in the way you apply force. You certainly do not want to apply force for example from the air, from*

drone attacks or air strikes, in a way which kills civilians and simply fuels the insurgency. And yet I read you in last few days saying, with respect to Petraeus, taking over from Stan McChrystal, saying this: that the rules of engagement that the US has applied in the recent past in the fight with the Taliban have been too restrictive, too legalistic and almost too apologetic. So you're suggesting now that they should really go in all guns blazing, are you?

(E24, 15:10)

U prvom delu ovog pitanja IR navodi reči IE koje navode na oprez prilikom upotrebe sile prilikom pobuna. U drugom delu navodi drugu, kontradiktornu izjavu, po kojoj je angažovanje SAD bilo previše blago. Pitanje koje sledi stavlja IE u položaj da se brani i obrazlaže te izjave.

Isti je slučaj i u primeru na srpskom jeziku, osim što umesto druge izjave IR (Jugoslav Ćosić) govori zapravo o činjenju, tačnije nečinjenju IE (Dragan Đilas) koje demantuje njegovu izjavu :

Primer 177

JĆ: U redu, gospodine Đilas, zabrana održavanja konferencije za novinare Gej strejt alijanse u u Sava centru od strane njenog direktora otvorila je pitanje položaja manjinskih grupa i u gradu. Naime, *Vi ste izjavili da dok ste gradonačelnik neće biti diskriminacije u Beogradu, [u Vašem gradu.*

DĐ: [Tako je.

JĆ: Ali ja hoću ovo da Vas pitam *da li ste Vi zapravo pristali na diskriminaciju time što ste pristali da taj čovek koji je nesumnjivo učinio jedan diskriminatorski gest i koji je pritom bio uvijen u jedan dosta neotesani rečnik, pristali ste da da sve to prođe bez konsekvenci, ozbiljnih konsekvenci jer u u normalnim i demokratskim zemljama za ovakve gestove izvinjenje, priznaćete, nije dovoljno?*

(S13, 11:23)

Mada je izjavio da neće dozvoliti diskriminaciju, posle incidenta u Sava centru koji je napravio direktor tog objekta, gradonačelnik nije ništa uradio kako bi sankcionisao diskriminatorsko ponašanje tog pojedinca. Samim tim IR ga stavlja u poziciju da se brani.

Drugi slučaj koji smo pomenuli je kompromitovanje IE nekim izjavama koje IR navodi. U primeru iz engleskog jezika, IR (Stephen Sackur) navodi reči IE (Debra

Medina) po kojima je pravo privatnog vlasništva nad oružjem važnije od aktuelnih ozbiljnih problema sa kojima se SAD suočavaju, ili bar jednako važno:

Primer 178

SS: Right, well let's talk about the nature of this rebellion then, 'cause you've just come off a campaign, unsuccessful in the end, to win the primary for governor of... republican ticket for governor of your state of Texas er I've been looking at the nature of your campaign. There were two key issues you were pressing. One was *the essential right you said to defend private property and indeed slash taxes as a part of that and also gun ownership*. Seems to me it's a strange combination of issues when the United States is facing massive budget deficit, recession, all sorts of economic problems, rising joblessness, of course the war in Afghanistan, everything else and what are your obsessions? Seems to be gun ownership?

(E6, 5:31)

Nakon što navede reči IE, IR ih naziva *opsesijom* čime kompromituje ozbiljnost IE kao političarke koja se kandidovala za izbore u Teksasu. IE mora da obrazlaže svoje stavove.

U primeru na srpskom jeziku IR (Antonela Riha) navodi obećanje koje je IE (Goran Bogdanović) dao nekoliko meseci pre intervjuja (intervju je emitovan 23.03. naredne godine):

Primer 179

AR: *Ali Vi ste rekli u novembru mesecu, kada upravo kada je bila poslednja sednica Saveta bezbednosti gde se govorilo o Kosovu, Vi ste rekli, kao ministar Kosova i Metohije da će za 60 dana biti rešen problem sudija i tužilaštva na severu Kosova. Nije rešeno.*

(S16, 7:13)

I u ovom primeru IR dovodi IE u situaciju da mora da se brani, odnosno da obrazlaže zašto dato obećanje nije ispunjeno, jer posle navoda iznosi podatak da taj problem nije rešen.

Indirektno navođenje dokumenata i zakona. Mada Bazerman pominjanje dokumenata svrstava u posebnu tehniku intertekstualnosti, ona prema Faircough-ovoj podeli spada u indirektno navođenje. U sledećem primeru IR (Stephen Sackur) navodi stavke iz zakona:

Primer 180

GG: {početak izostavljen} Women go into that culture, er, now we've got to be careful about how we put this, but if you think about what we've learnt about the stock exchange, about the, the rituals and ordeals they put each other through, the strange games they play, there's no way that women can enter that. If you even [think about...

SS: [Hang on there, if I may stop you. There is a way they can enter that, in certain countries now. I just wonder what you think of *Norway* for example, where *they now have laws which say that 40% of boardroom directorship should go to women*. They've had that in place for several years. What one recent survey has shown is that actually *performance of companies where those targets have been met has in many cases dropped off rather than improved*.

(E7, 19:38)

IE (Germaine Greer) smatra da žene ne mogu da ravnopravno učestvuju u poslovnom svetu, i da je to još uvek svet muškaraca. IR joj kontrira navođenjem dva dokumenta koji predstavljaju svojevrsan demanti njenih reči. Prvo navodi zakon koji je donesen u Norveškoj, a koji pobija njenu tvrdnju da žene ne mogu da uđu u najviše upravljačke strukture poslovnih organizacija, a zatim rezultate ankete koja je istraživala rezultate primene tog zakona u praksi, po kojem su preduzeća u kojima je zakon primenjen pokazala lošije rezultate nego pre primene zakona. Ovakva primena pominjanja dokumenata, zakona i sl. Omogućava IR da pruži i IE i publici dokaze koji pobijaju neke tvrdnje IE.

U srpskom korpusu se navođenje dokumenata, u konkretnom slučaju zakona, takođe koristi u argumentaciji. U sledećem primeru IR (Jugoslav Ćosić) se poziva na zakon da bi tražio od IE (Vida Petrović-Škero) stručno mišljenje, ali i da bi pitao šta je ona po tom spornom pitanju uradila.

Primer 181

JĆ: {početak izostavljen} Hajde da Vas pitam za još jedan slučaj koji je sada već na nivou skandala. Ima veze sa Vrhovnim sudom jer je u njega direktno uključena i jedna od sudija Vrhovnog suda, to je gospođa Sonja Brkić koja je i predsednica Republičke izborne komisije ili je možda u međuvremenu podnela ostavku, ja nemam tu tu tu informaciju, a radi se praktično o tome da postoji stav da je u slučaju gospođe Brkić, pa i u slučaju ministarke pravde, mada CESID kaže suprotno, da je prekršen Zakon, da se radi o sukobu interesa jer, koliko sam danas uspeo da pogledam *Zakon o sudijama*, u njemu se dosta eksplicitno kaže da sudija ne može biti na drugoj javnoj funkciji i za to dobijati novac i tako dalje. Sama gospođa Brkić tvrdi da ona nije prekršila Zakon. A kakav je Vaš pogled na ovo? Vi, siguran sam, dobro znate šta kaže Zakon o sudijama. (S7, 3:41)

Ovaj red govorenja IR počinje pominjanjem skandala, čime na pomalo dramatičan način uvodi novu temu. Pošto se ogradio od nekih informacija, IR, inače pravnik po struci, poziva se na zakon o sudijama. Na kraju tendenciozno završava svoj red govorenja podsećanjem na činjenicu da je IE i sama sudija. U nastavku intervjua, a koristeći ovaj navod o zakonu, IR nastavlja da postavlja pitanja o potezima koje je IE preduzela po tom pitanju.

Kombinacija direktnog i indirektnog navođenja.

Već smo videli kombinaciju indirektnog i direktnog navođenja u primeru 159. U tom slučaju oba navoda su data u istom redu govorenja i čine jednu celinu, tj. direktni navod nadovezuje se na indirektni. Međutim, u sledećem slučaju indirektni navod predstavlja uvod u napad direktnim citiranjem. U intervjuu sa Oliver-om Stone-om IR (Stephen Sackur) dovodi u pitanje autentičnost podataka koje je reditelj koristio za snimanje filma *JFK* o ubistvu američkog predsednika Kennedy-ja. Stone smatra da je iza ubistva stajala vlada SAD, dok se „mnogi drugi ljudi“ (*many other people*) sa time ne slažu.

IR koristi intertekstualnost prvo u formi indirektnog govora (primer 182a), a zatim i direktno citira stručnjake iz relevantne oblasti (primer 182b).

Primer 182a

SS: And it's an incredibly persuasive movie it's it's complex and your sort of case, Jim Garrison the prosecutor from New Orleans, his case about what happened and how the truth was never told about the killing of JFK is persuasive, but *many many people who've studied this much longer than I have say it has very little relationship to the truth* and does that matter?
(E19, 10:56)

Malo kasnije nastupa oštrije. Ne pominje više „mnogo” ljudi koji su nešto rekli nego direktno citira poznatog pisca i advokata (Vincent Bugliosi) koji se bavio tim slučajem, i to reči koje impliciraju da je to što Oliver Stone i njemu slični rade prevara.

Primer 182b

SS: I know you did an enormous amount of research but other people have done enormous amount of research too and come to a very different conclusion. One of them er Vincent Bugliosi who I'm sure you've read I mean you read the book 'Reclaiming [History]'
OS: [Yes. [Yes.
SS: [looking again in '07 at the assassination of John F. Kennedy. And he said of your movie and er theories like yours, he said: "*Unless,*" and I'm quoting him, "*this fraud is finally exposed, belief will have become unchallenged fact*", that is the belief that there was a conspiracy, "*and the faith of the American people in their institutions will be further eroded.*"
(E19, 13:05)

Na ovaj način IR indirektno optužuje IE da ruši ugled institucija vlade SAD, a efekat koji postiže postepenim građenjem optužbe kombinacijom dva tipa intertekstualnosti je osetno veći nego kada se oni koriste pojedinačno.

U korpusu na srpskom jeziku nalazimo inenađujuće malo direktnih navoda. Srpski novinari ne koriste tu tehniku intertekstualnosti u istoj meri kao njihove britanske kolege. Zato primere kombinovanog navođenja ne nalazimo u srpskom korpusu.

3.4.3.1. Zaključak

U analizi intertekstualnosti u pitanjima uočili smo sledeće primere direktnog i indirektnog navođenja:

- (1) IR koriste direktno navođenje za uvođenje teme u intervjuu, kao i u toku razgovora. Koristi se i kombinacija indirektnog i direktnog citiranja u okviru istog reda govorenja. U korpusu na engleskom jeziku nailazimo na kontinuirano direktno citiranje, čega nema u srpskom, a u srpskom smo naišli na primere direktnog citiranja neodređene grupe ljudi koja predstavlja glas naroda, čega nema u engleskom korpusu. Navode se reči pažljivo odabranih trećih lica relevantnih za temu koji mogu biti pojedinci ili određene grupe osoba, čiji je glas značajan u javnom životu, kao i reči samog IE. Svi primeri podrazumevaju svojevrsan napad ili optužbu, koji IE stavljaju u poziciju da se brani ili da obrazlaže svoje reči ili postupke. Kontrola moći je sve vreme u rukama IR.
- (2) Indirektno navođenje je veoma slično direktnom, osim što je češće jer ne mora biti doslovno citirano, ali samim tim nema ni dramatičnost direktnog. I ovde nalazimo primere za navođenje reči trećih lica i IE, ali i raznih zakona i drugih dokumenata. Isto kao i u slučaju direktnog navođenja IE se suočava sa izjavama zbog kojih mora da se brani ili da ih obrazlaže.
- (3) U korpusu na engleskom jeziku nailazimo na kombinaciju indirektnog i direktnog navođenja koja se proteže na više redova govorenja, kojom IR postepeno napada IE.
- (4) Cilj intertekstualnosti u konfrontacionom diskursu intervjua je dakle da se iznesu negativne ili delikatne izjave koje IR ne može izneti samostalno jer bi to narušilo njegovu neutralnost. Posledica po IE je suočavanje sa činjenicama ili izjavama koje mora da obrazlaže ili od kojih mora da se brani, dok IR sve vreme u potpunosti kontroliše dijalog. Prpratna posledica intertekstualnosti je i efekat koji takve izjave proizvode u publici.
- (5) U toku analize intertekstualnosti u pitanjima uočili smo razliku između korpusa na engleskom i srpskom jeziku. Naime, izgleda da se britanski novinari brižljivije pripremaju za intervju nego srpski, na šta ukazuju direktni citati upotrebljeni u intervjuima. U engleskom korpusu često nailazimo na direktno navođenje reči trećih lica i IE, počev od uvoda u intervju, na samom početku intervjua, kao i tokom razgovora. Osim toga u korpusu na engleskom jeziku naišli smo i na primer kontinuiranog citiranja, kao i na kombinovano citiranje. Nasuprot tome, u srpskom korpusu nailazimo samo na sporadične

citare za uvođenje u temu i u toku intervjua. Što se tiče indirektnog navođenja, nismo uočili bitne razlike.

3.4.4. Intertekstualnost u odgovorima

Kako IR tako i IE primenjuju intertekstualnost u govoru. Već je napomenuto da se IE ne mogu pripremati za intervju kao što to mogu IR. Rezultat toga je neznatno prisustvo direktnog navođenja u redovima govorenja IE, jer je tačan navod nečijih reči uglavnom potrebno pripremiti i zapisati. IR direktne navode gotovo uvek čitaju. Zato se redovi govorenja IE, kada je reč o intertekstualnosti, u najvećoj meri svode na indirektno navođenje. Međutim, videli smo da IE indirektno navođenje koriste u velikoj meri.

Direktno navođenje reči trećih lica. Mada je direktno navođenje prvenstveno odlika govora novinara, i IE ga mogu primeniti kako vidimo iz narednih primera. IE direktno navode samo reči trećih lica. Citati možda nisu od reči do reči tačni, ali to ne umanjuje njihov efekat. U primeru iz engleskog jezika IR (Stephen Sackur) napominje da ideju o porezu na finansijske transakcije, koju zagovara IE (Jeffrey Sachs), SAD neće podržati, a za to citira reči američkog ministra finansija (Tim Geithner).

Primer 183

- SS: The US Treasury Secretary Tim Geithner has always said that this idea of the transaction tax is, quote “not something that we are prepared to support”. If the United States will not contemplate it, then it can’t work because nobody else surely is gonna sign up to a financial transaction tax which might to a certain extent hamper their financial institutions if in the biggest financial centre of the world New York there is no such tax.
- JS: Stephen if I stopped every time the US Treasury Secretary said that something wasn’t gonna happen, we wouldn’t have seen so much of what actually has happened because US Treasury Secretary once said to me: “You’re never gonna get that relief through the US Congress”. And a few months later that relief went through the US Congress. The fact that Secretary Geithner says this right now is not the end of the story.
- (E4, 8:04)

Da bi opovrgao tvrdnju iz navoda IR, IE citira istu osobu kao ilustraciju svog stava: da reči tog ministra finansija nisu uvek merodavne, i da njegova ideja ima šanse za uspeh.

U primeru na srpskom jeziku, IE (Predrag Simić) koristi direktno navođenje da bi objasnio svoju tvrdnju. Reč je o odnosima između Srbije i Francuske i odluci francuske vlade da prizna nezavisno Kosovo.

Primer 184

- JČ: Kakvi su po Vašoj proceni odnosi Francuske i Srbije u ovom trenutku? Nećemo naravno odlaziti mnogo daleko u prošlost, u ona vremena, [u vremena mitskih odnosa Srbije i Francuske...
- PS: [Pa, slušajte, mitski odnosi ovaj Francuske i Srbije su trajali zna se tačno do kada, do 9. oktobra '34. godine kada su hici Vlade Černomorskog ubili kralja Aleksandra i posle toga su oni prošli kroz jedan period koji je malo nalikovao ovoj sadašnjoj situaciji od francusko-srpskih odnosa vezanih za Kosovo, samo u obrnutoj uloga ulozi. Za vreme alžirskog rata Jugoslavija je, kao što znate, podržavala ovaj FLN, švercovala je oružje. Čak je i tad došlo do kratkotrajnog zahlađenja diplomatskih odnosa posle jugoslovenskog priznanja. I to je ostalo u u sećanju tih te generacije. Ja sam se često u Francuskoj sretao na primer sa senatorom Roberom Baniterom, koji mi je na sve moje apele da se Francuska drži uzdržano prema Kosovu rekao: „*Pa, gospodine ambasadore, ja sam bio za nezavisnost Alžira, kako mogu biti protiv nezavisnosti Kosova, u krajnjoj liniji, i vi ste podržavali tada nezavisnost Kosova.*“ Prema tome, za Francuze to nije bila kolonija, to je bila bio departman u kome je živelo milion i po naseljenih Francuza. Tako da je za njih postojala jedna direktna paralela i teško je toj generaciji bilo objasniti da postoje razlike između francuskog iskustva krajem '50-ih, na kraju četvrte republike, i našeg iskustva prošle godine i ovih svih godina sa Kosovom.
- (E21, 10:30)

IE direktnim navodom potkrepljuje svoje obrazloženje zašto Francuska nije podržala Srbiju po pitanju nezavisnosti Kosova. Znamo da se IR pripremaju za svaki intervju, pa kada oni koriste direktno navođenje možemo biti sigurni da su drugi tekstovi doslovno citirani. Međutim, kada su u pitanju IE ne možemo biti sigurni da su njihovi citati u potpunosti verodostojni, ali to u konkretnoj situaciji, javnom medijskom intervjuu, i nije od presudne važnosti. Naime, u trenutku kada nekoga

citiraju, taj citat se uzima kao verodostojan, pa ga i mi tako tretiramo u ovom istraživanju.

Indirektno navođenje reči trećih lica. Ovaj vid navođenja je čest u govoru IE. Oni navode i reči trećih lica i svoje. Funkcija im je ista kao u slučaju direktnog navođenja, ali je efekat umanjen iz razloga što, kao što smo već napomenuli, IE nisu u mogućnosti da te navode potkrepe direktnim citatima. U primeru iz engleskog jezika reč je o reakciji katoličke crkve na slučajeve seksualnog zlostavljanja dece u njenom okršlju u Irskoj:

Primer 185

SS: {*početak izostavljen*} The Pope in his letter to Irish Catholics in which he expressed such great remorse for what had happened in Ireland going back to the er the the child sex abuse scandals. He said and I'm quoting his words now: "Fast paced social changes occurred often affecting people's traditional adherence to Catholic teaching and values." The Pope himself surely recognizes there is a problem here and is the church not gonna have to respond to them?

VN: Well, you know, let me quote the Pope back to 1986 I think it was, as a theologian. *He said he could foresee the day when the church in some parts of the world could shrunk so much that it'd become a small flock.*
(E23, 18:07)

IR (Stephen Sackur) postavlja pitanje šta će crkva uraditi povodom pomenutih skandala, jer se kao posledica toga oseća opadanje broja sledbenika katolicizma. Kao uvod u pitanje direktno citira papu. IE (Vincent Nichols) odgovara takođe navodeći reči pape izbegavajući tako direktan odgovor. Pošto navodi osobu od autoriteta, očekuje da će navod privući pažnju i da će na taj način skrenuti IR sa teme i izbeći dalju raspravu o tom pitanju.

U primeru na srpskom jeziku reč je o „slučaju Kovačević“ i odgovornosti koju ministarstvo spoljnih poslova Srbije ima u toj aferi koja može bitno uticati na odnose između SAD i Srbije.

Primer 186

JĆ: Ali neke detalje iznosi bivši generalni konzul, Slobodan Nenadović, koji je sada u Srbiji. Zna, moram da Vas suočim sa jednim snažnim

uverenjem u javnosti, da to ne može biti posao između jednog službenika, našeg diplomatsko-konzularnog predstavništva, porodice Kovačević i američkog suda. Dakle, postoji uverenje da taj čovek to nije mogao uraditi sam bez saglasnosti nekoga ili iz Ministarstva, ili nekoga ko ima snažne veze u Ministarstvu, a pravo da Vam kažem, u pismu koje je lično Vama uputio, u javnom i otvorenom pismu, gospodin Nenadović Vas poziva da to proverite i da insistirate da se nabave listinzi telefonskih razgovora, pa da se prosto uoči sa kim je postojala frekventna komunikacija u periodu kada je gospodin Milošević odlazio na sud i u tih par meseci koliko se bavio slučajem Kovačević.

VJ: Nakon što se ovaj slučaj dogodio u Ministarstvu spoljnih poslova je sprovedena detaljna istraga, odnosno, u okviru disciplinskog postupka protiv Igora Miloševića, koji je pokrenut u okviru Ministarstva spoljnih poslova i ta istraga je napravljena i ja mogu da vam kažem da je ustanovljeno da Igor Milošević apsolutno nije bio u kontaktu sa bilo kim iz Ministarstva spoljnih poslova koji bi ga mogao instruirati ili dati mu zeleno svetlo ili saglasnost za tako nešto. Na kraju krajeva, deo iskaza Igora Miloševića u tom disciplinskom postupku, znači *Igor Milošević je dao u iskaz u kome je rekao da ga niko iz Ministarstva spoljnih poslova nije ni instruirao niti mu dao bilo kakav savet po tom pitanju kako da postupi.*

(S11, 12:20)

Ministar spoljnih poslova Srbije, Vuk Jeremić pokušava da skine svu odgovornost sa ministarstva navodeći reči advokata Igora Miloševića koji je, prema toj izjavi koju je dao na sudu, radio na svoju ruku. Mada ga IR (Jugoslav Ćosić) suočava sa alternativom, odnosno mogućnošću da se putem listinga telefonskih razgovora proveriti, IE koristi citat da bi izbegao odgovor na taj deo pitanja kao i dalju raspravu o temi.

Navođenje sopstvenih reči. U nekim od primera u kojima IE navode sopstvene reči ne možemo sa sigurnošću reći da li je u pitanju direktno ili indirektno navođenje. Zato ne pravimo razliku između te dve mogućnosti. U primeru iz engleskog jezika IR (Stephen Sackur) završava pitanje direktnim navođenjem reči IE koje ga u velikoj meri kompromituju:

Primer 187

SS: It is remarkable in a way that you said to the House of Commons Foreign Affairs Committee just the other day when you were reflecting on where Afghanistan is and, and the prospects for the September parliamentary

elections there, you said: "I don't think you'll find anyone who will say they expect the next elections in Afghanistan to be free and fair."

DM: Well [*nerazumljivo*]

SS: [Given that we are lay... [laying down lives

DM: [what I actually ...

SS: for this country and yet you're at the same time saying, [frankly there's no chance...

DM: [Yeah. Well no, let, let this is really important that we're, we're honest with people about this. *A free and fair election, I said, is what people say about elections in this country or other European countries.* If you're going to use the same phrase about an Afghan election then really you're not being, you're not levelling with people. *What I said is the elections need to be credible, a credible expression of the will of the Afghan people.*

(E3, 11:51)

IE (David Miliband) mora da se brani, pa citira svoje reči da bi obrazložio o čemu je tačno reč, odnosno šta je sa citiranom izjavom u stvari hteo da kaže.

U korpusu na srpskom jeziku nailazimo na slične primere u kojima se IE mahom brane od optužbi ili razjašnjavaju neke kompromitujuće izjave. U našem primeru, IE (Branko Kovačević) je prinuđen na istu strategiju kao IE iz prethodnog primera. IR (Antonela Riha) citira IE izjavu koju predstavlja kao poziv studentima da izađu na ulicu i na taj način ostvare šta žele.

Primer 188

AR: To je tačno, ali Vi ste ih pozvali na ulicu u jednom trenutku, rekavši da „ukoliko država bude ostala na svojim zahtevima, nema nema vam druge nego da izađete na ulicu“. Da li ih [zaista vidite na ulici?

BK: [Nisam ih, ne, nisam ih ja pozvao na ulicu. *Ja sam rekao da će oni, po prirodi stvari, izaći na ulicu kad se bude raspao školski sistem, a onda ja neću biti tu, nego ću biti kući...*

(S22, 17:15)

IE je prinuđen da obrazlaže citat i da ga ublaži. Da bi publika u ovakvim slučajevima mogla da ustanovi istinu mora da potraži tačne citate i da onda donese sud. Pošto to po pravilu niko ne radi, ovakvi slučajevi uvek ostaju kao primeri za pravdanje sopstvenih reči.

Indirektno navođenje dokumenata i zakona. Videli smo da se IR pozivaju na zakone i druge dokumente da bi potkrepili neku izjavu ili demantovali reči IE. Iz istih razloga tu strategiju ponekad koriste i IE. U primeru na engleskom jeziku IE (Noam Chomsky) koristi poznavanje međunarodnih zakona da bi dokazao svoju tvrdnju da SAD nisu imale pravo da bombarduju Avganistan posle terorističkog napada na Kule bliznakinje.

Primer 189

- TS: Why do you believe it was unlawful for the United States to fight back against a foreign attacker?
- NC: It wouldn't've been unlawful to fight against a foreign attacker but it is unlawful to carry out revenge actions.
- TS: They did fight back, though. They went after al Qaeda, [didn't they?
- NC: [Well, first of all, they hadn't identified al Qaeda as the source. But, secondly, *international law does not permit that*. It does not permit retaliatory acts. It's pretty clear, actually. *The Charter, the basis of international law, permits the use of force when authorized, specifically, by the United Nations Security Council, which didn't happen, or – this is Article 51 – in self-defence against an armed attack until the Security Council is able to act.*
- (E1a, 0:25)

IE navodi međunarodni dokument, povelju Ujedinjenih nacija, čak i tačan član povelje u kojem nalazi dokaze za svoje tvrdnje. Ovo umnogome ojačava njegovu poziciju u razgovoru.

Kao i u prethodnom slučaju, kada mora da brani neki svoj stav ili tvrdnju, IE se poziva na zakon ili član nekog zakona. IR (Antonela Riha) pita IE (Boris Milićević) šta namerava da preduzme povodom skandala koji je izazvao direktor Sava centra, a povodom zabrane konferencije za novinare Gej Strejt alijanse:

Primer 190

- AR: Vi ste čuli pretpostavljam kasnije i izvinjenje direktora Vučićevića i gradonačelnika Dragana Đilasa. Da li Vam je to dovoljno i da li ćete i dalje insistirati na smeni direktora Sava Centra?
- BM: Pa, iako je gradonačelnik Dragan Đilas rekao da je izvinjenje više nego dovoljno, mi smo njemu odgovorili da to nije dovoljno. Gospodin Vučićević je direktno diskriminisao i Gej Strejt alijansu i celokupnu gej

populaciju, i ono što je bitno, počinio je krivično delo. Znači, *postoji član 128 Krivičnog zakonika Republike Srbije, povreda ravnopravnosti*. Mi ćemo u saradnji sa Jukomom da pokrenemo krivični postupak, da se obratimo državi. Tužilac je dužan po službenoj dužnosti da goni gospodina Vučićevića, pogotovo što je on službeno lice kao direktor javnog preduzeća. To je to je slučaj koji ćemo mi sigurno dobiti, pa makar morali da idemo do evropskog suda, i ja uvek volim da kažem - zahvaliću se gospodinu Đilasu tako što ću da mu kupim poklon od odštete koju evropski sud bude propisao državi Srbiji nakon što dobijemo spor.

(S12, 0:46)

IE kategorično odbija da prihvati izvinjenje i navodi član zakona po kojem ima nameru da tuži direktora Sava centra. I u ovom slučaju vidimo da IE zauzima jaku poziciju u dijalogu, što ne može proći neprimećeno ni kod publike.

3.4.4.1. Zaključak

Intertekstualnost je prisutna u govoru IE kao direktno i indirektno navođenje, kao i u govoru IR.

- (1) Direktno navođenje je kod IE znatno ređe nego kod IR i svodi se na navođenje reči trećih lica. Cilj upotrebe direktnih navoda kod IE je uglavnom da ilustruju ili potkrepe svoje izjave.
- (2) Indirektni navodi su česti i koriste se uglavnom za izbegavanje odgovora na neko delikatno pitanje. Za razliku od navođenja reči trećih lica, navođenje tačaka zakona i drugih dokumenata omogućavaju IE da zauzme jaku poziciju u nekoj diskusiji.
- (3) Nisu uočene razlike između korpusa na engleskom i srpskom jeziku.

4. ZAKLJUČAK

U ovom radu pošli smo od pretpostavke da je govor moći u velikoj meri prisutan u konfrontacionom diskursu i da ćemo analizom konfrontacionog intervjua steći dublji uvid u jezička sredstva koja se koriste za izražavanje i preuzimanje moći u takvom vidu ljudske interakcije, kao i poboljšati njihovo prepoznavanje i razumevanje. Osim toga smatrali smo da će ovakva analiza doprineti utvrđivanju sličnosti i razlika u korišćenju jezičkih sredstava kojima se izražava moć u intervjuiima na engleskom i srpskom jeziku. Analizom televizijskih intervjua Hardtalk na engleskom jeziku i Poligraf na srpskom jeziku došli smo do sledećih rezultata:

Prvo smo sproveli analizu strukture konfrontacionog diskursa i utvrdili da se govornici prilikom preuzimanja reči smenjuju uz veliki broj prekidanja. Iz analize preuzimanja reči videli smo da je prekidanje sagovornika jedna od osnovnih karakteristika konfrontacionog intervjua. Broj prekidanja se razlikuje od intervjua do intervjua, ali je izuzetno visok ako pođemo od normativa koje je postavila analiza konverzacije da se sagovornici u najvećem broju slučajeva pridržavaju pravila preuzimanja redova govorenja bez ili uz veoma malo ćutanja i preklapanja, tj. prekidanja. Međutim, broj prekidanja sam po sebi nije jedino merilo za određivanje kontrole u diskursu. Iz analize broja prekidanja i ukupnog broja redova govorenja možemo da zaključimo da formalna kontrola zavisi od odnosa između ukupnog broja redova govorenja i broja prekidanja. Kontrastiranjem korpusa na engleskom i srpskom jeziku utvrdili smo da je jedina razlika u visini procenata. U svim emisijama na srpskom jeziku sagovornici češće preuzimaju reč prekidanjem sagovornika nego u emisijama na engleskom jeziku. Ako uporedimo odnos između broja prekidanja i ukupnog broja preuzimanja redova govorenja u celokupnom korpusu na engleskom i srpskom jeziku, videćemo da je taj odnos u engleskom 36,9%, a u srpskom čak 56,4%. Iz ovoga možemo zaključiti da je konfrontacija, kada je reč o formalnoj strukturi dijaloga, prisutnija u srpskom nego u engleskom diskursu. Osim toga ova dva korpusa razlikuju se i po tome ko koga češće prekida. U engleskom korpusu IR prekida sagovornika mnogo češće nego IE, odnosno 60,1%, naspram 39,9% koliko

prekida IE, dok je u srpskom korpusu situacija nešto ujednačenija. IR prekida u 47,6% slučajeva a IE u 52,4%.

Jezička sredstva koja spadaju u metalingvističke aspekte učtivosti za koja smo uočili da u konfrontacionom diskursu mogu izražavati moć su ćutanje i prekidanje, pa je izvršena analiza njihovih funkcija. Ćutanje može biti i sredstvo za izražavanje moći u diskursu, ali i pokazatelj da je govornik u podređenom položaju. U našem korpusu naišli smo na primere pauzi i zastoja kod oba sagovornika. Pauzu koriste i IR i IE i ona ima izrazitu funkciju kontrole u govoru. Nasuprot tome, zastoj ukazuje na podređenu ulogu govornika koji ga pravi. Naišli smo i na granične slučajeve koji se mogu odrediti i kao pauza i kao zastoj, jer prvi govornik pravi pauzu što izaziva zastoj kod drugog. Ovu tehniku primenjuju isključivo IR, i ima funkciju moći jer govornik koji pravi pauzu na ovaj način ima potpunu kontrolu u diskursu. Upoređivanjem korpusa na engleskom i srpskom jeziku nismo uočili razlike u vezi sa funkcijama ćutanja.

Na osnovu analize prekidanja zaključili smo da je prekidanje jezičko sredstvo koje se u konfrontacionom diskursu javlja i u govoru IR i u govoru IE. Osnovni cilj zbog kojeg sagovornici pribegavaju prekidanju je preuzimanje reči, a samim tim i kontrole u konverzaciji. Uočeno je nekoliko funkcija prekidanja. Prekidanje zbog slaganja nema funkciju preuzimanja kontrole u diskursu. Prekidanje zbog delimičnog slaganja u sebi ima element konfrontacije, a nalazimo ga i kod IR i kod IE. Ovo prekidanje može biti i neuspešno kada prvi govornik ne dozvoli da bude prekinut nego zadržava reč i samim tim kontrolu u diskursu. Kada je uspešno, delimično slaganje ima funkciju preuzimanja kontrole u diskursu. Prekidanje zbog prividnog slaganja je karakteristika govora IR. Kada na ovaj način prekine IE, IR preuzima kontrolu u diskursu. Prekidanje zbog neslaganja je čest vid prekidanja u korpusu, pokazuje najuočljiviji element konfrontacije i predstavlja eksplicitno ispoljavanje moći u govoru. Mada ima istu funkciju kao prekidanje zbog delimičnog i prividnog slaganja, u njemu nema markera diskursa za slaganje koji ublažavaju jačinu konfrontacije. Preuzimanje reči na ovaj način uvek ima efekta ma koliko red govorenja kratko trajao. Njime se odlikuje govor oba učesnika u intevjuu. Uočili smo i retke slučajeve pravdanja i izvinjavanja sagovorniku zbog prekidanja, kao i primedbi na prekidanje što ukazuje na osnovnu formalnu karakteristiku konfrontacionog diskursa koju smo prethodno utvrdili a to je da govornici često prekidaju jedan drugog, i da je to u stvari

normativno ponašanje u konfrontacionom diskursu. Ni u slučaju prekidanja nisu uočene bitne razlike u korpusima.

Pošli smo od pretpostavke da je intervju tip institucionalizog diskursa u kojem kontrolu sadržine u potpunosti kontroliše IR. U rezultatima do kojih smo došli to je uglavnom potvrđeno. Kontrola sadržine u oba korpusa karakteristika je govora IR. IR navodi temu/teme još u uvodu u intervju. U uvodu može da postavi pitanje ili da uputi provokaciju koja se može odnositi na pojedinca (uglavnom na IE), institucije vlasti (nacionalne ili međunarodne), verske institucije, pa i na javnost u celini.

Naši primeri pokazuju da IR prvu temu navodi u prvom redu govorenja posle uvodnog pozdrava. Temu uvodi bilo direktno – pitanjem, bilo pitanjem sa jednom ili više uvodnih rečenica informativnog karaktera. Jezička sredstva koja IR često koristi u pitanjima su presupozicija i intertekstualnost. IR po pravilu menja temu kada je to isplanirao, ali i kada mora da povрати kontrolu ako IE uspe da preuzme kontrolu; zadržava IE na temi ili neku temu koju pokušava da uvede IE odlaže za kasnije, tj. ne dozvoljava IE da menja temu po svom nahođenju, niti da pravi digresije; vraća razgovor na prvobitnu temu ako ipak dođe do odstupanja ili digresije; pred kraj intervjuja ponekad upozori IE da je vreme (skoro) isteklo pre nego što uvede poslednju temu. IE može ponekad, mada uvek samo na kratko, da preuzme kontrolu nad sadržinom, da ima poslednju reč po pitanju neke teme, ili da čak IR prihvati razgovor na tu temu, bar na kratko. Isto tako IE može, opet retko, da ne dozvoli IR da ga prekine i da zadrži kontrolu u diskursu dok ne završi svoj red govorenja.

U analizi kontrole sadržine uočili smo razliku između dva korpusa koja se ogleda u načinu otvaranja intervjuja, kao i u načinu uvođenja teme i provokacije. U intervjuima iz engleskog korpusa uvod u intervju i glavni tok intervjuja su fizički razdvojeni, pa IR u prvom redu govorenja uvodi temu kao da IE nije čuo uvod u intervju, tj. u prvom redu govorenja uvodi temu koja se može razumeti i bez uvoda u intervju. Nasuprot tome u srpskom intervjuu uvod nije odvojen od razgovora i IR ga izgovara u studiju u prisustvu IE i publike, pa se prvi red govorenja IR nadovezuje na uvod, tj. ne može se uvek razumeti bez uvoda. Pored toga, u intervjuima na engleskom jeziku tema i provokacija se po pravilu uvode putem pitanja, dok se u intervjuima iz srpskog korpusa IR uglavnom drže narativnog stila bez pitanja. Što se tiče kontrole sadržine i preuzimanja kontrole u glavnom toku intervjuja nisu uočene bitnije razlike.

U okviru kontrole interpersonalnih odnosa moći uočili smo da i IR i IE koriste specifične strategije i određena jezička sredstva za preuzimanje i izražavanje moći u konfrontacionom diskursu – IR putem pitanja, a IE putem odgovora.

U svemu do sada rečenom videli smo da sama struktura intervjua omogućava IR da kontroliše dijalog. Međutim, na osnovu analize pitanja možemo zaključiti da IR u velikoj meri koristi određena pitanja i strategije postavljanja pitanja za kontrolu moći tokom intervjua. Naišli smo na više tipova pitanja i nekoliko strategija koje obuhvataju više redova govorenja. Pitanja često imaju uvod koji ima dvostruku funkciju. Prvo, uvod ima informativni karakter, i drugo, on ograničava kontekst. Upotrebom uvoda da bi ograničio kontekst, IR usko usmerava IE na suštinu pitanja, pa IE tako ima mali prostor za manevar u okviru odgovora. U konfrontacionom intervjuu IR koristi parcijalna i totalna pitanja. Iz primera smo ustanovili da mada parcijalna pitanja ostavljaju prostora IE da na njih odgovori bar donekle kako želi, ona u konfrontacionom intervjuu mogu biti agresivna i koristiti se za vršenje pritiska na IE, naročito ako se uz njih koristi uvod. Totalna pitanja imaju više karakter konfrontacije jer su odgovori na njih ograničeni na *da* i *ne*. Za razliku od klasičnog intervjua gde ih IR izbegavaju zbog mogućeg prekida konverzacije u slučaju kratkog odgovora, u konfrontacionom intervjuu su česta i IR ih svesno koristi za provokaciju u kojoj se IE ne ostavlja mogućnost izbora. Ukoliko IE i da kratak odgovor, IR je uglavnom spreman na to i odmah nastavlja sa daljim pitanjima. Ukoliko ga IE i iznenadi kratkim odgovorom i preuzme kontrolu, to je samo trenutno, jer IR u takvim slučajevima ponavlja pitanje i nastavlja po svom planu. Posledica ovakvog izbora IR je često izbegavanje IE da odgovore na totalno pitanje. IR u velikom broju pitanja koristi presupoziciju. Međutim, funkciju moći presupozicija dobija tek kad izazove poništavaje kod IE. U većini slučajeva presupozicija je poznata i IR i IE i uzima se „zdravo za gotovo“. Videli smo iz primera da presupozicija ima važnost kada IE reaguje na takvo pitanje tako što ne odgovaraju na njega, već pobijaju ili odbacuju presupoziciju. Pitanja sa preferiranim odgovorom su karakteristična za konfrontacioni intervju jer su dizajnirana da unapred impliciraju odgovor. Preferirani odgovor tako ograničava IE više od drugih vrsta pitanja. U okviru ovih pitanja IR koriste izjavne, tagovane i eliptične rečenice, zatim negativna pitanja kao i markere negativne polarnosti. Sva ova jezička sredstva koja IR koristi za postavljanje pitanja pokazuju u

stvari da IR imaju mogućnost izbora. Oni mogu upotrebiti i neko drugo „obično“ pitanje, ali se svesno opredeljuju za ovakva pitanja čime zapravo ovim intervjuima daju karakter konfrontacionog diskursa. Još jedno jezičko sredstvo smo uočili tokom analize korpusa. Mada retko, impertiv se takođe može naći u okviru pitanja, ili umesto pitanja. Uglavnom se koristi da bi IR od IE tražio objašnjenje ili izjašnjavanje po nekom pitanju uz više insistiranja, i kao izazivanje.

Osim pomenutih jezičkih sredstava i strategija za postavljanje pitanja, IR koriste još neke strategije ispitivanja koje obuhvataju više od jednog uobičajenog reda govorenja. U korpusima na oba jezika smo prepoznali strategije ponavljanja istog pitanja, nizanja pitanja, reformulacije pitanja i ili-pitanja. Cilj svih ovih strategija je da se od IE dobije odgovor koji on inicijalno izbegava da da. Pošto se protežu na bar dva a često i više redova govorenja ove strategije podrazumevaju povećavanje pritiska na IE zbog očiglednog insistiranja IR da dobije odgovor na svoje pitanje.

Ono što je zajedničko svim ovde pomenutim pitanjima i strategijama koje IR koriste tokom dijaloga je momenat ograničavanja IE po pitanju njihovih odgovora. Naime, sva pitanja i strategije su dizajnirani tako da IE ostave što manji prostor za odgovor, odnosno da ga što je moguće preciznije usmere na odgovor koji se očekuje, što automatski povećava pritisak na IE prilikom odgovaranja, a kontrolu diskursa ostavlja u rukama IR. Prilikom kontrastiranja dva korpusa po pitanju jezičkih sredstava i strategija koje IR koristi za izražavanje moći u diskursu u pitanjima nismo uočili bitnije razlike.

Na osnovu prethodnog istraživanja smo mogli da zaključimo da IR tokom gotovo celog intervjua ima kontrolu nad diskursom. Međutim, u analizi odgovora smo utvrdili da i IE može preuzeti kontrolu i na koji način. Proučavajući odgovore naišli smo na kratke i dugačke odgovore, pozitivnu i negativnu dimenziju izbegavanja odgovora, otvoreno i prikriveno izbegavanje odgovora, kao i aktivno i pasivno preuzimanje kontrole.

Kratki odgovori nisu česti u konfrontacionom diskursu. Oni spadaju u negativnu dimenziju izbegavanja odgovora i pasivno preuzimanje kontrole, i njih IE u našim primerima koriste da bi pokušali da izbegnu da daju odgovor na neko nezgodno pitanje, ili da se suprotstave bilo pitanju bilo presupoziciji u pitanju. IR nisu uvek spremni na ovakve odgovore, pa pitanje uglavnom ponavljaju da bi dobili na vremenu da se sprema za dalja pitanja koja će postavljati. U svakom primeru IR nastavljaju sa

pitanjima, osim u jednom primeru na srpskom jeziku, u kojem IR odlučuje da ne nastavi sa daljim pitanjima, pa se tema završava kratkim odgovorom IE. Kratki odgovori su jedini primer za pasivno preuzimanje kontrole. Nasuprot njima, dugački odgovori, koji su relativno česti u oba korpusa, spadaju u pozitivnu dimenziju izbegavanja odgovora i aktivno preuzimanje kontrole. Oni predstavljaju efikasan način na koji IE pokušava – i uglavnom uspeva – da preuzme kontrolu, bar dok ne kaže ono što želi. Kod takvih odgovora, IE uglavnom unapred upozori IR da će odgovor biti dugačak, tj. zauzima poziciju, i time se obezbeđuje od eventualnog prekidanja. Najčešće takvi redovi govorenja počinju najavom više tačaka kojih se, osim prve, IE u daljem odgovoru ne dotakne. IR ponekad dozvole IE da odgovaraju na ovaj način, međutim ima i slučajeva kada ih prekidaju i nastavljaju da kontrolišu dijalog.

Pošto konfrontacioni diskurs intervjua iz našeg korpusa obiluje provokativnim i delikatnim pitanjima, uočili smo da IE često izbegavaju da odgovore na takva pitanja. Izbegavanje odgovora podrazumeva više strategija koje mogu imati negativnu ili pozitivnu dimenziju. Najočigledniji primer pozitivne dimenzije na koji smo naišli je promena teme i zadržavanje na temi. Međutim, ako IE i uspe da preuzme kontrolu sadržine to uglavnom traje kratko, odnosno sve dok IR ne odluči da promeni temu. Najočigledniji primer negativne dimenzije – eksplicitno odbijanje IE da odgovori na pitanje – veoma je redak u našem korpusu. U takvim slučajevima razgovor se prekida, a IR ili menja temu ili postavlja drugo pitanje ili modifikuje pitanje na koje je IE odbio da odgovori. Primetili smo da IR u takvim slučajevima ne insistira na odgovoru. U okviru ove strategije odbijanja IE da odgovori na pitanje, nailazimo na slučajeve u kojima IE ne odbija eksplicitno da odgovori, ali ne odgovara na pitanje i za to ne daje obrazloženje. Ovakva strategija je ponekad uspešna, ali IR ponekad insistira na odgovoru. U našim primerima videli smo da IE ne daju odgovor na ova pitanja. Ima slučajeva kada IE ne odbija eksplicitno da odgovori, ali ne odgovara na pitanje mada se odgovor može naslutiti. IR ponekad nastavlja da insistira na odgovoru. Uočili smo još neke slučajeve u kojima IE odbija da odgovori na pitanje: kada IE nema informaciju koja se traži, kada daje delimičan odgovor, kada naglašava da je odgovor opšte poznat ili kada IE nije kompetentan da odgovori. U korpusu na engleskom jeziku naišli smo na primer očigledno neiskrenog odgovora, kada IE daje odgovor za koji svi učesnici uključujući i publiku znaju da je neiskren. IE često pribegavaju još

jednoj strategiji za izbegavanje odgovora po kojoj se na prvi pogled ne primećuje da IE pokušava da izbegne odgovor. Tu strategiju smo nazvali prikriveno izbegavanje odgovora. U primerima za prikriveno izbegavanje odgovora, strategija izbegavanja je teže uočljiva. IE često umesto na pitanje odgovara na uvod u pitanje ili ga komentariše, ne dajući pritom odgovor na pitanje. Ponavljanjem dela pitanja IE može promeniti fokus pitanja, a zatim dati odgovor na tako izmenjeno pitanje. IE ponekad pokušava da izbegne odgovor pomeranjem specifičnog fokusa pitanja. Upotrebom gramatičkog vremena IE može pomeriti hronološki, a upotrebom modalnosti ponekad menja modalni fokus pitanja. Još jedna uspešna strategija podrazumeva odgovaranje pitanjem, kad IE primorava IR da odgovara na pitanje.

Svi slučajevi odstupanja od norme davanja odgovora na postavljeno pitanje predstavljaju pokušaj izražavanja moći u diskursu i preuzimanja kontrole. Videli smo da su jezička sredstva koja IE ovde koristi često prikrivena u odgovoru sa ciljem da se izbegne odgovor na pitanje ili razgovor o nekoj temi. Koju god strategiju da primeni IE se uvek nada da IR neće insistirati na odgovoru. Po pravilu, IE uspeva da na kratko preuzme kontrolu, da IR dovede u nezgodan položaj da povremeno izgubi kontrolu nad konverzacijom, pa čak i da ga stavi u situaciju da mora da odgovara na pitanja koja postavlja IE.

Kao ni u slučaju analize pitanja, tako ni u slučaju analize odgovora prilikom kontrastiranja dva korpusa nismo uočili bitnije razlike. IE uglavnom koriste ista jezička sredstva i strategije za pomeranje odnosa moći u konfrontacionom diskursu u oba korpusa.

U toku analize korpusa primetili smo često korišćenje intertekstualnosti kod oba sagovornika u oba korpusa. Najuočljivije tehnike primene intertekstualnosti u svrhu izražavanja moći i promena odnosa moći na koje smo naišli su direktno i indirektno navođenje.

Upotreba intertekstualnosti se razlikuje kod IR i IE. IR koriste direktno navođenje za uvođenje teme u intervjuu, kao i u toku razgovora. Koristi se i kombinacija indirektnog i direktnog citiranja u okviru istog reda govorenja. U korpusu na engleskom jeziku nailazimo na kontinuirano direktno citiranje, čega nema u srpskom, a u srpskom smo naišli na primere direktnog citiranja neodređene grupe ljudi koja predstavlja glas naroda, čega nema u engleskom korpusu. Navode se reči pažljivo odabranih trećih lica relevantnih za temu koji mogu biti pojedinci ili

određene grupe osoba, čiji je glas značajan u javnom životu, kao i reči samog IE. Svi primeri podrazumevaju svojevrsan napad ili optužbu, koji IE stavlja u poziciju da se brani ili da obrazlaže svoje reči ili postupke. Kontrola moći je sve vreme u rukama IR.

Indirektno navođenje je veoma slično direktnom, osim što je češće jer ne mora biti doslovno citirano, ali samim tim nema ni dramatičnost direktnog. I ovde nalazimo primere za navođenje reči trećih lica i IE, ali i raznih zakona i drugih dokumenata. Isto kao i u slučaju direktnog navođenja IE se suočava sa izjavama zbog kojih mora da se brani ili da ih obrazlaže. U korpusu na engleskom jeziku naišli smo na kombinaciju indirektnog i direktnog navođenja koja se proteže na više redova govorenja, kojom IR postepeno napada IE. Na ovakve primere nismo naišli u korpusu na srpskom jeziku.

Cilj upotrebe intertekstualnosti u konfrontacionom diskursu intervjua je dakle da se iznesu negativne ili delikatne izjave koje IR ne može izneti u svoje ime jer bi to narušilo njegovu neutralnost. Posledica po IE je suočavanje sa činjenicama ili izjavama koje mora da obrazlaže ili od kojih mora da se brani, dok IR sve vreme u potpunosti kontroliše dijalog. Propratna posledica intertekstualnosti može biti i efekat koji takve izjave proizvode u publici.

U toku analize intertekstualnosti u pitanjima uočili smo raziku između korpusa na engleskom i korpusa na srpskom jeziku. Naime, izgleda da se britanski novinari brižljivije pripremaju za intervju nego srpski, na šta ukazuje učestalost direktnih citata upotrebljenih u intervjuima. U engleskom korpusu često nailazimo na direktno navođenje reči trećih lica kao i reči IE, počev od uvoda u intervju, na samom početku intervjua, kao i tokom glavnog toka intervjua. Osim toga u korpusu na engleskom jeziku naišli smo i na primer kontinuiranog citiranja, kao i na kombinovano citiranje. Nasuprot tome, u srpskom korpusu nailazimo samo na sporadične direktne navode za uvođenje u temu i u toku intervjua. Što se tiče indirektnog navođenja, nismo uočili bitne razlike.

IE koriste direktno navođenje u manjoj meri nego IR, i ono se svodi na navođenje reči trećih lica. Cilj upotrebe direktnih navoda kod IE je uglavnom da ilustruju ili potkrepe svoje izjave, i nema naročito izraženu funkciju moći. Indirektni navodi su česti i koriste se uglavnom za izbegavanje odgovora na neko delikatno pitanje. Za razliku od navođenja reči trećih lica, navođenje tačaka zakona i drugih

dokumenata omogućavaju IE da zauzme jaku poziciju u diskusiji. Što se tiče upotrebe intertekstualnosti u govoru IE nisu uočene razlike između korpusa na engleskom i srpskom jeziku.

Rezultati analize ukazuju na zaključak da je u smislu odnosa moći i kontrole intervjuer u intervjuima konfrontacionog tipa dominantan učesnik, i to ne samo zbog uloge koju ima zbog institucionalnog ustrojstva intervjua kao žanra, već i zbog jezičkih sredstava koja koristi tokom interakcije. Intervjuisani može na mahove preuzimati kontrolu koristeći određena jezička sredstva i strategije komunikacije, ali ta kontrola je uvek kratkotrajna. Intervjuer posle tih situacija pomeranja moći uvek preuzima kontrolu i ostaje dominantan tokom celog trajanja intervjua.

Među najznačajnija jezička sredstva koja se koriste za izražavanje moći u konfrontacionom diskursu spadaju: ćutanje i prekidanje, pomeranje fokusa pitanja, pomeranje modalnog i hronološkog fokusa pitanja, razni oblici i strategije postavljanja pitanja kao i davanja i izbegavanja odgovora, intertekstualnost, da navedemo samo one koji se najčešće javljaju ili koji imaju najveću ulogu u odnosima moći.

Razlike koje su uočene između dva analizirana korpusa uglavnom se odnose na stil vođenja intervjua. Vidimo da se pojedinačni intervjueri ne razlikuju u okviru jednog korpusa, već prate istu utvrđenu shemu u dijalogu. Bitne razlike se dakle sastoje u sledećem: po pitanju kontrole strukture diskursa u intervjuima na srpskom jeziku element konfrontacije je prisutniji nego u engleskom; u engleskom korpusu intervjuer je daleko dominantniji od intervjuisanog, dok je u srpskom korpusu taj odnos ujednačeniji. Što se tiče kontrole sadržine korpusi se uglavnom razlikuju po shemi intervjua što je, kao što smo već napomenuli uglavnom stilski odlika intervjua. Samo je još jedna bitna razlika uočena, a to je upotreba direktnog citiranja kod intervjuera, koje je mnogo češće prisutno u govoru intervjuera u engleskom korpusu nego u srpskom. Možemo dakle zaključiti da se i na engleskom i na srpskom jeziku koriste ista jezička sredstva za izražavanje moći u konfrontacionom diskursu.

Zaključci do kojih smo došli u ovom istraživanju mogu se dalje koristiti interdisciplinarno kako u lingvistici tako i u drugim naučnim disciplinama kao što su sociologija, psihologija, komunikologija, politikologija, novinarstvo i etnometodologija. Ovim istraživanjem otvara se prostor za nova koja bi analizirala

jezička sredstva u drugim oblicima institucionalne interakcije koja uključuje odnose moći i konfrontacioni diskurs.

Dodatak 1 – Spisak intervjuja

U ovom dodatku naveden je spisak intervjuja iz korpusa na engleskom i srpskom jeziku. Za svaki intervju navodi se ime gosta i njegova profesija ili funkcija, ime voditelja, datum emitovanja, i dužina trajanja intervjuja.

HARDTALK

E1	Noam Chomsky, filozof i lingvista (voditelj ga predstavlja kao intelektualca)	Tim Sebastian	2. feb. 2002.	23:30 a 9:37 b 9:45 c 4:17
E2	Noam Chomsky, filozof i lingvista (voditelj ga predstavlja kao intelektualca)	Stephen Sackur	3. nov. 2009.	23:23
E3	David Miliband, ministar spoljnjih poslova	Stephen Sackur	3. mar. 2010.	23:33
E4	Jeffrey Sachs, ekonomista	Stephen Sackur	10. mar. 2010.	23:43
E5	Phil Woolas, ministar za imigraciju, posanik u parlamentu	Stephen Sackur	16. mar. 2010.	23:38
E6	Debra Medina, bivši kandidat za guvernera Teksasa	Stephen Sackur	22. mar. 2010.	23:00
E7	Germaine Greer, pisac	Stephen Sackur	23. mar. 2010.	23:11
E8	Annie Lennox, pevačica i aktivistkinja	Stephen Sackur	24. mar. 2010.	23:30
E9	Nigel Farage, poslanik u EU	Stephen Sackur	29. mar. 2010.	23:40
E10	Jon Smith, fudbalski menadžer	Stephen Sackur	31. mar. 2010.	23:20
E11	Heather Brooke, novinar	Sarah Montague	1. apr. 2010.	23:20
E12	Justine Roberts, saosnivač <i>Mumsnet</i> -a	Stephen Sackur	5. apr. 2010.	23:00

E13	Robert Winston, profesor prirodnih nauka	Stephen Sackur	6. apr. 2010.	23:15
E14	Iain Hutchison, facijalni hirurg	Stephen Sackur	26. apr. 2010.	23:35
E15	David Harvey, profesor, ekonomista, marksista	Sarah Montague	6. maj 2010.	23:20
E16	Kurt Volker, bivši ambasador UN pri UN	Stephen Sackur	19. maj 2010.	23:30
E17	Hugh Orde, predsednik Udruženja šefova policije	Sarah Montague	24. maj 2010.	23:30
E18	William Kristol, politički komentator	Jonathan Charles	26. maj 2010.	23:10
E19	Oliver Stone, filmski reditelj	Stephen Sackur	27. maj 2010.	23:10
E20	James Rogers, finansijski guru	Sarah Montague	17. jun 2010.	22:35
E21	Christopher Hill, ambasador SAD u Iraku	Stephen Sackur	22. jun 2010.	23:25
E22	Frank Field, poslanik u parlamentu, laburista	Stephen Sackur	30. jun 2010.	23:30
E23	Vincent Nichols, nadbiskup	Stephen Sackur	2. jul 2010.	23:00
E24	David Kilcullen, savetnik za pobune u Pentagonu	Stephen Sackur	12. jul 2010.	23:10
E25	Richard Lambert, genrelani direktor konfederacije britanske industrije	Stephen Sackur	13. jul 2010.	23:10
E26	Stephen King, glavni ekonomista HSBC banke	Zeinab Badawi	25. avg. 2010.	23:20
E27	Andre Agassi, teniser	Stephen Sackur	26. avg. 2010.	23:10

POLIGRAF

S1	Čedomir Jovanović, predsednik LDP	Jugoslav Ćosić	24. dec. 2008	27:30
S2	Branislav Čanak, predsednik sindikata Nezavisnost	Antonela Riha	5. jan. 2009	27:40
S3	Tomislav Nikolić, predsednik Srpske napredne stranke	Antonela Riha	14. jan. 2009	28:50
S4	Duško Vujošević trener Košarkaškog kluba Partizan	Jugoslav Ćosić	23. jan. 2009	29:20
S5	Dragan Šutanovac, ministar odbrane	Antonela Riha	29. jan. 2009	29:40
S6	Milan Krkobabić, zamenik gradonačelnika Beograda	Antonela Riha	5. feb. 2009.	27:00
S7	Vida Petrović-Škero, predsednica Vrhovnog suda Srbije	Jugoslav Ćosić	11. feb. 2009.	30:10
S8	Predrag Ejodus, upravnik Narodnog pozorišta, dramski umetnik	Jugoslav Ćosić	13. feb. 2009.	27:00
S9	Milan Obradović, direktor Uprave za izvršenje zavodskih sankcija	Jugoslav Ćosić	18. feb. 2009.	26:40
S10	Vlade Divac, predsednik Olimpijskog komiteta Srbije	Jugoslav Ćosić	25. feb. 2009.	24:30
S11	Vuk Jeremić, ministar spoljnih poslova	Jugoslav Ćosić	27. feb. 2009.	27:30
S12	Boris Milicević, predsednik Gej strejt alijanse	Antonela Riha	3. mar. 2009.	25:30
S13	Dragan Đilas, gradonačelnik Beograda	Jugoslav Ćosić	4. mar. 2009.	27:00
S14	Vlada Divljan, muzičar	Jugoslav Ćosić	6. mar. 2009.	25:15
S15	Miroljub Labus, profesor Pravnog fakulteta	Jugoslav Ćosić	20. mar. 2009.	27:50

S16	Goran Bogdanović, ministar za Kosovo i Metohiju	Antonela Riha	23. mar. 2009.	26:40
S17	Radomir Antić, selektor fudbalske reprezentacije Srbije	Jugoslav Ćosić	3. apr. 2009.	24_50
S18	Slobodan Ilić, državni sekretar u Ministarstvu finansija	Jugoslav Ćosić	8. apr. 2009.	27:50
S19	Mladan Dinkić, ministar ekonomije i regionalnog razvoja	Antonela Riha	9. apr. 2009.	28:45
S20	Aleksandar Vučić, zamenik predsednika Srpske napredne stranke	Antonela Riha	13. apr. 2009.	29:30
S21	Predrag Simić, profesor Fakulteta političkih nauka i donedavni ambasador Srbije u Francuskoj	Jugoslav Ćosić	5. maj 2009.	29:00
S22	Branko Kovačević, rektor Univerziteta u Beogradu	Antonela Riha	14. maj 2009.	27:50

Dodatak 2

Zbog relativno lošeg snimka Hardtalk intervjuja E1 u kojem je gost Noam Chomsky, prilažemo transkript razgovora. Transkript se može naći se na internet strani Noam-a Chomsky-og <http://www.chomsky.info/interviews/20020227.htm>, ali je editovan, pa smo ga mi prilagodili potrebama ovog rada.

Hardtalk intervju E1 - transkript

Noam Chomsky interviewed by Tim Sebastian

HARDtalk, February 2, 2002

Tim Sebastian: My guest today is one of America's foremost intellectuals, a free thinker to some and a fanatical dissident to others. Why did he reject the bombing in Afghanistan and why did he share Bin Laden's views about the crimes America's committed?

TS: Noam Chomsky, a very warm welcome to the programme.

NC: Glad to be here.

TS: Why do you believe it was unlawful for the United States to fight back against a foreign attacker?

NC: It wouldn't've been unlawful to fight against a foreign attacker but it is unlawful to carry out revenge actions.

TS: They did fight back, though. They went after al Qaeda, didn't they?

NC: Well, first of all, they hadn't identified al Qaeda as the source. But, secondly, international law does not permit that. It does not permit retaliatory acts. It's pretty clear, actually. The UN Charter, the basis of international law, permits the use of force when authorized, specifically, by the United Nations Security Council, which didn't happen, or – this is Article 51 – in self-defence against an armed attack until the Security Council is able to act.

TS: But what is self-defence if not retaliation? If you expect... If you expect another attack to [come...]

NC: [If if you look at the Article 51, you carry... If the United States is being bombed, let's say, it can fight back – instantly notify the Security Council, ask the Security Council to act, and defend itself until the Security Council acts.

TS: It was bombed.

NC: It did not approach the Security Council. The reason is... Notice this does not refer to retaliation against bombing. So, for example, when the United States carries out an attack against Nicaragua, Nicaragua is not entitled to set off bombs in Washington. [Er...

TS: [If the Russians had sent two missiles against New York instead of al [Qaeda...

NC: [It could have retaliated.

TS: Then you could retaliate?

NC: You could retaliate.

TS: What's the difference?

NC: Because you knew that the missiles came from Russia. [And...

TS: [The US said they knew that they came from al [Qaeda and the Taliban.

NC: [No, it guessed, it guessed.

TS: But it was right, wasn't it?

NC: We don't know whether it was right. It doesn't make any difference.

TS: Well, bin Laden has said he he did it.

NC: He, he... First of all, the fact that he said afterwards that he knew about it tells you nothing and also it's irrelevant.

TS: Because he calculated in advance the number of casualties from the enemy who'd be killed based on the position [of the tower...

NC: [Which means that he took credit for it several months later. If someone takes credit for something several months later, that does not authorize an attack before evidence is presented. Look, this entire discussion is irrelevant. If the United States wanted to observe international law, there was a very easy way to do it, namely, go to the Security Council, get a resolution authorizing the use of force, which it certainly could have done.

TS: It got a resolution on September the 12th. The Security Council expressed readiness to take all [necessary steps to respond...

NC: [Readiness. Readiness. But it did not authorize the use of force. So, we may have these academic discussions about, you know, the intent of Article 51 – and, actually, I think the answer is Article 51 doesn't apply – but it's kind of irrelevant because all you could cut through all of this very simply by requesting by proposing a resolution which would, unambiguously and clearly, authorize the use of force. All of this is as clear a statement as you can imagine that we do not want to follow international law. We are telling the world we do not defer to any authority. [And that makes perfect sense.

TS: [The US... The US

The US believes that it was in the position of somebody who wakes up in the middle of the night, finds a man standing over him with a hammer, and then approaches. You would like them to approach the police, bring out the police, and ask the man with the hammer to wait while they do it.

NC: No, no, no, that's not... I'm sorry. That's not the way it works. You can defend yourself against the man with the hammer. And call the police. And ask them to [take...

TS: [They'll wait while [you do it?

NC: [No, excuse me, you keep defending yourself from the ongoing attack. You call the police, you ask them to take over. If you think you know who carried out the attack, you find evidence. Er You call for the equivalent of extradition which would {*nerazumljivo*} over from the next district. All this the United States and Britain flatly refused to do because they are telling the world, loud and clear: "We do not defer to any [authority."

TS: [As you see, the world didn't object to it. The world didn't object to it, did it?

NC: Well, if the leading Mafia don in town says: "I'm going to..." wants to pick somebody up, he doesn't get a court order. He just sends his goons to pick him up and nobody objects because they're afraid.

TS: What was so wrong with what Bush did? He stopped, he thought, he consulted he attempted to build an international consensus. What was wrong with that?

NC: You asked a different question before. Did [he...

TS: [{nerazumljivo}

NC: Was it right to act in violation of law to just attack? Well, I think it was wrong, because I [agree...

TS: [Attack in self-defense which you say is not the case, which you don't accept.

NC: Nor do you.

TS: How do you know?

NC: Well, let's try it. [The United States...

TS: [It doesn't matter what I think.

NC: Well, let's let's try it. The United States clearly... Let's take an uncontroversial case, because we have a World Court decision and a Security Council resolution. The United States attacked Nicaragua for years. It practically destroyed the country, tens of thousands of people were killed.

TS: This is a comparable situation, [is it?

NC: [No, it's much worse.

TS: So why are we talking about it if it's not a comparable situation?

NC: It's comparable though it's much worse. Now the question is: Do you believe that Nicaragua – here is an ongoing armed attack. Did Nicaragua have the right to set off bombs in Washington? Do you think so?

TS: It doesn't matter whether I... It doesn't matter whether I think it does... We're asking for your views.

NC: Well, I think it [was...

TS: [A sufficient number of people did think it was all right.

NC: No. Nobody thought it was right for Nicaragua to set off bombs in Washington. Nor did I. The reason is we don't accept the principle that a country that is under even a country that's under ongoing armed attack has the right to retaliate with violence. What we... What we believe is that what Nicaragua should have done is go to the appropriate international authorities – in this case, the World Court – get a judgment demanding ordering the United States to terminate the attack. When the United States rejected the World Court decision, go to the Security Council, get a resolution calling on states to observe international law. When the United States vetoed that resolution, go to the Security Co- go to the General Assembly and get authorization, which they did. When the US blocked that, they were finished. International law is impossible.

TS: You say there's been virtually no discussion of the option of adhering to the rule of [law.

NC: [Exactly.

TS: Why would there be no discussion? There's been endless [discussion...

NC: [Really?

TS: by human rights groups in Europe, by the media, by all kinds of organizations.

NC: On a very narrow tactical issue – important one, but narrow. Initially, in mid-September, the rhetoric appeared to indicate that the US was planning a massive military attack. And there was a huge amount of discussion about that and great protest from NATO [leaders...

TS: [That's my point.

NC: But that's about a tactical matter. That's whether you carry out a massive attack which is gonna [slaughter civilians...

TS: [But that's about whether it was right to...

NC: No, no.

TS: But that was the discussion in Europe.

NC: That was not the discussion in Europe. There was very little discussion as [to...

TS: [The media was full of [discussion programs...

NC: [Excuse me. Excuse me, the discussion was not about the following question: shall we go to the Security Council, get a resolution explicitly authorizing an action which will identify the criminals – who were unknown – find evidence, call for their extradition. If their extradition is not granted, use force to er er to er apprehend them? There was almost no discussion about that and you know that perfectly well.

TS: I'm puzzled by one of your comparisons. You said when IRA bombs were set off in London, there was no call to bomb West Belfast.

NC: Or Boston.

TS: Why would any country attack itself? Why would Britain attack part of part of Britain, part of the United Kingdom?

NC: Excuse me, because West Belfast was the place where the bombing was originating...

TS: They were a part of the United Kingdom.

NC: Makes no difference.

TS: Doesn't it?

NC: Actually, what I said, to be clear, is there was no call to bomb Boston and West Belfast. The reason is Boston is the main source of the funding – that's not in doubt – and West Belfast is presumably the place where the plans were made – or Derry or, you know, pick your example – where the bombers presumably came from.

TS: But you accept that September 11th was an external attack. The difference is that the attack on London, for instance, was coming from inside the [United Kingdom.

NC: [Fine. If you don't like the case of West Belfast, let's take the other case I mentioned, Boston. There was no call to bomb Boston although that's the source of the financing.

TS: There's no call to bomb a lot of places which have provided financing. There's no call to bomb Saudi Arabia, is there, if we accept that Saudi Arabia provided financing to al Qaeda? {9:37}

Part 2

NC: If you think you know... Suppose the British discovered – as they have, in fact – that that some of the people involved in IRA bombing are in the United States

and they've called for extradition of those people, the US has refused. Do they then have the right to bomb the United States?

TS: (...) You think they're... No, of course not.

NC: Well, fine. Then you don't think that the United States has the right to bomb Afghanistan. 'Cause it's the same thing.

TS: Professor Chomsky, in your book 9/11 – which went to press on October the 15th, it doesn't take account of later developments – you talk about Bin Laden's motives for what he did and you say: "I think there's every reason to take him at his word." Why would you take him at his word? You never take anybody at their word.

NC: Two points. First of all, I often take people at their word, including governments. I usually take governments...

TS: Not the US government.

NC: The US government in particular. I usually take it at its word. So, for example, when Bill Clinton says we will act, at the United Nations, we will act multilaterally when we can and unilaterally when we feel it is necessary, I take him at his word. When the United States government gave its official reasons for bombing Serbia, namely, to maintain stability and to establish credibility, I take them at their [word].

TS: [What about bin Laden?

NC: In the case of bin Laden? You take them at their word when their word is, first of all, consistent over time, and also consistent with their actions. Then you take them at their word. Same with bin Laden. His statements are consistent over time and very consistent with his actions over a long period.

TS: You said it was entirely possible he was telling the truth when he says he didn't know about the operations?

NC: Entirely possible. In fact, it still is entirely possible.

TS: Even with the December video where he said "We calculated in advance the number of casualties from the enemy who'd be killed based on the..." He had notification since the previous Thursday [that...]

NC: [I I treat him the same way I do Zbigniew Brzezinski. When Brzezinski says we we lured the Russians into an "Afghan trap" by supporting the Mujahadeen and that was a great achievement, we've now destroyed Afghanistan and set up a terrorist network, a wonderful achievement – in the same book, I said we have to be cautious about this because he may be boasting. Unless he gives us some evidence, the fact that he says later, "Yes, we drew them into an Afghan trap" doesn't prove it. When he takes credit for it, we have to treat that statement the same way we treat the statement of the National Security Advisor of the United States. Is he boasting about something? Or is he really... is that really evidence? I I in that case, I don't really think it's good evidence. Either Brzezinski or bin [Laden.

TS: [Let me ask you a question about bin Laden. You you take him at his word and then compare it compare it to the US, [compare it to Brzezinski.

NC: [I'm saying... Yes, for a simple reason. See, I believe in elementary moral principles, namely, if we apply some standard to someone else, we apply it to ourselves.

TS: But you haven't compared like with like, haven't you?

NC: This is like with like.
TS: Is it?
NC: Yes.
TS: Bin Laden is comparable to Brzezinski?
NC: No, no. That's just a total non sequitur. In the case in point, each of these people is taking credit for an action that was carried out in the past and we have no evidence that the action was carried out in the past, and in both cases, they're boasting of it and very proud of it and therefore we use the same criteria. I could say the same thing about two children on a playground. Doesn't mean that they're equivalent to bin Laden. [This is elementary logic.
TS: [But... You accept his motives, don't you?
NC: Whose motives?
TS: Bin Laden's declared motives?
NC: Accept? Yes, I agree with the CIA and [British intelligence...
TS: [He and his network are intent on supporting Muslims defending themselves against infidels. [{nerazumljivo}
NC: [{nerazumljivo}
Excuse me, you're misreading you're misreading crucially. I say that he, like every other gangster in history, calls whatever action they carry out "defensive". So he describes himself as defending Muslim lands just the way Hitler described himself as defending the Aryan people against the Jews. That doesn't mean it was defence. It means that every just about every use of violence that you can think of in history is justified on the basis of defence.
TS: You say: "Nothing can justify crimes such as those of September the 11th", but then you say: "We can... But we can think of the US as an innocent victim only if we adopt the conventional path of ignoring the record of its actions and those of its allies." So, it's not the US is not an innocent [victim, according to you?
NC: [There are no innocent victims. There are no innocent victims.
TS: It's a guilty victim? It's a guilty victim?
NC: Like [every...
TS: [They had this coming to them?
NC: No, no. That's your inference.
TS: That's the inference people get from reading what you've said.
NC: If they're totally irrational. If we're rational
TS: A lot of irrational people out there.
NC: I can't help that. If we're rational, we will recognize that the United States, Britain, France, and I can go down a long list, have a terrible record of atrocities. And that does not justify violent acts against them.
TS: But you seem to see this moral equivalence
NC: There's no moral equivalence.
TS: between bin Laden and Bush, [don't you?
NC: [Moral... Moral equivalence is a term of propaganda that was invented to try to prevent us from looking at the acts for which we are responsible. [{nerazumljivo}
TS: [You say there are plenty of bin Ladens on both sides.

NC: Pardon?

TS: You say there are plenty of bin [Ladens on both sides.

NC: [There are bin Ladens all over the world.

TS: That's moral equivalence. [That's a polemic, isn't it?

NC: [That's not moral equivalence. There is no such notion. There are many different dimensions and criteria. For example, there's no moral equivalence between the bombing of the Trade Center and the destruction of Nicaragua or of El Salvador, of Guatemala. The latter were far worse, by any criterion. So there's no moral equivalence. Furthermore, they were done for different reasons and they were done in different ways. There's all sorts of dimensions [{nerazumljivo}

TS: [But why, when the US is considering what to do about this, do you always go back to past [crimes?

NC: [Not past. Present. Present.

TS: You mentioned Nicaragua.

NC: I mentioned that because it's uncontroversial. Since there's a World Court Security Council resolution... Since it's uncontroversial, it's a good example. I I I mention these cases...

TS: Are you kicking the US when it's down?

NC: No. I'm asking that we er we accept the definition of "hypocrite" given in the Gospels. I think that's correct. The hypocrite is the person who refuses to apply to himself the standards he applies to others. I don't think we should be [hypocrites.

TS: [To what aim do you do this? To what aim do you wish to point this out?

NC: Because I think we should try to rise to the level of minimal moral integrity. Once we can rise to the level of minimal moral integrity, then we can discuss these issues seriously. If we can't even rise to that level, there isn't any point just talking. Minimal moral integrity requires that if we think something is wrong when they do it, it's wrong when we do it.

TS: Fred Halliday, who is Professor of International Relations at the LSE, he says that you overestimate US power and underestimate a public shift in attitudes and debate on human rights in the last ten years. Do you accept that?

NC: Well, I read the article. He didn't give any evidence so I can't comment. But I've emphasized repeatedly the extent the growth of the human rights climate in the last thirty years and I think it's one of the most development important developments of the last thirty years.

TS: Do you overestimate US responsibility for everything that goes wrong?

NC: Where, for example?

TS: There are Third World regimes that are oppressive and not controlled by America.

NC: Suppose I tell you that you're overestimating British responsibility? You can't answer that. What's the evidence? Where am I... I may be, but where am I overestimating it? That's the kind of claim that no serious person makes about anyone.

TS: Fred Halliday is not a serious person?

NC: If I were to say: "Fred Halliday underestimates US responsibility for actions in the world," that would be a totally irresponsible statement unless I give my reasons. A serious person doesn't make accusations like that. If you want to

make an accusation against someone, give your reasons, then we can then we can evaluate them.

TS: Professor Chomsky, do you think you overestimated the humanitarian crisis in Afghanistan? Pakistan News Service has you saying on a November trip to Pakistan, only ten days before the bombing, the UN Food and Agricultural Organization had warned that over seven million people would face starvation in Afghanistan if the military action was initiated.

NC: I wasn't overestimating it. I was quoting the Food and Agricultural [Organization.

TS: [But you give the impression that the bombing alone would [endanger the lives of seven million people.

NC: [I didn't mean... I didn't give that impression at all. What I said is that, before the bombing, there were, according to UN estimates, about five million people facing starvation. According to the *New York Times*, the effect of the threat of bombing, let alone the bombing, would be to place an additional two and a half million people at risk. They were quoting the UN sources. And I quoted them. If it's an overestimate, it's not mine. It's the overestimate of the *New York Times*, the Food and Agricultural Organization, the World Food Program, and others. {9:45 kraj drugog dela} There's a separate question: did it happen? Totally separate. Interesting and important question but it's not the basis on which we carry [out...

TS: [So you were still right to issue the [warning...?

NC: [I was right to quote the warnings of every international authority on the basis of which the actions were undertaken as commentary was... and commentary was made. Excuse me. And, furthermore, I was right to point out the elementary truism that we evaluate the actions on the basis of the expect- and the commentary on them, on the basis of the expectations on which the actions were taken. Now, there's a separate question, important separate question. What are the effects? Well, what I said at the same point is: we'll never know.

TS: Well, the effects, according to Oxfam, are that for some the dangers have receded. For others, they've got worse.

NC: Exactly.

TS: It's a mixed and complex picture.

NC: Let's first establish the fact, which is elementary, that whatever the consequences are – and they're important – they're completely irrelevant to this issue. Okay, now let's look at... having established that, let's look at the consequences. The consequences, first of all, are mixed and, secondly, the point that I made in the book, back in October, is, I believe, correct. They will never be investigated. I hope I'm wrong about that. As I said there, I hope that we will break the historical pattern, a very overwhelming historical pattern, and actually look at the consequences of our own actions. That almost never happens. [{nerazumljivo}

TS: [It's happened in many... It's happened over Kosovo, it's happened over the [Balkans...

NC: [Excuse me, that's someone else's crimes. You investigate, laser-like, other people's crimes but you don't investigate your own. The Kosovo case is quite a... quite dramatic.

TS: The War Crimes Tribunal in the Hague looked at investigating NATO and its actions in Kosovo.

NC: For a few days. And did you notice what happened? They... Carla del Ponte brought it up for a few days. She was immediately informed in the strongest terms that: "You'd better not do that", and she backed off.

TS: As Louise Arbour had been warned before [her.

NC: ["You'd better not do it", and they backed off immediately.

TS: Why do you say they backed off immediately? She said there wasn't a case to [warrant it?

NC: [That's That's That's backing off.

TS: That's saying there isn't a case to {nerazumljivo}. It's not necessarily caving into pressure, [is it?

NC: [Really? I mean, it's not necessarily that but, in fact, the course of events was: They announced that they were thinking of looking into NATO crimes. There was a statement – I think it was from Jamie Shea, who was asked about it – saying that "we fund the tribunal, they're not gonna look into our crimes." An American congressman in Canada was asked about it and he said that "if they start looking into NATO crimes, we will take the United Nations buildings apart brick by brick." [{nerazumljivo}

TS: [That's bombast, isn't it?

NC: Is it? A few days later, they said, "Well, there aren't any NATO crimes." But, going back to your question, they did not investigate NATO crimes.

TS: To your satisfaction.

NC: They didn't do it, period. They said they're not gonna do it.

TS: Because we're running out of time, I just want to ask you what you think your questioning has achieved since September 11th? What do you think you've achieved?

NC: Well, look, I mean, I don't attribute it to myself, of course, but, in the United States and wherever I've been... Well, let's take the United States. In the United States, there is a level of questioning, openness, protest, and concern about these actions which is beyond anything in my memory at any remotely comparable stage of a military [confrontation.

TS: [You're encouraged by this?

NC: Yeah, I think it's a sign of the increased civilization of the American population. Just as the human rights culture is.

TS: So it isn't as bleak as you once thought it was?

NC: It's not as bleak as I thought it was forty years ago. In fact, what I've insisted over and over again, and I think is true, is that the effect of the popular activism of the last forty years has been to make the country a much more civilized place.

TS: Noam Chomsky. Thank you for being on the programme.

NC: Thank you.

TS: Thank you very much indeed.

Dodatak 3

Poligraf intervju S1 - transkript

Gost: **Čedomir Jovanović**, predsednik LDP

Voditelj: Jugoslav Ćosić

"Taoci političkih ambicija", 24. decembar 2008.

Jugoslav Ćosić: Država Srbija od danas je manjinski vlasnik Naftne industrije Srbije, čijih 51% je za 400 miliona evra prodato ruskoj kompaniji Gazprom Neft, ćerki firmi kompanije Gazprom. Nekada je bilo gde su ćerke, tu je i miraz. Da li u prodaji NIS-a postoji miraz i ko ga je dobio ostaje da vidimo. Analitičari se uglavnom slažu da cena NIS-a neće biti od prevelike važnosti ako Srbija dobije gasovod *Južni tok*. Ali u ovom trenutku nije poznato čak ni kada će tačno biti donesena odluka da li će se gasovod 'Južni tok' uopšte graditi, a nije poznato ni to da li će biti ostvaren projekat opremanja i korišćenja skladišta gasa u Banatskom Dvoru, jer memorandum koji je danas potpisan u Moskvi o skladištu gasa ne obavezuje nikoga. Ipak, za svaki slučaj, ruska strana je memorandum u memorandumu obavezala srpsku stranu da do kraja 2009. godine ne sme da pregovara sa drugim potencijalnim investitorima. Gost Poligrafa večeras je predsednik Liberalno demokratske partije Čedomir Jovanović.

JĆ: Gospodine Jovanoviću, dobro veče, dobrodošli u Poligraf.

ČJ: Dobro veče. Hvala.

JĆ: Pre nego što Vas zapitam za komentar ovog ugovora, slutim da ga nećete hvaliti, hteo sam da Vas zamolim da nam pomognete da razumemo zapravo koji su sve dokumenti danas potpisani. Ako ja dobro shvatam, tri potpuno različita dokumenta sa različitom snagom su potpisana.

ČJ: Svakako da je ovaj dan jedan od najsramnijih dana u vašem i mom životu, a mislim da je od toga gora činjenica da se kao kao ja oseća danas milioni ljudi u ovoj zemlji. Naši lideri su nas zgazili kao krpe i pritom od nas očekuju da se divimo njihovoj političkoj nemoći koja je na kraju završila završila sa tom agonijom, stavila nas u tu agoniju u kojoj Vi meni postavljate pitanje šta je danas zapravo potpisano. Ovako izgleda ugovor na osnovu koga Rusi danas postaju vlasnici Naftne industrije Srbije, a ovako izgleda, na ovo se svela priča o *Južnom toku* i gasovodu kroz Srbiju. Mi smo podneli Ustavnom sudu pre gotovo četiri meseca inicijativu za ocenu ustavnosti zakona kojim je Parlament potvrdio sporazum Tadića i Koštunice sa Putinom iz januara meseca. Sutra ćemo podneti krivične prijave protiv potpisnika ovih ugovora zbog toga što su oni štetni i što ugrožavaju vitalne interese svih građana ove zemlje. I onih koji su od početka poput nas razumeli zašto je sve ovo pogrešno i onih koji danas navodno slave ovaj uspeh, a zapravo će podeliti ove naše stavove sa nama, ali za 3, 4 ili 5 godina, koliko je bilo potrebno Borisu Tadiću da u Koštunici u 2008. godini vidi ono što smo mi videli još u 2003.

JĆ: U redu, ali hajde da da Vas sad pitam i na ovaj način, dakle, mi u ovom trenutku ne znamo da li će se graditi Južni tok. Ako se taj gasovod bude gradio, ako Rusi to budu gradili, to će verovatno dati novo svetlo ovom ugovoru, ali to u ovom

trenutku ne znamo. Vi sad pominjete eksplicitnu štetu koja je nanesena Srbiji. Kao što ne znamo da li će *Južni tok* biti građen, ne znamo ni da li će biti štete, možete li to tako da prihvatite? Da li je to jedna igra poverenja koja može doneti štetne posledice ili je način na koji je čitava stvar izvedena neprimeren jednoj državi? Šta je šta je zapravo Vaš Vaš lični stav?

ČJ: Hajde da postavimo jedno jedno mnogo jednostavnije pitanje na koje smo zapravo kroz ponašanje ljudi koji vode ovu zemlju davno dobili odgovor. Da li je ovo ekonomski sporazum ili politički? Da li se iza [ovoga...

JĆ: [Ali Vi dobro znate da se čine i politički sporazumi u međudržavnoj politici, da to nije redak slučaj.

ČJ: Ne, ja nemam ništa protiv bratimljenja Tadića, Putina i Medvedeva, kao ništa protiv partnerstva između Jedinствене Rusije i Demokratske stranke Srbije, ali na ovakav način se nijedna kompanija u Rusiji danas ne prodaje. Nijedna kompanija se na ovakav način u Rusiji ne prodaje. Ovo što su danas potpisali naši predstavnici u Kremlju nema nikakve veze sa ekonomijom i zato ugrožava ekonomski interes ove zemlje. Šta je problem? [Da li će investicioni program....

JĆ: [Samo to da Vas pitam, dozvolite, da li će imati veze sa ekonomijom ako Srbija dobije gasovod *Južni tok*?

ČJ: Na takav način i u ovoj formi ne, nikakve. Opet ćemo biti taoci političkih političkih ambicija koje zapravo nemaju nikakve veze sa našim ekonomskim interesima. Investicioni program ne postoji, (...) program modernizacije i razvoja ne postoji, socijalni program je sveden na ispunjavanje zaposlenih u NIS-u i postoji garancija samo za usaglašavanje plata sa rastom troškova života i isplata otpremnina od 750 evra po godini radnog staža. Ništa drugo ne postoji. [Garancija naše države...

JĆ: [500 i nešto miliona evra je buduća investicija... da, to hoću da Vas pitam, u izvesnoj meri to nije sasvim jasno, [ko će da investira?

ČJ: [Ne, sve je potpuno jasno, [ali

JĆ: [Da li će to investirati NIS kada Rusi postanu vlasnici ili će to biti svež novac koji će investirati Gasprom iz kredita, [je li Vama to jasno?

ČJ: [Ali, jasno je. Toliko puta smo do sada rekli, nažalost, to je sve potvrđeno. To nije investicija, to je zaduživanje Naftne industrije Srbije, kompanije u kojoj je Republika Srbija još uvek vlasnik 49%.

JĆ: Titular kredita biće NIS, a ne [Gasprom?

ČJ: [Naravno, Naftna industrija Srbije i plaćaće kamatu od 20%. Pa ne uzima kredite u dinarima. Ne uzima kredite u dinarima, nego uzima kredite u evrima i dolarima, danas je 0,25% kamatna stopa u svetu, ako govorimo o dolarima, mi ćemo plaćati kamatu od 20%. To je čuvena investicija Gasproma Gasproma u Srbiji, zaduživanje Naftne industrije Srbije. Na takav način smo mogli i bez Rusa da dođemo do pola milijarde za investicioni program. Program modernizacije i razvoja, samo na papiru, nema vremenskih rokova u kojima će se tako nešto desiti. Garancije da će biti poštovani ekološki standardi ove zemlje, da, dok... da, ali tek pošto se sprovede program modernizacije i razvoja koji nije vremenski oročen. To je to to je najsirovija prevara prevara građana i ponižavanje [svakog pristojnog čoveka u ovoj zemlji.

- JĆ: [Dakle, u narednih nekoliko godina, ako dobro razumem i ako sam dobro pročitao informacije koje su stigle iz Moskve, Gasprom neće odgovarati za ekološke posledice rada Naftne industrije Srbije do trenutka dok ne instalira novu ekološki naprednu tehnologiju koja jeste ugovorna obaveza [Gasproma.
- ČJ: [Da, ali nemojte da zaboravite čuveni faktor KIO, pošto ćemo morati da učimo ovaj, u 40-oj 40-oj godini srpski jezik. KIO znači konačna investiciona odluka, od konačne investicione odluke, tj. od stava da li će se uopšte praviti gasovod kroz Srbiju, da li će se investirati u Banatski Dvor, zavisi i početak modernizacije naše Naftne naše Naftne industrije. A početak modernizacije naše Naftne industrije biće sproveden samo u granicama komercijalno-opravljanog opravdanog projekta, što znači da ne postoji garancija za rad rafinerije u Novom Sadu, rafinerije u Pančevu, Petrohemije, da ne postoji garancija da će biti očuvan očuvan položaj Naftne industrije Srbije na našem tržištu, i mi zapravo kroz sve ovo što se što se sada nama dešava plaćamo cenu za jedan propali politički projekat koji su zajedno godinama sprovodili Tadić i Koštunica, projekat za koji su dobili podršku (...) tako što su Rusi pristali da stanu iza nas bez ikakvih obaveza, ali sa očekivanjem koje im se na kraju ostvaruje ovim što se danas potpisuje u Moskvi.
- JĆ: U redu, to je naravno Vaše političko uverenje, [pretpostavljam i građansko, biće zanimljivo čuti i Vladu...
- ČJ: [Nije... izvinite gospodine... izvinite gospodine... Vladu? Može da nam pošalje SMS. Da čujem Vladu? Recite mi ko je [ministar...
- JĆ: [Dobro, danas su u Moskvi, u redu. Ovaj...
- ČJ: Kako su oni... kako... na osnovu čega su oni glasali juče? (...) Ovaj ovaj ugovor ima sto strana, je l' ga pročitao neki ministar Vlade? (...)
- JĆ: (...) Ja to ne znam, je l' znate Vi?
- ČJ: (...) Pa, ja ne bih došao u vašu emisiju da ne mislim da ste normalni, ja mislim da svaki normalan čovek može da zaključi kako je održana ta sednica juče. Tako da možemo od sutra možemo SMS-om da komuniciramo sa Vladom ako je tema Naftna industrija Srbije, ako je tema Južni Južni tok ili Banatski Banatski Dvor.
- JĆ: [U redu, gospodine Jovanoviću...
- ČJ: [Sve sve sve je to posledica užasno neodgovorne politike, nemoćne politike, beskrupulozne politike, politike koja i danas nema hrabrosti da kaže građanima šta zapravo šta zapravo radi i koliko je visoka cena koju mi koju mi plaćamo za tu propalu kosovsku kosovsku avanturu. Ni u jednom trenutku ni u jednom trenutku naša vlast nije bila prisiljena na tako nešto, osim što su je na u ovu poziciju dovele dovele namere i obaveze koje je preuzimala kroz partnerstvo sa sa Rusima.
- JĆ: U redu, sad govorite, kako sam razumeo, o jednom političkom aspektu čitave priče, pominjete propali politički projekat, ali [ne tako davno...
- ČJ: [Recite mi... Izvinite, recite mi i za jednu situaciju u kojoj prodavac odlazi kod kupca. Nismo kada smo prodavali Duvansku industriju Niš, (...) pa nismo išli u London, nismo išli u Ženevu, nego su predstavnici [BAT-a...

JĆ: [Zašto? Zašto? To je u kontekstu sledećeg pitanja koje [želim...

ČJ: [I Filip Moris je došao pa potpisali ovde, mi u Kremlju potpisujemo sporazum, ugovor o privatizaciji, pa šta znači to?

JĆ: (...) Hajde ja Vas da pitam, šta to znači? Vi ste [ne tako davno... izvinite, samo da Vam postavim ovo pitanje.

ČJ: [To znači da u svemu ovome nema nimalo ekonomije.

JĆ: Da li ima privatne ekonomije ? To je suština onoga što hoću da Vas pitam, jer Vi ste ne tako [davno...

ČJ: [Jugorosgas, priča sa Jugorosgasom nam ne dopušta dilemu, sve ono što je pratilo energetska sektor u Srbiji u poslednjih nekoliko godina zapravo zapravo nam ne dopušta da kalkulišemo sa ocenom da li tu ima korupcije ili ne. Naravno da ima. (...) Naravno da ima. Pa ko danas vodi pregovore u ime naše zemlje? Sa druge strane su najmeritorniji finansijski pravni savetnici. Zbog toga je ovako tragičan epilog za Srbiju, a sa naše strane garniture propalih političara koje traju od izbora do izbora, koje pretrčavaju iz jedne vladajuće koalicije u drugu vladajuću koaliciju. Ja nemam problema sa Aleksom sa sa Milerom.

JĆ: S kim imate problema?

ČJ: Imam problema sa Bajatovićem, koji se ponaša kao da je emir iz Dubaija, a ušao je u taj Srbijagas verovatno sa znanjem sa znanjem o izgledu plinske boce i ničim više od toga.

JĆ: Dobro, osim što [osim što je duhovito, Vi ste optužili...

ČJ: [Imamo problema sa takvim... Ne, to je činjenica.

JĆ: Vi optužujete jednu garnituru indirektno, ako tako mogu da kažem, i zamoliću Vas za objašnjenje, zapravo, pre svega iz SPS-a, zapravo ljude iz SPS-a stavljate u kontekst moguće [korupcije...

ČJ: [SPS nije pravio ovaj ugovor. (...) SPS nije pravio [ovaj ugovor.

JĆ: [Ali hajde da Vas pitam za ovu izjavu koja nije baš mnogo pažnje izazvala, a u suštini predstavlja jednu vrstu indirektnu optužbu ili sumnje, da tako kažem, najblaže reči za korupciju, Vi ste sugerisali novinarima da provere ko je bio gost ruskog fudbalskog kluba Zenit na Super kupu Evrope u Montekarlju nedavno.

ČJ: Da, bio je Ivica Dačić.

JĆ: Kakav to značaj ima u kontekstu ove priče?

ČJ: Ja mislim da ima, pošto je [generalni sponzor

JĆ: [Ali kakve?

ČJ: pošto je generalni sponzor tog kluba predsednik Gazproma, Medvedev, (...) ne Dmitri koji je predsednik Rusije, nego drugi Medvedev.

JĆ: Dobro, to još ne govori ništa o korupciji, mislim, Vi stavljate u kontekst, jedan kontekst koji ima svoju poruku, gospodine Jovanoviću, ali da Vam kažem, kad tako nešto kažete onda je jasno na šta mislite i šta zapravo hoćete da kažete. Jeste spremni da to kažete javno, da to kažete - da, ja sumnjam da [postoji korupcija koja je vezana za tog i tog čoveka?

- ČJ: [Ja se nadam
Ja se nadam Ja se nadam da još uvek nisu prekinuli program vaše televizije, mislim, još nisu došli novi vlasnici NIS-a. Kada dođu onda će možda moći i to da rade, pošto Gasprom po ruskom zakonu ima pravo na svoje oružane snage, pa ne znam [da li će to moći....
- JĆ: [Dobro nema po srpskom zakonu.
- ČJ: Ali su izuzeti iz srpskih zakona i za to su se postarali naši pregovarači [koji su...
- JĆ: [Na koji
način? Na koji način su izuzeti iz srpskih zakona?
- ČJ: Tako što nisu dužni da poštuju... tako što nisu dužni da poštuju naše zakone, ne samo zakone koji govore o ekološkim standardima, nego između ostalog, nisu dužni da poštuju one zakone koje bi morala da poštuje kompanija koju kupuju zbog obaveza koje ta kompanija ima prema nekim drugim u ovoj zemlji.
[Konačno, naša država... naša država...
- JĆ: [Dobro, tu se radi samo o odgovornostima vezanim za ekologiju, [nemojte sada...
- ČJ: [Pa, nemojte
ekologiju... Pa, nema nikakve veze sa ekologijom garancija naše države da će biti prekinuti svi sudski procesi koji se vode protiv Naftne industrije Srbije, i garancija naše države da se neće ništa desiti sa tužbama koje su pokrenute.
- JĆ: Dobro, hajde da Vas vratim samo na na ovo pitanje od malopre. Je l' Vi sada iznosite direktnu javnu sumnju da je deo Vlade uključen u neke korupcionaške poslove kad je u pitanju ovaj ugovor?
- ČJ: Ja mislim da oni da oni od takve sumnje neće nikad pobeći i govorio ja o tome ili ne, svaki čovek u ovoj zemlji će ih optuživati zbog karaktera posla na koji su pristali, zbog karaktera načina na koji je taj posao obavljen, okolnosti u kojima je realizovan, činjenice da je ugovor potpisan, a da ćemo mi imati priliku da ga sutra vidimo na sajtu Vlade, umesto da o tome diskutujemo danima i nedeljama, da analiziramo i tražimo najbolji put. Nije sporno da mi treba da sarađujemo sa sa Rusijom, ali nijedna zemlja nije na ovakav način pristala da sarađuje. Nas je prošle nedelje... Ovu ovu zemlju je prošle nedelje Koštunica lagao na konferenciji za novinare, bez osećaja odgovornosti prema činjenici da je bio dva puta predsednik Vlade i predsednik države. On je on je izvlačio analogiju iz odnosa Srbije, Grčke, Italije i drugih zemalja koje su pristale na učešće u tom projektu *Južni tok*, ali nijedna zemlja koja je ušla u partnerski odnos sa Rusijom nije unela u taj posao ništa osim dobrih namera i iskrene želje da u tome učestvuje. Samo smo mi dali Naftnu industriju Srbije suprotno energetske strategiji o razvoju ove zemlje. To su naši veliki... To su naši veliki [problemi.
- JĆ: [Dakle, ako
sad sve to pojednostavim, Vi dakle smatrate da postoji deo Vlade koji je imao političku motivaciju da podrži ovakav ugovor i deo Vlade koji ima možda lične interese da (...)?
- ČJ: Ja mislim da se to ne može razdvajati jedno od drugog. (...)Ja mislim da se to ne može razdvajati jedno od drugog, i to je to je to je očigledno. Šta se desilo sa Jugorogasom? (...) Kako je država izgubila 25% vlasništva u toj kompaniji?
- JĆ: To
nije pitanje za ovu Vladu, to je pitanje za prethodnu Vladu.
- ČJ: Mnogi članovi ove Vlade su bili članovi i prethodnih Vlada, a ova Vlada je bila dužna da ponudi odgovor na to pitanje, [da raščisti te odnose, da ih redefiniše.

- JĆ: [Da. U redu, ali drugi premijer, drugi ministar energetike, [drugi direktor Jugorosgasa, odnosno Srbijagasa.
- ČJ: [Ali su nastavili... Ali, da Vam kažem nešto, za Vašu i moju decu to ništa ne znači, oni idu svi istim putem i ponašaju se na isti način, u tome je problem, što više neće biti važno za godinu, dve ili tri ko je bio direktor Srbijagasa kada je potpisana ova sramota od sporazuma. [To neće biti važno.
- JĆ: [U redu. Vrat ćemo se razgovoru za koji trenutak.
- JĆ: Gospodine Jovanoviću, koliko je održiva pozicija LDP-a na ovom putu između gradske i republičke Vlade, i uopšte u u političkoj priči ovog trenutka u Srbiji? Ima onih koji smatraju da je prosto neodrživo da sedite na sve stolice, uprkos tom Vašem tumačenju prepoznatljivom, da ćete Vladu podržavati u principijelnim stvarima na evropskom putu, a da ćete tamo gde možete direktno uticati na na političke odluke, operativno dakle, u gradu u kom Vi ipak jeste u koaliciji sa SPS-om. Ona nije naravno ta tradicionalna, klasična koalicija, ali Vi Vi sarađujete sa tom partijom čije funkcionere sad upravo prozivate javno i optužujete za korupciju.
- ČJ: (...) Da, da, sarađujemo sa njima u meri u kojoj je to moguće i u meri u kojoj to doprinosi realizaciji nekih interesa koje mi smatramo važnim, to je tačno. Alternativa tome je proširivanje haosa, što nikako ne može biti u skladu sa nekim našim ciljevima. Ali o tome su ljudi trebali da misle 11. maja na izborima, je l' tako?
- JĆ: U redu, ali hajde da to pitanje postavim ovako, da li da li LDP nekada pravi kompromise koji su LDP-u korisni politički, a ne samo građanima Srbije (...) ili ne? [Da li činjenica... da li činjenica
- ČJ: [Prevedite... [prevedite mi na srpski jezik.
- JĆ: [Pa, evo sad ću da Vam postavim konkretno pitanje. Da li činjenica [da je pored svih...
- ČJ: [Da ne bude kao kao ovaj [razgovor sa Rusima.
- JĆ: [da je pored svih Vaših želja da raspisujete konkurse za javna preduzeća mi danas u javnim preduzećima imamo partijske ljude, da li je to poraz Vaše ideje sa kojom ste ušli u trku i za gradonačelnika i na republičkom nivou i na gradskom nivou itd.? Je li to je li to poraz jedne ideje na koji pristajete?
- ČJ: Ne, definitivno ne bi pristali na poraz ni po koju cenu, zbog toga što [LDP je nastao...
- JĆ: [Ja sam pitao da li je to poraz ideje [sa kojom ste išli na izbore u gradu.
- ČJ: [Ne, naravno da nije. Pa i govorim... Pa kako može da bude poraz te ideje? Tamo gde je ta ideja realizovana ona je afirmisana.
- JĆ: Pa nije gotovo nigde realizovana, o tome [se radi.
- ČJ: [Pa nije tačno, realizovana je. [U Sekretarijatu
- JĆ: [U koliko javnih preduzeća je realizovana?
- ČJ: Pa tamo gde je LDP. Tamo gde je LDP realizovana je. Da je umesto LDP-a tu.. da su tu umesto LDP-a Šešelji i Koštunica ne bi bilo ni u tim sektorima, ne bi bilo sekretara sekretara za

zdravstvo koji podnosi koji podnosi inicijative i počinje da raščićava taj haos u zdravstvenom zdravstvenom sistemu Beograda, pa je bilo normalno da se ljudi vraćaju kući sa porukom da dođu sa toplomerom, a da se kupuju konferencijski stolovi od 10.000 evra za dom zdravlja i da se za nameštaj troši 100 miliona, a da se a da vi vodite kampanju za mamograf.

JČ: Je li ta priča [gotova?

ČJ: [Koliko je... koliko je koliko je mamografa nestalo u tom nameštaju? Koliko radite vi taj posao za mamograf? Koliko Veran Matić ide i preklinje po Srbiji, vuče za za ruke menadžere i objašnjava: „ Hajde malo poradi na svom imidžu, daj nam neki dinar da kupimo mamograf. “ Tri mamografa su nestala u Bežanijskoj Kosi u nameštaju. (...) Komisija [gradonačelnika {nerazumljivo}...

JČ: [Dakle, nije završena
priča, [je li tako?

ČJ: [Tu je... Najveći problem u svemu tome je što što politika to mora da inicira i to je jedna paradoksalna situacija, to samo politika može da inicira, i to inicira Liberalno demokratska partija. A pritom ne želi da raščićava te odnose na politički način. I ja i zbog toga smo pristali na na na tu vrstu na tu vrstu raspleta koja je omogućila formiranje nezavisne komisije – u tom smislu je ona nezavisna da u njoj nema LDP-a – koja je sprovela intervju, razgovore sa direktorima bolnica, formirala neke izveštaje i do polovine januara, u roku u kom je to i gradonačelnik najavio, dakle 45 dana, ti izveštaji će biti predstavljeni. Ono što sada mi znamo, ja mislim da će ti direktori moliti da se izveštaji ne čitaju, a da se to na neki drugi način reši. Ali to nije problem beogradskog zdravstva, to je problem našeg našeg celokupnog zdravstvenog sistema.

JČ: (...) U redu, hajde da Vas vratim [na...

ČJ: [Znači govorili smo govorili smo o LDP-u, to u sekretarijatu za zdravstvo funkcioniše, je l' tako? To će funkcionisati i u domovima zdravlja, jer sekretarijat za zdravstvo na tako nešto utiče. To će funkcionisati u kliničkim centrima, ako ako treba tako vulgaran da budem, onda ću vam reći da smo mi u Zemunu za predsednicu upravnog odbora predložili osobu koja je član Demokratske stranke Srbije. Ali kad odemo kod lekara Vi i ja ništa nam neće značiti to što je lekar iz LDP-a ili ne znam koju stranku Vi preferirate, ako nije sposoban. To smo uradili u zdravstvu, to smo uradili u sektorima infrastrukture u kojima smo u kojima smo prisutni, u upravi za energetiku, to smo uradili u Beograd putu, to smo uradili u Turističkoj organizaciji Beograda. Vidim da sjajno sarađujete sa Turističkom organizacijom Beograda, a ono što Beograđani ne znaju, jer su svakoga dana bombardovani lažima i besmislicama, jer više vremena ima za za Operaciju Trijumf nego nego za suštinu, ne znaju da je ta osoba pre toga sedela, vodila Sava Centar, pre Sava Centra vodila Dom omladine, i da nikakve veze sa Liberalno demokratskom partijom nema, osim što smo tražili nekog ko je uspešan. (...) Većinu tih ljudi sam sreo posle sto dana na na na partijskoj žurci koju smo koju smo napravili, jer je nepristojno uvesti ljude u sve to, a pritom im ne pokloniti pet minuta pažnje i upoznati se sa njima. [To se..

JČ: [Kakav problem, gospodine Jovanoviću, u kontekstu tih uspešnih ljudi ima Biljana Srbljanović? Sada ćete možda reći to nema nikakve veze, ali ja Vas ja Vas pitam zbog zbog te priče o kompromisima i zbog pitanja

da li je kompromisima sklon i LDP, jer ona u svom pismu koje nije od juče, ali evo, ja tek sada imam priliku da Vam postavim to pitanje, govori da je, iako je bila uspešna, potpuno marginalizovana u LDP-u. A inače, na jedan vrlo neobičan i, da tako kažem, simptomatičan način citira svoje pitanje koje je, kako kaže, više puta postavljala u partiji, da li je i LDP franšiza čuvenog dvojca Mišković - Beko, ko finansira LDP, da li LDP finansiraju oni protiv kojih se LDP nominalno bori, da li tu postoji, da Vas sad vratim na početno pitanje, kompromisi kojima je sklona i Vaša partija. [Kakav problem Biljana ima...?

ČJ: [Kako ja sad na to Kako ja
sad na to pitanje da odgovorim?

JĆ: Ne znam, ja Vas pitam, ona je postavila to pitanje u svom pismu i nije dobila odgovor. Nije [dobila odgovor...

ČJ: [Ali ja mogu samo da vam kažem ono što ono što je neka vrsta tačke na čitavu tu priču, a to je svakako proisteklo iz njenog osećaja da je ona pogrešno protumačena. (...) Čekam da da se Biljana vrati iz Bakua da bi razgovarali, i onda Vam ponudili onu vrstu odgovora koji ja ne mogu da Vam dam dok sa njom ne razgovaram. A u velikoj meri se i [ja sa njom slažem.

JĆ: [Postavio sam pitanje
samo na osnovu njenog pisma.

ČJ: U velikoj meri se i ja sa njom slažem. Ako me pitate za, pošto nemam razloga da zaobilazim, za Miškovića, Beka ili bilo koga drugog, onda mi pronađite interes (...) nekoga nekoga da na takav način sarađuje sa Liberalno demokratskom partijom. Nije LDP taj koji koji koji može da raščisti tu vrstu nasleđa. Ali mi treba da definišemo novi sistem vrednosti. U tom sistemu u tom sistemu vrednosti i Vi i ja i svako drugi će imati mesto koje proizilazi iz njegove sposobnosti. Zbog toga smo toliko razočarani, tako puno energije uložili kako bi se suprotstavili pogrešnom modelu u koji se gura naše društvo, modelu u kom ne postoji konkurencija, modelu koji ne ceni rad, poštenje, znanje, nego isključivo političku podobnost. Ako me pitate za finansije, kako LDP može da se finansira? Što nam država ne dopusti da se finansiramo u skladu sa zakonom? Što izborne kampanje na Vašoj televiziji moram da plaćam sekund vremena tri puta skuplje nego bilo koja telekomunikaciona kompanija ili banka? To nije slučaj samo za LDP, to je za svaku drugu stranku i nije samo na Vašoj televiziji, nego je i na bilo kojoj drugoj. Finansiramo se tako da jurimo 31. da bi da bi isplatili poslednju ratu duga prema Vama, tako se finansiramo.

JĆ: Nisam siguran da ćete ganuti i nas i naše gledaoce, ali to jeste [pitanje...

ČJ: [A šta je u tome...
šta je u tome... šta je u tome trebalo bilo koga da gane? Ja vam govorim činjenice. A od koga mi možemo da pronađemo, gde mi možemo da pronađemo novac u ovoj zemlji? Je l' tako? Samo kod onoga ko novac ima (...)

JĆ: (...) Ja ne kažem da ne treba da pronađete novac, niti je to konotacija pitanja, ja sam samo pitao da li je LDP na izvestan način u rukama jednog dvojca kao što to možda na jedan indirektan način postavljajući pitanje sumnja Biljana Sribljanović. Da li je to uopšte sumnja po Vašoj proceni?

ČJ: Ja mislim da ona zna odgovor na to pitanje, to jest siguran sam da zna odgovor na to pitanje, kao i na mnoga druga pitanja koja je [postavila.

JĆ: [Da li mislite da bi ga
postavljala, da bi ga pominjala u [pismu da zna odgovor?

- ČJ: [Morate da razgovarate... O tome morate da razgovarate sa njom, Biljana je izabrana za člana Predsedništva naše stranke posle izbora i ona ima svoje mesto u Liberalno demokratskoj partiji. Ono što je mnogo važnije, ona ima svoje mesto da ima svoje mesto u ovoj našoj zajednici. Dileme koje ima ona su možda novost za nju samu ili za Vas, a neke dileme koje koje koje nju opterećuju su dileme sa kojima mnogi od nas žive sve vreme. Ako postoji razlika, onda ta razlika proizilazi iz činjenice da ću se ja sutra vratiti u Skupštinu, a u toj Skupštini morate da pronađete zajednički jezik sa nekom drugom stranom da bi štetu koja je veća umanjili za nesporazum koji bi proizveo proizveo kaos.
- JČ: U redu, gospodine Jovanoviću, hajde da promenimo u ovom trenutku temu, imam još par pitanja za Vas, a vreme nam vreme nam brzo ide. Naime, imajući u vidu standarde u ponašanju oficira, načelnika Generalštaba, vojske uopšte, ovo što smo danas imali priliku da čitamo u jednoj dnevnoj novini, dakle, intervju načelnika Generalštaba deluje kao jedan snažan zemljotres u političkom životu Srbije. Načelnik je optužio Ministarstvo odbrane za odsustvo bilo kakve strategije u planiranju odbrane Srbije. Između ostalog, izneo je i ocenu da niko danas u Srbiji ne zna kako se troše sredstva koja su odvojena na budžet. Kakav je Vaš stav o ovom konfliktu, šta Vi zapravo vidite u njemu ili iza njega, ako postoji neka pozadina koju vidite?
- ČJ: Pa, to to moramo da posmatramo iz najmanje dva ugla. Prvo, ne znam ni ja kako se troše pare u Ministarstvu odbrane, ali ne želim ništa više od toga da kažem. Ono što je očigledna činjenica jeste da mi sada plaćamo strašno visoku cenu jedne vrlo neodgovorne političke odluke koja je doneta tokom Tadićeve predsedničke kampanje krajem prošle godine, kada je tragajući za pomirenjem sa Koštunicom pristao na tu frazu o vojnoj neutralnosti. Onog trenutka kada smo zaustavili transformaciju naše vojske, a prolongiranje njene transformacije od oktobra 2000. praktično je negde i i i u osnovama 12. marta 2003. godine i haosa u kom smo se tada našli i cene koju i danas plaćamo za ubistvo predsednika Vlade Zorana Đinđića. Prolongiranje reformi do izbora za načelnika Generalštaba Ponoša je veoma skupo koštalo zemlju, a činjenica da su te reforme zaustavljene kroz taj vakuum za koji smo se opredelili poštujući frazu o vojnoj neutralnosti, zapravo su nas sada dovele do do jednog ovakvog epiloga. To to to što je zvanični koncept, politički koncept ove zemlje koji definiše ulogu vojske je neostvarivo i to traumatizuje tu instituciju. Drugi ugao posmatranja je zapravo činjenica da da da je ova jako neodgovorna politika razorila sve segmente našeg društva. Dezavuisan je politički život zemlje, Skupština, Vlada, telefonske sednice, dezavuisan je univerzitet, medijski život zemlje i težina novinarske reči je obesmišljena, [naša crkva...]
- JČ: [U redu je... Dozvolite mi samo...
- ČJ: naša crkva naša crkva je razorena. Ono što smo mi govorili ukazujući na pojave koje moraju biti koje moraju biti ozbiljno tretirane pre pet godina, danas govore vladike i episkopi. Na kraju na kraju nam se to desilo sa vojskom...
- JČ: Da li mislite da je održivo da će i načelnik Generalštaba i ministar odbrane ostati na svojim pozicijama u nekom narednom periodu?
- ČJ: Ja mislim da bi ja ja u svakom slučaju mislim da sutra na Odboru ministar odbrane mora da ponudi neki kvalitetan odgovor na na tako nešto. Ne znam da

li je da li je moguće moguća saradnja između Ministarstva i Generalštaba u ovom sastavu, ali mislim da je neophodno uspostaviti neku ravnotežu i da ničemu ne vodi ne vodi dalje produbljavanje produbljavanje tog haosa koji je već u potpunosti uništio uništio ovaj naš sistem, na na na čijim ruševinama mi praktično danas živimo i pokušavamo da funkcionišemo. Bez obzira da li pričamo o gradu, o NIS-u, o vojsci, o svemu drugom, da li pričamo o Skupštini, o pasošima... Ja znam da danas su ljudi mnogo srećniji zbog činjenice da je ipak produženo produžen produžen pasoš pretpošte zemlje, a u ovu godinu smo ušli sa ambicijom da do kraja godine imamo novi pasoš. Kako nam se menja menja, kako spuštamo te kriterijume i kako kako smo zadovoljni, za godinu dana ćemo biti zadovoljni zbog toga što nam nije nebo palo na glavu. To moramo da promenimo. To moramo to moramo da promenimo, i to možemo da promenimo samo mi koji ovde živimo i mi koji želimo ovde da živimo.

JČ: Čedomir Jovanović, predsednik LDP-a gost Poligrafa i Televizije B92.

ČJ: Zahvaljujem na vremenu koje ste posvetili [našim gledaocima, prijatno veče.
[Hvala Vama.

BIBLIOGRAFIJA

- Allen, G. (2000). *Intertextuality*. London and New York: Routledge.
- Atkinson, J.M. & Drew, P. (1979). *Order in Court: The Organisation of Verbal Interaction in Judicial Settings*. London: Macmillan.
- Austin, J.L. (1965). *How to Do Things With Words*, New York: Oxford University Press.
- Authier-Révuz, J. (1982). "Hétérogenéité montrée et hétérogenéité constitutive: éléments pour une approche de l'autre dans le discours." *DRLAV*, 32.
- Bahtin, M. (2013). *Estetika jezičkog stvaralaštva* (prir. S.S.Verincev i S.G. Bočarov). Novi Sad, Sremski Karlovci: Izdavačka knjižnica Zorana Stanojevića.
- Bakhtin, M. M. (1986). "The problem of speech genres." In C. Emerson & M. Holquist (Eds.), *Speech genres and other late essays*. Austin: University of Texas Press.
- Bazerman, C. (1993). "Intertextual self-fashion: Gould and Lewontin's representation of the literature." In J. Selzer (Ed.), *Understanding scientific prose*. Madison: University of Wisconsin Press.
- Bazerman, C. (2004). "Intertextuality: How texts rely on other texts." In C. Bazerman & P. Prior (Eds.), *What writing does and how it does it: An introduction to analyzing texts and textual practices*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers. 83-96.
- Beaugrande, R.-A. de, & Dressler, W. (1981 [1972]). *Introduction to text linguistics*. Austin, TX: University of Texas Press.
- Belić, A. (1998). *Opšta lingvistika*. Izabrana dela, I tom. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Belić, A. (2000). *Univerzitetska predavanja iz savremenog srpskohrvatskog jezika*. Izabrana dela, XIV tom. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Blackledge, A. (2005). *Discourse and Power in a Multilingual World*. Amsterdam: John Benjamins.
- Bloomaert, J. (2005). *Discourse. A critical Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press,

- Bojanović, R. (1998). *Psihologija međuljudskih odnosa*. Beograd: Centar za primenjenu psihologiju.
- Brown, G. and Yule, G. (1983). *Discourse Analysis*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Brown, K. (2006). *Encyclopedia of language and Linguistics*. Second edition, 14 vol. Oxford: Elsevier.
- Caldas-Coultard C. and M. Coultard (Eds.) (1996). *Texts and practices: readings in critical discourse analysis*. London: Routledge.
- Carroll, D. (2000). "Precision Timing in Novice-to-Novice L2 Conversations." In *Issues in Applied Linguistics*. Vol. 11(1), 67-110
- Chandler, D. (2005). *Intertextuality in semiotics for beginners*. Preuzeto 30/09/2012, sa <http://www.aber.ac.uk/media/Documents/S4B/sem09.html>
- Chouliaraki L. and Fairclough, N. (1999). *Discourse in Late Modernity: rethinking critical discourse analysis*. Edinburgh: University of Edinburgh Press.
- Clayman, S. (1993). "Reformulating the question: a device for answering / not answering questions in news interviews and press conferences." *Text*, 13 (2): 159–88.
- Clayman, S. (2007). "Speaking on behalf of the public in broadcast news interviews." In Holt, E. and Clift, R. (Eds.) *Reporting Talk. Reported speech in interaction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Clayman, S. and Heritage, J. (2002). *The News Interview*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Collins, P. (2009). *Modals and Quasi-modals in English*. Amsterdam – New York: Rodopi.
- Crystal, D. (1985). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. 2nd edition. Oxford: Blackwell.
- Culler, J. (1981). *The pursuit of signs: Semiotics, literature, deconstruction*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Day, R. (1961). *Television: A personal report*. London: Hutchinson.
- Dittloff, S. A. & Harris, K. L. (1996), "A contingency approach to understanding negotiator behaviour as a function of world mindedness and expected future interaction", *The Journal of Psychology*, 130, 59-70.

- Dowding, K. (Ed.) (2011) *Encyclopedia of Power*. Los Angeles, London: SAGE Publications.
- Drew, P. & Heritage, J. (1992). *Talk at Work: Interaction in Institutional Settings*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Drew P. & Wootton A (eds.) (1988). *Erving Goffman. Exploring the interaction order*. Cambridge: Polity Press.
- Du Bois, J.W. (1991). "Transcription design principles for spoken discourse research." *Pragmatics* 1: 71-106.
- Đurić, D. (1997). *Novinarska enciklopedija*. Beograd: BMG
- Ehrlich, S. (1998). "The discursive reconstruction of sexual consent." *Discourse and Society* 9(2), 149–171.
- Fairclough N. (1989). *Language and power*. London: Longman.
- Fairclough, N. (1992a). *Discourse and Social Change*, Cambridge: Polity Press.
- Fairclough, N. (Ed.) (1992b). *Critical Language Awareness*. London: Longman.
- Fairclough, N. (1992c). "Discourse and Text: Linguistic and Intertextual Analysis within Discourse Analysis". *Discourse and Society* 3(2), 193–217.
- Fairclough, N. (1992d). "Intertextuality in critical discourse analysis." *Linguistics and Education*, 4, 269-293.
- Fairclough, N. (1993). "Critical discourse analysis and the marketization of public discourse. The case of welfare reform." *Discourse and Society* 4(2), 133–168.
- Fairclough, N. (1994). "Conversationalization of public discourse and the authority of the consumer", in R. Keat, N. Whitely and N. Abercrombie (Eds.), *The authority of the consumer*. London: Routledge.
- Fairclough, N. (1995a) *Media Discourse*, London: Edward Arnold.
- Fairclough, N. (1995b) *Critical Discourse Analysis: the Critical Study of Language*. London: Longman.
- Fairclough, N. (2000). *New labour, new language*. London: Routledge.
- Fairclough, N. (2001). *Language and Power*. 2nd edition, London: Pearson Education.
- Fairclough, N. (2003). *Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research*. London: Routledge.
- Fowler, R. (1991). *Language in the News. Discourse and Ideology in the Press*. London: Routledge.

- Fowler, R., Hodge, B., Kress, G. & Trew, T. (eds.) (1979). *Language and control*. London: Routledge.
- Frow, J. (1986). *Marxism and literary history*. Oxford: Blackwell.
- Garton, G., Montgomery, M. and Tolson, A. (1991). "Ideology, scripts and metaphors in the public sphere of a general election." In P. Scannell (ed.), *Broadcast Talk*. London: Sage. 100-118
- Greatbatch, D. (1988). "A Turn-Taking System for British News Interviews." *Language in Society*, 17(3): 401-430.
- Gumperz, John J. (1982). *Discourse Strategies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Halliday, M.A.K. (1970). "Language structure and language function." In Lyons, J. (ed.). *New Horizons in Linguistics*. London: Penguin. 140-165.
- Halliday, M.A.K. (1973). *Explorations in the Functions of Language*. London: Edward Arnold.
- Halliday, M.A.K. (1976). *System and Function in Language*. London: Oxford University Press.
- Halliday, M.A.K. (1985). *An Introduction to Functional Grammar*. London: Edward Arnold.
- Halliday, M.A.K. (1994). *An Introduction to Functional Grammar*, 2nd ed. London: Edward Arnold.
- Halliday, M.A.K. (2003). „On the 'Architecture' of Human Language.“ In *On Language and Linguistics*, Vol. 3 in the Collected Works of M.A.K. Halliday. Edited by Jonathan Webster. London and New York: Continuum.
- Halliday, M.A.K. and Matthiessen, C. (2004). *An Introduction to Functional Grammar*, 3rd ed. London: Hodder Arnold.
- Heritage, J. (1984). *Garfinkel and ethnomethodology*. Cambridge: Polity Press.
- Heritage, J. (1985). „Analyzing news interviews: Aspects of the production of talk for an overhearing audience“. In Teun A. van Dijk (Ed.), *Handbook of discourse analysis*, vol. 3 (pp. 95–119). New York: Academic Press.
- Heritage, J. & Clayman, S. (2010). *Talk in Action. Interactions, identities, and institutions*. Chichester: Wiley-Blackwell.

- Heritage, J. & Greatbatch, D. (1991). "On the institutional character of institutional talk: the case of news interviews." In D. Boden and D.H. Zimmerman (eds.). *Talk and Social Structure*. Berkeley: University of California Press. 93-117.
- Hodge, R. and Kress, G. (1993). *Language as ideology*. London: Routledge.
- Hohl Trillini, Regula and Quassdorf, Sixta. (2010). "A Key to All Quotations?" A Corpus-based Parameter Model of Intertextuality. In *Literary and Linguistic Computing*, 25 (3): 269–286.
- Holt, E. and Clift, R. (Eds.) (2007). *Reporting Talk. Reported speech in interaction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Horn, L. (2001). *A Natural History of Negation*. CSLI Stanford University Press.
- Hutchby, I. (2006). *Media Talk. Conversation Analysis and the Study of Broadcasting*. New York: Open University Press.
- Hutchby, I. and Wooffitt, R. (1998) *Conversation Analysis*. Cambridge: Polity Press.
- Jaworski, A. and Coupland N. (Eds.)(1999), *The Discourse Reader*, London and New York: Routledge.
- Jorgensen, M. & Phillips, L. (2002). *Discourse Analysis as Theory and Method*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
- Kljajić, V. (2009). *Intervju: u štampi, u on-line magazinima, na internetu*. Beograd: Fakultet političkih nauka, Čigoja štampa.
- Kress, G and Fowler, R. (1979). "Interviews." In Fowler, R et al. (eds.), *Language and control*, 63-80. London: Routledge and Kegan.
- Kress, G. and van Leeuwen, T. (1996). *Reading images: the grammar of visual design*. London: Routledge.
- Kristeva, J. (1980). *Desire in language: A semiotic approach to literature and art*. New York: Columbia University Press.
- Kristeva, J. (1986). *The Kristeva Reader*. T. Moi (ed.). New York: Columbia University Press.
- Leech, G. (1983) *Principles of Pragmatics*, London and New York, Longman.
- Leksikon filmskih i televizijskih pojmova* (1993). Beograd: Univerzitet umetnosti u Beogradu.
- Levinson, S. C. (1983). *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Locke, T. (2004). *Critical Discourse Analysis*. London, New York: Continuum.

- Longman Dictionary of English Language and Culture (2005), Harlow: Pearson Education,
- Lyons, J. (1977). *Semantics*. Vol. 2. Cambridge: Cambridge University Press.
- Maingueneau, D. (1976). *Initiation aux Méthodes d'Analyse du Discours*. Paris: Hachette.
- Maingueneau, D. (1987). *Nouvelles Tendances en Analyse du Discours*. Paris: Hachette.
- May, S. & Hornberger, N. H. (eds.) (2008). *Encyclopedia of Language and Education*, 2nd edition. Springer Science + Business Media LLC.
- McCarthy, M. (1991). *Discourse Analysis for Language Teachers*. Cambridge: Cambridge University Press.
- McHoul, A. (1978). "The organisation of turns at formal talk in the classroom." *Language and Society*, 19: 183-213.
- Meyer, M. (2001). "Between theory, method, and politics: Positioning of the approaches to CDA." In R. Wodak & M. Meyer (Eds.), *Methods of critical discourse analysis*. London: SAGE Publications.
- Mumby, D. K. (Ed.) (1993). *Narrative and social control: critical perspectives*. London: Sage.
- Nikolić, M. (2012). "Power in discourse: modal verbs in power relations." U Vučo, J. i Filipović J. (urednice) *Jezik i društvo*. Beograd: Filološki fakultet. 165-183.
- Owsley, H.H. & Scotton, C.M. (1984). "The Conversational Expression of Power by Television Interviewers", *Journal of Social Psychology*, 123, 261-271.
- Oxford English Dictionary Second Edition on CD-ROM (v. 4.0.0.2). © Oxford University Press 2009.
- Pešikan, M., Jerković, J. i Pižurica, M. (2010). *Pravopis srpskoga jezika*. Novi Sad: Matica srpska.
- Portner, P. (2009). *Modality*. Oxford: Oxford University Press.
- Putnam, L. L. & Poole, M. S. (1987). "Conflict and Negotiation." In Jablin, F. M., Roberts, K. H., & Porter, L. W. (Eds.), *Handbook of Organizational Communication*, (549-599). Newbury Park, CA: Sage.
- Quirk, R. et al. (1985). *A Comprehensive Grammar of the English Language*. London: Longman.

- Reisigl, M., & Wodak, R. (2009). „The discourse-historical approach (DHA)“. In Wodak, R., & Meyer, M. (Eds.), *Methods for Critical Discourse Analysis*. (pp. 87-121). London: Sage (2nd revised edition).
- Riffaterre, M. (1978). *Semiotics of poetry*. Bloomington, IN: Indiana University Press.
- Rogers, R. (2004). “An Introduction to Critical Discourse Analysis in Education”. In: R. Rogers (Ed.) (2004). *An Introduction to Critical Discourse Analysis in Education*. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum, 1-18.
- Sacks, H. (1987). “On the preferences for agreement and contiguity in sequences in conversation.” In Button, G. and J.R.F. Lee (eds.). *Talk and Social Organization*. Clevedon: Multilingual Matters. 54-69.
- Sacks, H. (1992). *Lectures on conversation*. Jefferson G (ed.), Introduction by Schegloff E. Oxford/Cambridge, MA: Blackwell.
- Sacks, H. and Schegloff, E. A. (1984). "Opening Up Closings", in J. Baugh and J. Sherzer (eds.), *Language in Use: Readings in Sociolinguistics*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, Inc., 69-97 (originally published in *Semiotica*, VIII, 4 (1973) 289-327.
- Sacks, H., Schegloff, E. A. and Jefferson, G. (1974). "A simplest systematics for the organization of turn-taking for conversation". In: *Language* 50/4, 696-735.
- Schegloff, E. A. (1968). Sequencing in conversational openings. *American Anthropologist* 70, 1075–1095.
- Schegloff, E. A. (1992): "On talk in institutional occasions." In P. Drew and J. Heritage (Eds.) *Talk at Work*. Cambridge: Cambridge University Press, 101-134.
- Schegloff, E. A. (1997). “Whose text? Whose context?” *Discourse and Society* 8(2), 165–187.
- Schegloff, E. A. (2000). "Overlapping talk and the organization of turn-taking for conversation." *Language in Society* 29, 1-63.
- Schegloff, E. (2007). *Sequence Organization in Interaction: A Primer in Conversation Analysis*. Vol. 1. Cambridge: Cambridge University Press
- Schegloff, E. and Sacks, H. (1973). ‘Opening up closings.’ *Semiotica* 8(4), 289–327.
- Schegloff, Emanuel A. (1992). "On talk in institutional occasions." In P. Drew and J. Heritage (Eds.) *Talk at Work*. Cambridge: Cambridge University Press, 101-134.

- Scollon, R. (2004). "Intertextuality across communities of practice: Academics, journalism and advertising". In C. L. Moder & A. Martinovic-Zic (Eds.), *Discourse across languages and cultures*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 149-176
- Searle, J. R. (1979). *Expression and Meaning: Studies in the theory of Speech Acts*. Cambridge: Cambridge University Press
- Serl, Dž. (1991). *Govorni činovi: Ogled iz filozofije jezika*. Beograd: Nolit
- Stanojčić, Ž. I Popović, Lj. (2008). *Gramatika srpskog jezika za gimnazije i srednje škole*. Beograd: Zavod za udžbenike.
- Stevanović, M. (1980). *Gramatika srpskohrvatskog jezika za škole srednjeg obrazovanja*. Cetinje: OBOD
- Stević, S. (1997). *Analiza konverzacije*. Beograd: Filološki fakultet.
- Stubbs, M. (1983). *Discourse Analysis*. Oxford: Basil Blackwell
- Stubbs, M. (1997). "Whorf's children: critical comments on critical discourse analysis (CDA)." In Ryan, A. and Wray, A. (eds.). *Evolving models of language*. Clevedon: Multilingual Matters. 100–116.
- Swales, J. (1990). *Genre Analysis. English in Academic and Research Settings*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Titscher, S., Meyer, M., Wodak, R., & Vetter, E. (2000). *Methods of text and discourse analysis* (B. Jenner, Trans.). London: SAGE Publications.
- Todorović, Neda (2002). *Interpretativno i istraživačko novinarstvo*. Beograd: Fakultet političkih nauka,
- Toolan, M. (ed.) (2002). *Critical discourse analysis: critical concepts in linguistics* (4 vols). London: Routledge.
- Trew, T. (1979). "Theory and ideology at work." In Fowler et al. (eds.) *Language and control*. London: Routledge. 94–116.
- Valić-Nedeljković, D.(1999). *Radijski intervju*. Beograd: Zadužbina Andrejević.
- van Dijk, T. A. (1991). *Racism in the press*. London: Routledge.
- van Dijk, T. A. (1993a). "Principles of Critical Discourse Analysis". *Discourse and Society* 4(2), 249-283.
- van Dijk, T. A. (1993b). *Elite discourse and racism*. London: Sage.
- van Dijk, T. A. (Ed.). (1997). *Discourse studies: A multidisciplinary introduction*. London: Sage Publications.

- van Dijk, T. A. (1998). *Ideology: A multidisciplinary study*. London: Sage.
- van Dijk, T. A. (2001a). "Multidisciplinary CDA: A plea for diversity." In R. Wodak & M. Meyer (Eds.), *Methods of critical discourse analysis*. London: Sage Publications. 95-119
- van Dijk, T. A. (2001b). "Critical Discourse Analysis". In Schiffrin et al. *Handbook of Discourse Analysis*. Maiden and Oxford: Blackwell, 352-71
- van Dijk, T. A. (2008). *Discourse and Power*. Basingstoke and New York: Palgrave, Macmillan
- van Leeuwen, T. (1993). "Genre and field in critical discourse analysis: a synopsis." *Discourse and Society* 4(2), 193–224.
- van Leeuwen, T. (1996). "The representation of social actors." In Caldas-Coulter and M. Coulter (Eds.). *Texts and practices: readings in critical discourse analysis*. London: Routledge. 32–70.
- van Leeuwen, T. (2000). "Visual Racism." In Wodak, R. and Reisigl, M. (eds.) *The semiotics of racism*. Vienna: Passagen Verlag. 331–350.
- van Leeuwen, T. (2005). *Introducing Social Semiotics*. London: Routledge.
- van Leeuwen, T. and Wodak, R. (1999). "Legitimizing immigration control: a discourse-historical analysis." *Discourse Studies* 1(1), 83–118.
- Vitgenštajn, L. (1969). *Filozofska istraživanja*. Beograd: Nolit.
- Vujaklija, M. (1966). *Leksikon stranih reči i izraza*. Beograd: Prosveta.
- Wedell, E. G. (1968). *Broadcasting and public policy*. London: Michael Joseph.
- Weiss, G. and Wodak, R. (eds.) (2003). *Critical discourse analysis: theory and interdisciplinarity*. London: Palgrave.
- Wetherell, M. (1998). "Positioning and interpretive repertoires: conversation analysis and post-structuralism in dialogue". *Discourse and Society*, 9(3), 387-412.
- Widdowson, H. G. (1995). "Discourse analysis: a critical view." *Language and Literature* 4(3), 157–172.
- Widdowson, H. G. (1996). "Reply to Fairclough: Discourse and interpretation: conjectures and refutations." *Language and Literature* 5(1), 57–69.
- Wodak, R. (1995). "Critical Linguistics and Critical Discourse Analysis". In: *Handbook of Pragmatics: Manual* (J. Verschueren et al., eds.), Amsterdam: John Benjamins, 204-210.

- Wodak, R. (1996). "Critical linguistics and critical discourse analysis". In J. Verschueren (Ed.), *Handbook of pragmatics* (pp. 207-210). Amsterdam: Benjamins.
- Wodak, Ruth (2001). "The discourse-historical approach". In R. Wodak & M. Meyer (Eds.), *Methods of Critical Discourse Analysis* (pp. 63-94). London: Sage.
- Wodak, R. & Matouschek, B. (1993). "We are dealing with people whose origins one can clearly tell by just looking: Critical discourse analysis and the study of neo-racism in contemporary Austria." *Discourse and Society* 4(2), 225-248.
- Wolfson, N. (1976). "Speech events and natural speech: some implications for sociolinguistic methodology." *Language in Society*, 5, pp 189-209.

Internet strane

BBC, Hardtalk, zvanična internet strana

<http://www.bbc.co.uk/programmes/b006mg2m>

http://news.bbc.co.uk/2/hi/programmes/hardtalk/about_hardtalk/default.stm

<http://www.bbc.co.uk/programmes/n13xtmdc/profiles/stephen-sackur>

B92, Poligraf, zvanična internet strana

http://www.b92.net/lica/bio.php?nav_id=211661

http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2009&mm=06&dd=19&nav_category=15&nav_id=366907